АКАДЕМИЯ НАУК СССР
КАРЕЛЬСКИЙ ФИЛИАЛ
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА, ЛИТЕРАТУРЫ И ИСТОРИИ

МАТЕРИАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА И ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО СЕГОЗЕРСКИХ КАРЕЛ КОНЦА XIX — НАЧАЛА XX ВЕКА

ЛЕНИНГРАД
«НАУКА»
Ленинградское отделение
1981

К 945 157
ВОЛОГОДСКАЯ
областная библиотека

Сборник посвящен одной из слабоизученных этнографических групп карел — карелам Средней Карелии, культура которых в XIX—начале XX в. характеризовалась многими чертами архаики и своеобразия. Рассматриваются различные стороны хозяйственной деятельности, материальной культуры и прикладного искусства, определяется их роль в системе карельской культуры.

Издание рассчитано на этнографов, языковедов, историков и краеведов.

Издание подготовили

Р. Ф. НИКОЛЬСКАЯ, А. П. КОСМЕНКО

Ответственный редактор

Е. И. КЛЕМЕНТЬЕВ

Редактор карельских текстов

В. П. ФЕДОТОВА

$М \frac{10602\text{-}517}{042(02)-81}$ 165-80 0508000000

© Издательство «Наука», 1981 г.

ВВЕДЕНИЕ

Сегозерские карелы — одна из этнографических групп карельского народа. Они издавна расселились вокруг Сегозера, расположенного в Средней Карелии (ныне Медвежьегорский район КАССР).

Изучение раннего периода (вплоть до XV в.) этнической истории карел, и в том числе сегозерских, затруднено малочисленностью сведений письменных источников и скудостью данных археологии. Известно лишь, что первоначальными насельниками огромных лесных пространств от берегов Онежского озера до Белого моря были редкие родовые группы саамов («лопь» летописей), занимавшихся охотой и рыболовством.

Первоначально выходцы из карельского Приладожья — основной племенной территории карел — проникали в Среднюю и Северную Карелию на время сезонной охоты и рыбной ловли. Трудно сказать, когда началось движение карел на север, когда они стали здесь постоянными жителями. Заселение и освоение карелами огромной территории началось задолго до появления первых упоминаний в дошедших до нас документах. Косвенный источник — карельский эпос — «отразил это широкое и многообразное устремление (карел. — *Р. Н.*) на север», начавшееся еще при родовом строе.[1] Народные предания полны сведений о переселении на север карельских рыбаков, охотников и земледельцев.[2]

Важное значение в этнической истории карел имел Ореховецкий мирный договор 1323 г., который «положил начало многовековому разделению двух родственных народов: карел и финнов» (по западную сторону установленной договором границы стал формироваться финский народ, по восточную — карельский).[3] Более

---

[1] Гадзяцкий С. Карелы и Карелия в Новгородское время. Петрозаводск, 1941, с. 57, 58.

[2] Там же, с. 58—62.

[3] История Карелии с древнейших времен до середины XVIII в. Макет. Петрозаводск, 1952, с. 92.

того, согласно договору, была отторгнута часть племенной территории карел, что привело к нарушению их этнотерриториального единства. Военные действия и условия договора стали важнейшей причиной, вызвавшей новую волну переселений карел. Основной поток переселенцев двигался преимущественно в Среднюю и Северную Карелию,[4] которая длительное время входила в состав семи лопских погостов (от р. Суны — д. Линдозеро — до р. Кемь — д. Панозеро). На территории Спасско-Селецкого на Селецком озере (д. Сельги), Никольско-Паданского у Сегозера (с. Паданы), Пречистенско-Семчезерского (д. Семчезеро) и частично Никольско-Линдозерского (д. Линдозеро) погостов в процессе социально-этнического развития образовался специфический социально-экономический и этнокультурный регион, называемый в настоящей работе Сегозерьем.

Для этой территории характерны суровый климат и скудная каменистая или песчаная почва, малопригодная для земледелия. Но здесь множество богатых рыбой озер, непроходимых болот, содержащих железную руду. Остальная часть Сегозерья занята хвойными лесами, изобилующими пушным зверем и разнообразной дичью. С Белым морем, а также Онежским и Ладожским озерами лопские погосты связывались системой крупных озер и рек.[5]

Этнокультурное своеобразие данного региона может быть проиллюстрировано рядом существенных характеристик (язык, особенности материальной и духовной культуры).

Крупнейший советский языковед Д. В. Бубрих, сравнивая диалектные особенности карельского языка, привел ряд убедительных аргументов в пользу своеобразия языка сегозерских карел. Он отметил, что в языке карел Средней и Северной Карелии отражаются три основные волны переселения их предков. Первая волна представлена в настоящее время в диалектах от р. Суны до Сегозера; вторая — от Сегозера до Ондозера. Бубрих высказал предположение, что «первая волна явилась в Среднюю Карелию коротким путем. . .и была относительно ранняя».[6] Вторая волна связывается с актами XV в., исходящими из Соловецкого монастыря. Одним из основных аргументов гипотезы о более раннем заселении Средней Карелии Бубрих считает этнонимическую терминологию, и прежде всего этноним «лаппи», который до сих пор сохранился в самоназвании преимущественно сегозерских карел. Любопытно, что в народной культуре карел Сегозерья также присутствуют элементы, явно указывающие на связь с саамской культурой.[7]

---

[4] Бубрих Д. В. Происхождение карельского народа. Петрозаводск, 1947, с. 39.
[5] История Карелии с древнейших времен. . ., с. 154.
[6] Бубрих Д. В. Указ. соч., с. 39.
[7] См. настоящ. изд., с. 25, 34, 43, 79, 120, 182.

Языковой материал, приведенный в карельских текстах настоящего издания, свидетельствует, что сегозерские говоры представляют собой собственно-карельский диалект карельского языка с явно выраженными элементами людиковского диалекта, которые наиболее заметны в ареалах южнее Сегозера. Именно здесь проходит современная граница между собственно-карельским и людиковским диалектами карельского языка. Вероятно, данные говоры являются в некоторой степени переходными.

Планомерные систематические исследования, особенно послевоенного периода, позволяют выделить в культуре карел две большие, существенно различающиеся между собой этнокультурные зоны: северокарельскую и южнокарельскую. Граница между ними, разумеется весьма расплывчатая, со множеством переходов, проходит приблизительно по 63° с. ш., т. е. в районе Сегозера.[8]

Северокарельская этнокультурная зона сформировалась в результате развития культуры собственно-карельской этнолингвистической группы, сопровождавшегося восприятием ряда элементов у саамов, поморов и позднее финнов-суоми. В силу сложившихся исторических условий культура северных карел сохранила больше архаических элементов, нежели южнокарельская.

Южнокарельская этнокультурная зона складывалась под более сильным, чем на севере, влиянием русской культуры; немаловажное значение в ее формировании сыграло участие в этногенезе южных карел (ливвиков и людиков) мощного вепсского субстрата.

Картографирование геометрических и сюжетных узоров в карельской народной вышивке второй половины XIX—начала XX в.[9] показало, что в Сегозерье встречаются все виды ее орнаментальных мотивов.[10] Аналогичное явление наблюдается и при картографировании отдельных элементов свадебного обряда.[11]

Если обратиться к фольклорным материалам, например причитаниям и их напевам, то группа среднекарельских причитаний «оставляет впечатление переходного состояния северокарельского стиля. . . не образуя принципиально новой и монолитной в стилистическом отношении группы напевов».[12]

И по другим жанрам фольклора Сегозерье является разделительным рубежом между северокарельской и южнокарельской зонами. Здесь, в частности, кончается область бытования рун

---

[8] Подробнее см.: Тароева Р. Ф. Материальная культура карел (Карельская АССР). М.; Л., 1965; Конкка У. С. Отличительные черты репертуара сказок Южной Карелии. — В кн.: Карельские народные сказки. Южная Карелия. Л., 1967; Сурхаско Ю. Ю. Об историко-этнической типологии карельской свадьбы. — Сов. этногр., 1972, № 4; Хокконен А. П. Карельская народная вышивка второй половины XIX—начала XX века. — Там же, 1975, № 1; Карельские причитания. Петрозаводск, 1976, и др.

[9] Хокконен А. П. Указ. соч., с. 93.

[10] Подробнее см. настоящ. изд., с. 198—225.

[11] Сурхаско Ю. Ю. Указ. соч., с. 103.

[12] Гомон А. Г. О музыкальных особенностях карельских причитаний. — В кн.: Карельские причитания. Петрозаводск, 1976, с. 450, 451.

калевальского стиха со свойственными ему поэтическими особенностями и начинается территория бытования коротких лирических песен (lyhyt pajo) типа русских частушек, которые распространяются до самого юга Карелии.

Наконец, в Сегозерье зафиксирован ряд таких оригинальных черт культуры, которые, вероятно, утрачены другими группами карельского народа (этноним «лаппи»; праздник «кегри», связанный с традициями ткачества; институт пастушества; рукавицы из конского или коровьего волоса; рубашка-рукавница — piälizhiemat — с разрезом на спине; меховая обувь из лосевой или оленьей шкуры; уха из сушеной рыбы с закваской из квашни; косовик; свадебная и похоронная каша из целых зерен ячменя; закладное тканье; веслообразные прялки особого типа и т. п.). Значительное своеобразие отмечается в области народной медицины, знахарства.

Все сказанное позволяет считать Сегозерье связующим звеном между севером и югом, переходной зоной, в которой элементы, характерные для культуры северокарельской зоны как бы наслаиваются на элементы, свойственные южным группам карельского народа. Сегозерские карелы наряду с основными общекарельскими чертами сохранили присущие только им специфические особенности в языке и культуре. Это позволяет выделить их в самостоятельную этническую группу. Несомненно, что, находясь на стыке двух крупных этнокультурных зон и тесно соприкасаясь на протяжении многих столетий с русским Заонежьем — центром высокой народной культуры дореволюционной Карелии, — сегозерские карелы сыграли заметную роль в этнической истории карельского народа, в формировании основных элементов его культуры.

Учитывая специфические особенности указанного региона, а также крайне слабую изученность культурно-бытового своеобразия сегозерских карел, сотрудники сектора фольклора и этнографии Карельского филиала АН СССР с 1972 (фольклористы) и 1974 гг. (этнографы) приступили к сбору полевых материалов в Медвежьегорском районе КАССР, в деревнях, населенных преимущественно карелами.

Всестороннему сплошному обследованию подверглось 13 населенных пунктов, расположенных на берегах Сегозера или в его непосредственной близости (Евгора, Карельская Масельга, Чебино, Остречье, Паданы, Мяндусельга, Покровское, Семчезеро, Сельги, Шалговаара, Лазарево, Юккогуба, Сяргозеро), — район который мы условно назвали Сегозерьем.

Основная задача экспедиции — собрать данные фольклорно-этнографического характера, отражающие материальную и духовную культуру, декоративно-прикладное искусство, особенности семейного быта, народные способы и средства лечения и др.

В сборе материалов принимали участие фольклорист У. С. Конкка, этнографы А. П. Косменко и Р. Ф. Никольская, языковед В. П. Федотова, лаборанты З. М. Трофимчик, Р. П. Ремшуева,

А. П. Конкка, П. И. Лукина, фотограф Г. В. Рапацкая. В течение двух полевых сезонов (1973—1974 гг.) в составе отряда работал финский фольклорист Пекка Лааксонен, ныне заведующий фольклорным архивом Финского литературного общества в г. Хельсинки. Было записано более 200 кассет различных текстов, расшифрованных и хранящихся в фонотеке Института языка, литературы и истории Карельского филиала АН СССР. В восьми населенных пунктах обследованы все жилые постройки по специальной анкете (по М. В. Витову). Графически зафиксировано более 600 предметов декоративно-прикладного искусства и материальной культуры, заснято более 2000 кадров фотопленки.

Собранный материал хронологически отражает в основном быт и культуру карел рубежа XIX—XX вв. В соответствии с задачами внимание собирателей акцентировалось именно на записях традиционных форм культуры. В наш век, век научно-технической революции, многие элементы народной культуры быстро исчезают, на смену им приходят новые, более современные. Однако богатство современной культуры, ее дальнейшее развитие трудно представить без культурной преемственности. Один из залогов ее — знание этнокультурной истории народа.

Этнографическая реконструкция традиционной культуры затруднена многими обстоятельствами. Уже рубеж XIX—XX вв. ознаменовался значительным угасанием ряда элементов народной культуры. Происходило увядание некоторых жанров традиционного декоративного искусства, изменялись одежда, утварь, трансформировались приемы строительной техники и т. д.

В советское время, время быстрых социально-экономических и культурных перемен, особенно с периода коллективизации сельского хозяйства, многие традиционные изделия потеряли свою утилитарную ценность, и местное население легко расставалось с ними.

Одной из существенных причин утраты многих ценнейших памятников народной культуры стала Великая Отечественная война 1941—1945 гг.

Население сегозерских деревень было эвакуировано в Пудожский район КАССР (Семчезеро, Чебино), в Кировскую (Шалговаара), Пермскую (Сондалы), Архангельскую и другие области нашей страны.

В новых районах карелы оказались в тесных производственных и бытовых контактах с русским населением. Это благотворно сказалось на массовом овладении ими русским языком, способствовало восприятию многих трудовых навыков и элементов культуры.

После подписания между СССР и Финляндией соглашения о перемирии (1944 г.) жители Сегозерья вернулись из эвакуации и начали восстанавливать разрушенное войной народное хозяйство.

В послевоенный период произошло коренное изменение в поселенческой структуре, в материальной и духовной культуре

карел. Существенно трансформировалась этнодемография. В связи с развитием лесозаготовительной промышленности, начавшимся в предвоенное время, так же как и в других районах Карелии, в Сегозерье возникли лесные поселки (Падун, Шалговаара, Ахвенламби, Маслозеро, Евгора, Юккогуба). Формирование производственных коллективов, как правило, происходило на многонациональной основе. Увеличилось число межнациональных браков. Все это способствовало дальнейшей эволюции этнической традиции, отходу от ряда традиционных форм культуры и возникновению новых, восприятию новых образцов поведения.

В 50-е годы был поднят уровень воды в Сегозере. Это существенно отразилось на величине поселений, их расположении, планировке домов и т. д., изменивших в целом облик деревень. В Паданах, например, все дома, находившиеся вблизи береговой линии, были перенесены на более возвышенное место.

Концентрация населения в деревнях (Остречье, Чебино, Паданы) и лесных поселках (Падун, Евгора, Маслозеро, Шалговаара) происходила и вследствие того, что было покинуто ряд мелких поселений (Петровнаволок, Петельнаволок, Плакунваара, Лисья Губа и др.). В более крупные деревни переехали, например, жители Саезера, Топорной Горы.

Решение Советского правительства о реорганизации колхозов в большие специализированные совхозы, принятое в конце 50-х годов, существенно сказалось на урбанизации и изменении культурно-бытовых условий и образа жизни карельского населения.

Важную роль в освоении природных ресурсов края, повышении культурного уровня населения сыграло развитие транспортной сети. Регулярное автобусное движение, а в летнее время рейсы гидросамолетов стали связывать отдаленные деревни Сегозерья с Медвежьегорском, Петрозаводском и другими городами нашей страны.

Рассказы информаторов, приведенные в настоящем сборнике, красноречиво свидетельствуют о глубоких переменах, происшедших в жизни современного карельского села. Неуклонное повышение материального благосостояния населения весьма существенно отразилось на судьбах традиционной культуры.

К сожалению, материальная и духовная культура сегозерских карел изучена очень слабо. В этом убеждают незначительное количество публикаций и их фрагментарный характер.

Наиболее ранние сведения о хозяйственной деятельности, а также поселениях Сегозерья содержатся в писцовой книге лопских погостов 1597 г., копия которой, подготовленная к печати Р. Б. Мюллер, хранится в Научном архиве Карельского филиала АН СССР.[13]

Писцовая книга, составленная дьяком Дмитрием Алябьевым и подьячим Григорием Кобелевым в 1597 г., является ценнейшим,

[13] Писцовая книга лопских погостов 1597 г. — Научный архив Карельского филиала АН СССР (далее — НАКФАН), ф. 1, оп. 41, ед. хр. 44.

к сожалению, единственным источником по лопским погостам XVI в. Учитывая, что книга не опубликована, считаем целесообразным коротко осветить материал, относящийся к нашей теме.

Три погоста — Селецкий, Семчезерский и Паданский — охватывали огромную территорию: южная граница проходила в районе Святнаволока, северная — Ондозера, западная — Лубасалмы—Пелькюльского озера, восточная — Шайдомозера—Карельской Масельги. Таким образом, значительная часть населенных пунктов указанных погостов выходила за рамки выделенного нами региона Сегозерья.

В трех погостах писцы насчитали 481 двор, где проживало 653 крестьянина (мужского пола). Наиболее крупным был Селецкий погост, в котором в 11 волостях жило 267 человек (201 двор).

Основная часть поселений была рассредоточена по берегам крупных водоемов. Образование новых поселений происходило, по-видимому, за счет сегментации больших семей. В писцовой книге встречаются такие записи: «Онисимко Лейкуев, пашен нет, сел ново»; «Ортемко Тарасов да дети его Сергейко да Осташко сели на черном лесу, сеют ржи осмину, сена пять копен»; [14] «Назарко Михайлов ставитца ново на лесу, пашни и сена нет».[15]

Писцовые книги не позволяют точно определить и описать этнический состав населения Сегозерья. Одна из сложностей состоит в том, что все дворохозяева носят русские имена. Лишь в отдельных, крайне редких случаях приводятся прозвища (фамилии?), которые явно свидетельствуют о нерусском происхождении их владельцев. Например, в Селецком погосте в волостке Чиасалма проживали братья Сюльгиевы и Онисимко Лейкуев; [16] в Паданском — Давыдко Иванов сын Пунанцев,[17] Минка Зиновьев Еглуй (д. Сондалы); [18] в Семчезерском погосте перечислены Олексейка Васильев Тиллерева,[19] Исачка Каргин и Гриша Тюлюев.[20] Примечательно, что в названных погостах в отличие от более северных ни разу не встречаются этнонимы «лопарь», «лопин», вместе с тем дважды упоминается термин «корелянин». В первом случае им отмечен житель волостки Лазарево Иванко, во втором — Гриша Иванов, живущий в южном конце Семчезерского погоста.[21]

В XVI—XVII вв. корелянами называли поселенцев из более западных областей.[22] По-видимому, они лишь недавно пересели-

---

[14] Там же, с. 552.
[15] Там же, с. 505.
[16] Там же, с. 507, 508.
[17] Там же, с. 519.
[18] Там же, с. 520.
[19] Там же, с. 548.
[20] Там же, с. 546, 553.
[21] Там же.
[22] Витов М. В. Историко-географические очерки Заонежья XVI—XVII веков. Из истории сельских поселений. М., 1962, с. 63.

лись сюда на жительство. Малое число «западных» поселенцев позволяет предположить, что в указанный период заселение края с западных областей было незначительным. Сравнение данных писцовых книг Обонежской пятины и лопских погостов 1597 г. (первая книга составлена Ю. К. Сабуровым в 1496 г.) наталкивает на мысль, что какая-то часть населения сегозерских погостов являлась выходцами из Заонежья, например из района Жабгубы Онежского озера и р. Путки.[23]

Естественно, крайне сложная проблема освоения и заселения края требует более тщательной аргументации, что связано с дальнейшими поисками данных, проливающих свет на ее решение. В этом отношении, как нам представляется, приведенные выше сведения заслуживают внимания исследователей.

Таким образом, писцовая книга лопских погостов 1597 г., несмотря на крайнюю лаконичность сведений, позволяет заключить, что основная часть территории Сегозерья была освоена гораздо раньше, чем составлена книга. В пользу этого говорит сравнительно высокая численность дворов по отдельным поселениям: погост Сельги — 66 дворов, Семчезеро — 57, Паданы — 42,[24] Масельга — 19, Сондалы — 17 дворов и т. д.

Логично предположить, что создание новых поселений и рост населения в последующие века происходили как за счет вновь прибывающих переселенцев, так и главным образом за счет естественного прироста, а также раздела больших семей. Во всяком случае в «Списке карельских и вепсских селений Олонецкой губернии», составленном по приказу Олонецкого губернатора Н. Э. Писарева в 1848 г., в поселениях Сегозерья проживало 4842 человека,[25] в том числе, например, в Селецком погосте 612 человек, Семчезерском — 517, Паданском — 463, Масельге — 315, Сондалах — 175 человек.

Весьма интересна «Поденная записка», составленная наместником Олонецкой губернии, известным поэтом Г. Р. Державиным во время его путешествия по маршруту Петрозаводск—Кемь, предпринятого для ознакомления с краем. В ней содержится описание сельского хозяйства, железоделательных крестьянских промыслов, торговли Повенецкого уезда. Несомненно ценны для нас страницы, посвященные материальной культуре (пище, утвари, способам и средствам передвижения и т. п.).[26]

---

[23] Ср. д. Олисовнаволок Паданского погоста и жителей Олиско и Ермолко Олисиевых. В 1496 г. на р. Путке, близ починка Лопская Матка, проживал Иван Пунанцев (см.: Витов М. В. Указ. соч., с. 261). Жителя с аналогичной фамилией — «Давыдко Иванов сын Пунанцев» — отмечает писцовая книга 1597 г. в Паданском погосте.

[24] Имеется в виду гнездо деревень, расположенных вокруг погоста-места.

[25] Учтено все взрослое население (мужского и женского пола).

[26] «Поденная записка», учиненная во время обозрения губернии правителем Олонецкого наместничества Державиным. 1785 год июля 19. — В кн.: Пименов В. В., Эпштейн Е. М. Русские исследователи Карелии (XVIII в.). Петрозаводск, 1958.

Нашей теме посвящены статьи А. И. Иванова,[27] опубликованные в «Олонецких губернских ведомостях», а также работа Д. К. Зеленина, написанная на материалах трех рукописей, хранящихся в Архиве Русского географического общества.[28] Указанные рукописи составлены разными лицами в 1854 г. по этнографической программе этого общества, содержат описания хозяйственных занятий, материальной культуры, семейных обрядов карел отдельных деревень Повенецкого уезда Олонецкой губернии.[29]

В Архиве Русского географического общества имеется рукопись священника Петропавловского, посвященная жителям бывшего Янгозерского прихода, непосредственно примыкавшего к Сегозерью.[30]

В Научном архиве Карельского филиала АН СССР находятся немногочисленные материалы по этнографии и отдельным жанрам фольклора.[31] Особого внимания заслуживает рукопись сборника, подготовленного А. М. Линевским. В нем есть сведения по большой семье, семейному праву, пастушеству, обычаям и обрядам карел Сегозерья.[32]

Часть материалов по материальной культуре и декоративно-прикладному искусству сосредоточена в коллекциях Государственного музея этнографии народов СССР, Карельского историко-краеведческого музея, Государственного историко-архитектурного и этнографического Музея-заповедника «Кижи».

Заканчивая краткий обзор источников и публикаций, необходимо обратить внимание на работы финских и советских архитекторов. В 1930 г. состоялась поездка Р. М. Габе в Медвежьегорский район КАССР для сбора материалов по деревянному зодчеству Карелии. Им были обследованы постройки Мяндусельги, Селег, Покровского, Семчезера и др. Собранные материалы включены в книгу о деревянном зодчестве Карелии.[33] Некоторые сведения о постройках сегозерских деревень содержатся в работе В. П. Орфинского.[34]

---

[27] Иванов А. И. Повенецкие карелы, их домашний и общественный быт, поверья и предания. — Олонец. губерн. ведом., 1863, № 9, 10, 12—15, 18, 29, 30, 33, 36—41, 44, 45.

[28] Зеленин Д. К. О старом быте карел Медвежьегорского района Карело-Финской ССР. — Сов. этногр., 1941, № 5.

[29] Ладвинский Ф. Особенности общественного быта жителей Паданского погоста и о Ребольском приходе Повенецкого уезда Олонецкой губернии. — Архив Русского географического общества (далее — Арх. РГО), р. 25, оп. 1, № 5; Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов Повенецкого уезда. — Там же, № 22; Громов З. Этнографическое описание Ребольского прихода. — Там же, № 41.

[30] Петропавловский. Этнографические сведения о Янгозерском погосте. — Там же, № 34.

[31] НАКФАН, ф. 1, оп. 29, ед. хр. 59, 60; по фольклору см.: Духовная культура сегозерских карел конца XIX—начала XX в. Л., 1980.

[32] Линевский А. М. Материалы по этнографии и обычному праву карел Сегозерского района. Археолого-этнографический сборник, 1936—1937. — НАКФАН, ф. 1, оп. 32, ед. хр. 194.

[33] Габе Р. М. Карельское деревянное зодчество. М., 1941.

[34] Орфинский В. П. Деревянное зодчество Карелии. Л., 1972.

В 1929 г. в г. Хельсинки было опубликовано иллюстрированное издание, посвященное традиционной строительной технике и декору построек карел, населяющих приграничные с Финляндией деревни.[35] В число обследованных финским архитектором Ялмари Кекконеном поселений вошли некоторые из деревень Сегозерья (Семчезеро, Покровское, Остречье, Мяндусельга, Плакунваара).

Наконец, материалы по этнографии и фольклору Сегозерья имеются в архиве Финского литературного общества; часть из них была записана фольклористом Вяйно Кауконеном в Паданах в 1943 г.

Настоящий сборник содержит карельские тексты, представляющие собой рассказы информаторов, освещающие их хозяйственные занятия, материальную культуру и декоративно-прикладное искусство.

Карельским текстам предшествуют очерки, содержащие краткую характеристику собранных материалов.

При транслитерации текстов с магнитофонных записей предпочтение отдано морфофонематической транскрипции, при которой достигается максимально точная передача содержания высказываний и фиксируются отличительные черты говоров различных деревень. При составлении «Указателя карельских терминов» за основу взят говор Мяндусельги.

В сборник отобраны наиболее интересные и полные описания тех или иных явлений материальной культуры карел Сегозерья, с тем чтобы отчетливее оттенить место и значение культуры данного региона в рамках общекарельской культуры.

Полагаем, что публикация даже части собранных материалов позволит ввести в научный оборот новые, ранее неизвестные факты, имеющие исключительно важное значение для выяснения многих нерешенных вопросов, начиная с проблем этногенеза карельского народа и кончая вопросами современных этнокультурных взаимодействий.

Составители сборника и участники комплексных экспедиций выражают благодарность всем жителям Медвежьегорского района, с которыми им посчастливилось работать. Специально хотелось бы выделить тех, у кого собиратели отняли особенно много времени, кто помогал организовывать работу, у кого записано большое количество разнообразных сведений. Это — П. С. Савельева из Мяндусельги, А. Е. Кириллова из Чебино, А. Агиенко из Остречья, А. Ф. Коппалова из Селег и др.

В настоящем издании использованы фотографии Г. В. Рапацкой, А. П. Косменко, П. К. Гаврилова; рисунки — В. И. Пулькина и В. В. Шевашкевича.

---

[35] Kansanomaisia rakennustapoja ja koristemuotoja Karjalasta kahden puolen rajaa. Helsinki, 1929.

I. ХОЗЯЙСТВО И ЗАНЯТИЯ

К началу XX в. Карелия представляла собой отсталую окраину царской России. Развитие капиталистических отношений определялось здесь низким уровнем производительных сил, крайне низкой плотностью населения, разбросанностью деревень по огромной территории, бездорожьем, суровыми климатическими условиями. Экономика различных районов Карелии развивалась неравномерно; наиболее слабыми экономически оставались средняя и северная ее части. Это способствовало более длительному сохранению в быту многих архаических элементов и представлелений.

Характерной особенностью хозяйства карел рубежа XIX—XX вв. является его комплексность. В этом отношении Сегозерье не представляло исключения.

Земледелие. Если в далеком прошлом основными занятиями населения были охота, рыболовство и железорудные промыслы,[1] то в середине XIX в., по справедливому замечанию Ф. Ладвинского, «наиболее любимое (занятие. — *Р. Н.*) — хлебопашество полевое и разработка мелкорастущих нив»,[2] сохранившиеся вплоть до начала 30-х годов текущего столетия.

Бедность каменистых почв способствовала широкому развитию в крае подсечного хозяйства, так как «за малостью земли» трехполье было здесь известно плохо.[3] Даже для разработки небольших участков под подсеку затрачивались усилия всех членов большой семьи. Подчас в Сегозерье для разработки участка земли объединялось по два-четыре дома (семьи). Такое объединение называлось «ромши» (romšši; текст I, 2).[4] Вполне возможно,

---

[1] Очерки истории Карелии. Петрозаводск, 1957, т. 1, с. 88, 130—131.

[2] Ладвинский Ф. Особенности общественного быта жителей Паданского погоста и о Ребольском приходе Повенецкого уезда Олонецкой губернии. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 5, л. 13.

[3] Там же.

[4] В собственно-карельском диалекте (калининские карелы) слово romšeikko означает глухое, заросшее лесом место.

что в далеком прошлом ромши объединяла членов распавшейся (точнее говоря, разделившейся) большой семьи. Позже, с появлением долевой деревни, в эту «артель» стали привлекать и соседей.

На подсеке сеяли рожь, овес, репу. Ячмень, в отличие от Южной Карелии, в Сегозерье сеяли только на постоянных пашнях. Основные виды культивируемых здесь растений — рожь, овес, пшеница, гречиха, лен и конопля (тексты I, 1, 3—5, 18—20),[5] а также картофель (текст I, 3). Если судить по источникам, то большее предпочтение из зерновых культур карелы отдавали ржи. Писцовая книга лопских погостов 1597 г. фиксирует только запашки ржи.[6] В более поздних документах, например выписке из доклада о хлебных податях, причитающихся с крестьян Семчезерского погоста (1669—1670 гг.), упоминается и овес.[7] В XVIII в. Г. Р. Державин во время своего пребывания в Средней Карелии писал, что «лопляне сеют токмо рожь и жито, самый зажиточный не более четырех четвертей засевает, убогий — по четверику, многие же и совсем не имеют пашен».[8] В XIX в. ассортимент засеваемых культур расширяется. В источниках, а также в рассказах наших информаторов упоминаются пшеница и гречиха.

Землю обрабатывали примитивными самодельными сельскохозяйственными орудиями: пахали бесподошвенной сохой, имеющей почти прямую рассоху, с отвалом (adra), на подсеке — без отвала (paloadra), боронили бороной-суковаткой — «смык» (as̆t′i-vo; рис. 1). Борону для подсеки делали в лесу и здесь же оставляли (тексты I, 6—8). Для разбивания комков использовали мотыгу (kuokka). Чтобы скот не потравил посевов, поля огораживали косой изгородью (рис. 2), которая известна на Севере с XI в. Исследователи связывают ее с финской этнической традицией.[9] По внешнему виду косой забор напоминает крыло большой птицы; не случайно карелы называют такой тип забора kurrensiibine aida (букв. «журавлиное крыло»). Подсеку огораживали трехжердевой, пряслообразной изгородью (aida).

Урожай убирали серпами с зубчатым рабочим краем (c̆irppi; рис. 3). Сжатый хлеб связывали в снопы (l′iyhteh); из 10—15 снопов ставилась «бабка» (buapka). В дождливое лето снопы сушили на рогатках (härikäs). После просушки их складывали на поле в стог (kego), состоящий иногда из 1000 «бабок» (тексты I, 10, 11, 15). Осенью снопы свозили к риге (riihi), где досушивали и моло-

---

[5] «Поденная записка», учиненная во время обозрения губернии правителем Олонецкого наместничества Державиным. 1785 год июля 19. — В кн.: Пименов В. В., Эпштейн Е. М. Русские исследователи Карелии (XVIII в.). Петрозаводск, 1958, с. 169.

[6] Писцовая книга лопских погостов 1597 г. — НАКФАН, ф. 1, оп. 41, ед. хр. 44.

[7] Карелия в XVII в. Сборник документов. Петрозаводск, 1948, с. 198, № 129.

[8] «Поденная записка». . ., с. 177.

[9] Голубева Л. А. Весь и славяне на Белом озере X—XIII вв. М., 1973, с. 82.

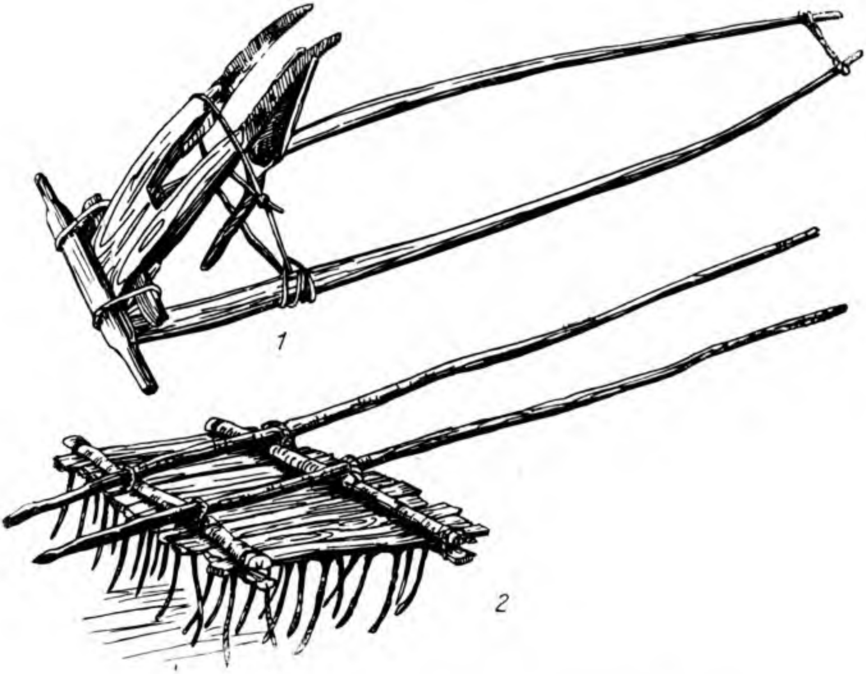

Рис. 1. Сельскохозяйственные орудия (Мяндусельга).

1 — соха; *2* — борона-суковатка.

Рис. 2. Косая изгородь (Юккогуба).

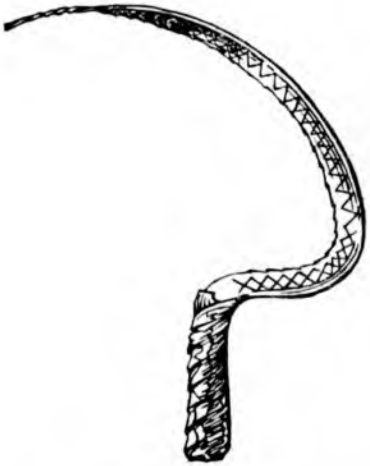

Рис. 3. Серп (Плакунваара). (По: Kansanomaisia rakennustapoja ja koristemuotoja Karjalasta kahden puolen rajaa. Helsinki, 1929, s. 280, tab. 85).

Рис. 4. Цеп (Паданы).

Рис. 5. Деревянный жернов для размола зерна (Сельги). (По: Kansanomaisia. . ., s. 262, tab. 76).

тили цепами (briuža; рис. 4). Примечательно, что термин riihi обозначал не только помещение, где сушили и молотили зерновые, им определялось и количество собранного урожая. У сегозерских карел под словом riihi подразумевалось 300 снопов ржи (kolme riiht'ä puimma, se ol'i 900 liyht'ä — букв. «три риги смолотили, что [равнялось] 900 снопам»; тексты I, 11, 71).

Зерно хранили в амбарах (aitta), расположенных, как правило, вблизи дома; репу — на подсеке в яме (kuoppa), а с наступлением холодов привозили домой (текст I, 13) и хранили в подполье (karžina).

Зерно мололи на водяных мельницах. Для помола небольшого количества зерна пользовались ручными деревянными и каменными жерновами (jauhondakivi; рис. 5), имевшимися в каждом доме (в подполье или сенях) и известными карелам издавна.[10] Широко распространялись деревянные ступы (huuhmari; тексты I, 15—17; рис. 6), в которых приготовляли также и муку из рыбных костей. В голодные годы в них толкли солому и различные суррогаты. Хлеба своего урожая хватало на пять-шесть месяцев, на остальное время года его прикупали в «казенных сельских запасах, платя по 2 р. 50 к. за пуд».[11] В Повенецком уезде «рожь в плодородный год приносит до 4 процентов, ячмень до 5, овес до 2, пшеница и горох до 3 и жители питаются привезенным из Вытегорского уезда».[12] Кроме того, хлеб привозили из Повенца, Шуньги и других мест (тексты I, 72, 73).

Много времени затрачивалось на выращивание и обработку льна, конопли (тексты I, 18—20; ф. 1726/2, 1879/8, 1887/26[13] и др.). Если в Сяргозере, Сондалах, а также Коргубе и Ондозере больше занимались коноплей, поскольку из нее вязали рыболовные сети и делали петли для ловли птиц, то южнее этих деревень предпочтение отдавали льну (ф. 2362/2). В Сегозерье много выращивали репы. Ее стремились убрать до воздвиженья (27 сентября),

[10] История Карелии с древнейших времен до середины XVIII века. Макет. Петрозаводск, 1952, с. 49.
[11] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 18.
[12] «Поденная записка». . ., с. 169.
[13] Здесь и далее дробью после буквы «ф» даются номера текстов, хранящихся в фонотеке Института языка, литературы и истории Карельского филиала АН СССР.

ВОЛОГОДСКАЯ областная библиотека им. И. В. Бабушкина
945157

Рис. 6. Ступы для размола зерна.
1 — Чебино; 2 — Юккогуба.

1

2

которое считалось «репным праздником» (в этот день nagrehet kuoppas da akat päčillä — букв. «репа в яме, бабы на печи»).[14] Огородничество у карел почти не получило развития. Кроме картофеля культивировали лишь редьку и лук.

Животноводство. Несмотря на вспомогательный характер, животноводство играло важную роль в жизни карельской семьи. В деревнях и сейчас говорят, что раньше скот, особенно коров, держали главным образом для навоза (ф. 2362/13). Однако если судить по количеству различных обычаев, обрядов, заговоров, способов лечения скота, то вряд ли с этим можно согласиться.

В 1926 г. А. М. Линевский собрал у сегозерских и тунгудских карел очень интересный материал, связанный с пастьбой скота. Сохранение многих архаических элементов явно свидетельствует о глубокой древности скотоводства.[15] Любопытно, что до сих пор

[14] Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (далее — SKS), N 47, 1404.
[15] Линевский А. М. Материалы по этнографии и обычному праву карел Сегозерского района. Археолого-этнографический сборник, 1936—1937. — НАКФАН, ф. 1, оп. 32, ед. хр. 194.

нигде в Карелии, кроме Покровского, не удавалось получить сведения о пастушеских обрядах (тексты I, 32, 33, 35). Опытный пастух был уважаемым человеком в карельской деревне. Он должен был знать обряд «отпуска» скота, в течение лета соблюдать многочисленные запреты, значительная часть которых совпадала с охотничьими.

Карелы разводили коров, лошадей, овец. Свиней и кур держали редко. Ф. Ладвинский писал, что «рогатого скота самые зажиточные имеют до 15 штук, бедняки и середняки от одной до пяти-шести. Лошадей держат от одной до пяти, а многие не имеют ни одной».[16] Длительное стойловое содержание скота (от покрова— 1 октября ст. ст. —до дня святого Егория (Георгия) — 23 апреля ст. ст.) требовало большого количества кормов. На зиму на одну корову заготовлялось не менее 3 т сена, на овцу — 1—1.2 т (четыре воза). Большинство сенокосных угодий находилось вдали от деревень. Сенокосная пора (hein'aiga) начиналась с петрова дня (29 июня ст. ст.). Сено заготовляли всей семьей (тексты I, 38—41; ф. 1750/8, 1889/13, 2255/4 и др.). Косили косами-горбушами (vikate; рис. 7). По представлениям карел, чтобы спина не заболела при косьбе, первый скошенный клочок сена затыкали за пояс и так держали целый день (текст I, 12). Высушенное сено сгребали граблями в кучи, а затем переносили на длинных (до 3 м) шестах (šabilahat) к зароду (šuabra, puukeski; рис. 8). Зимой сено перевозили на санях. Из-за небольшого числа покосов приходилось выискивать дополнительный корм: заготовлять болотную траву (šaraheinʼä), листья ольхи, березы, рябины (рис. 9). Листья обычно сушили, добавляя в пойло скоту. Для овец делали специальные веники (t'öhl'ö), названия которых сохранились в поговорке: «Yn'n'ä oled l'eppät'öhlö» (букв. «совсем [ты есть] как ольховый веник»; тексты I, 43, 44). Последняя адресовывалась тому, кто любил вмешиваться в чужой разговор. Веники и сено хранили в сарае. В качестве подстилки для скота нередко использовали торф, еловую хвою (тексты I, 46, 47), а также можжевельник (текст I, 48).

Коров и овец содержали в теплых срубных хлевах, находившихся под одной крышей с жилой частью дома. Вблизи пристраивали конюшню для лошадей. Со скотоводством у карел, и особенно сегозерских, связано много различных обрядов, поверий, примет, бо́льшая часть которых уходит в глубокую древность. Считалось, что в хлеву и конюшне живет «дух-хозяин», или «дух-халдиэ» (haldie, l'iäväl'l'ine, l'iävänizän'd'ä). Если он рассердится или невзлюбит скот, то ночью стрижет овец и щиплет вымя у коров, отчего они теряют аппетит и худеют. Утром хозяйка находит коров с опухшим выменем, а овец мокрыми и вялыми (тексты II, 55, 56; ф. 1885/18); лошадям «хозяин» якобы заплетает в хвосте косу и загоняет их до пота (текст II, 55; ф. 2362/16). В этих случаях следовало принять срочные меры и «умилостивить хозяина

[16] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 15.

Рис. 7. Коса-горбуша (Евгора).

Рис. 8. Прясло для хранения сена (Евгора).

Рис. 9. Косарь для заготовки веников (Шалговаара). (По: Kansanomaisia. . ., s. 280, tab. 85).

хлева». Приглашали колдуна (t'ied'äjä) либо «знающую» женщину, которые должны были «вспахать» землю в хлеву (l'iävä kynnet'ää), т. е. после уборки навоза разрыхлить землю имитацией сохи — двухрожковой ольховой палкой, принесенной из леса во время святок. Затем в землю бросали зерна ячменя, ржи, конопли, льна и репы (текст II, 56) — набор тех сельскохозяйственных культур, которыми засевались поля и подсеки.

Записан очень любопытный текст, говорящий о трансформации древнего магического обряда, связанного с «духом-халдиэ». Чтобы отвлечь его от скота, который почему-то ему не понравился, на стены хлева вешали газеты «вверх ногами» и говорили: «Читай газеты, а зверей не трогай» (текст II, 54). Попытка занять другим делом «духа-хозяина» напоминает заговор против возбудительницы ночного плача ребенка (yönit'et't'äjä), когда ей делали «подарок» (кусочек железной косы, ножницы и пр.), приговаривая: «Сиди да играй, а ребенка не трогай» (ф. 1879/2, 1884/28).

Много различных обрядов было связано с первым выпуском скота в день святого Егория. Хозяйка угощала корову пресной лепешкой, в которой была запечена шерсть, взятая от нескольких коров, для того чтобы они ходили в лесу вместе (текст I, 26). Выпуская коров из хлева, следовало провести их через кочергу, предварительно положенную на порог. Надев рукавицы, хозяйка погоняла коров веткой вербы, освященной в церкви, произнося заклинания, обращенные к верховному божеству карел — Укко (ф. 2239/8, 9, 20).[17]

В настоящее время значение большинства обрядов забыто, сейчас уже редко кто может объяснить причину отправления того или иного из них. Как правило, ссылаются на то, что «век так делали, а почему — не знаем». Зафиксирован такой обычай: накануне егорьева дня хозяйка, надев себе на шею два коровьих колокола, трижды по солнцу обходила дом (тексты I, 24, 25). Значение этого обычая объясняют ролью колокола, который своим звоном отпугивает нечистую силу. В д. Поросозеро в день святого Георгия с колоколами на шее бегали дети и просили: «Святой Георгий, кормилец, привяжи своих собак (волков), медведей железными ремнями, обручами спиной к столбу, а лицом вперед».[18]

[17] Линевский А. М. Указ. соч., с. 18.

[18] Vilkuna K. Finnishes Brauchtum im Jahreslauf. Helsinki, 1969, S. 123.

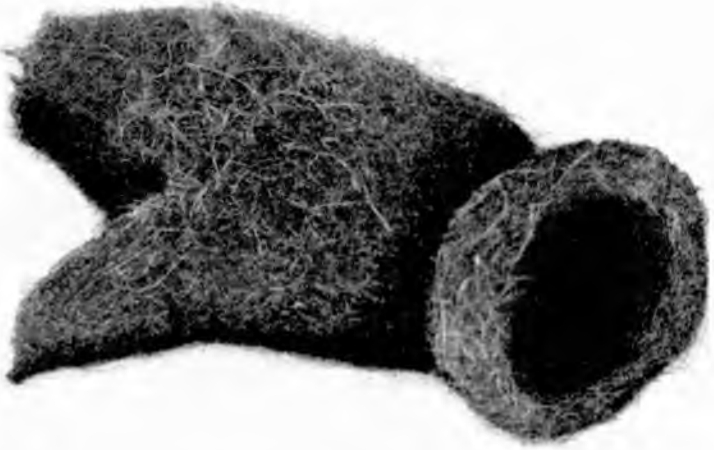

Рис. 10. Рукавица из конского волоса, связанная одной иглой (Лазарево).

Этот обряд был известен и в восточной части Финляндии. В качестве оберега над дверью хлева втыкали щучью челюсть, а на самой двери (воротах) дегтем ставили крест, для того чтобы скот не болел (текст I, 30). После выпуска коров хозяйки несли в часовню молоко, масло, полотенца. Если в деревне была церковь, то дары несли попу (ф. 2017/19).

Интересны предохранительные запреты сегозерских карел, направленные на сохранение скота. Так, чтобы летом медведь не задрал коров, нельзя было «ранить» землю (дорогу) бороной, т. е. везти ее по дороге сучьями вниз (текст I, 35; ф. 2238/1, 2; 2239/1). Здесь явно видны следы древних представлений карел о земле как живом организме. По обычаю покойнику никогда не надевали шерстяных вещей и строго следили, чтобы ни один клочок овечьей шерсти не попал в гроб, иначе овцы не будут водиться (seizomaa — букв. «стоять»), жить (ф. 2248/9).

В течение лета, пока пасется скот, запрещалось разрушать муравьиные кучи, убивать лягушек, ящериц, не говоря уже о пушном звере или дичи (ф. 2362/14; Сяргозеро). Даже домашний скот в этот период не резали, чтобы не было крови (n'i mid'a ei verryt'ä). Строго запрещалось гнать скот в лес без платка или босиком (текст I, 37; ф. 1885/15); после заката солнца нельзя было продавать молоко (текст I, 37), иначе корова перестанет доиться (текст I, 37; ф. 1885/15) и мн. др.

В егорьев день коровам и лошадям подрезали хвосты. Из этих волос вязали рукавицы для рыбной ловли (рис. 10) — jouhikka[19] (текст III, 14). Такая же традиция бытовала и у карел Ондозера,

[19] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 15.

Однако здесь рукавицы называли иначе — vuačikkahat. Вожжи плели тоже из конского волоса и конопли.

Многочисленность верований, а также другие косвенные данные (фольклор, народная ветеринария, элементы одежды и обуви, меховой, кожаной, шерстяной и пр.) позволяют предположить, что в далеком прошлом животноводство у сегозерских карел играло большую роль в их жизни, чем земледелие.

Рыболовство и охота. Обращает на себя внимание тесная связь животноводства с охотой, которые в совокупности с рыболовством были наиболее ранними хозяйственными занятиями населения Средней и Северной Карелии. В литературе содержится довольно много описаний, посвященных роли охоты и рыболовства в жизни карел, орудиям лова.[20]

В Сегозерье существовала специализация в выборе главного направления хозяйственных занятий, определяемая в значительной мере природными условиями. В деревнях, расположенных на берегах крупного водоема Сегозеро (Паданы, Сондалы, Карельская Масельга и др.), рыболовство носило промысловый характер. Им занималась основная часть населения. Ловили самую различную рыбу: окуня, щуку, ряпушку, хариуса, палью, лосося и др. Бо́льшая доля улова продавалась скупщикам. В некоторые годы уловы оказывались весьма значительными. В д. Сондалы, например, осенью 1853 г. было добыто сетями и неводами до 2.5 т ряпушки.[21] В зимнее и осеннее время ловили рыбу большими неводами, которыми владели на паях хозяева трех-четырех домов (тексты I, 49, 52, 54—56). Для личных нужд рыбу ловили повсеместно.

Из орудий ловли кроме неводов широко использовали сети (verkko), имевшиеся почти в каждом доме (текст I, 49). Большие мережи ставили зимой на налима, а летом и весной на щук (текст I, 54). Специальным небольшим неводом (poijezda, nuottane; тексты I, 52, 53) на порогах рек ловили лосося. Щук лучили (pisset′t′ii — букв. «кололи») трезубой острогой (azrain; текст I, 51; ф. 1886/29). Удочками пользовались в основном дети. Для сушки сетей и невода на берегу озера ставили специальные крытые вешала (ahoš; рис. 11). Южная граница их распространения начинается именно в Сегозерье.

Существовало много различных примет, запретов, магических действий, направленных на то, чтобы, как говорят, «всегда был улов». Старались задобрить водяного (veinhaldie, vedehine), злого и коварного, который всегда показывался людям «перед плохим» (ф. 2362/2). Накануне выезда в озеро на рыбную ловлю в воду бросали серебряные деньги или кусок хлеба, при этом грозили кулаком и, сняв шапку, произносили: «Батюшка Микола,

---

[20] Подробнее см.: Тароева Р. Ф. Материальная культура карел (Карельская АССР). М.; Л., 1965, с. 35.

[21] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 15.

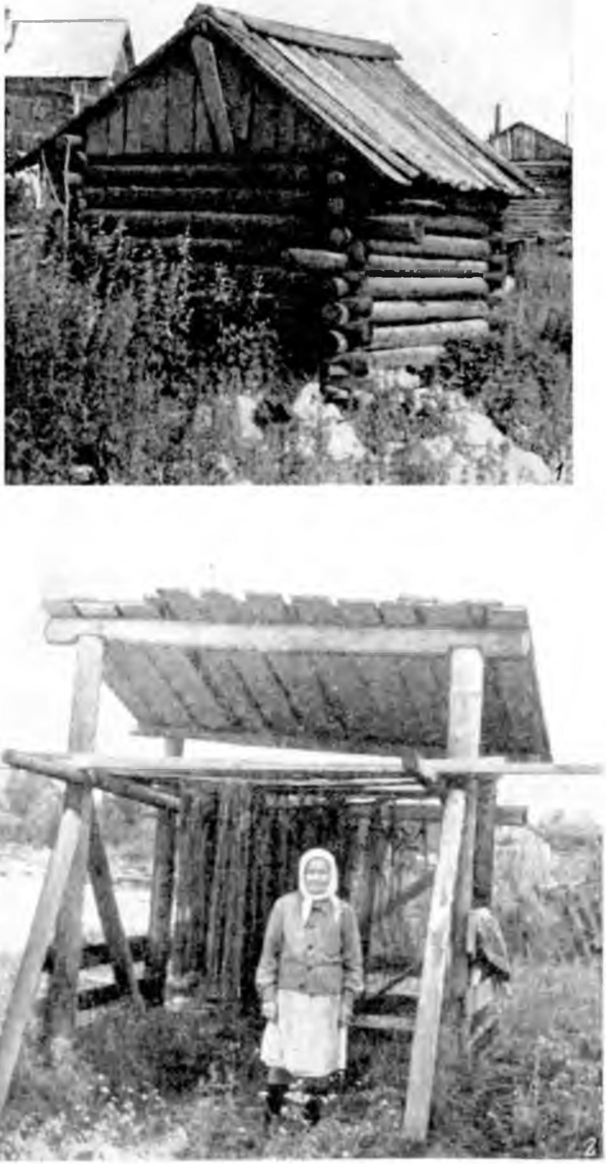

Рис. 11. Крытые вешала для сушки сетей.

1 — Паданы; *2* — Лазарево.

ловили рыбки».[22] Сейчас мало помнят заговоры и приметы, связанные с рыболовством. Однако в литературе и народном творчестве имеются многочисленные свидетельства того, как карелы берегли «рыбное» озеро, боясь рассердить водяного, который мог уйти в другое озеро, уводя с собою рыбу. Верили, что озеро можно было «испортить», утопив в нем животных (кошку или собаку). Это следовало делать на середине озера, чтобы вся рыба «пришла к берегу».[23] «Испортить» озеро можно было и опуская в воду старое помело (havu), вызывающее гнев водяного. По древним представлениям карел, помело, так же как и ртуть, олицетворяло «силы хозяина огня» и было несовместимым с «силой хозяина вод». Но когда помело бралось обратно и относилось под расщепленное грозой (ukko) дерево, то вода в озере становилась лучше прежней.[24]

Если рыба издавна являлась одним из основных продуктов питания карел, то охотничья добыча шла преимущественно на продажу. В каждой деревне было несколько семей, занимавшихся охотой. В лесах водилось много пушного зверя: норок, лисиц, куниц, зайцев, выдр, росомах, которых ловили железными «кляпцами и петлями из медной проволоки»;[25] на белок охотились с самодельным дробовиком (puupiššal'i) и собакой (oravakoira; текст I, 63). По сообщению Ф. Ладвинского, в осень 1853 г. было добыто до 40 тыс. штук белок. Шкурка белки стоила в начале текущего столетия 10—15 к. (текст I, 65). Осенью охотились на дичь: глухарей, тетеревов, рябчиков. Их в основном ловили силками-петлями (anžat), скрученными из конского волоса (текст I, 65); гораздо реже пользовались ружьем. Оленей стреляли в любое время года, но чаще зимой.

Каждая семья исстари владела определенным «путиком» (puut'ikko; тексты I, 60, 67, 68), передаваемым по наследству. «Путик» в плане представлял собой замкнутый круг, площадь которого могла быть от 6 до 15 км. Границу «путика» обозначали клеймением топором деревьев.[26] Как правило, внутри круга семья делала подсеку. Для складывания дичи здесь ставили лесной амбар (lava; тексты I, 67, 68) на одном столбе, чтобы туда не могли забраться звери или лесные мыши (текст I, 68). Именно по Сегозерью проходит южная граница этого вида промысловой избушки.

На «путиках» начиная с 28 сентября по 28 октября каждый охотник ставил 300—400 силков (тексты I, 60, 61). Здесь же охотились с пищалью и чучелом на тетеревов и другую дичь. Ка-

---

[22] Линевский А. М. Указ. соч., с. 209.

[23] SKS, № 1779.

[24] Suomen kansan muinaisia taikoja. Helsinki, 1892, osa II (Kalastustaikoja), s. 5, § 13; s. 12, § 41.

[25] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 14.

[26] В деревне каждая семья имела свое клеймо-метку (pual'i), которое ставили на орудия труда, средства передвижения, скот и т. п.

релы никогда не убивали водоплавающих. На медведя ходили несколько человек с собакой и рогатинами (häikäš; текст I, 62), устраивая засаду. Различали медведя-овсянника (kagrakondie), любящего полакомиться созревающим на подсеке овсом, и медведя (pillanduskondie), который «наносил порчу, урон» семье, нападая на скот, пасущийся в лесу.[27] Мясо убитого медведя выбрасывали, а шкуру продавали скупщикам. Есть мясо медведя считалось грехом (текст I, 64), «поскольку он питается мясом домашних животных». Бытовало представление, что медведь — это оборотень (rikottu rist'ikanža i hän muuttuu kondijaksi), т. е. «испорченный человек, превращенный в медведя. Утверждали, что медведь никогда не трогает беременную девочкой женщину, тогда как носящей мальчика обязательно разорвет живот».[28]

У карел, как и у многих народов мира, медведь пользовался особым почетом. Слово «медведь» (kondie) табуировалось многочисленными заменами. Когти и клыки медведя входили в арсенал оберегов.

Из птиц карелы выделяли лебедя. Его категорически запрещалось убивать (текст I, 64; ф. 2362/15); нельзя было трогать гнездо лебедя, как, впрочем, и гнезда других птиц (утки, ласточки). В карельских эпических песнях лебедь называется священной птицей, а утке отводится роль одной из создательниц мира.[29]

Удача в охоте, по представлениям карел, зависела от исполнения и соблюдения многочисленных обрядов, заговоров, запретов, совокупность которых составляла промысловый культ. Нетрудно заметить, что в нем нашли отражение пережитки дохристианских верований, а также и более поздние, христианские воззрения. В промысловом культе, как в сельскохозяйственном и др., отразился синкретизм религиозных представлений. В старой часовне д. Лазарево наряду с такими дарами, как полотенца, куски материи, платки, деньги, шерсть (овечья), у икон обычно лежали крылья лесной птицы (тетерева; рис. 12). Во время молитвы на них клали руки.

Лесной промысел. Проникновение капиталистических отношений в карельскую деревню постепенно разрушало натуральное хозяйство, которое в конце XIX—начале XX в. сохранялось в Сегозерье довольно прочно. Развитие товарно-денежных отношений привносило новые веяния в этнокультурную жизнь деревни, способствовало втягиванию населения во внеземледельческие промыслы. Среди них ведущее место принадлежало лесозаготовкам и сплаву леса.

---

[27] Bockman W. Topografinen esitys Selkin kylästä (Paatane, Sel'ki), 1931. — SKS, E-95.

[28] Сообщение П. С. Савельевой, д. Мяндусельга, 1976 г.

[29] Евсеев В. Я. Исторические основы карело-финского эпоса. М.; Л., 1957, т. 1, с. 117.

Рис. 12. Культовые приношения (Лазарево)

Первые лесопильные заводы в Средней Карелии появились еще в конце XVIII—начале XIX в. Усиленная эксплуатация лесов началась здесь в 60-х годах прошлого столетия. Увеличивались объемы лесозаготовок и обработка древесины. Уже в середине XIX в. П. Захарьев, владелец лесопильного завода, расположенного на р. Кумсе вблизи Медвежьей горы, ежегодно заготавливал до 25 тыс. бревен.[30] Заготовленный в бассейне Сегозера лес кошелями сплавлялся до Карельской Масельги, а затем санным путем перевозился на оз. Остер и оттуда доставлялся на лесозавод. Рабочие лесозавода нанимались из числа крестьян Паданской и ряда соседних волостей. Они подвергались жестокой эксплуатации.

---

[30] Зеленин Д. К. О старом быте карел Медвежьегорского района Карело-Финской ССР. — Сов. этногр., 1941, № 5, с. 16—17.

Ежегодно на рубке, вывозке и сплаве леса работало 300—400 наемных сезонных рабочих. Еще ранней весной в карельских деревнях появлялся подрядчик или десятник, вербуя крестьян на так называемые лесные работы. Крестьяне были вынуждены идти в кабалу, чтобы оплатить подати, заработать деньги на продукты первой необходимости (хлеб, соль, сахар, спички, керосин и т. д.). Удельный вес заработков на лесозаготовках, несмотря на низкую оплату труда, давал крестьянству 60—70% от общей суммы неземледельческих доходов.[31]

Бóльшая часть заработанных денег шла на оплату неуклонно растущих податей. Государственные крестьяне ежегодно должны были вносить в казну за одну ревизскую душу мужского пола 3 р. 90 к. серебром; земские сборы составляли 63 к.; 25 к. крестьянин вносил на благоустройство дорог.[32] Таким образом, семья, состоящая из девяти человек, платила 40 р. 83 к. — по тем временам значительная сумма.

Условия труда и быта на лесозаготовках и сплаве леса были крайне тяжелыми. Жили во временных лесных избушках, спали на нарах, устланных хвойными лапами. Теснота, скученность — неотъемлемая черта быта. Е. М. Вахроева вспоминает, что спали в таких избушках не раздеваясь, «о постельном белье и понятия не имели» («bokka alla, bokka piäl'l'ä, kiät pieluksii» — букв. «бок под себя, бок сверху, руки — подушка»). Пищу готовили на костре (текст I, 5).

Работали, по словам информаторов, от темна до темна (тексты I, 69, 70). Широко использовался труд женщин и детей 10—12 лет.

Основные орудия труда — топор и поперечная пила. Иногда работали артельно: два соседа с лошадью заключали договор с подрядчиком, один рубил и очищал от сучьев деревья, а второй на лошади отвозил древесину к месту сплава. В середине XIX в. «средняя цена вывозки бревен в 7.5 вершков за 5—6 верст стоила 1 р. 20 к. ассигнациями». Лошадь в сутки могла вывезти три бревна; двое мужчин с лошадью при интенсивной работе зарабатывали в месяц 30 р. серебром (ф. 2237/3, 2239/24).[33] Безлошадные крестьяне получали значительно меньше.

При окончательном расчете десятник высчитывал из заработка стоимость взятых в долг товаров, муки, фуража и т. д.

На сплаве леса условия труда и быта рабочих были еще тяжелее, а оплата труда ниже.

Железоделательный промысел. В начале текущего столетия в отдельных деревнях Сегозерья крестьяне занимались добычей озерной руды. Ее поднимали со дна озера, промывали и отправляли на чугунолитейный завод в Сондалы (текст I, 71), где де-

---

[31] Там же, с. 176.

[32] Первозванский И. В. Очерки по развитию лесного хозяйства и лесной промышленности Карелии. — В кн.: Вопросы рационального использования лесов Карелии. Петрозаводск, 1959, с. 20.

[33] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 17—18.

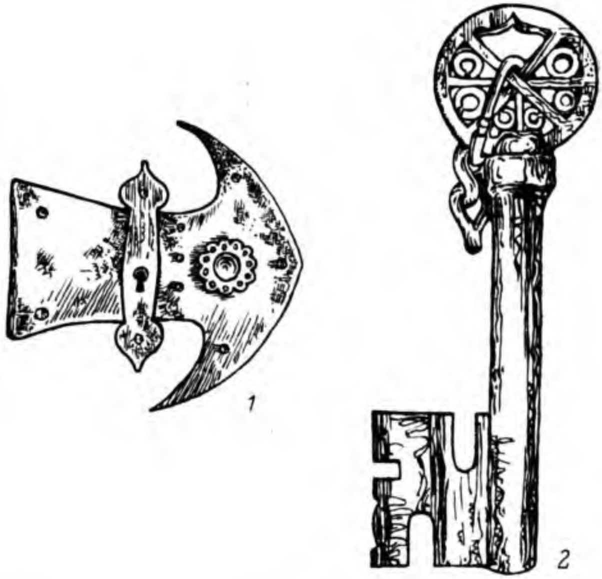

Рис. 13. Замок (1) и ключ (2) для амбара (Шароваара, Кумсозеро). (По: Kansanomaisia. . ., s. 210, tab. 53; s. 216, tab. 56).

лали «различную домашнюю мелочь»: чугуны, светцы, клещи, замки и т. п. (ф. 2390/25; рис. 13). Добыча руды начиналась с 15 мая и продолжалась до 15 июля. Руду добывали с плотов железным ковшом на длинном шесте, вываливали в решето. Женщины отмывали руду от ила и грязи и складывали в ящики, которые стояли здесь же на плоту. За сутки два человека поднимали от одного до двух ящиков (около 80 пудов). Добычей руды занимались в основном бедняки.[34]

Железный промысел в Карелии известен издавна. Особенно широко он был распространен в лопских погостах. Его развитие теснейшим образом связано с поморским солеварением, которое не могло существовать без железа. Сегозерские карелы выплавляли в примитивных домницах из болотной и озерной руды тренное железо [35] и уклад,[36] которые переправляли через скупщиков в Соловецкий монастырь, Архангельск, Старую Руссу, Тихвин, на Макарьевскую (Нижегородскую) ярмарку, откуда они расходились по городам и ремесленным центрам северо-западного, центрального и северо-восточного районов.

---

[34] Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов Повенецкого уезда. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 22.

[35] Црен — большая сковорода для выварки соли.

[36] Уклад — железо, обработанное проковкой; по качеству оно ближе к стали.

С конца XVIII в. в связи с постройкой Александровского и ряда частных металлургических заводов происходит резкое сокращение крестьянских железоделательных промыслов, а к концу XIX столетия они приходят в упадок.

Извоз. Во второй половине XIX—начале XX в. в Сегозерье, так же как в других районах Карелии, широко распространялась перевозка грузов. Ею в зимнее время занимались почти все семьи, имеющие лошадь. Из Сегозерья в Повенец, Шуньгу, Реболы возили рыбу, икру, пушнину, а обратно — муку, соль, растительное масло, крендели (любимое лакомство карел), керосин,[37] мыло (текст I, 72) и т. п. Нередко ездили «к морю в Кемский уезд за сельдями», которые затем отвозились «в Петрозаводский и Олонецкий уезды и даже в Санкт-Петербург».[38] В середине XIX в. перевозка одного пуда товара за 300 верст стоила 30 к. серебром.[39]

Сегозерские карелы не только перевозили товары и продукты питания, они еще и нанимались вывозить железную руду на казенные заводы. Руду доставляли «из многих рудников; средняя цена с пуда за провоз до Петрозаводска — 35 к. и лошадь на своем содержании».[40]

В деревнях, через которые проходил путь в Петрозаводск и Повенец, отдельные крестьяне за ничтожную плату пускали на ночлег возчиков клади. Например, в д. Чебино всегда останавливались в доме Митрофановых. «Иногда в избе собиралось до 10 мужиков из разных деревень, — вспоминает О. В. Митрофанова, — много интересного рассказывали. Через них узнавали все новости: какие цены на хлеб и рыбу в городе, сколько накосили сена летом, какой сняли урожай, кто в деревне женился и как свадьбу праздновали. Часто делились советами, как лечить ту или иную болезнь»,[41] и т. д.

Таким образом, извоз, помимо того что давал крестьянам возможность заработка, являлся своеобразным каналом, через который осуществлялись обмен информацией и постоянная связь между жителями многих деревень.

Торговля вразнос. Торговлей вразнос, коробейничеством, как правило, занимались молодые мужчины, именуемые среди населения «мелочниками» (meločn'ikka). По сведениям Ф. Ладвинского, товар брался ими в кредит у местных торговцев под проценты. Свой товар «мелочники» носили из деревни в деревню в специальных сумках, сшитых из коровьей кожи (kiša; текст I, 74). Пуговицы, иголки, наперстки, дешевые женские украшения,

---

[37] Керосин, судя по полевым материалам, появился здесь только в 1905 г. (текст I, 73). В быту пользовались обычно лучиной. Из животного жира, заливаемого в берестяные формы, делали свечи. Фитилем служила толстая бумажная нить.

[38] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 16.

[39] Там же.

[40] Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов. . ., л. 8.

[41] НАКФАН, ф. 1, оп. 29, ед. хр. 60.

карамель — вот примерный перечень тех товаров, который можно было приобрести у «мелочников».

Торговля вразнос в Сегозерье не получила такого широкого развития, как у северных карел, для которых этот вид торговли в XIX в. имел не менее важное значение, чем лесной промысел.

Лавочная торговля. Трудно сказать, когда в Сегозерье появились первые лавки. Судя по полевым материалам, в начале XX в. в Сондалах были лавки богачей Романова и Степанова, которые за бесценок скупали у населения рыбу, дичь, пушнину. Купец Степанов имел торговые связи с петербургским рынком: за зиму сюда поставлялось около 1400 подвод с рыбой, икрой, пушниной. За перевозку пуда груза купец платил 1 р.

Купец Тихонов имел лавку в Сельгах; Волков и Теппоев — в Паданах (текст I, 75). Торговцы д. Келдоваара обслуживали южные деревни Сегозерья, поставляя сюда на лошадях различные товары: мануфактуру, обувь и т. д. Нередко товар обменивался на меховые шкурки, птицу, рыбу (текст I, 76).

Рассказывая о торговле и извозе, информаторы чаще всего вспоминают с. Шуньгу.[42] Это и неудивительно. Еще во второй половине XIX в. наиболее крупными ярмарками в Олонецком крае оставались Крещенская (с 6 по 18 января) и Благовещенская (с 25 по 30 марта) в с. Шуньге. Торговый оборот этих ярмарок составлял не менее 50% торгового оборота всех 38 ярмарок Олонецкой губернии.[43] Здесь местные торговцы встречались с купцами из Петербурга и других центров России и совершали крупные оптовые сделки на рыбу, дичь, пушнину и другие промысловые продукты. Нужда заставляла крестьян за бесценок продавать продукты своего труда. Указывая на кабальный характер развивающихся капиталистических торговых связей, В. И. Ленин писал: «Чем захолустнее деревня, чем дальше она стоит от влияния новых капиталистических порядков, железных дорог, крупных фабрик, крупного капиталистического земледелия, — тем сильнее монополия местных торговцев и ростовщиков, тем сильнее подчинение им окрестных крестьян и тем более грубые формы принимает это подчинение».[44]

Уродливая форма ростовщичества была характерна и для Сегозерья.

Домашние ремесла. В условиях полупатриархального хозяйства каждый крестьянин мог удовлетворить нужды своей семьи, не только создавая необходимые для быта предметы и вещи,

---

[42] Примечательно, что с. Шуньга часто упоминается в пословицах; например, при случае говорили: «За невестой в Сельги, за лошадью в Шуньгу». О Шуньге можно услышать и в частушках: «Шуньгу ярманку ходила, карва киндахат (пестрые рукавицы) купила».

[43] Очерки истории Карелии, с. 286—287; Балагуров Я. А. Приписные крестьяне Карелии в XVIII—XIX вв. Петрозаводск, 1962, с. 192.

[44] Ленин В. И. Развитие капитализма в России. — Полн. собр. соч., т. 3, с. 383.

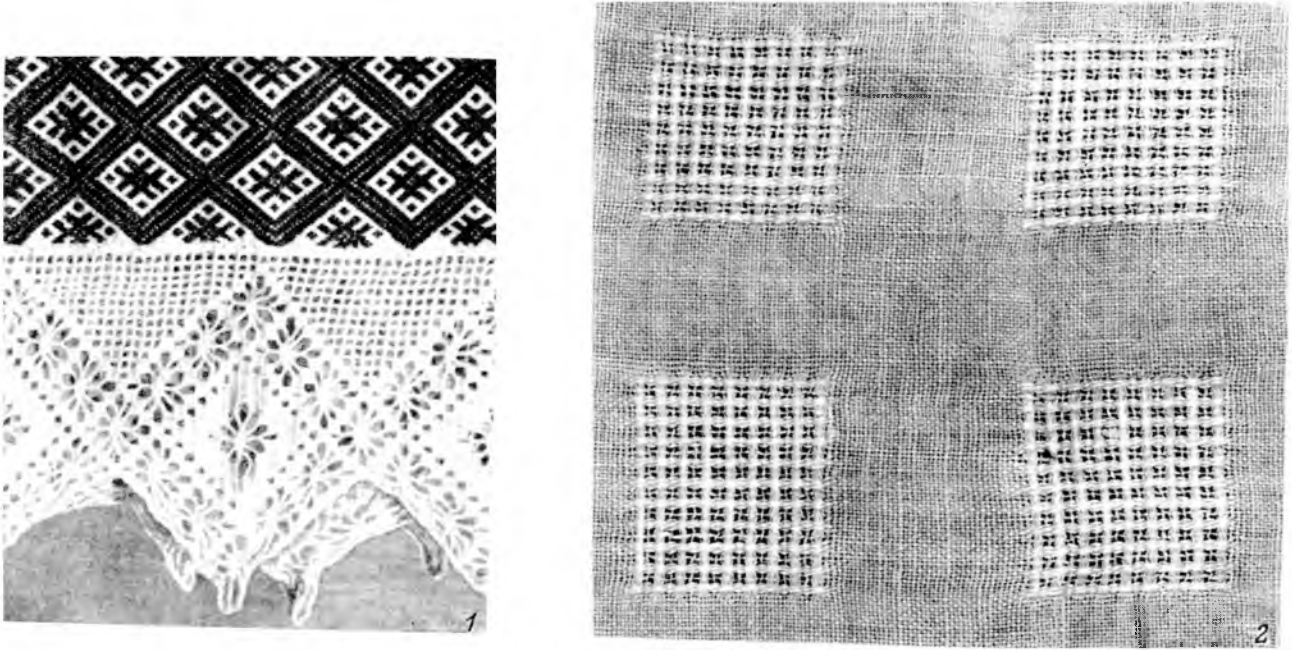

Рис. 14. Изделия домашних ремесел.

1 — подзор (Саезеро); *2* — фрагмент скатерти (узорное тканье; Паданы).

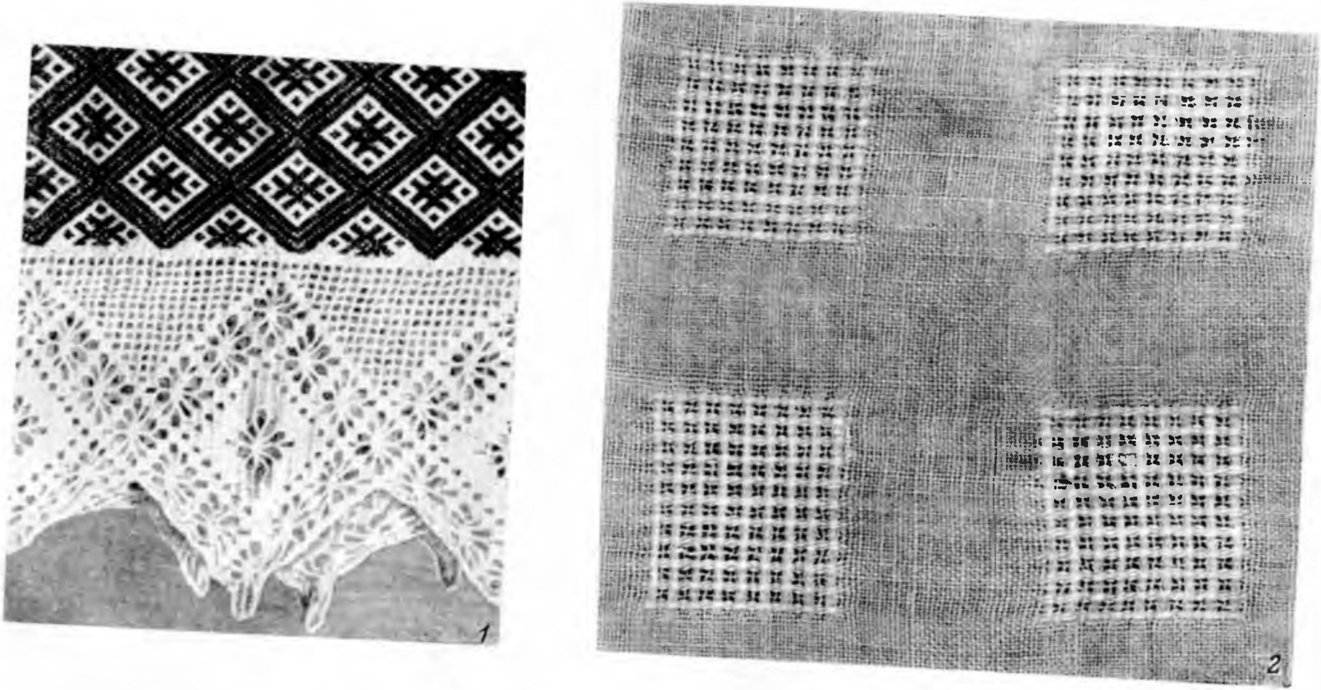

Рис. 14. Изделия домашних ремесел.

1 — подзор (Саезеро); *2* — фрагмент скатерти (узорное тканье; Паданы).

Рис. 15. Настенный шкафчик (Паданы).

но и стремясь к тому, чтобы при предельной простоте их они были красивыми. В Сегозерье, так же как в северных и южных районах Карелии, широкое развитие получили домашние ремесла: ткачество, узорные вышивки, вязанье, художественная обработка дерева [45] и т. п. (рис. 14, 15, 68). Сегозерские женщины много времени тратили на обработку растительного волокна, овечьей шерсти. Орудия обработки льняного и конопляного волокна (бросновка — деревянный гребень для очесывания головок льна и конопли — riibinlauda; щетка-чесалка — harja; льномялки — loukku, lipsu) не отличались своеобразием и являются общими как для всех групп карел, так и для соседнего русского населения (тексты I, 18—20; ф. 1726/2, 2362/9).[46]

Из льняных нитей карельские женщины ткали на горизонтальных ткацких станах (kangaz) полотно и холст, изготовляли поло-

[45] См. настоящ. изд., с. 196—234.
[46] SKS, E-82, № 1861.

тенца, скатерти и салфетки. Из конопли вязали неводы, сети, ткали грубый холст (košto).

Из овечьей шерсти ткали полушерстяную и шерстяную ткань (šarga). Для размягчения ее вялили. С этой целью нагревали в чугуне воду, ставили на пол избы корыто (šargua vanuttuassa kartta), на дне которого расстилали ткань и заливали горячей водой. Затем две женщины садились на противоположные концы корыта ногами друг к другу и поочередно толкали сукно от себя и к себе, все время поливая его горячей водой. После довольно продолжительной и изнурительной работы, когда сукно становилось мягким, его несли на озеро, тщательно отбивали вальком (pual'ikka), полоскали и развешивали на изгороди для просушки. Чтобы сукно вытянулось и не имело складок, к нему подвешивали какой-либо груз.[47] Способ вяления сукна ногами исследователи считают наиболее древним.[48] Он был известен всем группам карел, финнам и другим народам.

Одежда, сшитая из сукна, была легкой, хорошо сохраняла тепло, имела водоотталкивающие свойства. Не случайно этот вид одежды составлял основу «промыслового» костюма карельских крестьян.[49]

Таким образом, краткий обзор хозяйства и занятий позволяет заключить, что основу хозяйственной деятельности карел Сегозерья составляло сельское хозяйство в сочетании с лесными и другими промыслами. Земледельческие традиции сегозерцев, складывавшиеся на протяжении многих столетий, обнаруживают исключительную близость к таковым у южных карел и северных великорусов, тогда как скотоводческие традиции, в особенности обряды, связанные со скотом, институт пастушества и пр., тяготеют к обрядам северных этнолокальных групп. В древнейших занятиях всех групп карел — рыболовстве и главным образом охоте — обнаруживается много общих черт с занятиями саамов и отчасти финнов.

Годовой цикл работ карел Сегозерья (текст I, 76; ф. 1879/16, 1882/2, 1893/14 и др.), регламентировавшийся традициями и народным календарем, включал в себя как южнокарельские, так и северорусские элементы.

---

[47] Сообщение О. В. Митрофановой, д. Чобино, 1974 г.

[48] Лебедева Н. И. Прядение и ткачество восточных словян в XIX — начале XX в. — В кн.: Восточнославянский этнографический сборник. М., 1956, с. 533.

[49] Подробнее см. настоящ. изд., с. 117, 118.

1. [Ruis kažvo yl'ipalossa]

Ruista piet't'ii yl'ipalossa, lugiet'i vähemmän ičeksee palo. A nagrehella vierret't'ii, što bi nagriz l'uubi vägövemmän. No n'i što en'ämbi vägie da kannot palettaiz, n'i nagrehella vierret't'ii. T'iälä lähized jo nagrehilla poltetaa, jogo talo poltti, nagrista pid'i da ruista vähäzen mečässä pid'i da. No, a siel'ä tobiemmat talot kudamat oldii, n'i n'e daaže käyd'ii kaz'onnoiloissa mečissä, ruattii yl'ipaluo, huuhtie n'iid'ä rugehella. No siel'ä ei strašnoida hyviä meččiä pandu, a se pannaa objknovennoi, vot ku kudama meččä on kazvan, što l'eikataa, što kirvehel'l'ä l'eikata. No palolоiksi siel'ä daže, yl'ipaluo ku ruattii, no n'i siid'ä tulou, što kirvehel'l'ä l'iiga pid'au l'eikata, no n'i tuldii moizet erähät puut, on järiehköt, pilalla sorrettii. A n'e vierrinpuukši pandii puut. Kusta jiäy kierot, ei palettua, n'i sie n'e pid'au vierd'iä paikat. No n'i siid'ä vierenpuukši n'e kuor'itetaa, n'i n'iil'l'ä puuloilla vierret't'ii. [Mil'l'ä vierret't'ii?]. Vierret't'ii. . . puut pannaa, alla — vegehet, t'ähä vejeh, t'ähä toine, t'ähä kolmas, vierenpuuloin alla. No a siid'ä oldii kanged luajittu kuivasta puusta, kuivasta kuužesta siel'ä vesset'ää da luajitaa kebiembi kangi vierd'iässä da n'iil'l'ä kangiloilla puuda l'ykät'ää iel'l'ee päin. Ka paloloi ruadamaa käy mon'in hengilöin. Toičči oldii tobiet perehed ga käyd'ii: akat se vierret'ää, vierret't'ii kuužin akoin, kolmin akoin. N'e ku oldii järiet puut kussa, n'ii daže kaksin akoin ol'i — yhessä piässä akka, toizessa toin'i, yksi l'ykkiäy piäd'ä, toin'i toista. No a kudama ku ol'i boikkoimbi in'ehmine da vägövembi, n'iin se yksin'ää spruavi, molommista piäl'öistä l'ykki — piästä l'ykkiäy, toizee män'öy. Kuhu jiäy kierdozie, ei kai sijat palettua; vähembi meččiä, n'i se palau hyvin, a kussa on vähembi meččiä, se ei pala, jiähää kierrokset — n'e uuvvestaa pid'au polttua, n'iil'l'ä paikoilla kerät'ää n'e kalut. Kalut kerät'ää, siid'ä poltetaa n'iil'l'ä paikoilla, kumban'e on palamatoin paikka.

ф. 2252/6, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

2. [Huuhtua luadima 3—4 taloin]

A omua l'eibiä i pid'i kažvattua. Pellošta da huuhašta kažvatimma, meidä vod'ittii sin jo pikkarazena huuhalla, luad'ima poikki järven sezillä sem' kilometrov, romšit oldii kolmin n'el'l'in taloloin yhessä. Hän egl'ein raskaši kahen talon, a meijen kolmin n'el'l'in taloloin yht'ee keräyt'ää, meččää sin luajimma, kassen ajamma.

ф. 2028/1, A. P. Nosova, Muasel'gä, 1974.

3. [Huuhtoa toatto roado]

Da kyl'vet't'ii ruista, kagroa. Noo, l'iiga ruista da kagroa, ozroa ei kyl'vet't'y huuhtii. . . Toisse vuodena ei kazva siih. Toas pid'au uuži. Miun toatto muuda ei roadan, aivan sid'ä roado. Huuhtoa poltti, kynd'i. Siel'ä on poarmoa, čakkoa. Oi voi-voi. El'ä jumala tuoda, pom'ani hospod'i L'en'inoa, hyvän elokšen meil'ä load'i n'i. N'eät sen peäl'l'ä. Vspominnaičemma aivan dan'iin šanomma: «Meil'ä eulu šuurda gor'oa. Dai t'eil'ä kaikilla on hyvä el'eä».

ф. 1879/10, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

4. [Kagroa huuhtaa kyl'vettii]

Eräz vuoži [huuhtaa] kyl'vetää sid'ä kagroa, kagroa jäl'gie harvazee, kumbane vielä parembi, hyvä ruis kažvau ässen, a vain pahembi ruiz, dan'i ei. Eigo tule n'i mid'ä, n'iin i jiäy sinne, siid'ä ku kažvau kodvan, siid'ä rubieu mal'inoa kažvamaa. Suuri roado, ga n'iin i jiäy. Mal'inoa kažvau da hein'iä.

ф. 1716/3, M. I. Čurujeva, Jouhvuara, 1972.

5. [Mečässä el'ettii]

Siel'ä toičči ruadoma suurie huuhtie. L'ähemmä k enžimäsargena, n'iin suovattana tulemma myöhä kod'ii. A n'edel'it siel'ä olemma. Luajitaa šemmone, meččäpert't'ine luajitaa. Tuu alla myö ruadoma, Paukonvuara nazivajecce. N'i siel'ä keski huuhalla strojittii pert't'ine. N'ii siid'ä kezäl'lä syömmä pihalla, keit'ämmä pihalla. A siel'ä ku pert't'i on pikkarane da, päččine kivest'ä lad'd'ataa pikkarane, no kun kyl'y. I sin yöksi mänemmä, vet on čakkua, mečässä siid'ä ei šua muata čakoissa. No, sin mänemmä pert't'izee. I toizeksi vuotta luajimma huuhan l'ähemmäksi, i tuassen siihiže kävel'emmä yöksi. Semmoine šalaššune [vielä] luajittii, i siid'ä magazima tandarella. Bokka alla, bokka piäl'l'ä, kiät pieluksii — en'n'e muattii n'iin. Ken kehtai l'ibo mid'ä n'i l'eht'ie riivit't'ii. . . siih vierrää. Et kuule n'i vaibundua n'i mid'ä, ku uinuod, n'i vaan maguat.

ф. 2024/13, 14, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

6. [Adrat, astivot]

Peldoadrat oldii l'eviämmät, a paloadrat oldii kaidazet. Peldoadrassa ol'i luot'in, a paloadrassa eij ollut luot'inda — hiän ku mua revit'et'ää.

ф. 2252/7, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

7. [Astivo, adra]

Ast'ivod luajittii kuužesta. Vot kudamane on oksikas kuuži, se särret'ää kolmeksi, n'el'l'äksi särret'ää. I n'iist'ä oksad rojitaa ast'ivokse, a n'e ku laudazed rojitaa, kai vesset'ää. Konža rod'ieu se kebie ast'ivo, kuiva, n'i pannaa i kivie. Kaksi kolme kivyt't'ä pannaa, štobi hän matkuaiz muada myöt'en, ei noužettel'is — ved huuhta l'ienöy juurikas, pellolla se ei pie, peldo on pehmie. Peldo toože adralla kyn'n'et't'ii dai ast'ivoidii puuast'ivolla. Pellolla [adrassa] ol'i se luot'in — semmoine pannaa n'äin luot'in, nu adra tulou n'äin kaksišuarane, a siihi pannaa yht'ee bokkaa luot'in. A huuhtaa ei, ei pandu, huuhta n'iin pid'au kynd'iä, potomu što huuhta pid'au ku yksi. . . kuin sanotaa, n'ii ku nahkane rouno ottua pinda piäl'ičči, eij‿oo vet pehmie hän, eu peldomua, muldua on vähäne.

ф. 2024/9, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

8. [Adra]

Kynd'i adralla, adra, kakši on t'ämä vannahta, vannahta, raudazet ollaa terävät t'änne, podobie pluuga on häi, ei juuri n'i pluuga, iham ollaa oigiet vannahat, n'ämät, n'ämäd raudazet, no da šiid aizat ollaa sinne luajittu moizet, hebozie val'l'astua i poper'ok t'ässä ollaa kin'n'it't'iä, štobi adra šin'n'e istuudu, no, t'änne pannaa nuaglua, štobi hän pyžyis, i sillä adralla, ručkat štobi puuhizet kai n'e iel'l'ee, no da siidä hebozella kynnetää, enzistää nagris puhutaa se, a siid sen piällä kynnetää.

ф. 2012/46, A. B. Jefimova, Cobene, 1974.

9. [Aijat]

Palošta, kudamaa käyd'ii žiivatat, t'iäl'ä l'ähemmä, n'iil'l'ä oldii aijat, a kumbazet oldii siel'ä kaz'onnoissa mečässä loittuona, n'i sinne ei käyd'y žiivatat, n'i siid'ä aidua e‿ollu. A t'iäl'ä oldii n'el'l'äl'l'ä aijaksella pandu da kolmella hebožista. Aijad luajittii puusta. L'eikataa puu da pannaa. Puud vielä oldii aino pr'amoit, kossoid vain oldii peldoloilla. Kurrensiibine, što viikomman seizo, kuužizet aijakset, kuužizet seibähät. Vielä seibähie poltettii vanha rahvas en'n'e, štobi viikombi seizois. Viizintoista vuožin n'e aijat seizottii.

ф. 2252/8, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

10. [Kui ruista l'eikattii]

Ruis čirppil'öil'l'ä l'eikataa, l'iyht'ehil'l'ä sivotaa. Siid'ä härikkähii buapkataa. [Buapkaa män'öy kymmen'en l'iyhet't'ä]. Siid'ä kuivataa buapkoissa l'iyht'ehet. A siid'ä kevotaa — siid'ä

kegod luajitaa. Kegot oldii tuhanžin l'iyht'ehin daaže. Tobiet kegot. Siid'ä jät'et't'ii pellolla. Talvella veit't'ii da puidii. Riihee tuuvvaa, siid'ä kuivataa da puijaa riihessä.

ф. 2252/9, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

11. [Härikäs]

Rugehie buapkataa ga rogatkaa pannaa. L'ibo hein'iä, en'n'e ku vihmat on vuuvved da kai, dak štobi ei hein'ä rikkuotis, ku rubetaa uberimaa rugehie, ga härikkähih pandii, pellolla šinne pil'it'ää härikäs, kuivatettii. [Konža ol'i vihmavuoži?] Kaikičči. Ruista et kegoo pane kuivuamatta — pid'au kuivata. L'eikkuad, n'i heän vet on siroi, l'iyht'est'ä on mid'ä nostua! A siid'a jäl'gee kymmenen otat olgupiäl'l'ä, härikkähän yn'n'ää kerralla kegoo kannat, vet kannetaa yht'ee sijaa.

ф. 2252/12, 13, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

12. [Primiet'ittii]

A miän šidä'emmä primet't'iny, a myö ku l'äksimä hein'äl, enzi kerran ku vikattehen, nu se otetaa heiniä vot čirppi da t'ämä pannaa vyöččimen alla, no i siid se yn'n'ä päivän piet, štobi šivuo ei rubeis kivistämää, šivuo t'ädä, no sen mie t'iijän, a mie l'eikkavuz muuda n'i mid'ä en t'iä.

ф. 2012/15, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

13. [Nagrista kazvatettii]

Kreslad luajittii, n'e oldii kreslat. Kunne lähet'ää matkoih mid'ä tuomaa kluad'ie, siid'ä oldii kreslat. Nagrehie kreslassa otettii dai korjilla nagrista veit't'ii. [Nagriskuoppa luajittii pellolla]. Hauda kaivettii da lagine pandii da, lauvvad luajittii, vešset't'ii da kuopalla piäl'l'ä. [Haudaa] ei pandu n'i mid'ä, ei pandu, kuoppa luajittii, da mullalla nagrehet sinne kuamma da. Piäl'l'ä on lagine ažetettu dan'ii siid'ä pandu puut, muldua piäl'l'ä, štobi ei kyl'met't'äis. Kodvua jät'et'ää. Ku lumen panou, ga ku ol'i loittuona, ka lumella i veit't'ii nagrehet kod'ii hebozilla. Kežäl'l'ä et tuoldua, ku kuuvven da seiččemen kilometran piässä oldii nagrehet. Siel'ä nagrista piet't'ii, Pačažmiässä.

ф. 2252/10, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

14. [Kui veit't'i ruis]

[Kuin ruis pandii regee?]. Pit'in. Pit'in ruista pandii. Polvittuan. Štob ei t'ähkähäd murettais. N'e t'ähkähäd muretaa poikki, pit'kät on vet, rugehet, no pandii pit'in regee, štobi ei t'ähkäd murettais, siämee. No siämee azetettii t'ähkähät. Azetettii. Pannaa, peräštä pannaa regie myö l'iyht'ehet, min l'evie perä on. T'änne päin jo pandii kaijemmad, jo vähembi toine polvi dai kolmaš polvi. Dan'iin sebäst'ä päin n'el'l'äs polvi vastaa. I vassakkaa n'iin lad'd'ataa. No zavod'itaa pohjasta päin kaijemmaksi, štobi lunda ei ved'äiz n'i mid'ä, hebozella kebiembi ol'is. A yl'emmäkši ku nossaa, n'e l'iyht'ehet siid'ä jo l'even'n'et'ää, štobi ol'iz l'eyhkiembi regi, en'ämbi män'iz regee.

Ozrat, pšeniccua da kagrua poikki, poikki veit't'ii še l'iiga. Ruiz meilä veit't'ii pit'in.

ф. 2252/10, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

15. [Riihi]

No. En'n'e oldii guobinoloin [guominoloin] kera riihet da ol'i i prostoida, kel'l'ä myt't'yzet oldii. No siid'ä i guobino. Znaačit, riihessä t'āssä lämbiey, on guobino t'āssä, kel'l'ä oldii guobinon kera, siid'ä puidii. A ykši riihi k on ga, siid'ä siämessä i puit. Briužat oldii, tämämmoižed varret, vain sen'iin möčkyt'ät. No riihtä puima kolme hengie sielä. . . Kel'l'ä on peree tobiembi sielä hot en'n'en ga, no hot' i l'iiga hengi otetaa äbreh, sielä pid'au kiän'n'el'l'ä da olgiloi da kaikkie, t'iijät sie, jo puija ed voi, ga jo talutaa riihee, sinne opaššetaa. No a kellä k eij‿oo, ottau toizen hengen da puit i kahen kesse.

Ka otat kaiken, da n'e jyväd jiähää siihi, da siid'ä riiht'ä myot'e sen'iin labiezella l'ykid, l'ykid, l'ykid, viškuanda se nazivajeca — viššataa. No da siid'ä tuulella tuullat: pannaa huršti tobie pihalla, tuul'i on, da se ved'orkoilla siihe sen'iin vai laššet. I puhaž l'ien'ou. Mel'l'ičalla l'äht'iessä viel'ä kuivataa. L'ibo hot silloin viel'ä i mel'n'ičalla jogohin'i ei käyn'yn, ei jogo siassa ollun mel'n'iččä. Viel'ä jauhot i iče koissa, kivet oldii karžinoissa. Kivizet kivet oldii, kaksi vassakkaa piäl'ekkää, on sen'iin korgie. A pual'ikka siihi on pandu lagee. Siid'ä pual'ikasta vain sid'ä vint'id da kobrazella sin paned jyviä. Vot kuin pid'i suaha l'eibiä. Kačo vain ku valmis tuuvvaa laukkaa, ved musta l'eibä tuuvvaa, jo sanotaa, paha i l'eibä on. Mie sanon, el'giä jo l'eibiä pahaksi sanokkua, heit'äkkiä.

ф. 2021/64, 65. J. J. Segežskaja, Muasel'gä, 1974.

16. [Jauhondakivi]

Jouhondakivi, tanhuolla ol'i da, karžinassa da, kel'l'ä kušša, oldii pošti kaikilla en'n'e. [A oldiigo puušta luajittu?]. Oldii, ei deerev'asta oldu, kivest'ä oldii vet'. kivestä oldii, a varži ol'i se

puine, da vannee ol'i puine ymbäri kivest'ä. Meil'ä ol'i tarhalla kivi dai huuhmari. Vanhassa pert'issa ol'i karžinassa, a siidä uuži pert't'i ku strojittii, n'i tarhalla. Meil'ä ol'i kaksi kivie, n'i d'äd'ä ku eroi, n'i yksi kivi d'äd'äl'l'ä, toine tatalla, značit, puolekkaa.

ф. 2028/17, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

17. [Huuhmari]

Rouhittii [huhmarissa] da šurvottii vielä jauhuo, hod'mid'ä kačokkaa. Rouhittii en'n'e čyl'kkyl'öjä značit, siemen'et pid'i piäst'iä, da rouhittii ozrie, vet erähät ogahan kera jiähää, ku puit, n'iid'ä rouhittii, sel'l'it'et't'ii, mid'ä n'i pid'au survuo, ku vešča ol'i. [A n'okka ol'i raudane?]. Ei, ei, puine semmoine obiknovennoi. Dai pet'el' ol'i puine. A ol'i piässä erähillä, meil'ä ol'i pet'el', ga rauda ol'i. Ka ku pandu siih piähyö ol'i. Dai hoš kel'l'ä, ga pannaa piähä. Sen'in ol'i pandu, štob murendais n'e jyvät.

ф. 2028/16, A. P. Nosova, Muasel'gä, 1974.

18. [Kui pelvasta kažvatettii]

Pid'au. . . pelvahan ku kyl'vät, kažvau. . . no sežen korgehuone kažvau, jo kyt'emmä sen pelvahan, štobi ol'is yksi pelvaskuidu jiäy, a sie hein'ät pid'au ottua. Ei, n'i panou hein'än kera lagoo i vihmoilla happanou. Jesl'i yl'en často kyl'vet'ää siid'ä erähät, no n'i hän lagoo langieu, l'ibo vägövä on peldo hän kažvau, kažvau, da tuul'i l'ienou da ränd'ä l'ienou, vet on kaikemmoista vuotta, i hän mänöy lagoo, i void hapata. Konža hän kažvau, siid'ä rod'ieu semmone žolttoi kuidu, jo rod'ieu valmis. V sent'abree. Vet' konža on hyvä kežä, n'i se t'erämbi kažvau, a konža k on vihma da kai, ga sual'istuu viikomman. Čyl'kyssä pid'au siemen sual'istuo. No i se otamma n'yhimmä, riibimmä, semmoizet oldii lauvvat. Ka n'yhimmä kobrilla, ku n'äin. A čylkyd n'e, piät. . . n'äin oldii lauvvat, a lauvvoissa oldii piid n'äin. Siid'ä sen riibimmä čyl'kyt pois, a n'e panemma jogee l'igoo, pelvahat. Lauvvasta se piä ažetetaa n'iin t'ämämmoiksi, l'eviene lauda, no ei kaidane, a n'äin piid roitaa n'e očen' často. I sen'iin riibimmä, n'e čyl'kyt, čyl'kyt kuivuamma, a pelvahat sivomma roivahilla. Roivahilla sivomma, štobi rod'iu kolme l'ibo n'el'l'ä pivuo. No, n'e panemma l'igoo ved'ee, l'ibo jogee, l'ibo ka on lambie. Myö ku panemma sin ved'ee, n'i siid'ä panemma puut piäl'l'ä, puut pelvahilla piäl'l'ä. A siid'ä kived viel'ä puuloilla piäl'lä, štobi hyö roittais t'iiskazin lujaa. Ei l'ähet't'iä n'i kunna. N'i siel'ä ku kypset'ää nu, n'ed'el'i virutaa siel'ä l'ibo i kaksi virutaa erähät. N'e noššamma, vähäne valutaa, ojennamma kaiken nurmella, l'ibo siel'ä on, sil'ie mua missä on, sil'iel'l'ä mualla. N'e kuivetaa, keriämmä — da kod'ii. Siid'ä loukutamma, l'ipsutamma, vi(omma,|har'juamma. A har'jalla kaa

n'äin. [Harjat] oldii jouhized, jouhizet. . . Erähäd luajittii. En t'iijä, mist'ä hyö otettii. . . Počči on l'ibo laukoissa, naverno, ol'i myöd'äviä, heil'ä. Siid'ä vidou. Semmoizet oldii, nuotista luajimma t'ämämmoizet n'i ku poduškat, a vägi l'eviezet n'äi rojitaa da pit'käzet. A semmozet puizet pual'ikat: yksi puol'i l'ien'ou t'erävä, ku veičel'l'ä. I siid'ä jallan alla sen panemma n'äin, jallan alla, lat't'iella, i siid'ä pual'ikalla painat. Sen ku vivod, n'i hän rod'ieu n'i ku remen'i pivo. No n'i sen pivon har'juat potom. Kerran har'juat, ruuht'imed l'ähet'ää enži kerralla. A siid'ä paičekset. Se čiistoi l'ienou, no ken kehtuau ažettua, n'iin čiistoi, štob e‿ol'is päissärd'ä. A siid'ä viel'ä kuvetta, kussa on hyvä pelvahat, n'i ei rubie t'äyd'ymää kuvetta, znaačit, poikkizin kuduo. A n'e siämed l'ähet'ää čiistoiksi siihi pit'in kangahaa. A n'e viel'ä kolmannen kerran har'juamma, n'i ku se l'ien'ou t'yö, n'i hän l'ienou n'ii ku siämi hyvä, n'i ku sen kezriät. Erähičči k ol'in ad'voissa Puadanessa, tatan ol'i čikko siel'ä miehel'l'ä, n'i ko kymmenen puažmua kežräzin viyhen, viyht'i on vet pit'embi t'äd'ä, no kaksin kerroin t'ämän, t'ämän piduhus. En t'iijä mie, metrua äijägö hän'essä ol'i. Kymmenen puažmua, i kol'ččazesta l'äbi vedel'in sen.

ф. 2024/16, J. M. Vahrojeva. Muasel'gä, 1974.

19. [Kuin l'iinua da pelvašta kazvatettii, kezrättii]

Pelvaš kyl'vet'ää aivombaa, ku pellot kyn'n'et't'ii keviällä, dai pelvaš šiid'ä, siid kažvau, noužou, pid'au händä kyt'kie. Kyt'kie pid'i, puhaštua, čiist'ie hein'ät kai, a peldoloilla travua äijä nouzi, nu da sid'ä kyt'et't'ii, da siid'ä kažvo, da sid'ä nyhit'ää, da riibit't'ii. Siid'ä nyhit'ää, siidä lauda on n'äin pil'it't'y, ka siih riibit, čyl'kky l'ienou, miula on seičas karžinassa vielä heid'ä. No, ku riibit, ka siih jiahää. . . nu da n'e kuivau, n'ämä šivotaa roivahuoksi, n'i ku l'iyht'ehyöd rouno ollella, da ved'ee lambii l'igoo, siihi kl'iin'it, puut paned, da siidä puuda piäl'l'ä, kivet, ličata hyväzest'i, n'iin šiel'ä n'edäl'in l'ibo kakši viruu, pehmen'ou, no n'i siid'ä kuottelluksendelet, jogo on hyvä, siid'ä otad da levit'ät kunna kai piendarilla. Sygyzellä, vielä vihmassa viruu sielä, no a šiid'ä kerät'ää da. . . Siid'ä ku kerät'ää da kuivetaa siel'ä, kuivetaa, kuivazet kun'i ollaa, uberitaa, Kiirovskoissa; a miän t'iäl'ä l'ivosta noššat, tože, l'evit'ät, kuivetaa, hyö jo valgiezet roitaa, ku sielä virutaa kodvane, šivot da sezii, en'n'e oldii n'äissä ka riugu, dai miula on seičas pahaččane, riuvud da siihi seizatetaa, štobi ei vihma kaštais, sein'ävieroo, nu dan'i kuivetaa, da siid'ä kel'l'ä on äijä riihee, oldii en'n'e riihet, puidii l'eibie, dai n'e siel'ä loukutetaa, murennettii. [Sielä riihessä loukutetaa?]. No, a kel'l'ä eule, n'i kuivuau kušša n'i päččil'öil'l'ä da kunnagi, kyl'yssä da missä tanhuolla omalla vähäzin, siid'ä viel'ä oldii toized lipšuksi, da siid'ä viel'ä ol'i, t'ämän piduhus ol'i se verkkoloista luajittu

mil'l'ä kai keräťä, šil'l'ä viel'ä, da pual'ikka; vivot, ku veičellä rouno, on hänessä vet' päissärdä äijä no, har'jata pid'i, har'jad luad'ima, kahičči vielä. Yhel'l'ä, yhel'l'ä k ollou hyvä, šiidä kezräťt'ii, no, sid'ä kezräťt'ii langaksi, da langad viyhiťää, da viyhet tuas keit'et't'ii, da hän ol'i valgiene ku kissei kuduossa, no. No viyhet keit'et't'ii porošša, a siid'ä mänet sin avannošša. Ka poro, [luajittii], tuhkua ku pannaa ved'ee palavaa, da šielä hän kiehu, da vielä šel'g'ieu, tuhkad jiähää, l'ibo tuhkan kera toičči keit'et't'ii, kattilat oldii moizet, n'e čugunnoit, nu n'i siidä kattilassa keit'et't'ii, da siidä mänet [avannošša] miän t'iäl'ä šurvottii korennolla. [No siid'ä i tul'i valgie]. Pivot on, kolmekummendä pivuo on tukussa, tukusta, ku hyvä ollou n'i, sein'ä rod'ieu, a k ollou pahaččane, eräz l'ien'ou paha, n'i katkieu, kai l'aht'ou, karbieksi. Sein'ässä on viizi metrua, voiz roita, n'ytten ku luuvaa tože, viizi metrua rod'ietou. Doroškoi n'yt kuvotaa vet. Kudet, tože, loimeksi n'e kezräťää, kud harjuat, hyvät n'e loimeksi, a n'e harjan aluzet, n'iist'ä kezriät kudiet. A vielä kuvottii l'iinasta, vielä n'el'l'äl'l'ä vardivolla, n'el'l'ä n'iit't'ä, n'el'l'ä susta, a siid'ä pid'au malttua vielä.

ф. 1728/3, M. A. Vasiljeva, Jouhvuara, 1972.

20. [Pelvašta kažvatettii akat]

Mužikat tol'kko peldoo l'iinua kyl'vet't'ii. Tata miän kyl'vi l'iinua. A akat pelvasta siel'ä kyn'n'et't'tii, siid'ä kyl'vet't'ii dai. L'ibo siel'ä on l'epikköne t'ämämmoine, ajetaa kaššeksi, vierret'ää, siid'ä kyl'vet'ää, ei n'i kyn'n'et't'iä n'i mid'ä, n'iin katetaa pelvas. Toože hyviä kažvo.

ф. 2024/10, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

21. [Kuin pandii žiivatoilla n'imet]

[Pandii n'imet] vazalla, ka enžimmäisargena — En'okki, toissargena — Točikka, kolmana piänä — Kolmi, n'el'l'änä piänä — N'eto, piätinčänä — Päťö, šuovattana — Suovo, pyhänä piänä — Pyhikkö. [A hebozilla?]. A hebone, ken kuingi kučču. Ken Ruškoksi, ku ruškie, ken musta Čern'ikaski kučuttii, dan'i valgieda myöt'e, ked'ä kuingi.

ф. 2009/36, A. G. Fofanova, Čobene, 1974.

22. [Lehmizvaza, häkki]

Jesl'i l'ehmä l'ien'ou, l'ehmizvaža, enžimäseksi annettii t'yt't'ölapsella maiduo. A ku häkki [ollou] n'i brihaččulapsella. A t'yhjä se ol'i.

ф. 2019/6, A. G. Nesterova, Kums(arvi, 1974.

23. [Poččie ei piet't'y]

Oi eij‿ollun en'n'en [poččie]. Yhel'l'ä L'iid'i Ivanounalla ol'i, nastavn'ičča ol'i. A muut ei piet't'y. Jäl'gee siel'ä voinua sid'ä, no dai en'n'en vähäne zavod'ittii, a muuda ei piet't'y, ei. Nii ku kačomma, kačomma, myt'ys seze počči on.

ф. 2018/13, M. P. Nesterova, Kums‿arvi, 1974.

24. [Žiivatan kello]

Kellon ku paned [žiivatalla kaglaa], ga kello spassiu kaiken. [Dai hebozed dai l'ehmät]. No. Kellon panet, kello spassiu kaiken, siih kaglaa, kolajau. Erähät talvella, a kellokanduago? Kello že ažetaa vuarnaa. A kenen ku ei l'uubi, no ga talvet piet'ää kaglassa.

ф. 2009/40, A. G. Fofanova, Čobene, 1974.

25. [L'ehmät Jyrginä lassettii meččää]

Igoi se prauda ol'i, kačo vain, konža l'ehmät Jyrginä lassetaa keviäl'l'ä, n'i ku. . . vahnat n'e buabotte luajitaa päčissä rieška, što toine toizee l'ehmän kera štobi kävel'is. . . sobittais da kävel'däis yhessä. A iče ku l'äht'öy, kakši kelluo panou, n'i ku pordahista l'äht'öy, n'i kolmičči proid'iu omasta pert'ist'ä ymbäri, kolmičči proid'iu. No. A siel'ä, en t'iijä, mid'ä sanou, sanougo mid'ä vain ei. Ei, myö lapset kävel'imä, n'i emmägö sanon n'i mid'ä. No. A miän maatuška ku l'äht'öy, n'i vain siid'ä bl'öngäy se kello, vain bl'öngäy l'ehmien kello, sinne proid'iu kolme kerdua omasta huonehesta ymbäri da tahnuosta, da tulou siel'd'ä järel'l'ee.

ф. 2019/23, M. P. Nesterova, Kums‿arvi, 1974.

26. [Kui l'ehmie meččää laššetaa]

Ka l'ehmän ko laššet, ga hospod'i boože blahoslovi, hristos, pyhä Jyrgi paimen'ii. . . Ka rieška loajitaa sinne toiz'ien l'ehmien kera, štob yhessä l'ehmät kävel'd'äis. [L'ehmän karvua] rieškaa panna. Kenen l'ehmän keralla karvat panet yht'ee rieškaa ga, sen l'ehmän kera puolekkaa rieššat syöt'äd da yhessä kävel'l'ää, šen verda d'ieluo.

ф. 1894/3, A. F. Koppalova, Sel'gi, 1973.

27. [Kui l'ehmät enzi kerda meččää lassettii]

No n'ii ku lassetaa jumalan kera. N'e oldii pyhä Jyrgisyöttäjä obrazat, n'i se otetaa sinne tahnuolla da sidä pannaa piäl'l'ä oven da, en'n'en sidä korottii, sidä ruaduo ruattii. No. Oven piäl'l'ä pannaa, da siihi pannaa koukku oven alla, da l'ehmie laskiessa. No, kuoteldii, kuoteldii kaikin omie.

ф. 2019/2, A. G. Nesterova, Kums(arvi, 1974.

28. [Lehmie kierd'iässä sanottii]

[Sanottii ku ikona pandii]: «Hospod'i booże, blahoslovi, pyhä Jyrgi, kačo i vardeiče oigieda žiivattua, laššen oman meččää, oman žiivatan, kačo i vardeiče».

A kierd'iässä, ku kierd'iässä kirvehen kera kävelet ymbäri l'ehmäst'ä tanhuotta myöten, l'ehmän da lambahista: «Panen raudazen aijan, vanohized vičat, teräkšižet šeibähät, alačči n'i labiella ei mahtuiš, piäl'icčči i l'indulla ei l'end'äiš».

ф. 2250/22, I. I. Petrova, Mänd'ysel'gä, 1975.

29. [Kui lehmiä laššetaa keveällä]

L'ehmän kun keveäl'l'ä rubeamma laškomaa, otamma alažet käd'ee, l'eibeä otamma palan, syötan sus'odan l'ehmäl'l'ä, toizen sus'odan, omalla l'ehmäl'l'ä, pid'au družiekšeh, olgoa yhessä, kävel'geä yhessä. En'n'en ol'i paimen. Paimen ol'i.

ф. 1882/7, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

30. [Hauvin hambahat pandii veräjän piäl'l'ä]

Ka no (hauvvin hambahat) pandii, pandii. Ol'i, ol'i sidä. Mie n'äin, što ol'i. Ka veräjän piäl'l'ä, [pissettii] šezii kaa. Ka ulkuoda päin, da siämestä päin dai. Erähäd rist'iköd luajitaa, t'ervalla veräjii da no, on kaikkie. Hyvin en t'iijä mintää pandii, še značit, ei mi bol'ezn'ie pahoi tul'iz, naverno, no šen'in, to ved bol'ezn'at tooże. Ennen vet ei feršeloja ollun. Yksi ol'i Särgärveššä ynnää kogonaa.

ф. 2014/12, D. I. Čušina, Loazari, 1974.

31. [Ku ossettii žiivatta]

A se ku otetaa žiivatta, n'i siid'ä tullaa viätetää, kussa on vettä, da n'iin siihi n'äin kämmen'il'l'ä hän'dä pessää, pessää sid'ä l'ehmiä, štobi viluštužit, unohtažit kojin, ed l'äksis, se pietetää, se ei l'ähe žiivatta tooże.

ф. 2012/8, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

32. [Paimen'ista]

Oldii, oldii n'e [zapreetat] en'n'en, dai ol'i Semčärvestä, kačo van, meijen maman se rodn'a. Miksi heid'ä i kučuttii. . . Hodarizet. No, n'i hän kierroksee, kierd'au živatad jäl'gee. . . män'öy oboda annetaa, n'i hän kierd'au. No. Dai paremmin kod'ii, t'ied'i hän kaiken se starikka. Ei suurikkane ollun, a t'ied'i kaiken. Dai oldii priznakat, vardeijaksee pid'i hän'el'l'ä. Ei hän kaikkie jalost'ieki(?) hyö yhest'ä otettua i šyyvvä, da kiäst'ä käd'ee ei otettua voida.

ф. 2018/16, M. P. Nesterova, Kums‿arvi, 1974.

33. [Paimen'ista]

Ka paimenesta mie t'iijän, sid'ä Hodarizen starikka ku kävel'i t'änne, dai Mat't'i kävel'i. Spiilošinalla ol'i siel'ä oboda, dan'i vastuamma l'ehmie, viel'ä mie käyn vastuamaa, otti miun, maman ol'i rodn'a, toko sin meil'ä, n'iin vastuamaa l'ehmie n'i, ymbär'i sid'ä kierroksesta. L'ehmät seizahutaa, n'iin ymbär'i pyör'iy da iče lugou kn'igašta, no. A voida hän'el'l'ä pannaa siihi vakkaa, päiväksi. No i hän iče riad'ieičou, što äijägo pid'au da se i annetaa hän'el'l'ä. No. Ka Pedrunpäivä tulou, luajitaa kabuo rahkasta. No. Hän'el'l'ä (paimenella) siihi kabuo annetaa. . . Tuassen voida keriau, toista i annetaa voida hän'el'l'ä siid'ä, besplaatno annetaa, ken kuin n'iid'ä žual'i eij‿olle, no. N'iin paimendi hän. Dai hyvin tuldii l'ehmäd, dai ei n'i mid'ä ollun.

[Paimen iče vardeiččietou], on se i kai priiznakka hän'el'l'ä. Hos i akka tullou, hän'el'l'ä sraazu ei sua yhel'l'ä sijalla muata vierrä. Hot' i muannou, n'i jäl'gee pid'au kyl'biekse. N'e vardeijaksee. . . No n'i pid'au pessäksee dai sobat panna puhtahatte. No, Kai priiznakatte ollaa. No. Hän iče vardeiččietou, hän kai jogo sijazesta. Ei pie marjua ku, ei pie n'äin n'aukkie, pid'än'öy, n'iin astien ottau, n'i keriäy astieh, a n'aukata ei pie marjua suuh, suuh ottua da matata da n'iinne, kuin myö, n'iämmä marjan, dai suuh otamma. A hän'el'l'ä pid'i vardeijaksee. Hän ottau astien da astieh yhest'ä siärestä keriäy, siidä syöy, astiesta. Kät't'ä ei andan [n'i kel'l'ä], eij‿andan kät't'ä, eij‿andan vardeijessaa. [Kyl'yy mužikkoin kera kävel'i]. No yhessä kävel'i. Hän ei‿ota meijen purd'oloista siid'ä n'i mid'ä. . . voida ei ota. No. Dai andaned voida, n'iin sen verda i pane. Meil'ä Ol'okka d'iäd'ä t'ämän L'ipin, n'iin silloin, ku meijen muatuška pan'i hän'el'l'ä siihi vakkaa, hän'el'l'ä ei miel'ee roinun, dan'iin dostal'it otti, voit. N'i sanou, miel'ee ei roinun, meil'dä l'ehmän tuassen, jo t'änne tulduo miun miehel'l'ä, l'ehmän n'i sordi. A hän azettau, hos kenen l'ehmä aigaudunou, sen sordau vs'o rouno. Yhen l'ehmän part't'iesta, vs'o rouno hän andau. . . kierroksesta laskou hän, andau sinne syyvvä, ka syöy vet kondie. Hän'el'l'ä andau sen art't'el'ista l'ehmän, kierroksesta, kierroksesta, sen jät't'äy, yht'ä ei kierra hän. No. Hän što muida ei koskis, hän andau yhen. Hän karjasta

ussalluttau. Ussalluttau hän sen, što mie annan siula, štob ei karjua koskis. No n'e priiznuakat oldii.

[Paimenella] kessel'i ol'i, eriš pikkaran'e kessel'i, hän iče l'eibät panou, voit panou. Truba on, trubiu. Iče luad'i [truban] tuohesta. L'iruttau, n'i ku. . . Trubaksi i kučuttii. Ei miän sanottu l'iruksi, ei. Truba, truba. Viččua hän kiässä ei pid'än, ottanon siel'dä, a ei hän vičan kera, eiga plet't'ie n'i mid'ä, e‿ollun n'i mid'ä eij‿ollun.

. . .lauvvan luad'iu siid'ä puusta, puuh n'i hän spassiu, luad'iu ku n'e čurkad ručkan kera, n'i n'iill'ä vain isköy siihi laudaa, sinne ved zvuk andau, ehon andau ka vain sinne iel'l'ee. No. N'iil'l'ä spassaidii. Rad'ivuarassa meil'ä ol'i tuassa, Jaučen miän luodo ol'i, siid'ä aino lauvvoilla n'iil'l'ä spassaidii žiivattoida. Pärpäčyd luajitaa da. . . A n'e kuin. . . präkät't'äy se, moizet se pit'ät ažetetaa, da siid'ä l'yhemmät pual'ikat, se ku l'äht'öy da toizee pual'ikkaa issutetaa, loukot kessel'l'ä kaivetaa — se ku präkät't'äy sen'iin n'i kuuluu vägi loitossa. No, n'iil'l'ä spassaidii. Ka kondiesta. A en'n'en vet hän piššel'ie ei talun meččää, se starikka, eij‿ollun piššel'ie n'i mid'ä hän'el'l'ä.

ф. 2019/1, A. G. Nesterova, Kums(arvi, 1974.

34. [Äbrehet kačottii l'ehmie]

Pokrovaa sua ol'i srokku, Pokrovaa sua paimendau, a toičči jo ajau Pokrovan aigaa lumen, toičči vielä Pokrovan jäl'gee kävel'öy, vot, a siid'ä jo iče, äbrehie t'yönnetää nurmiloja myö joukot sinne l'ehmäjoukon kera, no harvazee ol'i, mie yhen vuuven muissan, muuda en muissa, štobi Jougorassa oli paimen. Ol'i, ol'i, truba trul'l'ettau, n'i ku hyvä šoitto rovno.

ф. 1725/8, M. I. Čurujeva, Jouhvuara, 1972.

35. [Paimen]

Vot ol'i meil'ä starikka, vanha ol'i, vanha starikka, n'iin sen aigaa kondied žiivattua ei šyöd'y. Ei käšken pal'l'ahin jalloin ajua l'ehmiä meččää dan'i pal'l'ahin päin. Dan'i l'ehmiä vaššata ei käšken pal'l'ahin jalloin da pal'l'ahin päin. L'ehmä on l'ehmä — vaštua, pane jalgaa mid'ä n'i dai paikka piähä. Dai aja huomukšella l'ehmä n'iin. A vot kondie hän'en aigaa ei košken. No ei käšken n'iät ašt'ivolla pihua ašt'ivoija. A ašt'ivot ollaa, n'e peldoloja ašt'ivoijaa, no n'iin piendarešta, t'äššä on peldo, t'äššä on toine, a piennar on keškie, no n'i štobi ašt'ivo nošša piäl'ičči, štobi ei muaha koškis, čorpat muaha. Se kierd'äjä, starikka. No n'i šiid'ä sanou, kun'i mie elänen, sanou, ga l'ehmie t'eil'ä ei koššettua, smielo laššekkua meččää. Miun muissošša rubei ruan'iččomaa, konža siid'ä starikkua ei roinun, se ol'i jo miun muissošša.

Siid'ä ku rubettii vai ašt'ivoimaa piendarie dai kai šiid'ä n'e kiruodii n'e mužikat da rubettii vuorottan paimendamaa. Vot l'ähet'ää puaroillaa daže. Muissan, Morozan ol'i Saša paimen'issa dan'i Fet'ka puaroillaa, paimen'issa. Siid'ä heil'ä ičel'l'ää onnakko l'ehmän ruan'ičči. Ičel'l'ää ruan'ičči l'ehmän kondie. Da siid'ä Luazarizissa onnakko ruan'ičči toizen. No n'i siid'ä rubei ruan'iččomaa l'ehmie, konža rubettii jo vuorottan paimendamaa... Da n'i ašt'ivoloja aino heit'et't'ii vardeinda, rubettii ašt'ivoimaa pihoida, da kondie rubei ruan'iččomaa l'ehmie. Se ol'i miun muissošša, n'i siid'ä mie muissan vanhemmat sanotaa: «Ku Prokkod'iedo sano, što ei ašt'ivoija pihua, a n'ytten, sanou, ga kyl'äst'ä l'ähet't'ii, n'i kyl'ädorogalla ašt'ivo veit't'ii postovoi myö n'iin». No, carapaidii. No n'in sanotaa: «Kačo kun en'n'en vardeiččima, no emmä laiššutta pid'än, što ašt'ivon kiän'n'ämmä, lassetamma, uuvvestaa da kiän'n'ämmä». A n'ytten kaa, sanou, ei buligat, kehattua ašt'ivuo kiänd'iä, veit't'ii n'iin, n'i kačo n'ytten kondie joukkoo tul'i, rubei ruan'iččomaa živattoja. Siid'ä ruan'ičči Luazarista l'ehmän, Morozasta toizen. Muida en muissa.

ф. 2250/24, I. I. Petrova, Mänd'ysel'gä, 1975.

36. [Sluučai paimenen kera]

Ol'i sluučai, ka vain miän d'ad'a paimendi tože aino siel'ä, muatuškan veikko, aino paimendi. Nu hän läksi kunna ollou pruažn'ikalla čikon luo, vain kunna ollou läht'enyn, jät't'i, poind'ima hänel'l'ä ol'i, poind'iman, šanou, sie paimenna, kun'i mie tulen kod'ii, viizi päiviä, l'ibo min mie olen siel'ä dai tulen. El'ä n'i mid'ä rua, el'ä n'i l'eikkua, n'i mid'ä el'ä rua, nu a hiän ei kuunnellun sid'ä, tuatto, vain ken hän tul'i, en t'iijä, nu hän män'i l'eikkai siel'ä puuda da tulen luad'i sin nurmella paimennukšešša, dan'iin kaččou, karjaa karahti kondie. Suuri kondie tul'i, dai proid'i t'änne l'ehmist'ä kyl'l'ist'ä, dai sen paimenen luoksi, no, tul'i, n'i ku borčuidii hän'en kera se brihaččune, nuor'i, daniin vägevä ol'i, n'iin hän'el'l'ä šobat kaiken revitti piäl'd'ä, kaiken revitti, dai siidä m'ortvoi ol'i Ivana še, jo viru, hän'en šordi dai šammalella katto; en virka n'i mid'ä, šanou, ku hengit'äd dai tulou, šanou, viel'ä luapalla l'yöy, a ku ed hengit'ä n'i, virut siel'ä, što n'ägöy, što kaččou, kuundelou, korvan panou, hengit'än vain en hengit'ä, en hengit'ä, n'i l'äht'öy pois hiän. Toistai tulou, toistai korvan panou, hengit'än vain en. N'iin kaiken šobad revit't'i, alačči tul'i kod'ii. No, kondie, a l'ehmie ei koškenun. Järel'l'ää l'äksi, šanou, karjasta l'ehmie ei kosken n'i yht'ä l'ehmiä, järel'l'ää läksi. Se jäi Iivana virumaa siih, l'äksi järel'l'ää, a siid'ä ku l'äksi, kuulou, što eij‿oo, nošti piän, ei n'ävy n'i missä, dan'iin pagoo kod'ii, n'i tul'i kod'ii, d'iäd'il'l'ä rubei šanomaa, n'i šanou, mie

vet šiula šanoin, što el'ä l'iikuta n'i mid'ä, ei pie koškie n'i mid'ä. Hänel'l'ä kuin on luajittu paimennuš, ei pie koškie n'i mid'ä. Hän siel'ä jo šanonun, što eigo nagrista el'ä ota nagrizmuašta, iel'l'ä ku oldii nagrehet, štobi el'ä n'i nagrista mäne ottamaa aijašta piäl'ičči, n'i tulda el'ä luaji, hän ku tulen luad'i da kaiken sen,

ф. 1736/8, S. V. Stappujeva, Jouhvuara, 1973.

37. [Primietoista]

[Meil'ä päivälaškun jäl'gee Jouhuarašša ei n'i maiduo anettu], ei n'i n'yt toizee taloo aneta, illalla myöhä et't'ä ana.

A še polvi polvelda matkuau, sluh da duh, po sluhu matkuau, yksi ei ana, ei anettua buit't'o, toine sanou, ei anettua, toine toizesta myöt'en, da ei anettua. A siel'ä ol'i min'igi primieta, a vot polvi polvelda, polvi polvelda l'äksi, ei anettua illalla, ei anettua myöhää.

ф. 2036/25, A. I. Martinova, Cobene, 1974.

38. [N'iit'et'ää]

Iivanan päivä tulou t'ämä, aiga tulou, dai l'ähet'ää [n'iit't'ämää]. Iivanan päiväšt'ä Pedruu šuate n'iit'et'ää n'yt šarua, šuohein'iä l'ehmil'l'ä. A Pedrušta hebozen hein'iä jo l'ähet'ää suamaa nurmiloilla. [N'iit'et't'ii] gorbuškoilla. Vikattehilla. Haravoijaa. Haravoijaa, kuivetaa da suabraa. Kegoloih ei pandu, miän aino suabroih hein'ie. Ollou hein'ä kuiva, n'iin en'ämbi i pannaa. Tuala kun myö ku ruadoma, ka Kumsun taguana, sezemmoizet ka zakol'iinat pannaa, da viel'ä mužikka noužou talluamaa kuivie hein'ie. A ku märrembi, štobi ei rikkuotis, pien'emmät pannaa.

ф. 2020/7, A. G. Nestorova, Kums(arvi, 1974.

39. [Kui hein'iä suadii. Nurmet]

Ol'i nurmie, muanurmie, ol'i orgonurmet, ol'i suonurmet, joven rannoilla. [Suoloilda hein'ät] kandoma sablahilla. Kossimma n'iin, prosto kualamma da kossimma. Vikattehilla. Ka gorbuška. Stoikkie do voinį e‿ollun. Stoikad roittii jo posl'e voinį. Siid'ä myö opastuma posl'e voinį stoikilla. En'ämbi gorbuškoilla n'iit't'än emmä, kroome sammalda saima vai, pert't'ie nostamaa olemma ruben, n'i sammalda saima gorbuškoilla.

ф. 2252/4, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

40. [Hein'äaiga]

Vikattehilla n'iit'et't'ii. Gorbuška, i on se vikatteh. Vikattehie meil'ä kučutaa kaa: t'ämä, ku čirppi, čirppie že on šuurembi. N'ygön'ä ga stoikilla n'iitet'ää, da stoikilla kebiämbi i ol'i n'iit'-

t'iä. N'iit'ät n'ygön'ä. No seizoallaa — yksi d'ielo. A toine d'ielo: n'ygön'ä ei n'iit'et't'iä sil'l'ä, što mušta mulda jät'et'ää šiih. En'n'en starikoilla pid'i n'iit't'iä, dai kačo jäl'l'el'l'ä päin: mid'ä jäl'l'el'l'ä jeäy. Alahoada n'iit't'iä pid'i, kai turbehet ymbäri n'iit't'iä, puunjuuret ymbäri n'iit't'iä, vežazet kai pid'i l'eikkuo. Vod n'iit'et't'ii. A n'ygön'ä n'iit'et'ää. Ollou enne kakši kopeikkoa l'ibo kymmenen kopeikkoa l'ykät't'y nurmella, ka se n'ägy, löyvvet't'ii, a n'ygön'ä stoikalla n'iit't'ehyö mänöy šin keskee, juuriloilla, dai n'ävy ei. Stoikad zavod'ittii. . . Engä mie muissa, mi vuozin t'ässä ol'i. Iellä meil'ä kuottel'ima n'en'ässä myö kuottel'ima, n'i emmä voinun, emmä malttanun. A stoikilla on kebiämbi n'iit't'iä. Ol'i siel'ä mid'ä šoadavoa. Tämän verdukkane.

Kuivatettii moašša, kui jesl'i ollou hyvä seä. No ku siid'ä ku toižed val'aijaa se viikko, n'i siid'ä šeibähii, pyssyt'et't'ii semmoižet šeibähät. Siist'ä ymbäričči kun punotaa hein'ie. N'äin poal'ikad rist'ii ol'i pandu, šeämee: n'äin, se on n'äin, viizi poal'ikkoa. N'i siid'ä se ku n'iil'l'ä poal'ikoilla pannaa ymbäržel'l'ää. Noo. Soabrat ollaa, yht'ee tukkuu kerät'ää hein'ie. N'e kerät'ää jo kuivad hein'ät, talvella vi'et't'äväksi. . . soabraa puukesset pannaa ka. . .

ф. 1879/18, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

41. [Kui šoadii heineä. Šoabra, hango, haravat]

Šarahein'ä kuivau t'erväh. No, siid'ä šoabrat pyššyt'et'ää da n'äin korgead loajitaa siih, štob ei kaššuttaiš, šahat šoahaa da pannaa, štob rojittais korgiežella hein'ät, puut, štobi ei hyö kaššuttaiš. Vet siih paned n'i, hyö puoled hapataa. A siid'ä ku puuhuod n'e ažetetaa yl'ähäksi kaikkii, sii l'äbi tuulou kai. [Kui sanottii n'e alahana puut?]. Al'išpuut pid'au ažettoa, štob ei hein'ät kaššuttaiš da hapattaiš. Šahoa šoahaa siel'ä da pyššyt'et'ää, da šahoilla peäl'l'ä al'išpuut. Salvod n'e šalvot, tujet. Tujet bokkii, štobi ei koaduiš, puolešta i toižešta. Tujet bokkii, štobi ei koaduiš šoabra, vet tuulella ilman tugiloitta n'e koaduu. Ka se puukesset. Kyžyt'ää: äijängö puukeskie loajitta? Ku luot kaksi puukeskie, šanot: kaksi puukeskie. Luot ku viizi puukeskie, šanod, viis puukeskie t'änpeänä loin. N'e ollaa väl'it. Yl'ähäksi peäl'l'ä puu, štobi tuul'i ei šordaiš. Puu pandii. Pandii viel'ä n'ämä, kaksi viččoa vaššakkaa sivotaa, dan'i sii peäl'l'ä l'ykät'ää n'iil'l'ä jogo puukessel'l'ä kahačuta N'e kahačut puukeskil'öil'l'ä peäl'l'ä pandii. Korvakot. Korvakod n'e yht'ee puolee šoabran dai toizee puolee šoabran. Šalvod voijaa hoarota, ku hein'ie paned, ga et panne korvakkoloja, n'i šalvod void n'e šoabra hoarota. A se šoahaa pit'kä da sen'in rogonoška šoahaa, siid'ä puuda vaštee pannaa. Se on ven'ää — potpora, a karjalaa — korvakko. A n'e kahačut pannaa peäl'l'ä, jogo puukessel'l'ä peäl'l'ä pannaa, se kaksi, no ei järiežet, šoahaa pit'ät, da vaššakkaa šivotaa ladvat. N'e pannaa kahačut

peäl'l'ä. Siid'ä ku pannaa, n'i siid'ä viel'ä puu pannaa peäl'l'ä, štobi ei kahaččuloida kaikkie l'ykkiä. Viel'ä puu kahaččuloilla peäl'l'ä. A konža ku ollaa hein'ät kuivad n'i, jallan alla luuvvaa. Šarahein'ä luuvvaa aivi jallan alla, šara ei varaja. Peäl'l'ä noužou, yksi peäl'l'ä on, a teäl'ä annetaa, yksi puolesta luou, a toine toizešta.

Hango. Kolmečorppane, n'el'l'äčorppane on, hangot ollaa. Puižet. Varži pit'kä. Hangot oldii puižet ažetettu, kessel'd'ä kuužine, šoahaa hyvä kuuži, ei yl'en jär'ie, se kolmeksi čorpaksi hallataa. No. Kuužine žerd'i, i se ei varbapuolda, varbapuol'i jeäy alahakši t'änne käd'ee, a yl'ähäksi, znaačit, yl'ine puol'i rod'ieutou. No n'i se hallataa kolmeksi šoaraksi; kaksi, znaačit, n'äi l'ien'öy yht'ee puolee, n'äin a kolmaš peäl'l'ä jät'et'ää siih. Sist'ä loajitaa meččähango, peät't'iessä, šoabroa peät't'iessä. Kun'i on pien'embi šoabra, n'i n'e on pien'emmäd hangožet. A se loajitaa peät't'iessä hango, kuužižešta. Pien'emmät, konža aigauduu l'eppä, aigauduu kolmešoarane, l'ibo t'ämä jo koivu aigauduu kolme — l'ibo n'el'l'äšoarane moižed vet ollaa ka vai kažvetaa. No vot se l'eikataa da puhaššetaa, kaikki puhaššetaa da kuivau. Kuivatetaa. Jo talveksi valmeheksi, se kežäksi huol'itetaa. Iel'l'ä ved mečässä halguo karžittii talveksi. No sin ku män'n'ää karžimaa jo i primiet'it'ää, pid'au kezäksi, eigo kušša ole koivušša hangua. A kuužešta pid'i särgie, ed viel'ä kai särre kuužešta, ei kai maltettu.

A haravad loajittii hoabašta. Varži hoabašta, a sel'gä loajittii koivušta. Piit koivušta tože. Pihlajašta loajittii vähä. Siel'ä ku konža katkiau da kai. A koivušta loajittii. Koivušta vet ku kažattuu, se pilataa, min piduhuot ollaa piit, čurkkazeksi pilataa, n'i kai särret'ää palažiksi, palažiksi pikkaražiksi, n'iist'ä vuoldii. Puolešta da toizešta vuollaa da siid'ä sii šolahutetaa. A siih pikkaražella sil'l'ä joužoralla loajitaa loukkožet puižet kl'iinazet, ei noagl'illa ajettu. Joužoralla. Moine on joužora sen'in loukkozie [load'ie]. . .

A vikattehed gorbuškat. . . Varži koivušta. Moine se l'yngä varži šoahaa. Semmoine varži pid'i löyd'iä. Et. . . sid'ä ed vessä kokeroo, a semmoine pid'i kokero varži. I kokerašta sist'ä loajittii. [A ol'i siin'ä keän t'ilä?]. Ka siid'ä. . . kaikki vesset'ää da sruugataa, da sii loajitaa, kunna iššuttoa sii happone vikattehee. Siid'ä šoahaa mečäst'ä tuomine vičča, se kessel'l'ä hallataa, ei sivottu provolokoilla iel'l'ä. No, vičča tuomine. Tuomižella vičalla punotaa ymbär'i. [Vikate] pajašša loajittii sepät. [Hein'ie kannettii] — šabilahat, tože kuužešta, kuivašta kuužešta. A ku märräst'ä load'ined n'i, loajittii, jo kuivattii valmeheksi.

ф. 2255/2—4, A. T. Kononova, Poaen, 1975.

42. [Tahko]

Da, vikattehed n'e silloin, eulu stoikkie, moized vikattehed, n'e oldii, jär'iet, pidi jogo päivie tahota tahkolla, meijen ko on moat tässä kivikkähät, i hän l'yötöy, en'ämbi ei rubie l'eikkuamaa

n'i mid'ä, i vot tahkuot, tulet illalla l'ibo huomukšella aivozee do vihoda sinne, viel'ä oldii, konža ku n'äid'ä pihanurmiloja suat, kolmin kerroin päivässä tahkuot. Tahkot oldii peskusta luajitud, hyvät ol'i tahkot, konža ei tuodu hyviä tahkuo, n'i d'iikkoista kivestä luajittu, no se viikombi pid'i tahota, a n'iin t'erän luad'i hyväksi. A peskutahko se söi yl'en t'erväh. No, on moine stanka, sinne panet, alla kartta vein kera, siidä, značit, krut't'iu, on kahen ručkan kera, kahen kesse krut'itaa, konza raviembaa pid'au, a kolmaž hengi painau peäl'd'ä päin vikatehda, puolda da toista kaččou, kuin mänöy t'eraä. Siidä pid'au siera, konza lähed n'iittämää, siera i stoikkua odbivaiešša pid'au, t'em bol'eje gorbuššilla, sil'l'ä n'i aino pid'i siera. [A mist'ä otettii sieroi?]. A sieroi, t'ässä meil'ä oldii, siel'ä laukoissa, tuodii, Sel'l'issä ol'i moine kal'l'ivo, vot tuassa Puadenen l'ähellä, i vot siel'ä razrabatival'i kal'l'ivosta, sie valgie, tuuvvaa sezen pidohukkazet, n'e oldii hyvät sierat, Sel'l'in sierat.

ф. 2015/14, F. J. Mokkojev, Ahvenjärvi, 1974.

43. [L'epän t'öhl'ö]

No žiivattoja varden riibit't'ii, kuivattii, siid'ä pandii varboin kera. [Luajittii] t'öykkyö, t'öhl'yö. I lambahan vaštua. T'öhl'ö ol'i, tobieksi sivottii, n'i sent'än ol'i t'öhl'ö. L'eppiä otettii toože hauduossa. Otettii, da hauvvutaa, da l'ehmäl'l'ä pannaa toože da — l'ehmä syöy hyvin l'eppiä.

[Kui on sananlašku t'öhl'öst'ä?]. No ku ken on prostoimbi rist'ikanža, se paginoildi, rubieu ainošti l'iijan, rabel'ietou hoš kehe n'i, sanotaa: «Yn'n'ää olet l'epän t'öhl'ö». Rabel'ietou — nu tarttel'ietou paginoih, hän tarttuu, no i sanotaa.

L'ehmä šöi koivun l'eht'ie, pihlajua, raidua, dai l'eppiä. L'eppiä šyöy vie paremmin, čem muuda l'eht'ie.

Lambahat tože šyyvvää, mäned da pid'au lambahilla kuivata. A l'ehtie koivun hoš šyyvvää, lambahat ei n'iin šyöd'iä — l'iijan vägövä tulou, a r'äbinua šyyvvää. A riibit't'ii, pandii ruumenen kera buččii. Hauvvottii bučissa ruumened dai l'ehet.

ф. 2253/13, 14, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

44. [L'ehtie riibit't'ii l'ehmil'l'ä]

Žiivatoilla [otetaa] hoaban, pihlajoa, luššinat (l'eht'ie). Luššinanl'ehed n'e ku ollahe, koivuo riibid l'ibo vaštoa, l'ibo vaššakši, l'ibo miksi kai jo. L'ehmil'l'ä kaikemmoista l'eht'ie, kaikemmoista l'eht'ie. Rahvas šanotaa: l'epän l'ehest'ä l'ien'ou maido kargie. Raijan l'eht'i soamoi paraš.

Riibit't'ii. Riibimä. Konža k ol'ima ilman kolhoozatta omalla, n'i emmä vaštoa šoanun, vähän šaimma. Aivin riibimmä. Mänemmä

meččää, riibimmä, riibimmä. Hebožet tullaa ottamaa. Värččie otat, kymmen'in värččil'öin otat, hebozilla tullaa ottamaa. Hein'aigaa šoate, ku kartoškad n'ämä kyt'emmä, da noštelemma, da ažetamma, n'i se hein'aigaa šoate l'eht'ie, vaštal'eht'ie riibimmä da aivi. Ihan oldii viškad da sarajat, sarajiloi čupušša šahajuot i oldii semmoižed loajittu l'eht'il'öi varoin. Ku l'ehmät kannetaa, l'ehmät ku kannetaa, n'i kessekkää ruumenen kera juotettii l'eht'il'öjä n'iid'ä, iel'l'ä vet ei l'eibie pandu. Ku ruumen'ii, mi siel'ä puid riihessä, jeän'öy sin jyvee, n'i se siel'ä, l'ehmil'l'ä, aivi l'ehel'l'ä. [Loajittii] tuhl'iččavašta. Emmägö riibin, emmägö mid'ägö. Sen vaššan panemma. Siid'ä semmoižet oldii jo ažetettu roagažet. Roagažee panet, kai siel'ä l'ehet poimetaa da d'erit'ää varbat iče, on aigoa, päivän aloo ku anad n'i. Viel'ä riibimää rubiamma lambahilla! Ei konža ollun riibie. No moižet oldii siel'ä n'i kui aijaš, n'i aijakšee okšaa pannaa se, kušta paikašta on sivottu, siih ku syöt'ää, hyö vain siid'ä d'erit'ää. A ei vičurrettoa n'i mid'ä. N'äi ku l'ykkeäd moah, n'i hyö vičurretaa siih tadehee kaikki. A n'ii hänen ažetad rippiel'l'ää, štobi rippuis, siid'ä ana hän syöis. A n'iin ku kergiey l'ykät'ä, art't'el'illaa kai vičurretaa — vet eriššä aidoloišša oldii lambahat, ed l'ehmien kera yhessä.

ф. 2254/15, A. T. Kononova, Poaen, 1975.

45. [Hein'äd veit't'ii regil'öil'l'ä]

A hein'äd veit't'ii, n'äi erähät oldii, talol'l'izilla n'iillä luajittu häkit, häkkil'öil'l'ä veit't'ii, što ei siduo pie. No, a ken t'iäl'ä ol'i, häkkil'öjä eij‿ollu da vähembi hein'iä viet't'äviä, n'i n'e sivottii. Regi tože sivottii kablahišta piäl'ičči, a ei aijaksella, kui n'ytten veit'ää, šiid'ä veit't'ii, nuoralla šivotaa, hein'änuorat special'no i oldii hoikkazet, kin'n'it't'iä paremmat, i kablahie otetaa piäl'ičči hein'äd regil'öist'ä, dan'iin yksi kin'n'it't'äy piäl'd'ä päin, toin'i nuorua ved'au alda. A män'öy godnoi mužikka ku ved'ämää l'ibo vägövembi naine, ga iče sidou, ei pie tovariššua. No a ku kumbane on huonombi, dan'iin eij‿ole vägiega, n'i kahen män'n'ää l'ibo t'yön'n'et'ää meččää, no n'iin kahen n'i pannaa. Reget oldii siid'ä, sem'des'at sant'imetrov oldii reit l'evehyt't'ä. Metrua ei heissä tullud l'evehyt't'ä. [Regi l'even'n'ettii hein'illä]. Mužikat ken luad'i pialat. A ken siel'ä män'n'öy k ei ole kel'l'ä pialoja, da otamma panemma poikki tuvet, l'even'n'ämmä tugiloilla. Da piäh panemma pohjaa piälabovehet, što piälabovee on yl'ää päin, regi ei vuarduate. No a hyväd hein'ät piäl'l'ä. Tulemma da hyväd hein'ät otamma piäl'dä poiž, bokkaa, kudamad l'ehmät šyyvvää, kudamad l'igaa jiähää pialaldi. Piälaboveh on kyl'mä, hiän ei l'evie, reissä hyvin pižyy.

ф. 2252/10, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

46. [N'äre l'evit'et'ii l'iävää]

N'äre, n'äre, kuuži, no še karžitaa dan'i tuuvaa hebozillla, nu t'äm'än piduhuod l'ehväd n'äin, dan'i siid kai n'e l'evit'et'ää, järit'et't'ii tanhuzii kirvehel'l'ä, l'ehmäl'l'ä alla, šid'ä l'ien'i sittoa, se tajee, tajee l'ien'ou, nu v'ägie pellolla loajit, no.

ф. 1716/3, M. I. Čurujeva, Jouhvuara, 1972.

47. [Tadehet]

Tadeheksi [pandii] mätäst'ä. Tadehet ku otetaa, n'i siid'ä ku män'n'ää šuoh, šuoda noššetaa, sežemmoižet kaa, n'äi rouno, no. N'e puuloih pannah. Puut šuoh issetetaa i siid'ä mät't'ähäd n'e pannaa n'iihi puuloih kuivamaa. Siidä talvella, ku lunda panou, n'e kaikki viet'ää tanhua, tadehesta ku otetaa, n'i sin'n'e mät't'ähil'l'ä n'iil'l'ä gruuzitaa. A toičči kohallaa viel'ä kyl'meä siel'dä noššetaa, da kohallaa tuuvvaa. Sin mätäst'ä ku tuuvvaa, järit'äd, järit'äd, järit'äd. N'i siid'ä mäned meččää, karžit ha₍uda da tuot regil'öin, kaksin. L'eävää ei vet pandu olgie. Ollet syöt'et't'ii kai žiivatoilla, ha₍uda, kuužen ha₍uda. Järit'äd, järit'äd, jarit'ät. N'iistä loajittii tajehta. No, sygyžellä ha₍uda karžimma. Tukkuloi ku panet sin, da toičči jo lunda panou parhažee, n'i kun skirdad lad'd'oat, sen'ii rouno se siid'ä viizin, kuužin, kymmen'in regil'öin viet'ää, kel'l'ä k on žiivattoa.

ф. 2255/27, A. T. Kononova, Poaen, 1975.

48. [Kadaja lehmil'l'ä alla]

Kadajan lehmil'l'ä konža alla pan'ima, kadajoa. [Vmesto potstilkki]. Meil'ä t'änä vuodena ku eij‿ollun hein'eä, vähä rod'ii, kakši važoa šai l'ehmä. No, onnakko kuuži seiččemen kerdoa toima nurmella kadajoa regilöillä starikan keralla. N'i ku lähtöy l'eävää hyvä duuhhu. Ennen viel'ä peldoloilla pandii, sinne järit'et't'ii udobr'en'ijakši.

ф. 2256/23, M. T. Jeremejeva, Šalgovoara, 1975.

49. [Kuin en'n'en kaloa šoadii]

Kel'l'ä ollou verkkua, laššetaa verkkua, nuottoa ollou kel'l'ä, pyyvvet'ää, nuotilla pyyvvet't'ii. Šoahaa, puhassetaa, pessää, šuolataa buččii, ku doid'inou. Noo. Talvella [šoadii] avandoo. Ei kai tol'kko käydy sinne, yhet käyd'ii. Tuuvval viizi virstoa järvel'l'ä pakkažella. Pannaa, hebone kun otetaa, n'i hebožella regee kivi, vägi kivi, da kivel'l'ä peäl'l'ä pannaa pada šuuri, otetaa halgua. N'i kušša sid'ä avannošta nossetaa verkkoloja, n'i šiššä še tul'i on. Verkod ne kyl'met'ää, keät kyl'met'ää. Noo. No siid'ä verkot

pannaa, l'ibo otetaa, siid'ä järvest'ä i otetaa, n'e kalat, järel'l'ää verkod vedee, laššetaa. Loajitaa avando — jordana. Se loajitaa avando, toine, kolmaš, n'el'l'äs. Da vielä loajitaa toine jordana toižee peäh. N'e pid'au, t'ästä laškou, l'äht'öy puu pit'kä, da puussa on nuora. Da se puu matkoau avannosta avandoo, pid'au valkilla valkita, n'äin kaa: puuda tuoho avandoo. Noo. Tässä miula on avando da tuoho avandoo. A siid'ä toine ajau, verkkoloi laškou. Da siid'ä se kui sy͔it, sy͔it, sy͔it dai tul'i siihi jordanaa. A siid'ä rubead nuorašta ved'ämää, a verkko siin'ä matkou, iče kui matkou. No i siid'ä pannaa se kuba da, sin laššetaa kivi moah, a toine kubaksi peäl'l'ä pannaa da sivotaa da sinne jeäd'ii verkot.

ф. 1879/7, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

50. [Nuotta]

Nuotat oldii šuured, n'e järvinuotat oldii. Kahella ven'ehel'l'ä pyyvvettii. Keškipuoleššа on povi, nazivaiččietti povi, a siidä puolee toizee l'ähet'ää näin verkot pit'ät, kahtee ven'ehee viet'ää. N'el'l'ä hengie pid'i kaheššа ven'eheššа olla pyyd'ämäššä. Kun nuotta lašetaa, yksi puolee, toin'i toizee l'ähet'ää ven'ehešta. Siid tullaa t'änne. . . Oldii šallot semmoizet, pisset'ää šalgo moah, se poarretah, nuorad lašetaa. Siid toaš tullaa t'änne noštamaa, kunne yhyt'ää, yht'ee ven'ehed molommat, toaš šallot järel'l'ää pisset'ää siihi da siinä ruvetaa ved'ämää. Vijet'ää jo ynnä tukkuo tolkaičči, šiinä oldii tarbomet, tarbottii ved'ee, štobi ei kalat keännyttäis t'änne. Kalat, konža ollou, ka tulou, konža toičči tulou t'yhjä, eij‿ole n'i mid'ä. A kaikkie [kaloja] šoadii, konža mi kuduloinou sid'ä i. Mujehta, siigoa, ahvenda, särgiä, kaikkie, kaikkie kaloja puuttu. Talvella pyyd'imä nuottojen, jyššämmä abajan. Talvella abaja, jyšteä mon'i avandua.

ф. 1876/10, N. I. Titova, Sel'gi, 1973.

51. [Azraimella pyyvet't'ii]

[Luajittii] tul'i palau, šiidä ajetaa, dan'i haugie, yöl'l'ä pissetää. Kolme hammasta [ol'i] azrain. Mie l'ično en ollu n'iil'l'ä dieloloil, [t'ässä Karmasel'l'ässä] pissetää. Tulet paletaa, t'ervakset, ven'ehis, i šiidä ajellaa. Kalua pistämää, kalua pistämää. Sielä on kaikenmoista kalua, šuuret kalat, ahven, haugi, harjus, siiga.

2012/17, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

52. [Mereža, verkko, nuotta]

Talvella [kaloa] šoadii merežoilla, merežad laššetaa ved'ee, jyššet'ää jeä, prorub i siid'ä laššetaa ved'ee. Ka nuottoa pyyvvet't'ii kezällä. A talvella mereža. Jyššet'ää jeäh siih loukko še, da

šiid'ä mereža pannaa, pannaa bokkii, toižee bokkaa. No i šiid'ä mänöy majeh. Muuda kaloa ei männyn. Talvella ei männyn. Kezällä da keveäl'l'ä pannaa merežoja. Kezällä šoahaa haugija, šärgie, ahvenda, keveäl'l'ä, kun'i on vezi. Ku vezi langiau, dai vs'o. [Merežat] ol'i, pit'ät ollaa merežat, t'äst'ä tuu(an oveh soahe ollaa. Puuttuu äijän. Metrov viizi kuuži ollaa pidohuutta. Levehys tulou šuuri, n'e ollaa vannehien kera n'äin. . . leveät. Merežad n'e vannehien kera ollaa, vannehta on kuuži, seiččemen, kahekšan. Enžist'ää šuuri, siid'ä pien'i, siid'ä toas pien'i, pien'i, pien'en'öy. N'i siel'ä salbauduu še nuora, še on viäld'äy mereža. A t'iäl'ä on kahallaa. [Merežat] kačot šielä päivän peäst'ä. Päivän et kačo, kakši, toaš i mänet kačot, toista i noššat. Talvella vet et aino rubie kaččomaa: v fevral'ee hän kyl'mäy jeän järiäh. [Vannenet ol'i] puušta. Kadajašta, kadajašta. Kadajašta loajitaa niid'ä vannehie.

A verkko ol'i langašta loajittu. Akat kezrät't'ii, järiäštä langašta. No, l'iinašta, l'iinašta. L'iina pelvahan langašta — järiäd langat oldii.

Nuotalla ei talvella šoadu. Ei. Ka no kävel'd'ii šiel'ä i nuotalla talvella, sinne lambiloih kävel'd'ii. Siel'ä šoadii pikkarazie kaloja, t'ämänmoizie joršit. N'iid'ä kaloja, muuda ei šoadu, tobeida kaloja ei šoadu. Lohta ei šoadu. Lohta šoadii koššešša tuu(alla, koški on Poadanen järvee männeššä. A siin'ä ol'i, šemmone nuotta on kahella ven'ehel'l'ä. Noššaa yl'ää päin kahella venehel'l'ä, i še verkko rippuu šiel'ä kahen venehen peräššä. Siid'ä sinne männää, še on ku värčči rouno. N'äin on korgie, a bokka on korgie dai toine, a šiel'ä on ku värčči rouno. N'i ku viet'ää pohjoa myö, šinne kalad männää. Kuuluu jygie l'ienöy, noššalletaa venehee. Ka nu, še, yksi nuotta i on. No nuotta on. Še iel'l'ä šanottii. . . poijezda, poijezdaksi kučuttii. A nuotta še on lambiloišša piet't'ävä. Še on verkko, ku eij‿oo n'i kivijä n'i mid'ä verkossa šiin'ä. Poal'ikat on bokkii sivottu, da siid n'iissä viet'ää, kahella ven'ehel'l'ä. Koškee noššaa yl'ää, vezi matkou alaš, hyö noššaa yl'ää. No vaštavezie. Šoudamalla. Kolme hengie pid'i ven'eheššä olla: ykši on perässä, kahen šouvvetaa, yksin ved vaštaved'ee et šouvva. No še ven'ehen perää sivottu kiin'i on. No kahtee ven'ehee, kahella ven'ehel'l'ä. Siid'ä ku ei rubie puuttumaa, toož alaa päin lažetaa ven'ehet tagažin. Toaž uuvveštaa, toaž jarel'l'ää i ruvetaa. Ka kuuluu vet. Ka noššetaa, ved'ee rinnakkaa männää i siid'ä noššalletaa. Šoadii šeiččemin, kaheksin lohiloin šuurin, ruškie kala šemmone on, hyvä.

ф. 1882/3, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

53. [Poijezda — pikku nuottane]

Lohta vähä on miän järveššä. Lohta harvazet talot siel'ä. Šemmoizet ol'i n'eevod pikkarane, no šanuo, še kučuttii poijezdakši. Poijezda nazvaan'ije ol'i šemmoizella nuottazella. Poiježda — pikku

nuottane. Znaačit, vaštavirdaa noušša, siid'ä alamägee ajetaa, siid'ä r'ibahutetaa sid'ä nuottoa. Siid'ä kuuluu, niin ku klokahti, heän n'ii kuin n'ärkkey, siid'ä otallettii händ'ä pois. Siih tabaa pyyvvet't'ii. Ken bl'esn'oi siid'ä sai, n'äi doroškoih. Bl'esn'oa ol'i. No ei jo toože, pahat oldii, ei jogo toizella. Ken maltto, iče load'ie se: vaskikattila on, poluud'itud n'ämä šeämyššätte valgiat, a t'ämä ruškie — n'i siih puuttuu hyvin lohi.

ф. 1891/23, I. S. Mironov, Sel'gi, 1973.

54. [Kalaštukšešta]

T'ässä miän järvessä eule hyviä kalua, cennoida: ahven, haugi, šärgi, jorsi, majee — vot, moizet ollaa. Mujee meil'ä tuassa Ost'erissa on, t'äst'ä šest' kilometrov oigie järvi, se on tobie pit'kä järvi, hot' n'iin l'evie eij‿oo, kilometrov dvaccet' matkuau Karmasel'l'ästä päin t'änne Šarovuaran plot'inaa suate. Siel'ä mujee on, mujehta siel'ä pyyvämmä. A en'n'en ol'i nuotta meil'ä, kolmee n'el'l'ää taloo nuotat oldii, pyyd'imä. Nu vot jesl'i on kolmee dol'ii, min suamma, kolmee dol'ii jagoma. No, sus'eda vod meil'ä ol'i Pahomovan kera t'ässä da Mikkojevan kera, n'el'l'ää dol'ii ol'i — ol'i yht'ee mänöö kolmee dol'ii, n'iin i juat. Yhen verran paned dol'ii. Šanomma, nuotta n'el'l'äkymmend'ä syl'dä puol'iško, značit, kaksi izän'd'iä t'äl'l'ä puolen porovnu, kaksikymmen'd'ä syl'd'ä hänen, kaksikymmen'd'ä miun. [Nuotta on] nu venääksi — n'eevod. Ka nuotta, moizet on verkot kudottu, metra tri vissoti, kolme, i vot jačeikka on, se eule hän tuagie, primerno na 26, järiestä langasta, l'iinalangasta kudoma en'n'en, a suamo sid'ä jo povie vas, povi on se jo, kunna kala mänöy, se on jačeikka primerno 18—20, štobi kalad män'is sin ahtahembaa, a iče povi se kussa kala rod'ieu, se jo on yl'en tuagie, vain ku šormen n'okkane, on štobi ei proid'iz l'äbi kala — nu se i nuotta.

Sygyzel'l'ä [nuotat] oldii tobiemmat, meil'ä ön do 50 sažen'ei mahovih, n'äid'ä ol'i puol'iško toko, a n'e, značit, laššetaa, nuotta, perä, povi i siidä lähetää puolee toizee, značit, soudamaa, yksi puolda, toine toista, nu tak v metrah jesl'i šanuo, tak metrov do, semid'eset'i puol'iško toko da nuorua siel'ä sto metrov sie veit'ää značit, postav'ad loittona. A kezäl'l'ä, konza gubii t'äh pyyvvämmä, ga sid'ä l'ykät'ää l'iigoi verkkoloi pois pien'emmäl'l'ä, jät'et'ää syl'd'ä kaksikymmen kaksikymmendä viizi puol'iškolla. . . [Verkot] eij‿oldu kaikilla. Kel'l'ä mužikkua ol'i, ga n'iissä ol'i, ga eij‿ollu kaikilla mužikoilla, erähät ei l'uubita sid'ä d'ieluo, ongella tol'ko vaan. Vs'aako [laski nuottua], kel'l'ä myt'ys on, nu kakši mužikkua siel'ä on jogo päiviä, značit, mužikka puolella, mužikka toizella, toizessa puolessa, značit akka, n'iin n'el'l'än kesse, a konža jiäl'l'ä pyyd'imä, siidä pid'au kuuži hengie, kolme hengie toko puolella, kolme toizella. Ongitti mužikad bol'šinstvo.

ф. 2015/24, F. J. Mokkojev, Ahvenjärvi, 1974.

55. [Nuottoa i talvella piettii]

Nuottoa pyyvet't'ii daaže i talvella. Talvella, sygyžel'l'ä, il'i zavod'itaa, zavod'itaa keveäl'l'ä. Zavod'itaa keveäl'l'ä, nu jo posl'e maaja zavod'taa, v konce maaja po staaromu. Nu n'ytten ijun', ijun'alla, n'yt ijun'alla — kezäkuulla. Kezäkuulla i sygyžee šoa. Siid'ä jeä keštämää rubei, toaš avandoloja, rahilla siel'ä pyyvvet't'ii, rahieksi meil'ä sanottii. Siel'ä jeäd'ä jyššet'ää purahilla i siid'ä vejet'ää. Siel'ä ol'i moine karjalaksi valkki. Nu jeä tulou t'ämämmoine, järvee viet'ää, lambiloi männää. N'iid'ä lambilla viet't'ii, lambiloissa jo, lambikaloja. Valkki se [on] rooga. Siid'ä avannošta avandoo puuttuo. I šemmoine ol'i, hančakolla tungetaa hän'd'ä, no, hančakolla. A sid'ä kuotellešša viel'ä ei aigauvu, satu avandoo, viel'ä kyl'gee mänöy. Siel'ä ol'i šemmoine kokka, kokakši kučuttii, sil'l'ä pyyvvet'ää, kuot'ellaa sidä valkkie. Se rooga ol'i, hän'd'ä, valkiksi sent'ään kučuttii, voi šanuo roogaksi, kui yhyt'et'ää kolme n'el'l'ä peäkšekkää, štobi vähembi jyst'eä — t'ästä tuoho taloo šoa ol'i še rooga, roojista kerät't'y se valkki. I naru peässä, naru matkou ku sinne jeän alačči, siid'ä šin viet'ää. Vot. No niih tabaa pyyvvet't'ii.

ф. 1892/1, I. S. Mironov, Sel'gi, 1973.

56. [Poplafkat ol'i puušta]

Puušta [poplafkat] da kivet tuohella keärit't'y. Kivet t'ämänmoižet, seže upotti. Poplafkat, ka kuužešta l'iiga vessettii, kuužešta — heän ei n'iin vet'y, t'ervämmin kuivau. Dai kuuži ei n'i halgie, kuuži l'ykid ven'ehest'ä, ka kuuži ei halgie, n'iin, a t'ämä mänd'y halgiau t'ervämmin.

ф. 1892/1, I. S. Mironov, Sel'gi, 1973.

57. [Verkkoloi kuivattii ahokšissa]

A siелä ol'i keški järvel'l'ä kakši suurda suarda, aivi verkkoloi ku pid'imä, n'i siel'ä kuivazima verkkoloi. Sin'n'e ol'i ašetettu ahokšet suariloilla dai kaikki. [Ahokšet], semmoizet oldii, puušta puuhu pannaa n'äin nuaglat ajetaa, no i n'iid'ä nuaglazie myöt'en ahetaa verkot, ojennetaa kuivaa. Značit illalla laššemma verkot, huomukšella vijämmä, kalat otamma, verkot n'e ahamma, siihi ojennamma, illalla tuaz mänemmä, verkot on kuivat, uuveštaa laššemma.

ф. 2029/2, J. M. Vahrojeva, Musael'gä, 1974.

58. [Kuin lautta luajittii]

Čurkista luajittii, n'i ku hiržičurkad n'e, l'eikataa ei järiest'ä män'd'yö l'ibo kuušta, n'i kuorit'etaa, karžitaa, n'iist'ä luajitaa lautta. Lautta l'ien'ou, šežen l'evehyz l'ien'ou, vet pid'au verkot panna, dai mužikka mänöy laškomaa siihi, mužikka yksin laškou, no, šežemmoine lautta, siihi panou verkon viel'ä, a art't'el'illaa mäned, vet uppuou. Laškou, n'i ka ahvenda šežen piduhutta puuttuu.

ф. 2029/8, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

59. [Puut'ikko]

Puut'ikko on moine, pannaa anzua, vot, on se jouhesta punotud moizet, petl'i, panet, kunne tahot, kunne l'indu kävel'öy: juurikkan, puun kuadunun on sen, značit, mulda, i vot hän kävel'öy sie rybömää. . . Piet't'ii erähät äijin, kaksin tuhanzin štuukin piet't'ii en'n'e, ku muuda zarabotkua t'ässä eu‿ollun kyl'issä. L'äht'öy kaksin da yhen päivän käyt t'änne, tuhat štuukkua kaččou. Nu vot puut'ikko se i on, vod matataa, anzad n'e jäl'ekkää kilometrof na päd', na šes' i siel'ä kiänd'yy i tulou toista kyl'ää, se on značit kruuk takoi, i vot se i on puut'ikko. Miun matkuau puut'ikko n'äin, toižella matkuau t'änne, päin, nu vierahie silloin ei kossettu. Nägyy jäl'gi vet, ku ei yksi vuotta, hän ku po nasl'ecvu počt'i matkuau, sanomma, hänen tuatot piet't'ii, d'iedot piet't'ii, hän pid'au, sanomma, n'iid'ä jäl'gil'öjä myöt'e, ga troppa jo se tunduu, tagže i toizen. V sent'abre mes'ace. En'n'e lunda, lumen aigaa jo ei anzua piet't'y. Hän ku l'eht'i langieu puuloista, dai pannaa anzat, l'ehen langenda aigaa pannaa.

ф. 2015/21, F. J. Mokkojev, Ahvenjärvi, 1974.

60. [Anžua piettii]

Hebozilla ku hännästä jouhed l'eikotaa, dan'i sind'ä anžua luajitaa, punotaa, no da siid pannaa, juurikkazii da, muuražmättähäzii da, puujuurizilla da, kuda kunnaigi sinne meččää. Mie ol'in enzimän'i siel'ä pikkaražena, ku otetaa, siel'ä pidau olla, no. Ka piä pidau mil'l'ä n'ii ga šyöttyä, ku šemmon'i pereh on. A ka vain, mistäbä otit ennen. No, anžua panemma meččää. Perehel'l'ä, ku puut'ikkuo myöže i pannaa. Se puut'ikko kušta luajitaa ymbärizel'l'ää, šiel'dä šanomma, da sielä i puut'ikkuo myöte. Meil'ä ol'i poikki järvest'ä manderen rannalla šuate kai. . . Ennen ku luajita puut'ikko ymbärizel'l'ää, loitokkazillaa, virštua n'el'l'ä viizi puut'ikko ymbäri, l'ibo enämbi viel'ä l'ienöy, virštua kymmenen, no. Ka ku luajittii tropinka, a ku rubiet yhtee kohtaa kävel'ömää, značit, kunne t'ähä juur'ikkaa, l'ibo tuošša on juur'ikka, tuala juur'ikka, eräž juur'ikka tuuval on, l'ibo laššetaa puu parembi, sinne i männää, sinne i männää. Sidä myöte kai kävel'l'ää, t'iijetää.

A viel'ä možet eräš ku lapšet ollaa, ga eräs pual'in'i pikkaran'i, štobi emmä yöksyn. Ku lapšet kävel'imä. Kirvehel'l'ä veššetää t'ämä puu. Še šanotaa pual'i no, še ol'i kl'eima. Ka lapiksi pual'i.

ф. 2014/7, D. I. Čušina, Loazari, 1974.

61. [Mečäššettii, anžua pandii]

[Tuatto]. L'induo sai da. Nu en t'iä, kuin hän sai siel'ä. Jän'ist'ä da ambu. Kondieda en t'iä, sai van ei. Anžua pandii, pet'olkkazet semmoizet, pet'olkkazet n'e luajitaa kahen puun keskee, da i sin l'indu mänöy. [Puut'ikko] on meččä, meččää go pandii, t'ähä pannaa palane, matataa, toista sin pannaa. Ei ved jogo pereh n'i käyd'y, siel'ä kakši kolme taluo käyd'ii, omie puut'ikkoloi piet't'ii, značit, se ažetetaa ku mestad n'i anzalla, da vieraš et siihi pane anžua, vierahalla puut'ikolla et pane, a oma i puut'ikko pid'au, mesta luad'ie. Ku l'indu puuttuu anžaa, ka hän pan'i šalkkuu, omaha värččii pan'i.

ф. 2026/3, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

62. [Kuin kondieda tapettii]

[Kondieda käydii tappamaa meččää] konža yksi, ken ol'i bojevoimbi mužikka ga, tappo yksinää, a ken on varačču ga, art't'el'issa. Hän [kondie] on kun pežošša. Pežo ku t'iijetää, pežo ennen kun uznaijaa, konža on muuražmättähäššä, konža on kuššagi pežo, nu vot. Nu pežošša siel'ä kun on, on. Äijä lunda l'ienöy, šiidä männää šuamaa händä. Koirat i noššatetaa. Da häikkähäl'l'ä šyvät'ää pežoo siihi, häikäš ku luajitaa še, no puušta čorpien kera, ku šyvätää sinne, siidä ku skoččiu ga.

ф. 2014/8, D. I. Čušina, Loazari, 1974.

63. [Kondiesta]

L'ehmiä en syönyn, što kondie ruan'ičči, a n'e to štobi kondieda. Kondiella tulou. A miän en'n'en miuda siel'ä, kussa mie kazvoin, n'i sid'ä muisseldii. L'ehmät tuldii, äijä l'ehmiä ol'i, el'et't'ii yksi talo bohataldi. I l'ehmä ei tullun kod'ii, toizet tuldii veressä da möl'issää da nu, kondie söi, l'ähemmä eččimää, eigo silloin piššal'ie, eigo mid'ä ollun, iče luajittii bul'kkie da biessuago da ammuttii da puupiššal'ie da en t'iä, kuin otettii: sen jo otettii da ken kirvehen da ken mingi, lähet't'ii, značit, kondie on, l'ehmät tuldii möl'in'essä da yksi ei tullun. Män'd'ii män'd'ii, dan'i en'ämbi ei lähet't'iä. A yksi l'äksi iel'l'ää, starikka, vanhembi ku ol'i käikkie, kirvehyön kera. Män'i da l'ehmäl'l'ä piäl'l'ä kondie on, da hän kondieda kirvehel'l'ä oččaa, kai ol'i hamaraa siihi karvat tartuttu. Dan'i kondie luapalla da sammalee. A toizet mänd'ii da, eigo ruohittua

en'ämbi männä eigo, kuullaa, što t'el'mäy da on da, jo hyö l'ähil'l'ä oldii. En'ämbi ei ruohittu männä, vot. Yöl'l'ä un'issa tul'i, n'i sanou, ved viel'ä hengitorissä ol'in, mie t'iät kuul'in, viel'ä ol'in elossa, sanou, n'i et't'ä tullun vähäist'ä miuda spassimaa. A huomukšella mänd'ii ga mäne: sammalee ku on kattanun ga. Eigo n'i mid'ä koskenun n'i tappan, n'i mid'ä händ'ä ruan'in, n'i mid'ä — sammalee zadušši, katto.

ф. 2022/4, J. I. Zvezdočotova, Muasel'gä, 1974.

64. [Kondian l'ihoa ei šyödy]

Ei miän viel'ä kondian l'ihoa i šyödy. A še lujettii pozoorom händ'ä kondian l'ihoa [šyyvvä] vahnalla aigoa. Ei, se šin l'ykät't'ii poiš. Tal'l'a otettii, še kettu poiš, a l'ihoa ei šyody. Še lujettii reähkä, kondian l'ihoa šyyvvä, noo. A n'ytten myö vaa soažima, n'i keit't'äzimä. Ei šyöd'y kondian l'ihoa vahnaššaa. Sid'ä ei šyöd'y, ei. No lujettii še reähkä on, značit, šyöy žiivattoja, n'iin ei šoa šyyvvä hänen l'ihoa. Mie sid'ä en ole n'i konža uškonun. Mie söin. . . vain hod' mid'ä ol'iš ollun n'i. Meid'ä tol'kko ando izä remen'il'l'ä, vai konža maiduo söit šuurešša pyhässä n'i. Da l'ihoa ei andan syyvvä, šanou: ei šoa syyvvä, maiduo, šanou, ei šoa syyvvä da l'ihoa. [Jouččen'ie] toože ei ammuttu. Toože ei anettu valdoa, kiel'l'et't'ii. Još ollet ken ambunun jouččenen, n'i se čakattii lujaa. Ei šoanun ambua.

ф. 1886/32, P. I. Lokkin, Sel'gi, 1973.

65. [Meččuidii]

Oravoa tapettii da pyyd'ä šoadii. Anžoilla, petl'oilla — en'n'en petl'oilla pyyvvet't'ii. Oravoa, pyyd'ä da t'edrie. No petl'oih pyyvvet't'ii en'n'en, vanhalla aigoa petl'oih pyyvvet't'ii. Še ol'i hevon hän'n'än jouhešta. . . loajittu se. . . Meččää sen puun juuree, siel'ä juur'ikko, n'e on, kudamažet on koavuttu puut, niin pannaa loukkozii, i hän sin pyy mänöy sinne rybiemää, i kiin'i. Ka šiel'ä šadoja kolmie n'el'l'ie, pandii aino petl'oja äijin, yhel'l'ä meččan'ikalla. Ka siid'ä pid'i mon'i kilometrie, päiveä load'iu p'atnaccat' šesnacat' kilometrof, še meččöjä myö proid'iu. Kun sid'ä t'iijit, kuin mečässä kävel'ed, ga tunnet omad jäl'l'et. Oldii i toizet, rist'ii matattii — ei koššettu, ei koššettu — šemmoine ol'i heil'ä pandu peät'öš. Ollou pyy siid'ä anžašša puuttun — noššettii, znaačit, ahavaa, štobi ei hiiret šyödäiš. Toista iel'l'ää, ei koššettu, en'n'en ol'i pravvuš siid'ä. No, siel'ä piet't'ii. Ka, ku l'ähet'ää — ponoovomu n'yt on dvaccet' pervovo sent'abr'aa — i siid'ä do p'atnaccatovo okt'abr'aa po staromu siid'ä hyö piet't'ii. Nu n'yt s dvacced' vos'movo okt'abr'aa — yn'n'ää kuu n'iid'ä pijet't'ii. N'e kerät't'ii poiš, talvekši poiš. Talvekši otettii poiš. Myöd'ii, myöd'ii. Len'in-

groadaa viet't'ii, siid'ä kupčat en'n'en kerät't'ii, značit, i hyö perevezl'i: ved jogo izän'd'ä ei mäne, sinne Len'ingroadaa l'ähe. Kupčat kerät't'ii da viet't'ii. Ka konža mi puuttu, toičči puuttuu viizikymmen'd'ä, kuuzikymmen'd'ä peäd'ä, n'iid'ä i myöt. Siel'ä p'atnaccet' kopeejek štuukka ol'i silloin. [Kupčat] Romaan'ižet oldii Šuondaleššа — Sondoli, kyl'ä on Sondali — hyö kerät't'ii. No Romaanovi. Hyö viet't'ii šii Len'ingroadaa. Siel'ä mid'ä ollou vähäne bariššoa šoadu še, še i hiän. Myö emmä ved'än. L'en'ingroadaa go šoau ved'eä sinne. Ku t'äššä pyyvväd, da tullaa hyö kerät'ää otetaa. Dai oravoja šen'in, nahkad n'e, škurkat oravoin. [Oravoa] drobolkka pyyvvet't'ii. . . piššal'illa pyyvvet't'ii, ammuttii. Koira haukku, značit, l'öyd'äy koira, šiid'ä ammutaa. Šiid'ä n'yl'l'et'ää, škurkad zdaijaa. Nahkat [myöd]. [Nahkan] hinda toizin vuozin on vähä kallehembi — nu kopejek šenin des's'at' p'atnaccet' makšo, no škurkka.

ф. 1891/19, I. S. Mironov, Sel'gi, 1973.

66. [Mid'ä talvella pyyvvettii]

Talvella vot kävel'imä t'edrie tappamaa čuučaloilla lumen aigaa. Nu nossat koivuu šinne čuučal, moizet on ommeldu, t'edren, kolme n'el'l'ä štuukkua sin, luajit šalaššun alla puun, a yksi siel'ä ajelou heidä pöl'l'ättäy, missä ollaa loittombana, siid napravl'ajet siihi čuučaloo, a siel'ä ammuttau. [Meččäkanua talvella], meččäkanua yl'en ol'i vähä tässä. [L'ihua] syöd'ii, yl'en on hyvä l'iha.

ф. 2015/22, F. J. Mokkojev, Ahvenjärvi, 1974.

67. [Lava]

[Linduja piet't'ii] kon'ešno, sielä i pert't'izet oldii, meččäpert't'izet. Pert't'i, oma pert't'i ol'i, siel'ä viel'ä ruattii huuhtie. Siel'ä viel'ä semmoized, lavaksi kučuttii, lavat oldii, značit sinne pannaa na sohran'en'ije.

ф. 2021/67, J. J. Segežskaja, Muasel'gä, 1974.

68. [Lava]

Iel'l'ä ku l'äksi, ken on ohotn'ikka, dai ilmain ohhotn'ikatta kävel'd'ii sin meččää da sin loajittii, meččää, vet ei jogo päiveä viijä, loajittii aitta, yksi pannaa pačaš. Siih paččahaa pannaa enžist'ää n'äin rist'ii puuda pala, siid'ä pannaa n'äin, kaa. Noo. Da n'i siid'ä ymbäri strojitaa lauvvad, lauvvat pannaa. Siid'ä kačotaa. Kui izbuška sii. Dan'i sin šoahaa l'indua, šoahaa hož mid'ä, da sin pannaa. Kerrassa ei ved voidoa kod'ii ottoa, ku šoadanee äijä. A siid'ä tulou konža kai sil'l'ä ottamaa. Lavaksi heid'ä, n'iidä

aittoja kučuttii, lavaksi. Lava. A se ol'i ku čuna rouno, sen'iin hoabaine loajittii, viet'ää, nuoralla lunda myöt'en. Hebožella ei šoa tulla i šuksiloilla. Kuin heid'ä šanottii, en muissa.

ф. 1879/19, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

69. [Hirrenvedo]

A sid'ä erähän talven ved'imä sezillä L'iikkipohjassa, oman järven rannassa tože hirttä, no tože semmoisessa meččäriihessä, hangella keit'ämmä, syömmä, sin sa₍uhu tungiettema meččäriihee, n'i ku sielä vielä se ol'i Jyrgizen Ol'okka, d'äd'ä, pid'i verkkoloi sielä, n'i verkon se pido, riihi pikkarane, pikkarane, n'i ku sin tungiettemma Lukšan rist'iveikko, Jyrgizein Jaša, Iivana, tuatto jo kuollun ol'i, miän tata, d'äd'ä; n'el'l'ä mužikkua, viizi mužikkua, seiččemen hengie siin, n'i ken kellägi piällä piän panemma, eullu kunna vierrä. Ga Il'l'azin vielä Ol'ga Fiedorovna. Se aivi tože veikkoloin kera kävel'i hirrenvedoo. I ku paikat piähä kiärimmä yöksi, eigo alla, eigo pieluksii, eigo kat't'iena. N'i myö ku jupkat t'ämämmoizet n'e heit'ämmä piäl'dä, ribujupkat, n'i hot' i vähäzen kuivuamma sie tulella, kun'i keit'ämmä illaista. A hän ei, n'i jupkat n'äin seizotaa märrät, vet lumella toičči on siroi siä, n'i ku kassutaa, n'i siid'ä kyl'met'ää, ku rod'iettee jo ilda, vilu, n'i kyl'met'ää, n'i hän eigo kuivua eigo mid'ä. N'yt ei‿oo semmoizet pakkazet, silloin oldii pakkazet. A voi, n'i ku kuur'uau n'i se t'än paikan keskee kuur'uau, n'i ku nouzemma, n'i paikat ei piästä piäst'iä. Sid'ä vähäne vähäzen ku enzist'ää kuur'uau, n'e suletaa paikat, kassutaa, toista sihi i kuur'uau lunda sein'ist'ä, ei vet oo sein'ät sammallettu, eigo midä, ku on n'iin narošno lad'd'atut, hoikkazista hirjahazista no, n'i ku noužet — duumaičet: a voi-voi-voi. Paikat sih kyl'met'ää vassakkaa, hos midä rua. Eigo‿oo štan'iloi jallassa, eigo‿oo truussikkoi, eigo‿oo kuad'ieda, eigo‿oo n'i mid'ä. Pal'l'ahin polviloin ka yheksän talvie hangella pil'it't'y on hirt't'ä, yheksän talvie, a kymmenen ve₍in del'ankalla hebozella.

ф. 2027/14, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

70. [Meccäruado]

Yhekšäätoista vuodeh šuah sin hirttä ve₍in joga vuotta. . . l'eikkazima mečäššä tatan kera, no, miän d'ielot on sen n'i moižet, hyvät. Mečäššä, mečäššä, ku mänemmä, tämä ol'i Särgärven mieš del'ankua andamašša, Puuškarin'i, no. Aino andau del'ankan miän tatalla hyvän, hoš konža, myö kun mänemmä del'ankoh, ken l'eikkoamma siel'ä, ken pert't'ie strojimma. . . pert'in srojima, da keškipäčil'l'ä yön magoamma, da huomena päččie, palažen kivie tuomma da keröämmä dä, mistä, päčin loajimma da siin'ä el'ämmä. Vot kuin el'imä en'n'e. . . Lapiksi pert't'in'i, meččäpert't'in'i. Kuin mäned meččää hirrenvedoo da ku loajit, n'edäl'iksi vi₍ät, n'i kakši l'ibo kolme n'edäl'ie, toaš toizee, si₍ah pidäy eistyö. A ken luad'iu,

a ken kävelöy loitommakkali. A myö kun olemma äbrehet da kai, ei vettä meil'ä, ei n'i ollun silloin meil'ä mistä ottoa, n'i lumešta šulazima vettä, da el'imä, no. A syömmä, ko midä voinemma koista ottoa, no, da šiel'ä mid'ä voinemma, hot suur'imoa, mid'ä paremboa ol'i, da siemenvoida sidä otad da, kaikkie midä, da midä koissa, hod l'eibiä l'ibo midä otamma. . . Keitettii sielä, no keitettii. Tata ol'i meččan'ikka vähäzen, n'i keittämistä meil'ä ol'i kaikičči toko. Tädä šaima, nuottoa pyydimmä da ei ved verkkuo iel'l'ä ei n'i pietty, nuottoa pyydimmä, sielä nuotalla šoamma da talveksi kaloa šuoloamma. . . kai miula on roatud n'e roavod miun, abajad jyššetyt. . .

ф. 2014/2, D. I. Čušina, Loazari, 1974.

71. [Kui raudoa soadii]

Raudoa šoadii Tumažjärvest'ä. Raudajärvet šiel'ä ollaa, siel'd'ä soadii, tuodii. Dai n'yt toože. No moašta siel'ä šoahaa, siel'ä on n'i ku kivi, kivi on muššad. Näidgo konža? Še on, kačo vai, tuossa kudomažet, tuossa l'ähet vähäzen t'ästä kyl'ästä, kačo vai. . . n'i siel'ä on pohja ollun, se mušta moa, siel'ä on n'ii kun raudatukkuzed, n'ii kui drobud rouno, nu, n'iist'ä loajittii. Šiid'ä sieglottii. Kuin ollou moa siel'ä järvest'ä kauhoilla čerpaijaa, šiid'ä pannaa. . . l'istasiegla ol'i, sil'l'ä sieglotaa, se er'iäy, se raudamoa kirboa, l'iga l'äht'öy. . . i siid'ä zavodaa veit't'ii. Tata pokoin'n'ikka muistel'i, šanou: «Mie ol'in šoamašša». Lautta loajitaa, sii lautalla sieglotaa. Siid'ä i siihi lautalla ko₍otaa siid'ä tukkuloin, še ižän'd'ä tulou mittoau, siid'ä den'goa min vähäzen andau jo. Šuondalen zavodaa sin'n'e veit't'ii. Muu₍alla eij‿ollun. Čugunat toičči iel'l'ää otpravl'aal'i sin, en t'iä, Povenččaa vai kunne heid'ä ollou vied'y.

ф. 1892/14, I. S. Mironov, Sel'gi, 1973.

72. [Povenčasta tuodii]

Myöd'ii tuoda, enne vetten täššä tuoda, ičen, kaikki ičeksi šoadii, voopče täššä myöd'ii Šunguu kävel'd'ii, Povenčaa ol'i meil'ä, šemmoižet oldii paikat, šinne viedii heboz'illa talvella šuolan'i mujeh, heboz'illa vied'ii Povenčaa, da sielä vaihettii, myöd'ii sielä. No tuodii šuoloa, jauhuo siä, ken mid'ä voi, čoajuo da, ken mid'ä, muiloa, da vetten eij‿ollu meil'ä laukoissa karasinua.

ф. 1720/3, J. A. Andrejev, Jouhvuara, 1972.

73. [Mid'ä tuodii]

A voida ei tuodu ollengaa, argivoida, a t'ämä rast'iitel'noi maslo tuodii, t'ämä siemenvoi — meil'ä kučutaa siemenvoiksi. . . No, šid'ä tuodii, da kringel'ie šiel'ä viet'ii, n'ämä kalači, n'e ol'i t'ämämmoižet kringel'i, meil'ä kučuttii kringel'i, baraški. . .

Kerosinoa toože tuodii. Kerozinoa, en'n'e miun muistoo viel'ä oldii kerosina, päre — lučinkka. . . Ka nu kerosina tuodii šen'ii v tišač dev'acot p'aatom goduu zavod'ittii. Vähäzin, vähäzin. En'n'e tuohusta, tuohukšet — omašta ražvašta, žiivatan ražvasta loajittii tuohuš, žiivatan ražvašta. . . Valetaa šiid'ä, format oldii special'no loajitut, t'inašta forma, še tuohukšee. . . Valetaa. Sin pannaa bumaz'einoi langa šeämee, sii valettii da. I še i ol'i švečča.

ф. 1891/22, I. S. Mironov, Sel'gi, 1973.

74. [Kiša]

[A Kumsjärvestä šalkušša midä tuodii?]. No, l'ibo ken ol'i hot šanomma mielošn'ikka, torguičči Šiššon Jyrgi, meil'ä ol'i starikka, tulou, n'ybl'iä, kol'čaista, naperškua, n'ieglua, torun kera, tože šanotaa, šalkkun'ikka tul'i, kaa, torgovšikka. . . Melošn'ikka. En t'iä, mist'ä hän kävel'i, ei omahad, hän mist'ä l'ibo toi, dan'in vähäzen kopeikkazen mingi otti bariššua, dan'in vot sil'l'ä torguičči. [Äijägö ol'i tiälä melošn'ikkoja?]. Ul'l'ozen, Miheizen, mon'i ol'i. Heil'ä ol'i kanfettua, kaikkie ol'i, tavarua i kaikkie. En t'iä mist'ä tol'ko hyö, ket kävel'd'ii Suomee tuomaa, ket kuštagi. Kyl'ie myö proijittii. [A missä kannettii tavarua?]. A heil'ä onnakko meška ol'i, a biessago, kiša, kiša, muissan, kišaksi kučuttii, i hiän ol'i se šn'urkka ymbäri pandu, kačo, juahatin, no, i nahkane ol'i šn'urkka, viäl'l'et'ää, i siihi solmee pannaa, viil'ihykset n'äin čokataa, l'amkat olgupiäl'l'ä, no. No, nahkasta ol'i nastojaščoista luajittu, no.

ф. 2016/33, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

75. [Kluad'ie viet't'ii. Meččuidii]

No ennen meil'ä ol'i, bohatat oldii, Romanain'i, Šuondalešša. Miän šinne ei l'ähet't'y ved'ämää, Povenččaa. Potomu čto heän sin Povenččaa ved'i, Romanain'i. Miän šoahaa, šygyžel'l'ä lähetää značit bohročašta, proazn'ikka ol'i bohročča šygyžel'l'ä, lopetaa hoz'aistva, kai vil'l'ad l'eikataa, kai uberitaa pois, l'ähet'ää meččää, sii šygyžekši. Siid'ä znaačit pandii anžoa ennen. Šiid'ä šoadii l'induo, meččuo, kaikemmoista l'induo. Šiel'ä regie kaksi-kolme šoahaa l'induo.

Šiel'ä lavat oldii. A šielä oldii stolbilla peäl'l'ä, šeižottii, i krišš šat hallatut, vette šielä laudua hallattii kirvehil'le'ä. I katettii, i siid'ä vajattan ei, katetaa hyväžee. I sil'l'ä lavalla polkat oldii, siel'ä l'innut vilussa ei rikottuže. Siidä talvella männää tuuvvaa pois. Heboz'illa [tuodii]. Jeät kylmetää, heboz'illa omilla männää, tuuvvaa, i Šuondalee Romanaižella zdaijaa.

A Romanain'i ved'i sin iel'l'ää. Šuondalešša ol'i äijä, Poadanešša ol'i äijä bohattoja. T'äššä kyl'äššä ei, eij‿ollun laukkua ni kel'l'ä,

miän kyl'äl'l'ä. Poadaneššа, niissä Šuondaleššа oldii omad laukat. No Volkkovoissa, Poadaneššа da siel'ä ol'i, T'eppozilla oldii da, n'iil'l'ä kaikilla omad laukat Poadaneššа. [Mihi viel'ä viet't'ii?]. A muuan ei n'i kunne, ei viet't'y. Sinne, kunne käyvvää, l'ähet'ää, sinne otettii. Rebol'ašta päin tooże käydii, ei kaikki sin kävel'd'y. T'äššä eu‿ollud langoa vovse, vet siel'dä tuldii bol'šenstvo, Šuomešta päin tuodii langoa, tur'ikaista. Čiaššalmešta, ket oldii l'ähembänä šiel'ä kävel'd'ii, n'iid'ä myöte soadii langoa toizet. A ei vopšče vähä ol'i, ei ollun langoa n'i vovse.

No, pušn'inoa zdaidii, tooże t'änne. Kävel'i special'no priimijä, šiel'dä tulou, n'iid'ä nahkoja, šoarvoa tapettii, oravoa. Priimiy dai den'gad makšo. Hyvin maksettii oravoista. Silloin oravat oldii kallehet. Oravoa, n'eädeä, šoarvoja. No n'eädeä vähä ol'i ennen, a n'yt on enämbi. Enne hoš še n'eädä, kakši ollou šygyżeššä tapettu, enämbi ei tapettu. . . hyvä oli ohotn'ikka. A oravoa äijin, oravoa tapettii kolminkymmen'in päiväššä daże, hyvät koirat. Pedroja tapettii jeäl'öil'l'ä. Tumbašša bol'šenstvo. No i šiel'ä mi dost'igaijaa bol'še, sin tooże viet'ää bohatoilla. Ottau oštau da den'gat andau. Se tooż ribautti sinne aivii, Povenččaa sinne. Sielä gubernaatorat kai siel'ä bol'šenstvoo, praviit'el'stvad meän Karjalan sielä, Povenčaššа kai.

ф. 2390/20, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

76. [Podarkkoja izänd'ä osti]

Sidä kyl'ässä [Čobenessa] ol'i kaksi torgovoida, Fuofanane da Rod'one torguidii. N'i ku tullaa tavaran kera, n'i siel'ä brihaččuna kel'l'ä n'i annetaa viis kopeikkua l'ibo kymmenen kopeikkua, mäne aja taloloja myöt'en, sauvane käd'ee annetaa: «Tulgua, tavarn'ikka tul'i, tulgua t'ähä taloo». Znaačit, kuhu taloo piet't'yy. Männää, siel'ä oššetaa, tuuvvaa nahkua, tuuvvaa tavarua, mat'er'jua, kaikkie. No oššetaa siel'ä ken, n'e mat'er'jat ku n'iil'l'ä pojilla pid'au, l'ibo kost'umad, libo mit, n'i pid'au portnoi eččie da ommella, ombeluttua. A n'i kuskilla osti. Män'öy, ku kuskan ostau, n'e l'innud zdait, tavarad zdait, kaiken. A muuvalla k eule zaarabotkua, raudadorogua eij‿ollun silloin, vouse, muuda eij‿ollun n'i mid'ä zaarabotkina. Hän sen'in rouno, pereht'ä pid'i. Značit män'i, l'innud zdai, oravat, jän'iksed. . . kuskan tuou mat'er'jua, toisen tuou siiččua, siiččatavarua, no i pereod'evaičči. Paikkua d'uużinoilla. T'yt't'öl'öil'l'ä kaikilla.

ф. 2026/6, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

77. [Midä ruattii talvella da kezällä]

Ka talvella ol'i, talvella ol'i kebiämbi olla, ku ked'ä ei otettu sin meččää, hirren vedoloi ket ei käyd'y. Iel'l'ä vet ei kai kävel'd'y hirren vedoo, pid'i koissa roadoa. Sygyżellä zavod'itaa t'yöl'öjä

pergoa, t'yöt perret'ää, siidä ruvetaa kezreämää. Ka pid'au t'yön kun kažvatat, siidä pid'au loukuttoa enžimäzeksi, l'ipšuttoa, vidua, siidä pid'au harjata. Noo. Siidä popor'atku n'iidä kaikkie t'yöl'öjä kežrät'ä. Zavod'it kun loukunalažišta n'i, šeämil'öih šoaten. Noo. Kezreät, a siidä rubeat kangasta kudomaa. Talviloilla. Ad'voih kävel'd'ii t'yt'öt, kušša ol'i n'äid'ä rodn'oa, t'otkoa, boabuo l'ibo ked'ä. Tuuvvaa hebone, n'eičyt otetaa, l'ippahan kera ad'voih kaheksi ned'ä'l'iksi, kuuvveksi ned'äl'iksi, kel'l'ä. . . Sinne otat l'äht'iessä pannaa koista t'yöd'ä, roadua. Muuda kun siel'ä roa da syö l'eibeä, ad'voissa. Noo. A siel'dä tuled da toista i roat: kangahia kuvod da šuurekši pyheä, da siid'ä rubeat pežömää pert't'il'öjä — uborkkoja aijäksi päiviä, maajaksi. . . Äijäksi päiviä lagi pessää, hierotaa, ei oldu kroassitut, šein'iä hierotaa peškun kera, poron kera. Noo. Siid'ä ruvetaa vuottamaa aijeä päiveä. Äijä päivä piet'ää, siid'ä toaž lähet'ää roavot, ken mid'äigi. Aijašta vi͏͏̨et'ää da, heiniä vi̧et'ää da, l'ehmil'l'ä da. Keveäkši, keveäkši. Keveäl'l'ä, vet ollaa toičči siel'ä d'ogilojen tagoana, n'i ei šoaha. Se kevätpuolella jo hein'äd vi̧et'ää da talvella vi̧et'ää, n'e mužikat dai akkoja taluttii erähie. A keveäl'l'ä iče halguo tuuvvaa lautat, pilataa. Meččää pilataa halguo, kyl'yhalguo. Toaš peldoloi kyn'd'ämää rubeau. . . izän'd'ä. Toaš kyl'vämää rubetaa. Kun'i kyl'vetää, kartoofel'a pannaa, kui n'ygönä. Siid'ä toaš hein'ie šoamaa da, hein'än jäl'giä l'eikataa da, l'eikkuon jäl'giä, kartofei kaivetaa da toož otetaa n'iidä konopl'oja da. N'iin vai krugom matattii roavot yl'i vuuvvet.

ф. 1879/16, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

78. [Talvi da kezäruavot]

Talvella kezrät't'ii. A sygyželllä pid'au ruadua viel'ä, ruattii t'yöl'öi, l'ivottii, da harjattii da ved riihil'öi puidii da, ha̧uda järit'et't'ii, avoi-voi, mäne t'iijä mid'ä ruattii. Iel'l'ä ol'i tože en'ämbi ruaduo mi n'ytten.

ф. 1716/3, M. I. Čurujeva, Jouhvuara, 1972.

79. [Talviruavot]

Talvella, vot značit mid'ä ruattii, ol'i r'iihtä puidavua, kai pid'i puija n'e vil'l'at, ku kel'l'ä on, tuuvaa da, gumnista puija, sel'it't'iä, da kezrat't'ii, da en'n'en l'essozagotofkaa toože käyd'ii, kävel'l'ä pid'i, hot ei n'ytten, kuin on t'ässä kruglie godi, aino on l'essozagotofka, nu značit kävel'd'ii siel'ä ned'äl'ie kolme-n'el'l'ä, ken min voi, no, da peldoloilla tadehie veit't'ii. . . halguo stuavittii da, tuas n'iil'l'äže kaskiloilla ka vain ku pid'au polttua da vierd'iä keviäl'l'ä, puuda veit't'ii, da vot sezen, n'e ruavot, da eräs kävel'd'ii za gruuzom, kävel'd'ii erähät ko en'n'en kävel'd'iiže Suomee suaten heboz'illa, no, siel'ä il'vidual'no konza da vanhana, no a t'ähä jo, t'ämä ku jo rod'ii ka vain perevorotta, perevorotan jäl'gie on jo vet äijä aigua, jo ol'i tože, sovsem rod'ii toizenmoine d'ielo.

ф. 1717/2, A. J. Saveljeva, Jouhvuara, 1972.

II. ПОСЕЛЕНИЯ И ПОСТРОЙКИ

Разнообразие типов и форм поселений и построек Сегозерья тесно связано с физико-географическими и социально-экономическими условиями (в том числе таким, как преобладающий тип хозяйства). Существенное влияние на их развитие оказывали тесные этнокультурные связи карел с русским народом. Региональное многообразие типов поселений (особенно типов заселения) находится в неразрывной связи с ранними этапами этнической истории того или иного народа, когда происходило освоение новых территорий, различающихся природными условиями.

Поселения. В Сегозерье, как и других районах Карелии, преобладает прибрежный тип заселения. Этот тип является древнейшим не только для Европейского Севера, но и для всей лесной полосы СССР. Незначительная часть поселений расположена на водоразделе (Евгора, Шалговаара); возникли они, по-видимому, позже, чем прибрежные поселения.[1] В писцовой книге 1597 г. указаны только поселения, расположенные по берегам озер.

Процесс формирования и исторического развития типов поселений в Сегозерье весьма сложен. Известно, что в XVI в. здесь встречались лишь три их типа: погост, деревня и волостка.

Основная часть населения проживала в погостах. В писцовой книге 1597 г. четко выделяются два типа погостов: погост-округ — административная единица, где перечислены все поселения, в него входящие; погост-место — центральное поселение административного округа. Как правило, на погосте находилась церковь и жили служители культа (поп, дьяк, пономарь); здесь же располагались дворы «бобылей беспашенных».

Термин «деревня» в XVI в. в Сегозерье еще не получил широкого распространения. В писцовой книге названо только пять

[1] Первое упоминание д. Евгора относится к XVIII в. — в документах, связанных с железоделательным промыслом (см.: Васильевская О. В. Частная металлургия Карелии в середине XVIII в. Петрозаводск, 1954, с. 31).

деревень Паданского погоста (Олисовнаволок, Лиликовнаволок, Мудалакша, Беруга, Термона), расположенных в непосредственной близости от погоста-места.

Третий тип поселений — волостка — в указанный период был наиболее распространенным. Трудно сказать, что скрыто под термином «волостка», в чем отличие ее от деревни. Видимо, в условиях Сегозерья под этим термином подразумевалось одно, а не несколько поселений. Данная мысль подтверждается более поздними материалами, в том числе и нашими. Например, вблизи Карельской Масельги в текущем столетии имелись лишь деревни Лисья Губа и Петельнаволок; в писцовой книге 1597 г. все они названы волостками. В последующем термин «волостка» был утрачен. Встречаемый в литературе XVIII—XIX вв. тип поселения, именуемый «волость», имел другое содержание; в ее состав входило несколько деревень.

В конце XIX—начале XX в. основная масса населения Карелии проживала в деревнях (kylä).

Ведущим типом расселения в Карелии был гнездовой, когда группа деревень, расположенных близко друг к другу, составляла гнездо, имеющее одно общее название. В то же время у каждой деревни, входящей в него, было свое собственное имя. Этот тип расселения сложился на относительно ранних этапах истории края, очевидно, у южных этнических групп карел под русским влиянием и по мере освоения территории Средней и Северной Карелии занял господствующее положение.[2]

Например, под названием с. Паданы в начале XX столетия объединялось семь деревень: Погост (Кириккопуоли), Лакси, Горонниеми, Термо, Беруга, Горка, Койвуниеми; д. Сельги состояла из пяти деревень: Погост, Северный конец, Южный конец, Берег, Пряккиля (рис. 16); Мяндусельга — из трех: Карзиксельга, Куриканcельга, Южный конец; Семчезеро — тоже из трех: Погост, Северный конец, Загубье и т. д.

Гнездовой тип расселения является пережитком патронимии — одной из ранних форм родовой организации. Известный советский исследователь М. О. Косвен характеризует патронимию как «группу семей, больших или малых, образовавшихся в результате разрастания и сегментации одной патриархальной семейной общины, сохраняющих в той или иной мере и форме хозяйственное, общественное и идеологическое единство и носящих общее патронимическое, т. е. образованное от собственного имени главы разделившейся семьи, наименование».[3]

В формах поселений (планировке и ориентации фасадов домов) сегозерских карел в некоторой степени прослеживается история их развития. По-видимому, первоначально дома стави-

---

[2] Подробнее см.: Витов М. В. Гнездовой тип расселения на русском Севере и его происхождение. — Сов. этногр., 1955, № 2.

[3] Косвен М. О. Семейная община и патронимия. М., 1963, с. 97.

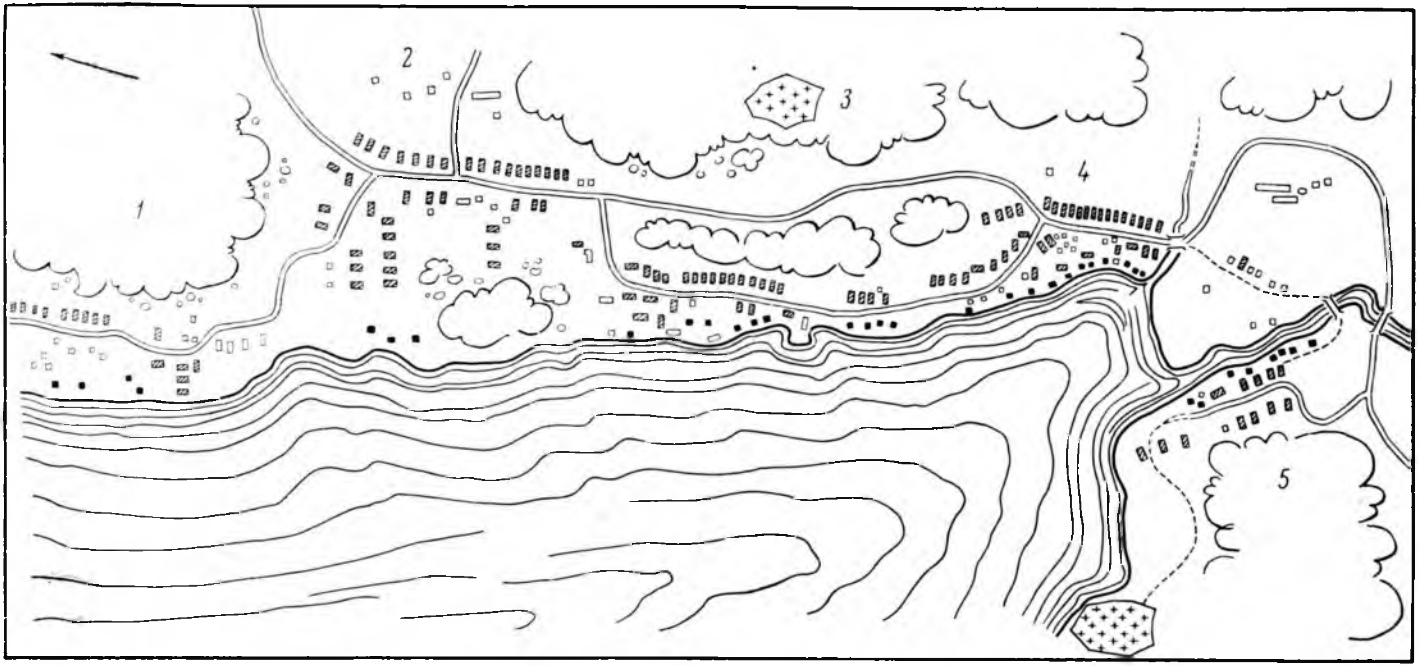

Рис. 16. Гнездовой тип расселения (Сельги).

1 — Северный конец; *2* — Погост; *3* — Берег; *4* — Южный конец; *5* — Пряккиля.

лись на берегу озера, постепенно, по мере разрастания, селение приобретало линейно-рядовую, а позже — уличную планировку. Линейность поселений определялась не заранее задуманным планом, а ландшафтом. В. П. Орфинский, исследователь деревянного зодчества Карелии, заметил, что карелы при планировке деревень значительно больше, чем русские, учитывали природные факторы.[4]

Любопытно, что в Сегозерье ныне не встречаются деревни с беспорядочной, разбросанной планировкой, столь типичные для многих поселений Южной и Северной Карелии. Такая форма отмечалась еще в недалеком времени в мелких деревнях, прекративших свое существование в связи с укрупнением поселений, а также подъемом уровня воды в Сегозере (1953—1956 гг.). Есть следующие сообщения о формах сегозерских поселений. «Правильность расположений (домов. — *Р. Н.*) по причине давней постройки деревень не имеется, и потому деревня составляет как бы круг из двух или трех неправильных линий; некоторые деревни строены посадом (фасадами. — *Р. Н.*) в одну линию».[5] Более ясное описание сегозерских поселений дает неизвестный автор: «Дома в деревнях расположены не по плану и порядку, а так, как выгоднее и сручнее для хозяйства, т. е., чтобы было тепло, ставят на лето лицом; чтобы ближе работать на своем поле, ставят подле самого поля близ леса».[6]

Нет сомнения, что в середине XIX в. сегозерские деревни имели беспорядочную планировку. С этого времени в формах поселений произошли большие изменения. Еще в XIX в. в Сегозерье после пожара либо «обветшалости» домов «хозяев заставляли ставить дома в ряд на местах, отведенных землемером».[7] Видимо, в некоторой степени сказывались правительственные меры, направленные на внедрение в деревнях Российского государства линейно-уличной планировки.

Коренные изменения в формах крупных поселений произошли в советскую эпоху, когда стала преобладать линейно-рядовая и уличная планировка. Немаловажное значение в этом имело строительство грунтовых дорог, связанное с развитием экономики края.

Жилища. Жилые постройки Сегозерья представляют собой переходную ступень от южнокарельских к северорусским, однако по большинству элементов строительной техники, внутренней

---

[4] Орфинский В. П. Деревянное зодчество Карелии. Л., 1972, с. 12.

[5] Ладвинский Ф. Особенности общественного быта жителей Паданского погоста и о Ребольском приходе Повенецкого уезда Олонецкой губернии. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 5, л. 2; см. также: Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов Повенецкого уезда. — Там же, № 22, л. 1.

[6] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 3.

[7] Там же.

планировки и интерьера они тяготеют больше к южнокарельским, преимущественно людиковским формам.

Преобладающими оставались дома с однорядной связью, когда под одной двускатной кровлей объединялись жилые и хозяйственные помещения. Этот тип дома, известный как «брус», теснейшим образом связан с северовеликорусской архитектурой. Все постройки карелы возводили из круглых бревен: жилые — из сосновых; хозяйственные — из еловых (тексты II, 4—6, 8). Дома делали без фундамента, иногда под углы ставили толстые столбы — «стулья» (ф. 2390/31).[8] Под первый венец насыпали мелкие камни.

Высота срубов была различной: от 14 до 21 венца при толщине бревен 35—40 см. У северных карел сруб состоял из 14—16 венцов, а у южных равнялся 18—21 венцу. Разнообразие в высоте сруба, напластование строительных традиций северных и южных этнических групп карел также характеризуют Сегозерье как переходную зону.

Наиболее распространенным способом соединения бревен в венцы оставалась так называемая чашка (šalmo), или «русский» угол с выпуском (текст II, 7). Этот древний способ в прошлом имел широкое распространение во всех районах Севера России. В строительстве хозяйственных построек — амбаров (aitta) и сараев для сушки сетей и сена (lato) — использовался способ связки бревен «в иглу».

Техника рубки «в лапу», или «чистый» угол, применялась карелами только при постройке опечников в избах и ригах (рис. 17), срубов колодцев. Этот способ широко практиковался в Северо-Западной Карелии, преимущественно в приграничных с Финляндией деревнях. В советское время рубку «в лапу» стали использовать при строительстве больших общественных зданий.

Большинство крестьян, как правило, строили дом силами своей семьи, лишь при поднятии сруба па помощь приходили родственники. Строительство дома обходилось весьма дорого: в середине XIX в. на возведение жилого помещения, включая материалы и оплату питания плотников, затрачивалось 173 р. 70 к. Для сравнения отметим, что на приобретение коровы уходило около 7 р.[9] Поэтому лишь богатые нанимали плотников.

По сообщениям корреспондентов Русского географического общества, в середине XIX в. основная часть населения Сегозерья строила дома-четырехстенки, а зажиточные — пятистенки. На пятистенку требовалось около 100—120 бревен (тексты II, 5, 6).

В одной из рукописей Русского географического общества следующим образом описано жилище семчезерских карел: «На юг лицевая стена и лицевые окна, коих обыкновенно три. В середине

---

[8] Аналогичные приемы строительства зафиксированы у людиков, проживающих в районе г. Кондопоги.

[9] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 16.

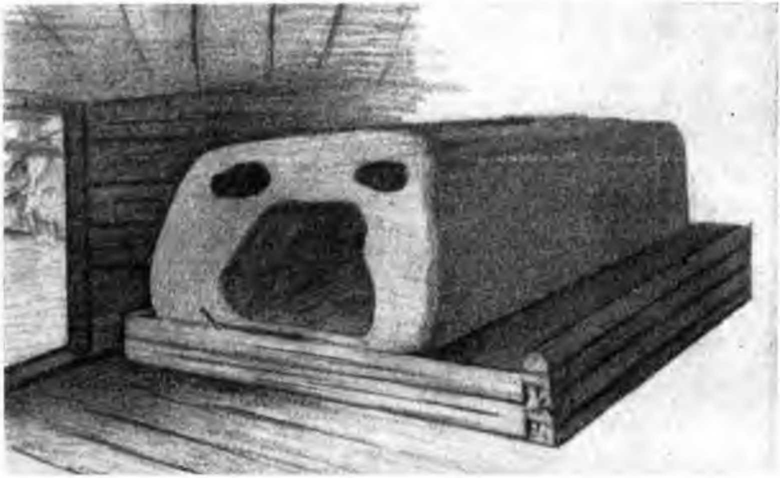

Рис. 17. Печь в риге (Лазарево).

стены окно побольше — три четверти в вышину и две четверти в ширину. К углам маленькие окна — пол-аршина в ширину и 1.5 четверти в вышину. На западной стене два окна. В большом углу побольше, подобно южному среднему. . . в заднем углу окно маленькое. . . На восточной стене одно маленькое в правом углу. Итак, во всем покое шесть окон, два больших, а четыре маленьких».[10]

Из-за недостатка стекол, а также для сохранения тепла в избе маленькие окна (рис. 18) «зимой вместо стекол завешивают шкурками, вычищенными из телячьего пузыря».[11]

Печи в избах «все черные, т. е. выводов и труб из кирпича нет: дым прямо из устья идет на всю избу вверх, наполняясь до половины покоя, понемногу пробирается в дыру, которая сделана в середине потолка, и выходит посредством деревянной трубы, проведенной на воздух».[12]

К началу XX в. в Сегозерье уменьшается количество домов, топящихся по-черному. Например, в д. Покровское, которая насчитывала 45 жилых домов, лишь в пяти избах печи были «черные»; в Остречье сохранилась только одна курная изба (из 12).[13] Избы, топящиеся по-черному, принадлежали бедняцкой части населения (тексты II, 32—36).

Глину для кирпичей добывали вблизи д. Сондалы. Глину, смешанную с песком, закладывали в деревянные формы. После

[10] Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов. . ., л. 4—5.

[11] Там же.

[12] Там же.

[13] Kansanomaisia rakennustapoja ja koristemuotoja Karjalasta kahden puolen rajaa. Helsinki, 1929, s. 23—24.

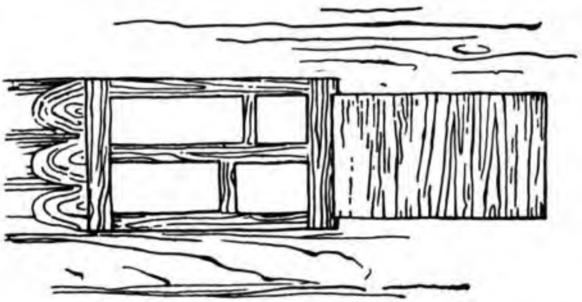

Рис. 18. Волоковое окно (Юккогуба). (По: Kansanomaisia. . ., s. 224, tab. 60).

месячной просушки на улице под навесом или в банях кирпичи шли на строительство. Своды печей делали из камня-плитняка (сланца), который при обжиге плавился и не давал трещин. О широком использовании плитняка, придающего прочность печи, есть упоминание у Ф. Ладвинского. Доставляли его из окрестностей деревень Лисья Губа, Торосозеро, Баранья Гора (тексты II, 13, 15), а также с острова на Сегозере вблизи д. Сондалы. Камни возили на лошадях, а чаще носили в заплечных мешках. Интересно, что жителей д. Плакунваара называли «каменные мешки» (plakun kivišalkut; текст II, 15). «Печи из этого камня очень долго стояли; дом сгниет, сломают его. . .а печь стоит», — вспоминает Д. С. Кондроев из д. Сяргозеро (текст II, 13).

Кроме печей плитняк использовали для разогревания воды в бане, а также пойла. В деревне почти каждый крестьянин мог сам сложить печь. По своей конструкции печь в избе тождественна русской и также покоилась на толстых балках. Терминология ее основных частей — кальки соответствующих русских названий (рис. 19).

Очагу издавна придавали большое значение все народы, в том числе и карелы. Ему приписывали функции оберега, целебные свойства и т. п. Поэтому, когда клали печь, хозяева следили, чтобы кто-либо из злых людей, желающих навлечь на дом несчастье, не положил под нее шкурку змеи, убитую ольховой палкой. Если же это случалось, то заболевшему члену семьи никакое лечение не шло на пользу. Верили, что бутылка со змеиной шкуркой, положенная на печь (päčin selgä), предохранит дом от клопов и тараканов (текст II, 19; ф. 2120/21).

Во время строительства дома хозяин должен был устраивать родне и плотникам не менее четырех угощений: при установке первого венца, половых (lat′ebalkka) и потолочных балок (lagibalkka), а также коневого бревна (kon′apuu). Скупого хозяина плотники «наказывали»: в один из углов дома вставляли горлышко от бутылки, которое от малейшего ветра издавало неприятные

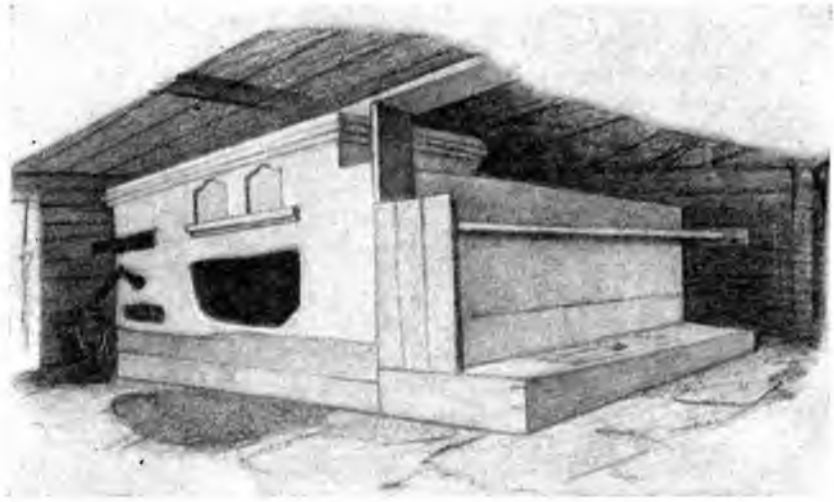

Рис. 19. Русская печь (Паданы).

звуки (текст II, 20). Если хозяин не одаривал старшего плотника рубахой, полотенцем, куском сатина, то последний вешал на коневое бревно веник, осмеивая тем самым скупого перед односельчанами (тексты II, 21, 22, 24).

Считалось обязательным класть, правда тайком, под большой угол дома или хлева «нечетную» (трех- или пятикопеечную) монету, для того чтобы семья не была четной, капельку ртути в бутылке, железную задвижку от дверного замка (sagara) — все для выкупа земли (moa pid′au se lunnaštoa; тексты II, 23, 28—31).

По традиции после покрытия тесом кровли хозяйка угощала строителей пряжеными пирогами.

Много обычаев связывалось с переходом в новый дом (тексты II, 25—31). Общим для всех жителей деревень было представление о том, что переходить в новую избу надо было обязательно в темноте, чтобы никто не видел. Хозяйка приносила из старого дома горшок с горящими углями и ставила его на шесток печи. В подоле она несла петуха и, не переходя порога, бросала его в избу, при этом примечала, куда петух вскочит: если на печь и запоет, то жизнь в доме будет хорошей (текст II, 25). В некоторых деревнях первым в дом заносили стол и в каждый угол ставили по березовой чурке, не имеющей трещин (текст II, 30). В Евгоре первыми предметами в избе должны были быть кочерга и квашня. Их приносили в дом ночью. Поскольку в Евгоре не держали домашней птицы, то вместо петуха первой в дом пускали кошку (текст II, 26).

Рис. 20. Дом с трехскатной кровлей (Паданы).

Внутренняя планировка и интерьер домов сегозерских карел практически не отличаются от южнокарельских (людиковских) форм.[14] Однако следует подчеркнуть, что в Сегозерье четче, чем у людиков и северных карел, выделяется западнорусский тип внутренней планировки жилого дома, который исследователи связывают с новгородской колонизацией.[15]

Анализ анкет традиционного жилища (по М. В. Витову) показал, что у сегозерских карел устье печи обращено ко входу, а большой угол расположен по диагонали от нее (тексты II, 33, 37). У русского населения, в том числе и в Заонежье, преобладает северо-среднерусская планировка, при которой устье печи имеет прямое направление, к окнам главного фасада.

Другая существенная особенность — значительное число домов с трехскатной стропильной конструкцией крыши, характерной для русских Заонежья и особенно Поморья (рис. 20). Наши материалы свидетельствуют о том, что дома с трехскатной кровлей появились лишь в советскую эпоху.

Традиционные карельские дома имели, как правило, двускатную кровлю самцовой конструкции. Это наиболее ранняя форма покрытия, широко бытовавшая у северных великорусов и других народов. В середине XIX в. в Сегозерье у бедняков встречались дома на один скат.[16] В настоящее время домов с «крышей на ку-

---

[14] Подробнее см.: Тароева Р. Ф. Материальная культура карел (Карельская АССР). М.; Л., 1965, с. 103—106.

[15] Для выделения типов внутренней планировки жилого дома исследователи берут за основу расположение печи, направление ее устья по отношению ко входу в жилье, а также положение переднего угла (см.: Русские. Историко-этнографический атлас. М., 1973, с. 138).

[16] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 6.

рицах» и потоками в Сегозерье практически нет. Подавляющая часть построек (около 90%), составляющих жилой фонд современной деревни, возведена в годы Советской власти, а сохранившиеся дореволюционные строения подверглись значительной реконструкции.

В 30-е годы текущего столетия, когда шло интенсивное обновление жилого фонда деревни, жители Сегозерья прибегали к услугам «артели» заонежских и череповецких плотников (текст II, 11). Их силами почти заново была построена д. Семчезеро, что, естественно, сказалось как на внешнем оформлении домов, так отчасти и на внутренней планировке.

Самым устойчивым оставался интерьер дома; он на протяжении длительного времени изменялся незначительно. В оформлении интерьера избы продумывалась каждая мелочь, все вещи имели свое определенное место. Преобладала «стационарная» самодельная мебель: широкие лавки около стен (laučča), полки-воронцы (pal'čča) вокруг избы выше окон, грядки (orzi) для сушки белья, шкаф для посуды, люлька (kät'yt) в голбечном углу, стол со столешницей из одной доски, «на полозьях», «на ящике», раздвижные диваны и пр. (тексты II, 32, 33, 37, 38, 46, 47; рис. 21; 22, *2*).

Из мебели значительный интерес представляют «доски для подушек» (pieluslaudat), сохранившиеся к началу XX в. только в Средней Карелии. Поскольку спали на полу (в избе имелась только одна деревянная кровать; текст II, 47), то в изголовье ставили доску на наклонных ножках, напоминающую спинку кровати; иногда ее украшали резьбой (рис. 22, *3*, *4*). На день доску вместе с постельными принадлежностями убирали в сени.

Изба освещалась лучиной, вставленной в железные светцы, которые вбивались в опечный столб — «коник» (рис. 23).

Стены избы, исключая дома богачей, обоями (špal'era) не оклеивали. Окна, потолки и полы в них не красили. Занавеску вешали только на средиее окно, у стола, и задергивали лишь во время приема пищи. Зимой с улицы окна закрывали ставнями.

В большинстве карельских домов двойные рамы на окнах появились только в послевоенный период. Форточек, по словам информаторов, «не было моды делать».

Дважды в год в доме устраивалась генеральная уборка: мыли потолок, стены, окна, пол (текст II, 48). Отличительная черта всех северных изб, в том числе и карельских, — чистота, что неоднократно отмечалось исследователями.

Если в избе заводились тараканы (prusak), их обычно морозили: в морозные дни переходили на ночь-две к родственникам или соседям, а в доме открывали трубу и дверь в сени. Этот способ борьбы с насекомыми был известен многим народам, живущим на Севере и в средней полосе России. У сегозерских карел существовал и другой способ — связанный с магией. Хозяйка опахивала стены подполья (karžina) свежим ольховым веником и должна

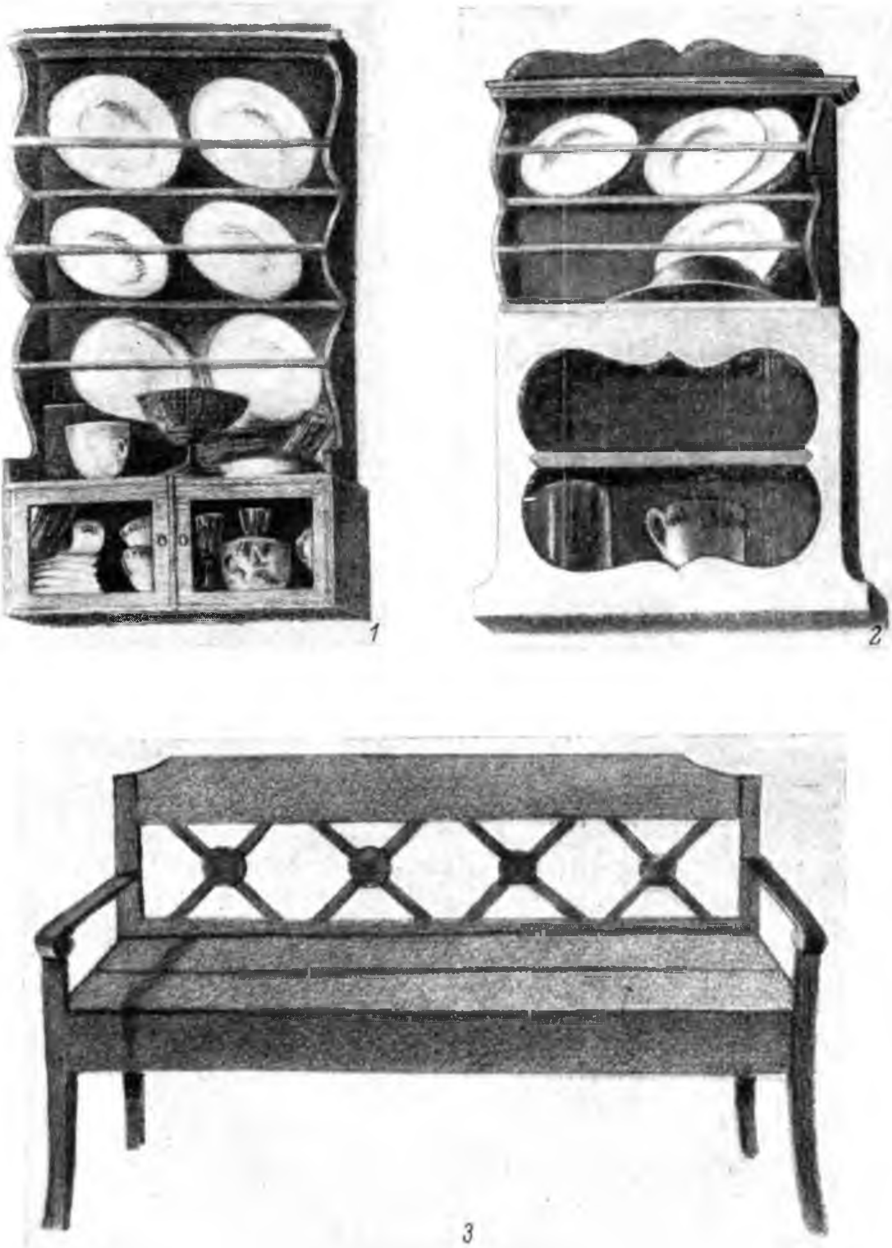

Рис. 21. Мебель.

1, 2 — настенные шкафчики для посуды; *3* — диван (*1* — Топорная Гора; *2, 3* — Паданы).

Рис. 22. Мебель.

1 — лавки и табуретки из корневищ сосны (из разных деревень); *2* — столы (Паданы, Шароваара); *3* — кровать (Кумсозеро); *4* — подголовник (Мяндусельга; *2—4* по: Kansanomaisia. . ., s. 243, tab. 66; s. 244, tab. 67; s. 246, tab. 68; s. 250, tab. 79).

Рис. 23. Светец (Сондалы).

была говорить «какие-то слова, а какие — мы теперь не знаем», — рассказывает М. П. Нестерова из д. Покровское (текст II, 49). По представлениям карел, для борьбы с «нечистью» обязательно использовалась ольха, поскольку «ольху боялась нечисть» (текст II, 50).

Хозяйственные постройки. В Сегозерье, как указывалось, преобладали однорядные дома с хозяйственными постройками, связанными с жилыми помещениями сенями (sinččo).

Не вдаваясь в детальное описание хозяйственных построек, обратим внимание на ряд элементов, используемых сегозерцами в строительной технике.

При заделке фронтона сарая применялся рациональный способ, встречаемый у людиков и русского населения Прионежья, когда сарай ставили на три-четыре толстых столба, а под ним «встраивали» хлев (рис. 24). Как известно, венцы хлева быстро гниют. Для того чтобы их заменить, не требовалось разбирать весь задний фронтон дома — достаточно было снять столбы и заменить сгнившие венцы хлева новыми (тексты II, 51—61).[17]

По Сегозерью проходит южная граница ареала бытования амбаров «на четырех ножках», широко распространенных в прошлом не только у северных карел, но также у саамов, финнов-суоми и др., крытых навесов для сетей. Вполне возможно, что эти хозяйственные постройки являются пережитком рыболовно-охотничьего хозяйственно-культурного типа, характерного в прошлом для финно-угорских народов Севера, и теснейшим образом связаны с некогда обитавшим здесь саамским населением.

Определенный интерес представляли сегозерские риги (riihi; рис. 25). Их строили невысокими, сравнительно небольшими и покрывали, как правило, односкатной крышей без свесов в отличие от южных групп карел, у которых один скат крыши имел свес на 1—1.5 м. У сегозерских карел преобладали однокамерные риги (тексты II, 70—72), хотя более зажиточные крестьяне строили ригу с гумном (guomeno; тексты II, 74, 78).

Заканчивая краткий обзор построек Сегозерья, нельзя не сказать о бане, которая занимала важное место в жизни карельского

[17] О хлеве см. настоящ. изд., с. 19.

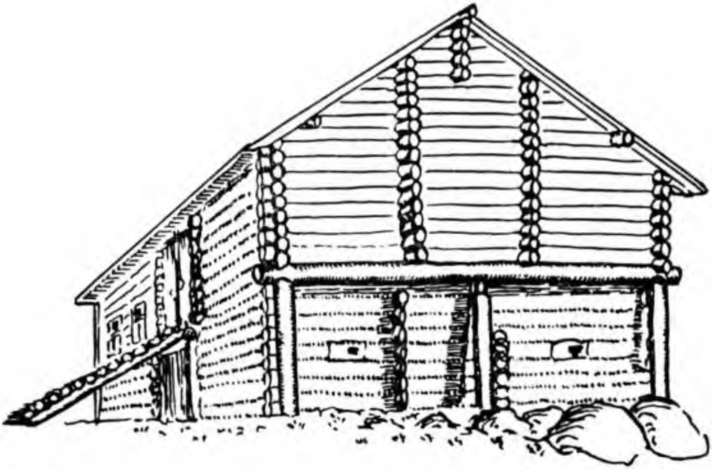

Рис. 24. Двор на столбах (Мяндусельга).

Рис. 25. Рига (Лазарево).

Рис. 26. Баня (Лазарево).

населения со дня рождения человека до его кончины (тексты II, 61—68; рис. 26).

Баня наряду с гигиеническими и лечебными целями играла большую роль в семейной обрядности (свадебном, похоронном, родильном обрядах).[18]

Н. Н. Харузин, рассматривая эволюцию жилых построек у финно-угорских народов Севера, исходной формой жилища считал четырехугольный «первобытный сруб, обращенный в баню».[19]

Примитивные однокамерные курные бани с односкатной крышей, топящиеся по-черному, широко бытовали у сегозерских карел в прошлом. Такой тип бани можно было встретить в заброшенных деревнях Карелии в послевоенный период. Хотя в настоящее время еще изредка встречаются курные бани, однако в более крупных деревнях предпочтение отдается топке по-белому. Все же сохраняется мнение, что «пар в курной бане легче и воздух сухой».

В пользу древности такого вида постройки, как баня, свидетельствует также и то, что ее считали священным местом. В бане еще и сейчас пожилые женщины никогда не стирают белья, ибо это считается грехом (тексты II, 68, 69). По одним сведениям, в бане запрещалось рожать (текст II, 69), по другим — разрешалось.

---

[18] Подробнее см.: Духовная культура сегозерских карел конца XIX—начала XX в./Сост. У. С. Конкка, А. П. Конкка. Л., 1980, с. 17, 18, 21.

[19] Харузин Н. Н. Очерки истории развития жилища у финнов. Этнографическое обозрение. М., 1895, с. 45.

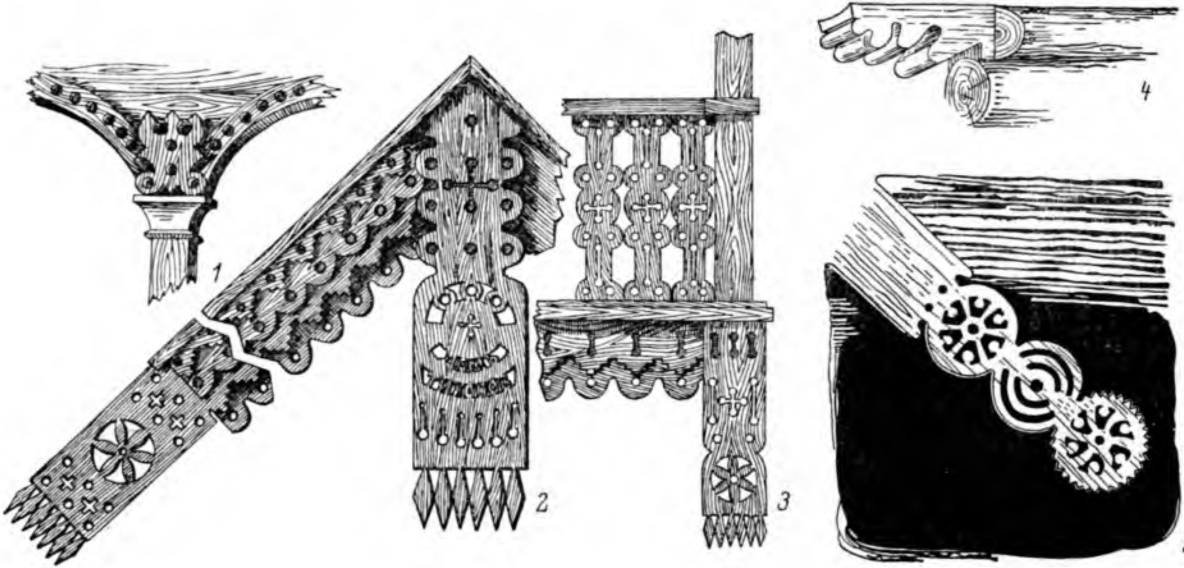

Рис. 27. Архитектурные детали.

1 — деталь балясины; *2* — полотенце с причелиной; *3* — деталь балкона (дом Тихонова, Сельги); *4* — повал-кронштейн (Сяргозеро); *5* — деталь причелины (Мяндусельга; по: Kansanomaisia. . ., s. 190, tab. 43; s. 196, tab. 46).

Можно думать, что последние сведения относятся к более поздним представлениям.

Чтобы не рассердить «хозяина» бани (kyl'ynizän'd'ä) в воскресенье и поздно вечером ее не топили (тексты II, 64, 65). Прежде чем выпускать скот на пастбище или идти на охоту, накануне следовало вымыться в бане и тем самым как бы очиститься. В бане просили прощение, если совершили какой-либо грех или плохо подумали о ком-нибудь. На каждый конкретный случай имелся определенный заговор (тексты II, 70, 71); бóльшая часть последних сейчас забыта, но в народном творчестве, в частности в причитаниях, особенно свадебных, содержится любопытный материал о бане.[20]

Определенный интерес представляют лесные избушки (riihipert't'i, meččäriihi; тексты II, 54, 65), которые, по мнению исследователей, отражают ранний этап эволюции жилых строений. Об этом, вероятно, свидетельствуют и термины «ригочная изба», «лесная рига».

Традиционным карельским постройкам свойствен своеобразный архитектурный декор.[21] В Сегозерье, однако, декоративные узоры на постройках более лаконичны, чем в Южной Карелии (рис. 27).

Национальную особенность архитектуры всех этнографических групп карел составляют «природоподражание и традиционность, удивительное понимание единства природы и архитектуры».[22]

ТЕКСТЫ 1—83

1. [Hirvenn'iemi]

Iel'l'ä vetten kävel'd'ii n'e biegloit, ku konža ku dvaccat' p'aat' l'et anettii sluužba, poattii sluužbašta. Hyö mänd'ii siih huutoroih, ken kunnagi. No vot tul'i siel'd'ä, pagen'i, mie en t'iä ol'i famiil'a, ičel'l'ää pan'i n'imen vrood'e Hirvi. Hirven pan'i n'imen, n'i siid'ä l'äksi Hirvenn'iemi. Hän ol'i enžimän'i el'äjä sissä kyl'äššä.

[20] Карельские причитания. Петрозаводск, 1976, с. 147, 201, 266, 311, 361, 501, 504 сл.

[21] См.: Габе Р. М. Карельское древянное зодчество. М., 1941; Орфинский В. П. Указ. соч.; Тароева Р. Ф. Указ. соч.

[22] Орфинский В. П. Указ. соч., с. 111, 112.

Jo n'yt t'ämä miän ol'i d'iedo Poavila, n'i Poavila ol'i se Hirven poiga, jo toaton d'iedo, miun toaton d'iedo ol'i Poavila, Poavila ol'i Hirven poiga. No a t'ämä ol'i tatan toatto, Riigo, Poavilan poiga. No tata ol'i Ibu toaššen Riijon poiga. N'e oldii kai Hirvet.

ф. 2391/14, F. I. Markova, Prokkol'a, 1976.

2. [Prokkol'a]

T'ämä Jukko ol'i, Jukokši kučuttii mužikkoa, enžimän'i tul'i t'ähä, Prokokši vo, Prokko, Prokko. N'i tuošša ol'i hänellä pert't'i, meččäpert't'i korrolla, vot tuola rannalla, siel'ä ol'i. A hän ol'i Kalevalašta vai mist'ä ol'i tullu, siel'dä tuldu, kušta ol'i [moailmalda] kai el'eyty. Vot se Prokko tul'i. Jukkogubakši rubettii kuččumaa.

No Petr Pervoin, enne Petr Pervoida ol'i jo, enne jo. Starikka ol'i meil'ä, sto l'et t'äššä kyl'ässä kuol'i, sto des'at'. Vot tuo klaadbisča, tuo on hän t'ässä kuužet, tämämmoin'i ol'i kai, šanou, loža, kai seizottii, meččä tämämmoin'i seizo. I kai puhaššettii nurmiloiksi. Hän muisti, hän sanou: enne sid'ä starikkoa kolme pokol'en'joa ol'i kuollun, enne vahnoja. Enne ved viikkoloin el'ettii. Miän baballa ol'i jo sto s 'l'išn'im, voinaa l'äht'ie ku ei, viel'ä elošša ol'is. Mama ol'i pahembi, a hän ol'i, sto tri goda ol'i, ku n'eičyt ol'i. N'iin ol'i hän zdoroovoi, igenää ei bol'einun.

ф. 2390/15, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

3. [Sel'l'in kyl'ästä]

Vot šid'ä mie kuul'in, što t'ässä ol'i enžimmäžekši t'ämä kyl'ä miän zavod'ittu strojiakše n'in, ykši ol'i vain talo tuuvalla šanottii, Präkkil'än kyl'äl'l'ä, a toine ol'i Tagapohjapeäl'l'ä tuuvalla. N'iin siidä rojittii, s'us's'odakšet. Siel'ä ol'i Hil'okka, onnakko šanottii, starikka, a t'eäl'ä ol'i Mat't'iloja ken l'iene Ofon'a, vain en muišša, kuin hän'd'ä šanottii. N'iin hyö yhyt't'ii, rojittii s'us's'odakšetten, znaačit, puuttu järvie myö laštu t'änne, Tagakyl'ää tuuvan. Šanou: «Missä ollou, šanou, miula naaburi el'äy, šanou, pid'au läht'ie eččimää randoa myöt'en». Läksi randoa myö eččimää, n'iin l'öyd'i siel'ä talon. A n'e ol'i hyö tulduotte mist'ä ollou. Silloin lujettii beeženci. Otettii, konža ol'i sluužba se kakšikymmend'ä viizivuodehine, no n'i se ol'i tullun yksi el'äjä sinne, a toine ol'i tullun tuuvan Pohjapeän kyl'ää. N'i siid'ä rojittii s'us's'odakšetten. Vot sistä l'äksi pl'eemen', vot s t'eh žiit'et'ei. Vot šano kačo vai, Lokkinoja meidä vet on puol'i kyl'eä t'ässä, daaže on Poadanella, on Petroskoilla Lokkinoja, Lokkinan famiil'ija aino on. Vot pl'eemen' še yksi ku matkaudu, vot siel'ä matkai Mironovi oldii — Pohjapeässä. Bol'šenstvoo oli Mironovih. No vot, siidä siel'ä oldii n'ämä jo silloin. . . Aksent'jevi — ven'ajakši šanuo. Ot pl'eemen'i še i l'äksi votten. . . [Mist'ä on t'ämä famil'ija

Lokkin tullun?]. A še on karjalane. Sid'ä on ollun miän d'iedon izä vot ei miun toaton, a miun toaton d'iedon ollun on izä Lokka. No. Lokka on ollun. I meid'ä vot toože n'iid'ä vel'l'ekšija on ollun -iel'ä d'iedolojen da mäne t'iä äijägö heid'ä; kui meid'ä ol'i n'el'l'ä vel'l'estä, votten. N'el'l'äst'ä vel'l'estä meist'ä rod'ii vette jo poigoa: yhellä kaksi, erähällä kaksi, erähällä kaksi. Jo el'ämmä ken kuššaigi. Vot n'iin n'i matkou še kaikki. . .

Toože oldii karjalažet. No vot hyö siid'ä i ol'i tuldu. Konža n'ämä kyl'ätten konža ku poltettii, ni siel'dä ol'i hyö yksit't'äin poattu poiššen. No šen jäl'gie ol'i tuldu t'änne. Siid'ä vot rojittii. . . rubettii kyl'äd n'e srojiemaže. Siel'ä vet on jo₍en peäl'ičči toine kyl'ä, Präkkil'än da Šuven kyl'ä matkou, siid'ä Rannan kyl'ä on, siid'ä Präkkil'än, siid'ä jo₍ešta peäl'ičči toine, eräš kyl'ä. Mon'i kyl'eä vette ol'i t'ässä. L'ibo tuuvalla kaksi Pohjapeäd'ä, n'i siel'ä ved jo mon'i kod'ie toože on hävin'n'yt jo poiš, jo ei el'et't'eä. Siel'ä konža el'äjät ol'i kaikišša kod'iloišša, n'in siel'ä ol'i šuuri toože, kyl'ät oldii n'e šuuret Pohjapeän kyl'äd molommat: Et'ipohjapeä dai Tagapohjapeä siel'ä.

ф. 1886/35, P. I. Lokkin, Sel'gi, 1973.

4. [Kui pert't'ie strojittii]

Männää meččää, hirred l'eikataa, tuuvvaa, kuoritetaa. Ka hirttä otettii mändyö. Da viel'ä val'ičettii, štobi parembi ol'is, rudoovoimbi da. Tuuvvaa da kuoritetaa, sindä ruvetaa kod'ie strojimaa. Mužikat strojittii.

Iel'l'ä paikat anettii. Mändii kyžyt't'ii. Siel' toože vet ol'i n'e herrat, mie en malta, miksi heid'ä vel'ičaidii.

Sammalda otettii šemmoizilla suomailda, štobi ol'is pit'kä. Tuvvaa, kuivataa. Pert't'ie loajitaa, strojitaa kai, loat pannaa, lat't'iet pannaa. Sindä äšše ruvetaa oviloja rakendamaa, katetaa kaikki poiz lauvvalla, iel'l'ä ei ollun vetten muuda, lauvvalla katettii. Pačči loajitaa, konža ikkunad rakennetaa, st'oklat pannaa, kaikki. Sindä pačči loajitaa. Pačin alla pannaa sin peškuo, kl'ietka strojitaa, siid'ä pannaa peškuo, siid' šavilla valetaa. Siid'ä äšše ruvetaa load'imaa siih.

ф. 2390/5, P. I. Loškina, Prokkol'a, 1976.

5. [Kui hirred mečästä tuodii]

Mändymečäst'ä [srojittii]. Iče izändä l'eikkazi, dai iče izändä i ved'i hirred n'e, pihalla. Hebozilla veit't'ii silloin. Hebone, kolme panet, enämbi et pane. No, kon'ečno, mit'yd hirži, on l'yhyt, on pit'kä, ota vain kymmenen metrie olgaa hirži ga, händä monda et pane jo, kakši pane da kolme, enämbi et pane jo. I hebozilla omilla i veit't'ii. Omista mečist'ä veit't'ii. Kilometrie kolme n'el'l'ä, daže n'el'l'ä kilo-

metrie. Dai järvie myö, poikki järvistä tuolda tuodii, toizesta puolelda. Talvella veit't'ii. Kezäl'l'ä ed vejä t'ähä. Spluavittu ei. Spluavie ei sua, potomu što miän tästä kyl'ästä l'ähtöy jogi šinne Sel'gii, šinne on t'ečen'ije. No, vot, a mistä, a Suvipiäst'ä sielä, mistä sie rubiet tuomaa, kymmenen kilometrie tästä Suvipiäh järvie myöt'en on, sielä se i tulou jogi ga, sielä mistä l'ähet eččimää, ku void hebozilla, tuuvvaa tästä, rinnalla on, n'el'l'ällä, viijellä kilometralla.

ф. 2120/2, 3, A. F. Gotčijev, Semčärvi, 1975.

6. [Kuin partta soadii]

Sto dvaccat' štuk pid'au [partta taloo] balkkoin kera. No, lagiloihe, šein'ii, da viel'ä ku loajit p'at'ist'ennoi, n'i t'äššä kessel'l'ä šein'ä — dvaccat' r'adof, vot, dvaccat', sorok, šesd'es'at', vos'emd'es'at, sto — viizi šein'ie po dvaccat' — sto, dan'i balkoiksi siih, dan'i kon'evoiksi, da, sto dvaccat' štuk, no da, pilomat'erial — še viel'ä osoobo, pilattavakši varoin. Siih der'of viel'ä dvaccat' pid'au.

Ka, pilateššа järiämbi puu. No, totta še pid'au sant'imetrov hot' dvaccat' šest'-dvaccat' vosem'-triccat' diametrom. [Mist'äbä n'iid'ä piloja šuadii?]. Specˇial'no oldii, mie en t'iä mistä tuodii. . . No, pil'šikat kudamat ku on n'ii, iče i zaproavittii. . . Pil'šikad n'e i kävel'd'ii kyl'ie myöt'e, no, vot šiula pid'au pilata, no vot i pagautat — tule miula piloa viizi puuda, l'ibo kymmenen siel'ä, l'ibo siel'ä, mihi vašše myttynäist'ä kod'ie srojit, l'ibo dl'a zapasa piload l'ibo mid'ä, vot, n'e tullaa, požalusta. Sreza, min riezoa ajau puuššа, sid'ä prodol'noi, min järyön ploahat, pät'ides'atkad lat't'ieksi l'ähet'ää, sorokofkat, a dva s polovinoi sant'imetra, n'e l'ähet'ää katokšee, po šest', po sem' metrof dl'ina. En'n'ist'ä sid'ä d'es'at aršin. Da, n'iil'l'ä pil'šikoilla toože den'ga pid'i makšoa. Ved' mie šanoin, što trista rubl'ei mänöy, sittä ilman et sroji. Pil'šikoilla makšo, puuloista makšo. No iellä vet' bil'ettoa ei pid'än oštoa. Meččeä ol'i ku rinnalla, siidä n'ii. Oldii l'es'nikäd, no, kyžyt, kušta anat meččeä, dai l'es'nikkä objesčikalla sil'l'ä doloožit, vot se n'iil'l'ä miehil'l'ä, kyžyt'ää meččeä, no hyö i vid'el'at hengee. Miel'dynet t'ähä paikkoi, t'äst'ä otakkoa, ku ed miel'l'y mängeä toizee, siel'd'ä otakkoa.

Jogiloi myöt'e, järvil'öi myöt'e. Dai erähäd viet't'ii sil'l'ä čast' toože, hebozilla, talvella viet't'ii, kezil'l'ä ei, a kezil'l'ä jesl'i, n'i, järvil'öi myöt'e. . .

ф. 2241/5, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

7. [Kuin šalmoja luajittii]

Kirvehil'l'ä l'eikattii šalmot. Lapiksi sanottii prostoi salmo. Uugol vet on.

ф. 2120/8, A. F. Gotčijev, Semčärvi, 1975.

8. [**Mist'ä puusta luajittii, kuin laudua pil'ittii**]

[Kuušta]. Šid'ä pandii tahnuzii, sinne, sarailoih sinne pandii, sinne pandii kuušta. Ka, kuuži, konešno, kovembi hiän on dai kai. . . [Kattoloih]. Ei pandu, kai männyst'ä. Laudua iče pil'it'-t'ii, n'e oldii pilat, pit'ät pilat, yksi on piällä siel'ä, toine alahada. Siinä on stankka strojittu, vot tämän korgehus ka, kozlilla, siidä puu nossetaa näin rouno.

ф. 2120/4, 5, A. F. Gotčijev, Semčärvi, 1975.

9. [**Kod'i**]

Ka, [mie] puolen šadoa [taluo] rakennin. Ičel'l'ä on jo srojittu n'el'l'ä. T'ämä kod'i kahičči on srojittu, kerran ol'i rannalla. tuuvalla. Missä poiga eläy, sen toože mie srojin. [Še noššettii?]. No, siid'ä t'änne noššettii, t'ämä kai, t'ämä kod'i, järvest'ä ymbäri oldii kai talot, a siid'ä t'änne noššettii. T'ämä toičči on meil'ä strojittu, kerda sin rannalla, voinan jäl'gie, t'ähä toičči, da tuossa on kolmen talon, t'yt't'ärellä srojittu toože, da pl'em'an'n'ikalla, miun veikon pojalla on toože kod'i, toože hänen srojittu da. Kirikkopuolella on toože kod'i srojittu, toože t'äl'l'ä. . .

Ken maltto, iče [stroji], ken myt't'ynyön voi srojie. Da kyl'ät autettii, da, palkattii. . . Srojittii, autettii toože kyl'äl'äizet iel'l'ä, kačo rubeat šein'ie noštamaa n'iid'ä, n'ii kyl'äšt'ä kävel'd'ii, siid'ä palkattii. . . Iel'l'ä srojittii viel'ä n'iin, sruubilla, alušta, a siid'ä jäl'gee, vuuven kuivau, siid'ä pannaa na moh, dai l'ibo pakl'a, a n'ygönä naoborot, n'ygönä — srazu na pakl'u pannaa, l'ibo na moh. [Plotn'ikoilla maksettii] den'galla, da ken möi, šanomma, ando l'ehmän, l'ibo l'ähtömän šiel'ä, važukkiloi n'iid'ä, l'ibo lambahan andau, značit, se hänel'l'ä on häd'ähine, tulou šiula auttau, no vot siid'ä. . . No, [kod'i stroitaa, maksau kolmesadoa rubl'oa], vahnoa den'goa. Ilmai sittä ei l'iene. Ved' pid'au st'okload, roamad pid'au, da viel'ä toizet, okos'ačit' se ottau, lat't'ie pid'au mat'erioala, pilauttoa, iel'l'ä ved' pilattii vručnuju kaikki — lagiloi. N'ygönä on pold'ela.

ф. 2241/1—3, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

10. [**Katokšet**]

Kakšibokkazet katokšet ennen ol'i. No, kakši, kakši. On n'i kolme bokkoa, n'yd jo n'e ollaa jo pilomat'erioala, konža l'ien'i kolme, noagl'illa. A ennen ol'i, ennen ol'i vet ei ollun noagloa, siid'ä pid'i, potokat nazivaal'is', siel'ä kokat. Ka, tuošša ollaa kokan sijat, ka, tuošša talošša. Siid'ä kokkane pid'au, sid'ä vaštau puuda, i kokorašta l'eikattii. N'yt kai hän'estä jo on kokka l'äht'en, jo šorrettii, a kokka on siin'ä. Viel'ä ol'i kaa siin'ä talošša ol'i, monešša talošša.

Še järie, no še veššet't'ii kolmekokkazekši. No tuo otettii četvert't'i še. Se n'el'l'änneš ožoa ku otetaa siid'ä puubruskaštan'el'l'änneš oža, meil'ä šanotaa četvert't'i.

Še vaštou. Hil'l'akkaa šolahutetaa, še vaštou laudoa. Tuul'i ollou i peällä sinne tulou. . . kačo tuo on heän viimen'i hirži yl'ähänä še konehirrekši kučuttii, konehirži. Nu siih pandii kiin'i moižilla puuloilla, puunoagloilla kiin'i, stobi ei yl'izie päid'ä ottais, siid'ä pid'au.

Lauvvat oldii. . . hongista ku kakši laudoa loajittii ga, pakšušta hongašta. Kakši laudoa. . . Veššet't'ii, doluballa (?). Veštolauda. No n'iil'l'ä katettu, muuda eollun.

ф. 1892/16, I. S. Mironov, Selg'i, 1973.

11. [Šungulažet plot'nikat kävel'dii]

[Aijängö mužikkua ol'i kod'ie luad'imassa?]. Ka, no myt'ys kod'i [strojittii], sielä, ol'i n'el'l'in, viizin mužikoin ol'i luad'imassa. Plotn'ikkua ol'i, da kävel'd'ii toizista kyl'istä plotn'ikat. Tuldii, tässä kylässä oldii, daaže miun muistošta, Sungušta oldii, kakši hengie oldii t'ässä. Ven'alazed, mon'i kod'i tähä strojittii. Dai tämä miän on heijen strojittu kod'i. Starikat oldii, strojittii n'ämä. Mon'i vuotta el'et't'ii t'ial'ä. . . [Ymbäri vuuvvet strojittii]. No, siel'ä strojitaa kuu, kaksi, se kod'i lopetaa, no, siid'ä oddihaijaa vähäne, toista, mistä käyvvää, značit, l'ienöy strojittava, kučutaa heid'ä sinne, sid'ä kod'ie rubetaa strojimaa, vot siihi tabaa. Palkkua otettii hyö, otettii hyvin otettii palkkua, viiskymmen'd'ä [rubl'ua].

ф. 2120/1, A. F. Gotčijev, Semčärvi, 1976.

12. [Kuin syötet't'ii, palkattii plotn'ikkoi]

Iel'l'ä šyötet't'ii, značit, roadajan otat. . . N'edäl'in roadau, siid'ä viel'ä pyhänä peänä toože šyötet't'ii. . . No, iel'l'ä ol'i päivä ei kal'l'is, sorok kopejek da. . . No yksin'ää ei — siih pid'au tri-četire čeloveka, noštoassa hän'd'ä, vot iel'l'ä ei vet' ollun zd'el'šinoa, a vot, izännäl'l'ä kun pid'au srojie da kuččuu yht'ä, toista, eräst'ä, a l'ibo okkordom andau siel'ä, što vot, päd'es'at', sto rublei sein'ät noštoa. L'ehmän myöy, l'ibo siel'ä l'ähtömie, l'ibo mid'ä on siel'ä, mid'ä voit pyöräht'ie. No i hyö srojitaa, siid'ä izän'd'ä še makšau, viel'ä šen peäl'l'ä šyöt't'äy.

ф. 2241/4, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

13. [Kuin päččie loajittii]

Ei talviloilla päččeä lad'd'attu, keveäl'l'ä, l'ämmin ku l'ien'öy, jo šiih varoin valmissetaa, iče loajittii, vet' iel'l'ä ei ollun kirpiččöjä, iče loajittii kirpičat, vot, i kuivataa, poltettu

i. n'iin, prosto, samod'el'noit. Šavešta. Meil'ä t'ässä ol'i Sondal, vot, vosemnaccat' kilometrov t'äst'ä, no šiel'ä on šavi pervoklasnoi. No, kirpičat i piekšet't'ii kaikki peskun kera, peskuo viet'ää, format ol'i loajittu ku kirpiččа. . . puušta. Šiih pannaa, kolmekymmen'd'ä päiveä on, kuivahtau, veššet'ää iäreš, pannaa polkkie myöt'e šin'n'e kyl'yl'öih, kuivattii. Kuivau, siid'ä požalusta, lad'jataa tukkuu. Še päččil'öissä, še kirpiččа, še šavi zakal'ietou šin. L'ien'öy on ku obžooganni. Kest'i.

Erähäd lad'jattii, kel'l'ä ei ollun vozmožnost'i, n'i kivešt'ä. No, pl'iittakivet, osnovnoi še pääčin seämyst'ä, siel'ä kaikki. Še lad'jataa siel'ä, šen voidau kaiken šavella, seämen šen, sil'end'äy, viikomman kest'i kivi. On specĭal'no, yksi on v Baranovoi Gore, a toin'i on t'ässä, p'atnaccat' kilometrof šoari, n'ygönä ved'ee män'i, i se kivi šulau, vot, i heän l'ien'öy ku yksi rovno, ku pada rovno, pada loajitaa, hän'd'ä poltetaa. . . Harmoa kivi semmoin'i. Päčči loajittii, kai lad'jattii siidä. Iče heän siel'ä pääčin seämessä n'iin ku prisojed'in'icca, kai yht'ee sl'ivajecca, yht'ee. N'e pääčit yl'en viikon kest'i, kod'i happanou, murennetaa, a se päčči jeäy seizomaa sin'n'e. Se ol'i n'i ku, dumaičet, raudan'i kai yksi l'ien'öy, kaikki šulau siel'ä seämessä, naverno, da palau. . . No, [siid'ä kivest'ä] kogo päčči, toko, i trubie lad'jattii, pl'iittazie tuuvvaa, vot še semmoizie, kirpiččua ku ei ole, vot n'iist'ä i luad'i. Pečn'ikka kaiken sen load'iu, područnoida kaks anetaa, a heän lad'jau kivešt'ä kai, a n'ygöna ei. . .

ф. 2241/11, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

14. [Mist'ä päčid luajittii]

Kirpičäst'ä, vot i lad'jattii značit, a päčči kumbane pääčinsel'gä, se, se pandii kivestä ymbäri, v nutre, siel'ä kivestä. Kivestä viikomman kestäy, ei murene t'erväa. Bol'šenstvo otettii kivie mistä kai veist'ä. Vezikivi on lujembi vopšče. Moižet pl'äššäkät kivet semmoizet. . . mussat. No, pandii prostoida, kerät't'ii peldoloilda, kyl'yl'öih pandii.

Vod mie kirpiččyä luajin, panen survuon tobieh čuanaa, peskuo panet, siid'ä on se kuva, on yksi kirpičča l'ienou, on kaksi, laudane kessel'l'ä, siid'ä on kiägäzed, nostelet, sinne, siämen peskulla voijat, sinne panet saven, piäl'ičči voijellat, taputat, lauvvalla, tämän l'evehyöd lauvvat azetetaa, lauvvalla panet peskuo, siih kuallad, läheld'äy, toista i panet, toista panet. . . Sielä kuivataa ilmalla, hyvä siä on n'i, tuulou, siid'ä pannaa katoksen alla, štobi ei vihma tul'is, siel'ä kuivetaa. Kezäl'l'ä tol'kko luajitaa, kezäl'l'ä, hyväl'l'ä siäl'l'ä. Se ku oldii han pekarn'assa formad l'eibiä paisseššа, semmoizet ol'i format.

ф. 2120/11, A. F. Gotčijev, M. M. Gotčijeva, Semčärvi, 1975.

15. [Kuin sanottii kiven kandajie]

Kumsjärves šanottii — kivišalkut, Plakkuu šanottii — kivišalkut, kivie kannettii, pehmied'ä kivie, kannettii, L'issepohjasta da Torajärvest'ä, vot siel'dä Torajärvest'ä tul'itta, jo kiven tu an lassenda toin piht'imet, kuin juomizista luajittii. Kannettii juomista palauttuassa, kannettii, vod luajittii, kačo vain, pačin očakkaa siih luajittii pehmiest'ä kivest'ä l'iezma, povorota (?) pačin, oččakivi luajittii pehmiest'ä kivest'ä. Še ei halgie, a prostoi kivi halgieu, še ei halgie, luja kivi on. Ol'i L'issapohjassa, ol'i tuala miän perällä šuaren perällä sielä Torazjärvessä päin, suolla ol'i moin'e kivi.

ф. 2016/32, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

16. [Päčin alla balkkua pandli]

[Päčin alla]. Ei [pandu] n'i mid'ä. Siidä tuošta balkat tämän, lat't'ien on, šiid'ä pannaa paččahat, no jälgien pannaa paččahat sinne, a balkkua, n'el'l'ä balkkua päčin alla se [pannaa] järiedä, järiedä hirzinöistä balkkua, i n'iil'l'ä balkkoilla seizou siidä.

ф. 2120/12, A. F. Gotčijev, Semčärvi, 1975.

17. [Päčči]

T'ämä pačinperä, t'ämä tulou kolpakkaranda, t'ämä päčinbokka, n'e on pečurkat, alazie kuivassa, dai yl'ähän'ä en'n'en piet't'ii siel'ä. T'ämä on karžinlauda, sinne on pordahat. Prilafka. Päčin sel'gä. Hoz magua, hoz mid'ä rua. [Päčin sel'l'äl'l'ä] toičči lapset oldii, kuivattii sobua, dai meil'ä on kaikki siel'ä ažetettu vuattiet kai. Pihalda tuot, kuivaa l'ykkiät, kuivetaa.

En'n'en ol'i t'ästä n'äin pal'čča. Siid'ä ol'i jauhorobehet, en'n'en vet taiginoi paissettii, l'eibiä koissa paissettii. Kai oldii jauhorobehuot šiel'ä, mid'ä šiel'ä hod zuaharie, nu vuažnoida kai. T'ässä ol'i zanaveska, valgiene, siid'ä ol'i t'iälä orret en'n'en piet't'ii toože, orret oldii, t'ässä sen'in piet't'ii pert't'il'öissä, dai n'äissä oli pešizissa, a se moižet oldii l'yöd'y t'ähä suaten, t'ässä ol'i nuaglane, tuala ol'i toine, i sin kal'ittalau at l'ibo sträpn'alau at kai siel'ä piet't'ii yl'ähässä.

T'ämä päčin suu, a t'ässä samovuarua keit'et't'ii. Dušn'ikka.

ф. 2016/27, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

18. [Mid'ä podarkkua anettii plotn'ikoilla]

[Ku pandii enžimäine venčča, plotn'ikkoilla] annettii podarkka min'ih ka, paidane, i potom pandii sin viinua, gost'itettii viinalla. I jäl'gimäne puu ku nossetaa, se, kon'apuu, tože pannaa,

ugoššaidii siid'ä. Piiruad viel'ä luajittii. Ajellaa tahtahasta, hoikkazet, tobiet, kruugloit, siidä pannaa peskuo l'ibo suur'imua siämee, kiän'n'et'ää i keit'el'l'ää t'äl'l'ä rieht'il'äl'l'ä voissa, argivoissa, piiruad luajittii kon'an nostajilla.

Annettii paida, annettii, paida da käzipaikkua sivotaa kaglaa plotn'ikoilla.

ф. 2120/9, A. F. Gotčijev, M. M. Gotčijeva, Semčärvi, 1975.

19. [Pandii pahačun nahka]

[Čupun alla pahačun nahka pandii]. Kačo vain, ku šanotaa, en t'iä kunna, pačin sijalla pannaa, n'iin jesl'i ken zabol'einou, n'i ei šua n'i mil'l'ä l'eččie. . . Še pandii lut'ikoin tagie, dai bole'zn'i hoz mi tullou, hot' lapsii, šanotaa, no, n'i ei šoa n'i mil'l'ä l'eččie, pandii, mie viel'ä muissan. No, n'i pačin šel'gää sin, šein'ää ku vai pannet sen, butilkan kera, n'i siid'ä klopof ei l'iene, dai tarakkanoja siidä talošša ei l'iene. . . A iče n'e volšebn'ikat šanottii, što ken ku mil'l'ä zabol'einou, ei šoa, šanotaa, l'eččie, n'i mil'l'ä ei šoa l'eččie, ku vai pandanee se paha.

ф. 2241/16, D. S. Kondrojev, A. I. Kondrojeva, Poaen, 1975.

20. [Pandii pullon suu šalmoo]

A paha ken on izän'd'ä, skuuppa, šemmon'i, zastoviu siid'ä roadamaa viikkoloiksi, pit'äksi päiväksi, l'ibo ei mi hyvä l'iene n'i, moast'erit oldii end'izet semmoizet, vot ota, murennou butilka, dan'i, pane šalmoo sin, gorlìška pane, soamoi järie še enzimän'i on gorl'iška, čut-čut pane, ka siidä talossa ei pie road'ieda, še rubeau, ku vihel'd'äy, dumaičet, kaikki pert't'il'öjä myöt'e, ket siel'ä vihel'd'äy, čuppuloissa. Se vihel'd'äy, ei, erähičči n'iin loajittii, vet oldii semmoizet miehet erähät, da izän'n'ät semmoizet, n'iin n'i loajittii izän'n'ät siid'ä, ei ugoššaidu hyvin da, ei pannun obložennoida, ei pane da, vot t'ädä tuoda da, n'e moast'erit sil'l'ä i siih pannaa, ei šoa arvata vot, kušša šalmošša, kulla venččalla on.

ф. 2241/15, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

21. [Vašta šivotaa kon'aa, ku izänd'ä ei pane kon'evoiloi]

Ken ku ei kon'evoiloi pane, n'i se riputetaa vašta, siih, kon'aa, no, vašta. Se vašta tuulella viuhkau, n'i n'äin kirutaa: kačo vain, tuuvan on vašta pandu, ei kačo, pannun kon'evoiloida, a muuda n'i mid'ä ei. . .

ф. 2241/14, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

22. [Mid'ä plotn'ikkoilla anetaa]

Plotn'ikat ku obložen'ije loajitaa, enžimäzee venččaa, n'i izän'd'ä puolen l'itroa end'izil'l'ää aijalla značit, sid'ä ollou hod viizi hengie kampon'iašša, n'i puol'i l'itrua sid. . . Siid'ä pannaa balkat, karžina, vot toaš izän'd'ä panou. Siid'ä pannaa lagibalkat, no nuo, siid'ä toaš izän'd'ä panou, da n'i jäl'gimäžekši panou kon'evoi, noššetaa se kattoo, siid'ä jo panou en'ämmää. Kon'evoi noššetaa, siid'ä jo, šanotaa: izän'd'ä, kon'evoi t'änä peänä valmis, n'e, plotn'ikat. Da i pannaa, pannaa, ilmai, ei pie šanuo n'i mid'ä, iče i pandii, vot n'e ollaa — obložen'ije, lat'ebalkat, lagibalkat i kon'evoi — n'el'l'ä.

Dai emän'd'ä sreäppi, kaikissa, kaikissa. Emän'd'ä ugoščaiččou, daže jogo päivie.

Paidoja anettii, toko yhel'l'ä ol'i anettu, s'il'l'ä, vahnemmalla, a kaikilla ei anettu. Sil'l'ä staršoilla anettii l'ibo käzipaikka, še karjalan kuvottu, karjalain'i, t'ämän l'evehyöt, l'ibo paida ruškie da, sat'inoa tuuvvaa, vot, sil'l'ä podr'aššikalla, sroit'el'alla sil'l'ä anettii.

ф. 2241/13, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

23. [D'engua pannaa salmon alla]

Ken rubieu strojimaa, ka se vet izän'd'ä panou. No muamo siel'ä n'euvvou: «Pane». Tata siid'ä panou, štobi ol'iz n'ämä, viizi kopeikkua pid'au panna salmon alla. T'ämä on. . . No trii suau. A n'el'l'iä ei sua sormie panna, a štob ol'is yksi sormi kaa yksin'ää, no viiskopeikkahine pid'au panna. Hod l'iäviä rubiet strojimaa, n'i viizikopeikkahine salmon alla kaiken pannaa, strojit'el'at. Zavod'iu, ku fundaamentta azetetaa, no n'i siid'ä pannaa siihi fundaamenttaa den'ga. [Ka štob] ei rovnoit ol'is. . . aino ol'is. . . l'iiga hengi. A t'ämä rodiettou kaksi ga sen kaksin ga, a štob l'iiga ol'is.

[Viel'ä pandii] kel'l'ä ol'i, n'i el'äviä hobieda. A hobie pannaa butilkazee, jyvä pannaa, n'i kävel'öy jyväl'l'ä jäl'gie. El'ävä hobie vet on, eule paha. El'ävä hobie on, što eloksee varoin ollaa kai, azetetaa se kod'ie dai iččie dai. . .

ф. 2019/18, A. G. Nesterova, Kumsарvi, 1974.

24. [Kon'a, katto]

Kon'alla ga ei n'i mid'ä pandua siel'ä, kon'an'ikalla sivotaa tuassen paida rist'ii, l'itra viinua ossetaa da juotetaa. A muuda siid'ä ei n'i mid'ä kon'an'ikalla. No. Kon'evoi. Ket strojitaa, ga on siel'ä vahnembi, se rod'ieu kon'evoi. I sivotaa kon'evoilla paida t'ähä rist'ii, ku svuad'bossa rouno. [A ku pačči luajitaa]. Aijä dimovoilla män'i pan'i. Dimovoi, enžimäzee konza lassetaa se sau päčist'ä, pačist'ä. Ka viinalla gost'ittua pid'au. Gost'ittua pid'au

se sa u ku l'äht'öy, n'i dimovoiksi i sanotaa. Pandii, gost'itettii. Viel'ä kon'alla pandii dai enzimäzet hirret pandii — piiruad luajittii, skančat ajellaa, suur'imua, voissa keit'el'l'ää n'e piiruat, n'e oldii slaaven vä(yl'öil'l'ä dai kaikilla. Še ol'i, ku kon'a nossetaa, piiruat pid'au luad'ie dai viinat panna. No. Dai kaksi hirt't'ä ku pannaa, n'i toože piiruat pid'au luad'ie n'iil'l'ä strojijilla, dai baaločnoi pannaa (piiruat).

ф. 2019/19, A. G. Nesterova, Kums(arvi, 1974.

25. [Kuin uudee kod'ii mändii]

Uuži kod'i kun strojitaa, siid'ä enži yöksi lähet'ää vahnat ket kai. Dai vot n'ygönä i nuoret kävel'l'ää. Art't'el'illa kun män'n'ää yn'n'ä peree. Noo. Viet'ää kukko.

Noo. Kukko ku viet'ää, ga rubeaugo laulamaa vai ei rubea laulamaa. Laulamaa ku rubennou, n'i se el'äjä talo l'ienou, a ku ei laulane, n'i se on paha talo l'ienou, ei hyveä elošta rod'iete. . . Da mid'ä un'išša n'ähää. Noo, ku hyveä mid'ä n'äht'änee, n'i hyveä elošta, a ku pahoa mid'ä n'äht'änee, ga ei hyveä. Meän ku män'imä kod'italošša uudee pert't'ii, n'i mama da baba mänd'ii yöksi, kravat't'iloilla moattii. N'i mama n'ägi un'išša, ku, šanou, äčkäht'i, šanou, sein'ie vašše, šanou, čurkka, n'i kaikki pert't'i väräht'i. Ka emmä kerin'n'yn män'n'ä, puolen vuotta el'i, dai kuol'i. «Ka kuolen». Noo, mama šanou: «Kuolen, šanou, unen n'äin, šanou, kuolen».

Ka el'äveä hobioa enzimäzeksi pannaa. Ka šalmoo kunna pandanee. Mie viel'ä ku. Kyn'n'yksel'l'ä.

L'eävää, ku loajitaa l'eävä, n'i el'äveä hobieda pannaa, Se, vel'l'i, matkou ilmazen ijän, ken kel'l'äigi, ku ruvetaa mid'ä l'eäveä strojimaa ga, dai kyzyt'ää, eigö mid'ä pandoa; dai n'euvvotaa, šanotaa, pane se siid'ä.

ф. 1879/5, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

26. [Uudee kod'ii tuuvvaa taigina da koukku]

[Uudee kodii] yöl'l'ä tullaa, koukku vain taigina, iel'l'ä taigina ol'i, se tuuvvaa, dan'i koukku siidä tullessa, tol'ko yöl'l'ä, paistii, tullaa. Mie ku engo tullu, mie kuul'in, se paistii, l'eibätaigina pid'au dan'iin koukku tuuvva yöl'l'ä, siidä tulla el'ämää. Hot' kaksi l'ibo yksi hengi siihi tullaa enzi päiveä magoamaa, štobi ei n'ägis i ken, mie vanhoista kuul'in.

ф. 1735/11, M. I. Čurujeva, Poaen, 1972.

27. [Ku uudee kodii tuldii]

Ka n'iin, ku tuldii, prosto enzimäzekši män'n'ää značit ken kai, toatto da[moamo, l'ibo ken kai yksi poara, moata yöksi, mid'ä un'issa n'eät'ää. Meän tata, vot ku uuži kod'i strojittii, män'd'ii kahen yöd'ä magoamaa, nu maman kera, i tata un'issa n'ägi, ku l'äksi vanhašta koista hirži, uuvešta koista peäl'ičči män'i i randaa šoa män'i, hirži matkai yksin'ää, iče valloistaa. Ku magoamašta nouzi huomukšella, dai šano: «Lapšet, pangoa poamet't'ii, t'ämä kod'i t'äl'l'ä paikkoa, šanou, ei happane, l'äht'öy». Nu i n'iin vuid'i. Ka voinan aigana kaikki rozošlis' ken kunnagi.

ф. 1733/9, M. G. Saveljeva, Poaen, 1972.

28. [Kuin män'i uudee taloo]

Män'in [uudee kodii], moata vierin, magazin i vs'o. Koissa, pačil'l'ä. Kažin tovarišaksi [otin]. Päiväl'l'ä [tul'i kai peree. Enži kerda pert't'ii tullaa, halguo tuuvvaa, tobie tukku. Da iel'l'ä, dai n'yt. Podarkkoa ken oma tuonou. L'ibo novosel'l'alla piet't'änee. A iel'l'ä ei n'i ollun n'i podarkkoa, n'iin ken ollou hallon pihalla tuonun. [Halgo] pert't'ii tuuvvaa da moah pannaa.

ф. 1735/14, V. Privalov, M. I. Čurujeva, Jouhvuara, 1972.

29. [Kuin tuldii uudee kod'ii]

Nu uudee kod'ii tul'ima myö ku. Kazi, šanotaa, pid'au tuuvva pert't'ii. Kazin toima pert't'ii, muuda n'i mid'ä emmä tuonu. No n'i siid'ä staruuha tul'i Fokazien, šanou, pid'au el'äviä hobieda panna kyn'n'ykšee l'ibo šagaraa. . .

El'ävä hobie on hyvä, šanotaa, ku panet, značit, el'ämää rubied hyvin, dan'i engo t'iä, mid'ä šanonu staruuha n'i mid'ä, šanou, pangoa, šanou, el'äveä hobieda. A myö pan'ima t'äh, t'ämän plaškan alla.

ф. 1736/10, S. V. Stappujeva, Jouhvuara, 1972.

30. [Moa pid'au lunnaštoa]

No, kaikkia on ollun. Pert'issa ei [ollun izändiä], ga moašša. Moašša. Moa pid'au se lunnaštoa. Ga, sid'ä i pannaa, el'äviä hobioa sin pannaa da ken mid'ägi. . . [Viel'ä pandii] toože koivuista halguo. Koivuista halguo, kui n'el'l'ä čuppuo, n'el'l'ää čuppuu. N'e vet siel'd'ä tuot pihalda, siel'd'ä talon pihoilda. Kruugloit, štob e ole särginyžet oldaiš. Čuppuloih panet.

No, [pandii] konža siid'ä valmiššat siid'ä iče, n'e ažetat, kaiken, kässetää sin panna. Čuput, uugol.

ф. 2254/18, A. T. Kononova, Poaen, 1975.

31. [Uuži kod'i]

Kod'ii tul'in el'ämää, miula ol'i peree šuuri: kaheksan hengiä, kuuži lašta, kahen iče. Miula ol'i moamo vahna, šanou: «An'n'i, sie ko l'ähet uudee kod'ii el'ämää, el'ä mäne n'iin, šanou. Šanou: «Ovee siula pid'au ažettoa siid'ä». Mie šanon: «Kuimba pid'au?». Šanou: «L'äkkä moata miun kera». Kahen kesse tulemma moata hänen kera. N'i mid'ä pert't'ii emmä ota, ku kahen tulemma iče, myöhäžee. Tulemma, šanouve, huomukšella ku nouzima, miula šanou mama: «N'äidgö un'išša mid'ä?». Mie šanon: «N'äin». — «Mid'äbä n'äit?». Mie šanon: «Samol'otalla l'en'n'in yl'ää, yl'en yl'ähän'ä, n'i vain alahana n'ägyy hyveä». — «Hoi, An'n'i, šanou, hyveä elošta rubeatta el'ämää». Miula šanou. Mie šanon: «En jo uššo, ku on art't'el'i miula lašta, n'i buitto mie rubean viel'ä hyveä elošta el'ämää». A art't'el'i ku on, ka on pahoa elošta, n'edostaaččoa kaikemmoista. No, siid'ä šanou: «Ažeta. . . miula, šanou, ažeta šen'in da šen'in, pid'au n'ämä panna da n'ämä ažettoa pert't'i kai». Dan'iin pert'in ažettima. Tul'ima, äbrehet toima kai, t'ähä pert't'ii. Dai iče tul'ima, da allamma el'eä. Novosel'jad loajin — keyhyt't'ä ol'i, ga pid'au novosel'ja viel'ä pid'eä. Stolan keräzin t'ähä, omat, sus'odat keräzin, rodn'at keräzin. Da miula zavodukšekši kuda mid'äigi siih tuodii: ken čoaškan, ken torelkkan, ken mid'ä voi. Dai mie vain allan el'eä. Dai yht'ä hengie viel'ä t'ässä talošša miula ei kuole. . . [Uudee kod'ii] kukon ottima. Kukko nouzi pāčil'l'ä. Myöhäžellä illalla [tul'imma]. Myöhäžee tul'ima, čoassua kymmenen yökši tul'ima t'ähä. Kahen kessen, n'i ked'ä emmä ottan, kahen boabon kera, moamo miun. Pannaa [el'äveä hobieda]. Dai mie pan'in. Noo. Pid'au peittoo panna.

ф. 1882/1, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

32. [Ša͵upert't'i]

Ša͵upert't'ie ol'i kyl'ässä. . . Kuuži ša͵upert't'ie ol'i. Ka se mie konža tul'in miehel'l'ä. V dvaccat' dev'atom godu. N'iissä el'et't'ii. Lämmit'et't'ii, ol'i ku riihen päčid rouno. Ša͵u ol'i moahutta myö, pannaa lämmit'ä. Lat't'iella moattii. Se pert't'i pandii lämmit'ä, ša͵u ol'i moahutta myöt'en. A sein'ie pest'ii veiččil'öil'l'ä karččima da hieroma proazn'ikoiksi. Äijäkse päivie, roštovoiksi. Stolat oldii, eigo ollun salfetkoa, eigo ollun kl'ejonkkoa, puut yhet kroassitut. Ikkunat ei ole kroassitut, laučat ei, lat't'iet ei — kai oldii kroassimattomat. Eigo ollun zanavieskoa iel'l'a, eigo ollun n'i mid'ä. A laučat oldii ymbäri pert't'ilöissä n'äin, loajitut. Puušta loajitut. Eigo kroassitut, eigo mid'ä. Laučat oldii puolešša,

oldii siel'ä, čorpat, a toizeššа oldii tuoššа, yheššä čorpat, a toizeššа peä pandu peäl'l'ä, t'änne päin čorpat toizeššа laučaššа, a t'ämän laučan ol'i peä pandu toizella laučalla peäl'l'ä.

Ikkunat oldii pikkaražet, ei oldu šuuret. Puolen ikkunoja moižet oldii. On hän tuoššа sinčoššа ikkuna miula kaa, semmoižet n'e oldii pert'issä ikkunat.

A toin'i puol'i ol'i gorn'ičča, siin'ä ol'i ruškoi päčči. A t'ässä ol'i t'ämämmoine päčči, mušta, ku riihen päčči rouno, kivestä loajittu, eij‿ollun kolpakkoa eigo mid'ä. Ka nu šavesta da kivest'ä. Truba ol'i šuuri siel'ä katoksilla, ku puušta loajittu on rouno. En t'iä mist'ä puuloin ol'i hän loajittu, hoabašta vai mist'ä ollou ollun. A t'eälä päin ol'i krįška, puolen stolan moine krįška. Sii pandii umbee, i pal'čalla siidä pandii pöngä šen'iin sii krįškaa. Vot ol'i, kuin el'et't'ii iel'l'ä. [Ol'igo se korgie?]. Vägi korgie ol'i [truba]. Ka ol'i, siel'ä katoksilla metrie kolme ol'i.

A midäbä muuda sielä pert'issä ol'i: stola, laučat, kravat't'ie eij‿ollun, eij‿ollun, lat't'ialla moattii. Mie ku tul'in t'ähä miehel'-l'ä, lat't'ialla magazima. Myö magazima toižeššа puoleššа tuuvvalla, še ol'i loajittu lauvvoista sein'ävieroo, sein'ää l'yöd'y, kravat't'i. Pern'ätten pandii hein'iä siämee. Hein'azet pern'ät. Ei ved n'ygy-žee loaduu t'uf'akat oldoa, eigo matrassat. Dai lapšet [moattii] lat't'iella dai. Sijat alla pannaa, da lapšet toože lat't'iella.

T'ässä oldii pal'čat vet iel'l'ä vahnaššа pert'issä. T'ässä pal'-čat ol'i, t'ässä pal'čan kohaššа i truba ol'i sielä kahallaa, vai taivaž n'ägyy. A se krįška otetaa, avataa, a umbee konža pannaa da pöngä sii pannaa, pal'ččaa, sen'iin rooga. Vot ol'i mimmozet elokšet iel'l'ä.

Ka se hävit'et't'ii [sa͵upert'it], mie kui tul'in v dvaccat' dev'a-tom godu, n'i miän pert't'i se strojittii sinä vuodena, t'ämä loa-jittii. Sin'ä sygyženä noššettii, talvi valmissettii, toiššа vuodena keveäl'l'ä tul'ima Miikkulalla t'ähä el'ämää, uudee pert't'ii. Siid'ä hävit'et't'ii, dai siid'ä kai pošt'ii hävit'et't'ii. Ka dai t'ässä ol'i ša͵upert't'i, toas kai hävit'et't'ii. Sil'l'ä aigoa hävit'et't'ii jo.

ф. 2389/18, F. A. Fedotova, Prokkol'a, 1976.

33. [Omasta perehest'ä pert'istä]

Pert't'i vetten, mušta pert't'i. Päčči, n'i kuin kyl'yn päčči rouno. Ša͵u nouzi, t'äst'ä l'äksi ša͵u ka, tuošta. Truba ol'i t'ässä, a t'ähä ol'i pandu šen'in rouno poal'ikka, ku rubieu l'ämbiemää, n'i avataa poigeš lauda, lauda, myö emmä kuččun trubaksi, a lauda, n'i l'äksi pert'istä ša͵u tuu͵an ovee. Ovee ša͵u l'äksi, no a siid'ä myö, seiččemen hengie kun ol'i peree, siid'ä l'izäydy ka n'el'l'ästo-ista, mie šanoin, no a t'otka viiještoista, miun boat'uškan čikko. Pert't'ie rubiat pezemää, jo hän load'iu viččakol'čat šežemmoizet. Jo hän jo hierou dern'iu pert'in. Iel'l'ä vet oldii hierottavad lat't'iat,

no jo hän hiero kaiken, autto dai, da toko kuivakkoa. [A oidngo laučat, pol'čat?]. Pal'čat (ša͜upert'ssa) oldii, ka pal'čat oldii t'äštä tuoh šoaten, n'el'l'ä pal'ččoa ol'i kai, a šuuri pert't'i ol'i. Magazima lat't'ialla. Postel'it l'evitämmä, myö sijoikši kučuimma. Post'el'it' l'evitämmä ka, sen'in, joukko ol'i šuuri, da vain siin'ä magazima.

Štola n'äin rouno [seizo] ikkunan n'äin. Meil'ä ol'i, järvi ol'i t'äššä bokašša, kyl'ä noin tul'i, kaunis ol'i paikka šemmoine. Särkkä rindažella, pellot ymbär'i, kai oldii, n'ämä oldii nurmet siinä kaikki, kävel'dii, kyl'ästä kävel'dii siihi peldoloilla, nurmiloilla, kaikkia roadamaa, roadamaa. Pikkaražet oldii ikkunat, da ei korgiežet, t'äštä t'ähä, ikkunat pienet, pienet. A siidä loajittii šuuret uudee kod'ii. Uuš kod'i loajittii.

(Sa͜upert'issä) kät'yt ol'i, sezii pal'čaa pannaa se kol'čat, da l'iekutetaa, kät'yt ol'i, šopešša, šopešša piet't'ii. Riugu pannaa, siidä vain riuvušša l'iekutetaa. Meil'ä kun ol'i kolme vel'l'ešta, siidä yksi jo l'äksi kyl'äh el'ämää, a kahen jäimä. No, siidä yksi kokašša, toin'i toizešša, kakši i k'ät'yttä ol'i, konža kun ol'i kakši.

Šuuri čuppu, šoppi, tuo ovenšuu, se päčin, ku noužet päcil'l'ä, šanotaa: nouže päčil'l'ä, päčil'l'ä i noužet. T'ämä karžina, jalgalauda, a tuo karžinlauda. [Karžinassa piet't'ii] kartofeida, nagrista. A maijot piet't'ii ambariloissa, pihapuolella. Ei sinčošša, ei.

[Lagiloi ei en'n'e kruassittu.] Ei, ei, kai hieroimma, l'öböil'l'ä da peskuu pan'it, ol'i jo gor'ua. Dai laget, dai lat't'iat.

ф. 2015/1, J. I. Minina, Loazari, 1974.

34. [Šavupert'istä]

Ka t'ähä tabaa strojittu. Nu siid'ä lagi hiržil'öist'ä. Lauda — vestolauda. N'i siid'ä kivi, kaa: n'äi ku uun'i t'eht'y, n'i kui kyl'y — n'yt onhän kyl'yssä uun'i. Še ku on vet kyl'ässä meil'ä kyl'ässä, dai meil'ä on uun'i. Da se voijettu šavella, i vs'o. Siid'ä läbi pert't'ii šavu tul'i. Pert'istä avattu še lagee loukko, siin'ä onžipuu, i sin'n'e šavu l'äksi, siid'ä onžipuusta. Siid'ä umbee pakattii, se kivi l'ämmin'd'ä ando. A kroaskoa loašša ol'i siid'ä, muštoa kroaskoa. Ei pid'än kroassie! Šavupert't'ie mejän kyl'ässä kolme ol'i. Pogoššalla t'äššä mie en muišša, kessä ol'i. Da Moskassa ol'i, Präkkil'än kyl'ässä Moskassa. Viel'ä Gaurozissa ol'i, siel'ä Suven kyl'ässä. T'ällä kyl'äl'l'ä mie en muišša, kessä ol'i. A siel'ä, kušša mie kyl'äst'ä l'äksin, n'i siin'ä ol'i kolme taluo. A ikkunat oldii kaa, kui hyö avataa stavn'i, kačahettii, toaš umbee pärepala. Vot šemmoine šavu še pert't'i ol'i. Viel'ä miun muištoo. [Stavn'i oldii]. Pihalla päin, ei toizie roamia eij͜ollun. N'iid'ä viel'ä i miän talošša ol'i. Ka viel'ä Bočarišša vai Makar Haritonovalla viel'ä ei pid'äiš, n'i šiin'ä talošša mäne vain, n'i nal'ičn'ikat on viel'ä, n'e talviloilla petlat. Miula on noišša oviloišša t'ikkel'id no, pyörähyt't'äy t'ikkel'it nazivaajeca, dai miula on n'yd viel'ä t'ikkel'ie, pyörähyt'än,

eu‿le zaloškoja. Puupala, noagla kessellä, pyörähyt'ät i vs'o. I siih tabaa piet't'ii, še kebiämbi; ken ei kehan n'iidä load'ie, roan panou vaštaa moašta.

ф. 1892/15, I. S. Mironov, Sel'gi, 1973.

35. [Savupert't'il'öist'ä]

Ol'i meil'ä Poadanešša, šavupert't'i šemmoine ol'i: pikkaraine ol'i, n'el'l'äsein'äne, päčči ol'i, ku riihessä päčči, šemmoine no. Tuolla kohtoa ol'i, päčin kohalla t'ämänmoine loukko, n'äin. . . loašša da siid'ä ol'i stavn'i, siihi ol'i pandu n'iih jo sagaroi kiin'i, da še kun avataa, stavn'i, t'ämä šauvva pannaa siihi alla stavn'in, štobi ei siel'd'ä stavn'i l'äksis. T'ämä otetaa šauvva, hän siel'd'ä avauduu da n'äin mänöy seižomaa, päčči lämbiäy, šavut sin proijitaa, no. Skammit oldii l'eviät, no. Pikkaraine ol'i škoappane t'ämänmoine sein'äl'l'ä, samvoara ol'i, ručkat šuuret oldii, pien'i samvoara, ei šuur'i, čoaškoa ol'i, luzikkat i kai oldii, vs'o hoz'aistvo.
[Ikkunat] on pien'ed, n'i n'e oldii viel'ä pien'emmät, ku miän pert't'il'öissä, tol'kko pien'emmät oldii, n'ämä oldii kolme semmoižet kuin t'äššä olgaa korgevut, t'ämän l'evehyöt, t'ämän korguhuot, no. A tuošša ol'i šoppi, n'i sin päin ol'i ikkuna t'ällä paikkoa, avauduja ikkuna, n'i avaudu šein'ää päin, n'äin ikkunan ku viäl'l'ät, ručkane ol'i pandu, n'äin viäl'l'ät, sin mänöy šein'ää. Toaš ku rubiat umbee panomaa, n'äin panet umbee, viäl'l'ät sen ikkunan. [Siinä ei st'okloa ei mid'ä ollun?]. Ol'i st'okloa, ol'i, min'tää ei, ol'i, st'oklat oldii. Ka ikkuna ku on ga, vet' st'oklat ollaa. [A mint'ää go se siid'ä umbee viettii?]. Ka vet't'en toičči kaa avataa ka, ka kuin t'ämä kačo, vot toičči vilua tulou, ägie on. A sil'l'ä šavulla tul'i, dai daže kai šobat tuldii dai izän'd'ä šavulla tul'i.

ф. 1894/7, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

36. [Savupert't'i]

Šavu kai l'äksi, pert'in ovi avattii, a ikkunoja ei avattu, no. Čain'ikka seičas kiehu, ku siih pandii hiilokšella. Šavu siel'ä yl'äheän'ä, a t'ässä moattii da isuttii laučoilla da. Laučat t'ämän l'evyhyöt ollaa, ga i moata voit. A lämmin on se pert't'i, no šavupert'it l'ämbimät. [Päčči loajittii] pl'iitoista, pl'iittakiviä t'ämän l'evehyt't'ä da t'ämän l'evehyt't'a da, lad'd'ataa n'äin peäl'ekkää, še kai loajittii da i bokad loajittii. N'ygönä ko kirpiččoja rod'iete, ka kirpičast'a loajitaa. Kivipäčči ku loajid n'i, kačo vain on meil'ä tuošša kuuveškymmen vuoži kivipäčči, n'i viel'ä emmä remonttoa pijä pačil'l'ä, eigo kivi langie, eigo päčin sel'gä langie. [Päčissä on] kolpakka da pl'itan evušta, evušta, päčin šuu, se on pohja. Pohja loajitaa ihan šavešta da peškušta. [T'ässä on] ploahat, balkat, n'ämä ollaa balkat, a n'ämä on ploahat. [Pert'issä] on n'i viiži (balkkoja), meissä on n'el'l'ä.

ф. 1894/8, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

37. [Pert't'i]

No, t'ämä šuuri čuppu, tuo šoppi, tuo ovenšuu. Vieredgo karžinlauvvalla muate vai mänet päčil'l'ä? Vai rundukalla vieret yl'emmäksi sinne?

A päčin luona iel'l'ä pl'itoja eij‿ollun. E(ušta da hiiloksed da. Stola t'äl'l'ä paikkoa end'izel'l'ä sijoa kui n'yt on, kahen ikkunan väl'il'l'ä. Ka kel'l'ä kun oldii šuuret pert'it, n'i oldii čuastoimbaa. Ol'i t'ässä viel'ä ikkuna keššeššä, t'ämämmoized väl'it oldii. Da iel'l'ä oldii ikkunat pienemmät, a n'yt on ikkunat šuuremmat. Eij‿ollun, n'yd voinan jäl'gie rubezima kul'ttuuroa pidämää. Eig‿ollun n'i min minoista, eigo žirkkaloa, eigo špal'ieroa, eigo n'i mid'ä.

[Stola] loajittii t'ästä hoabašta, ken load'i, n'i štob ol'is sil'ien'i. A ken n'i koivužen load'i. Miula on viel'ä vanhanaigun'i stola, kaa.

Oldii iel'l'ä skammit, loajittii. Mistäbä ol'i stuuloa, ei ollun laukoissa. Laučat pit'ät ku loajittii da vot siinä i kai. A šyyvveššа oldii pit'ät skammit.

ф. 2390/6, P. I. Loškina, Prokkol'a, 1976.

38. [Orret]

[Oldiigo savupert'issä orret?]. Oldii. Kuivattii šobie. Halgoja pandii. Se orred, no. Pärettä sin pandii kuivamaa. I toičči puhtahat pyyhittänee kel'l'ä oldii, pannaa hattarat tullaa, sin kai kuivataa. Tol'kko kengiä kuivattii. Ei, maidoloi ei pietty, maidoloilla oldii, škoappoja piet't'ii. Šielä togo kengie kuivattii da kaikkie.

ф. 3290/13, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

39. [Ol'i kravat't'i i post'el'it]

Ol'i ku gorn'ičča, gorničassa ol'i kravat't'i čupussa, suuressa pert'issä ol'i kravat't'i, da lat't'iella muattii. [A missabä piet't'ii postel'iloja?]. Piet't'ii, pert't'ii tukkuu kerät'ää, da kannetaa i sin'ččoo pakkazella. Tukkuu kerät'ää da sin'ččoo. Suuri peree ko on kel'l'ä ga, ei kaikkie poštel'il'oja pane pert't'ii, sin'ččoo viijää, tukkuu l'ibo on kravat't'i sin'čošša, da siihi lad'd'ataa, lad'd'ataa, illalla järel'l'ää tuuvaa da l'evit'et'ää.

ф. 2028/20, A. P. Nosova, Muasel'gä, 1974.

40. [Kät'yt]

Kät'yt ol'i. Ollou pienemmissä, l'ibo kel'l'ä ol'i šuuret pert'it, n'i čuppupuoleššа. T'ähä ol'i kr'uukka ajettu i pružina. [Šopeššа]. A erähil'l'ä eij‿ollu, se ol'i, koivu pannaa, tuuvvaa balkkaa i t'ähä kol'čašta läbi, i šil'l'ä, vibulla. Koivušta. Lauvvoišta. [Kät'yt

šanottii?]. Kät'yt. Še ol'i puhaš, struugattu kät'yt, čiistoi. [Kät'-kyöššä] ol'i matrassa pien'i, hein'iä sinne matrassuu i pielukšut, i od'd'oalalla katetaa.

ф. 2390/11, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

41. [Tuohivakka. Lukku]

Lukut oldii. Lukkuo ol'i ennen, vielä paremmad čem n'yt oldii lukut. Raudažed lukut.

L'ibo sii tuohivakat oldii, vod meil'ä ol'i vakka toože, tuohivakka. Šuoloa pid'imä šiin'ä. Ei kaššu vovse, dai t'ähä vet't'ä ei laše. Ei vezi mäne, vihmukkaa hot kui, ei mäne.

ф. 2390/14, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

42. [Podvuala da karžina]

Pihalda siidä že pert't'ilöin alda, gorn'ičan alla — yksi podvuala, a t'ässä pert'in alla karžina. Ka [podvualašša] piet't'ii iel'l'ä k ol'i vil'l'ua, da veščoja mid'ä piet't'ii da korvoja, l'ibo bučči, l'ibo mid'ä.

ф. 2011/9, A. G. Fofanova, Čobene, 1974.

43. [Mid'ä piet't'ii karžinassa]

[Karžina] šuuri on, tuošša on kapital'naja st'ena tuo, a t'ämän šein'än alla ei ole ei n'i mid'ä, kai on yht'ee laššettu. [Iel'l'ä specˇial'no luajittii n'iin šuuri karžina?]. Ka, myttyne kod'i on, dai erähäd loajittii šuurembie karžinoja, što sin kežäkši panou bučit, ei n'iin sohn'ittoa, da kartofeida šygyzel'l'ä kaivetaa, ku ikkunašta šinne, talven šyöt, siid'ä virutaa, virutaa, keviäl'l'ä keriäd järel'l'ää, huiškutat sil'l'ä, da šuoh vijäd da. Stobi ei kuivettoa, t'yhjäd bučit siih pannaa, ku talvie šyyvvää kai, kalad da l'ihad, da kai mid'ä on. Peššää, pannaa, siel'ä on kuiva, joudava šija, košše n'i ken ei, a n'iin pane sarajaa l'ibo muu(an kunna kai, heän rassohn'e-cca, kuivau, pid'au l'i(ottoa toaš, a ku šinne panet. . .

ф. 2241/31, D. S. Kodrojev, Poaen, 1975.

44. [Mid'ä piet't'ii aitassa, karžinassa]

Karžinassa piet't'ii vai ku en'n'e ku l'eibä paissetaa, n'i karžinaa heit'et'ää. L'eibiä piet't'ii karžinassa, kartofkat, t'yöt karžinassa, talviloilla, t'yöt karžinaa pandii, štob ei siel'ä buit't'o ku poltettais. A miula veikko erähičči män'i sinne l'eibie suamaa, ku l'eibie piet't'ii, a t'otka se i sanou: «Mihaila, kačo el'ä t'yöl'öi syt'yt'ä, siel'ä pärien kera». A sen kergii vain ku t'otka sanuo, el'ä syt'yt'ä, Mihaila, t'yöl'öi, pannaa vette kažaa, tobiet oldii n'e tukutte l'iinua da pelvasta. A n'e ollaa ripšakad, n'e tukut, ku se

on n'iin vivotut, no harjuamatta vielä ollaa, no vivotut. A hän virkkau: «Hoi, t'ot'o, jo i paletaa!». — «Hoi, jeretn'ikka, sanou, kačo jo i syt'yt't'i t'yöt, sanou». Hiän vezibuččii od'd'ualan da karžinaa: «Kata pois, siä!». No n'i hän sammutti iče siel'ä. Tulou tuattoh, n'i andau t'ied'iä.

Kalat piet't'ii aitoissa, a kezällä karžinassa. Ei ollut ku meil'ä n'äidä pogreboja.

Voiloi tože piet't'ii podvualoissa siel'ä, ku karžinapodvuala l'ibo karžinassa voiloi kezällä.

ф. 2247/6, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

45. [Gorn'ičoissa oldii päčit]

Balkka. [Pert'issä kučuttii], juarussat. T'ässä on yksi, kaksi, kolme, n'el'l'ä juarussua. Dai gorn'ičoissa en'n'en piet't'ii päččil'öjä, potomu što kaikin koissa el'et't'ii, značit l'ienöy vel'l'est'ä l'ibo mid'ä, n'i štobi ku juattanou, n'i kaikilla päčid roittais. Vot t'ähä mie tul'in, n'i kolme vel'l'est'ä ol'i, kolme komnattua ol'i, i kaikissa ol'i päčit. Kolme ol'i poigua n'i, kaikilla štobi komnatta rod'ies.

ф. 2016/22, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

46. [Midä ol'i pert'issä]

[Obrazua piet't'ii] suuressa sopeššа. Eigo ollun pandu n'i mid'ä zanaveskoja, ken tulou, en'n'en daže sil'mie rist'ie zastuavittii, miän ol'i buat'uška n'i — rissikkiä sil'mät, ässen lapset stolaa issukkua. A toičči i pien'essä čupussa, gorn'icassa piet't'ii, ka miula vie t'änä piänä siel'ä on. . .

Kaksi ol'i lauččua miun tulduhuo, t'ässä ol'i n'äin laučča, da toine n'äin rovno. Škuappua t'ässä ei ollu, meil'ä ol'i kamoda, tuala seizo, a posudn'ikat oldii, t'iälä Varvuon luona on posudn'ikka, Mikkozissa posudn'ikad n'e, torelkkoi pid'iä.

A luzikkoi pid'iä erähissä taloloissa oldii plet'onki, korzinkat sein'äl'l'ä, kiärit'ää puized luzikat, eij‿ollu n'äidä. Plet'onka — puusta, korzinat ollaa hän, semmoizesta i n'e ol'i luajittu, ku vot t'ämä, n'äin rovno ol'is, t'ähä suaten t'ämä kahallaa, a sin'n'e i l'ykkiäl'et'ää.

Kät'yt ol'i t'ässä [pien'essä sopessa] ribu, t'ässä krovat't'ie eullu, lauččane ol'i, toože siel'ä vain l'iekutetaa, da ruataa, kezрät'ää l'ibo t'ikutetaa, a jallalla l'iekutetaa, pien'essä sopessa.

Stola en'n'en seizo [ikkunaa päin]. Syömää, yhet puolee, yhet toizee, voi stolan tagaa män'n'ä i t'äd'ä bokkua myöt'e tagže. Mužikat suurella sopella. [Akat] pien'el'l'ä. Otetaa lapset, osobo anetaa, da al'ized l'ibo kel'l'ä gö ol'i äijä, ga heil'ä ol'i Mikkuzissa

kai, n'i ku pannaa yht'ee sijaa stolaa issutetaa, l'ibo ruadajat en'n'e syöt'et'ää, siid'ä lapset issutetaa, kučutaa pihalda hyppimäst'ä, tullaa, dai syöt'et'ää.

ф. 2016/28, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

47. [Stola, kravat't'i, posudn'ikka, uhvatta]

Stolat oldii n'iin kroassimatta, puud da muuda n'i mid'ä. [Yhest'ägö puusta?]. Ka yhest'ä puušta loajittii, kolme n'eädgö ol'i, n'äid'ä laudoa. Kolme laudoa yhit'et't'ii. . . Koivušta oldii n'ämä stolalauvvat. N'e oldii mänd'yžed naverno n'e čorpat, a t'ämä ol'i koivune, miula tuošša vahna stola ovenšuušša, n'i viel'ä on koivune, vahnanaigune. Tuuvvalla tuola gorn'ičašša ol'i, čuppuu loajittu n'äin pandu lauda, siih čorppa, siih toine lauda, da toas sein'ää kiin'i. Siel'ä myö i magazima, konža mie tul'in, gorn'ičašša, šemmoine ol'i kravat't'i. . .

ф. 2389/21, F. A. Fedotova, Prokkol'a, 1976.

48. [Konza pert't'i pešt'ii]

N'ämä pal'čat pešt'ii Pedruksi, kaikki, sein'ät Pedruksi, a ku peššää, dan'i pert't'i kuin lämmit'ä pannaa, a vet savu t'än tulou, vet aivin muššetaa. Vai ku Pedrun aiga, a avataa poigeš. Mon'i kerdoa pešt'ii ga, miun mändyö, kuin emmä viikkuo el'änyn, muššassa pert'issä, dan'i siid'ä i uuži pert't'i loajittii miun mändyö.

ф. 2014/20, J. I. Minina, Loazari, 1974.

49. [Lut'ikkoja ajettii]

Zagovaarival'i. Pyhäpäivä k öl'i, miän muatuška ruado, no Iivanaupiän'ä, yöl'l'ä pessää t'ämä lat'e. No, pessää. Dan'iin ikkunasta sinne toine hengi pid'au kyzyö: «Mid'ä ruat?». — «A lut'ikkoi tapan. Sid'ä tapan». . .Ka ikkunasta pid'au l'äht'ie [alačči] sil'l'ä pezijäl'l'ä. Ka kai ottau n'e lutikat i kai, ičel'l'ä l'äht'ie pihalla sinne. Yöl'l'ä l'ähed ga alačči pid'au l'äht'ie. . . Hän tarakkanat tože. . . pyyhkiy kaiken karžinaa, n'i vet i sanat ollaa. No. Mie se en kehan sid'ä, no hän ku ruado dai, ka dai t'eissä ruado hän, no n'i en kehan sid'ä, sanoi kyzyö. A Šura sanou: «Miula sano da unohin. Miun t'yt'är. Kai lähet'ää». Mäne t'iä mid'ä siih karžinaa vereksel'l'ä vassalla pyyhkiy karžinaa kaikki. No. L'eppävasta, l'eppä. Sv'atkoin, sv'atkoin [aigana].

Vai myö tul'ima ku voinalda n'iin yl'en äijä ol'i finoilla tarakkanua meil'ä, no lut'ikkua. No a siid'ä vähäzin, vähäzin. Da siid'ä

moroozima. Ka meissä ol'i, kai oldii hyö, kyl'mät't'imä, myö ol'ima Kokazissa, kyl'mät't'imä, sil'l'ä l'ähet'ää hyvin, l'ähet'ää. [Kui lapiksi sanottii tarakanoja?]. Prussakka.

ф. 2019/22, A. G. Nesterova, Kumsarvi, 1974.

50. [Pahačču pandii viškalla]

. . .erähät pandii, viškaa pačil'l'ä piällä muldii sielä peit'et't'ii butilkkassa pahaččuja, zmeja pandii, ihan ol'i truban tagua viškalla. . . Tapetaa [pahačču] da siidä pannaa butilkkaa. Tapetaa, piähä ku isset pual'ikalla ga tappuat. L'eppäsel'l'ä pual'ikalla pid'au. Dai jos toizella n'iid'ä tappua. L'eppäzel'l'ä paremmin ozuat, l'eppiä varajau.

ф.2019/21, A. G. Nesterova, Kumsarvi, 1974.

51. [Tanhuot]

Talvella [l'ehmiä] l'iävässä. Tahnuolla lasseteldii kodvazeksi. Tahnuolla anetaa šyyvvä, gul'aidii tahnuolla, tahnuot oldii suuret. . . Pačas [tanhuoh] luajittii, štobi sil'l'ä seizois, hod l'iävää sinne ovi luad'ie l'ibo mid'ä, sein'iä l'eikata ei pie kahta, vived'ittii. I en'n'en meil'ä ol'i ka suaressa kod'i, eij ollun n'äin rovno krišat, oldii veššet'yt, eulu pil'it'yt. Se kod'i ol'i, muissettii, jo mie t'iäl'ä olen ka n'ytten mi aigua, n'i jo bol'še staa l'et se ol'i se kod'i seizo, n'in oldii sezen l'evehyöt n'e pluahot i kai ol'i kirvehellä veššet'yt, n'äin ol'i ku kozruazella i rovnoit ku katos ol'i, ga ei vajattanu, yks katos seizo, a tolšini kraja ol'dii vot takije. Kaiken ainos ol'i kiäl'l'ä luajittu, daaže oldii räyšt'ähissä ku n'äin oppiu kuuričat n'i, sen'in azetettu t'ähä n'äin pandu, a štobi kuuričad n'äin pidiä krišua, no kuuričat stroilse. En'n'en vielä ei, t'ähä n'yt strojitaa ga toizee tabaa, a en'n'en eullugo nuaglua, eullugo mid'ä, n'iin seizottii, kriepit't'ii.

ф. 2016/22, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

52. [L'eävä]

Yksi bokka ol'i hebožella, a toizissa l'ehmät oldii. Kerralla strojitut, šein'ä väl'ie ol'i. Ku kod'iloja vot strojitaa, šein'ä väl'ie, n'iin n'e oldii strojitut. Vot tuuval seizotaa ka l'eävät šemmoizet. Salmot kirvehel'l'ä kai krugl'ittii, ei piloa. No kai poažuttii, štob ei vilu tul'iš. Ei pandu l'eävii, ei vous'u. Strojittii plotno, ei šammalda pandu l'eävii. N'yt pannaa. Še poažukši [nazivaidii], še kai otetaa šest'illa ku istuotou, ei enämbi daaže i šau peaže.

Lambahat ol'i, heil'ä ol'i loajittu kl'ietka sii že l'ehmien l'eävää, siel'ä aijalla seämessä lambahat, yheššä l'eävässä siel'ä.

ф. 2390/28, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

53. [L'eävässä haldie]

Vet iel'l'ä lujettii siel'ä vahnaššaa. L'eäväššä on še izän'd'ä, haldieksi sanottii. A kuin ongo vai eij‿oo. A paistii siel'ä vahnaššaa, [Ol'igo pert'issä haldie?]. Main'itaa, ku vet ka vai l'eävässä on, hod žiivatta l'ibo mid'ä ku bol'eiččou, n'i šanotaa: haldie l'iikutti žiivatan, l'ibo min sen. Paistii vahnaššaa. Ka, no siid'ä kuoteldii. Iel'l'ä vet kuoteldii. N'yt ei vet kuoteldoa. N'yt kaa, vračoi ečit'ää, a iel'l'ä vet kuoteldii.

ф. 2389/11, F. A. Fedotova, Prokkol'a, 1976.

54. [L'eävän izänd'ä]

Kuoteldii: pannaa rissunkka, gazietta l'ibo mi kai pyštypäin sein'äl'l'ä lugie. Štobi žiivattoja ei koskis, lugis sidä.

ф. 2392/7, F. I. Markova, Prokkol'a, 1976.

55. [Haldie l'eävässä]

Se l'eävissä, šanottii, ennen ol'i haldie. No, l'ehmäl'l'ä, znaačit, karvoja d'eri. Nän'n'il'öist'ä maidoja... myö emmä t'iijä. Vanhad rahvas (sanottii). [Mid'ä ruado?]. A siid'ä maltettii ket, šiel'ä käyvvää, mid'ä šanotaa sin, maltettii. Dai heit't'äy, enämbi ei kośše, sraazu, poiz l'äht'öy.

ф. 2390/10, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

56. [Liäväl'l'ine]

L'iäväl'l'ine ol'i. Paištii... što on l'iäväl'l'ine. A ožuttannun že n'i ainoivazella hengel'l'ä ei. Mie kuul'in, šanotaa l'iäväl'l'ine ižänd'ä, l'iäväl'l'ine... l'iävän izän'n'äd, l'iävän emän'n'ät. Ei, šanotaa, konža l'iävän izän'd'ä ku siand'uu lambahien piällä, n'i siid'ä lambahie keričči. L'ibo sanotaa, l'ehmiä kynži, l'ibo l'ehmä ol'i hiessa, l'ibo l'ehmä on laiha. Što vot on izän'd'ä pahoin. L'ibo mid'ä on rikottu l'iävän sija, no n'i siid'ä šid'ä paistii. A izän'diä n'i ken ei n'ägen, vanhat kuoteldii. Kuoteldii l'ehmiä spruaviettua, kuoteldii l'iäviä ažettua, kuoteldii.

Ku l'iävä... otetaa tadehet, l'iävä pessää da siid'ä ken mid'ä malttau, ga sid'ä ruatau. L'iäviä kyn'n'et't'ii. No. No, ei adralla. Semmoine l'eppäne, kakšišuarane luajittii, ku adra rouno, en'n'e ku oldii adrat. No pien'i luajitaa, se tuuvvaa pual'ikka mečäst'ä sv'atkoin kesučalla. Muuda n'i mid'ä ei ruattu. Siid'ä pandii rikkua l'iävää, dan'in žiivatat pandii dan'in jumalan kera. Siid oldii... siid'ä l'ehmä spruavietou... Eläviä hobieda pandii. Kuotelleššа, ku pid'au spruaviettua l'ehmä ga... l'ibo lammas. Pandii

šin'n'e balkkaa. Šin'n'e jauhozie viel pandii balkkaa, ozrua pandii, mua siel'ä viettii, kagrua, ruišta. L'ibo l'iinan šiemen'd'ä. L'iinan šiemen'd'ä, pelvahan šiemen'd'ä, nagriššiemen'd'ä. Ei, siel'ä lat't'iella kyl'vet't'ii, šiemen'n'et't'ii. Šiid'ä pandii mid'ä tahokkaa, siel'ä rikkua l'ibo hein'iä. l'ibo olgie, l'ibo havuo, l'ibo mid'ä. Šiid'ä živatat. Ol'i sanoja, buitto sanua eij‿oo.

ф. 2250/17, I. I. Petrova, Mänd'ysel'gä, 1975.

57. [«Pyhä Jyrgi syöt't'äjä. . .»]

Pyhä Jyrgi syöt't'äjä, pane raudane aida t'eräksillä seibähillä, vanovizilla vičoilla, raudazilla aijaksilla, muasta taivahaa suaten, al'ičči n'i mado ei mahtuis, piäl'ičči n'i l'indu ei l'en'd'äiz oigeista živatoista ymbäri, Pyhän Jyrrin. . .

Kolmičči proijitaa, se luvetaa. Sid'ä ovi avataa, obraza pannaa se kaman piäl'l'ä. Pyhä Jyrgi, l'ibo Pyhä Miikkula kel'l'ä ei‿o Pyhä Jyrgiä, Pyhä Miikkula. Kaman piäl'l'ä panou veičen, i veičellä piäl'l'ä obrazan i laskou l'ehmän meččää. Eigo pid'än paimenda, eigo pid'än n'i mid'ä, i emän'n'ällä kaikičči l'ehmäd tuldii kod'ih eččimät't'ä. . .

Hebozien kera izän'd'ä ruado. Hebozie ei emän'd'ä. . .

ф. 2239/10, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

58. [Jyrrin piänä kierret't'ii živattoi]

A Jyrrin piän'ä proid'i, tože siih tabah lugi, Jyrrin piän'ä kierret't'ii ymbäri pert'ist'ä proijittii kellon kera da obrazan. . . Živattoi. Kaikkie, hebozed dai l'ehmäd dai kai. Obraza kiässä. Piet't'ii kiässä obraza n'äin. Alazed kiässä, l'iemenözed. I ymbäri, mie vie, mama ei l'ähten se proid'imaa, a miuda n'euvvo, mie vie kävel'in pikkarazena kierd'ämää pert't'ie kellon kera. . . Jyrrin piän'ä, huomuksella aivozee. En'n'en päiväzen nouzua, päiväzen noussessa siid'ä. Kolmičči myöd'ä päivä. No, se kierdo, se panou lujon, živatoin lujon, što živattua ei ken koskis, no, ei oliz l'ehmän n'i aidomus. Erähät tože oldii siel'ä naizet, ei t'iijet't'y siih luaduh kaikkii kierd'ie. Toin'i toizella ei ved' n'euvottu, a toine ei t'ied'än iče, a muut ei n'euvottua, l'ibo hiän ei tolkuinu kyzyö — oli i semmoizie en'n'e. A ken ku t'ied'äy, hiän polvi polvella toizella i n'euvoo sen. Miulla hoz mama ei l'ähten iče, a käski miuda pien'en'ä. Män'e Paša, rua n'äin, no, miulla piä ku otti da n'euvo, da mie i kävel'in pert'istä ymbäri. A kierd'ämää konza živatat iče, dai iče i laski, en mie lasken živattoi, mama laski.

Toičči l'ähed n'i enzi päivinä štobį ei puskiedaizi, n'iin paimen'ii, vet' ku kiukka l'ehmäd lassetaa, ga toine toizen kera voijah puskieksee.

ф. 2239/11, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

59. [Pokrovan yöksi salbataa živattoi]

[Oligo l'iävässä midä zaprettoi?]. No, l'iävän izän'd'ä, konza talveksi ku pannaa. Salbataa, Pokrovan yöksi salbattii l'iäväh, a siid'ä hos tanhuos pie, ku on l'ämmin, a Pokrovan yöksi pandii l'iävää l'ehmä.

ф. 2339/12, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

60. [«Terveh liävän izännäd. . .»]

T'erveh l'iävän izän'n'ät, emän'n'äd, nuoremmad, vanhemmat, keskimäzet, keskikerdaizet. Otakkua oigeada živattua omaksi perehee, šyöt'äkkyä, juotakkua, kyl'l'äzenä piekkiä i kačokkua, vardeigua paremmin miuda emän'd'iä.

ф. 2239/13, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

61. [«Yksi karva on hobiene. . .»]

Yksi karva on hobiene (viäl'l'et'ää sägiä myö alazissa), toine karva on kuldane, a kolmannella ei‿o n'i irvuo, ni arvuo. . .

ф. 2239/14, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

62. [Saraja]

Tobiat sarajat oldii. Heinärejen kera hebožet tuldii sarasilla. Hebon'i kiändy sarajaa rein keralla. No, pit'ät pordahat siinä. Balkkat oldii pihalla šoa, hebon'i tulou heinärejen kera sarajalla. I tul'id, heinärejen koavoit, nuorat peäššit, hebožeh tagažin pyörähytid dai sarajalda pois. Kaikilla n'iin oldii sarajan veräjät. (Sarai ol'i) pert'in tagapuolella. [Piet't'ii] hein'iä, olgie, ruumenet, kai ennen midä peäššettii, kaikemmoizie. Sarajalla ei moattu. No kel'l'ä oldii puhtahat, šuuret sarajat, oldii yhed bokat, šiel'ä erähil'l'ä oldii, pologoissa moattii. L'iiga šinččoloišša oldii pologat. Pologoissa moattii kežil'l'ä.

ф. 2390/27, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

63. [Mečässä vevossa tože srojittii]

Ka, sen pert'in, mökin, iče srojit siel'ä. Kun mänet, lumet šuomit, dan'i n'el'l'ä venččoa, viizi panet, da vot kakši n'edel'ie siel'ä šavušša. . . Da mid'ä moašta kivie l'öyväd, da siid'ä pien'en päččizen sen loajit, pihalla keit'et't'ii, da vot n'iin, kakši n'edel'ie ollaa, kolme, viet'ää šid'ä hirt't'ä da. . . Da, vopšče, kaikki, vähä siel'ä koissa oldii, potomu što kaikil pid'i rubl'a še, en'ämbi šoaha, a muuda — zavodoi ei ollun n'i myttynäzie. . . Dan'i kupčilla ken n'i t'eäl'ä v sel'skom hoz'aistve, vot, palkkuotou yn'n'ää vuuvekši, nu vot heän n'i roadau. Ka, n'äil'l'ä kupčilla ol'i äijän, n'ämä oldii zažitočnoit. [Ol'i tässä (Poadanessa) vai Volkovat?]. Volkovat, da Kuznečof ol'i, Šeppazet, no a muida šid'ä eij‿ollun, ei, muut kai keyhäd rahvahad. [Volkovat oldii tobied kupčat?]. Ka, še ol'i, n'el'l'ä, viizi kod'ie, kakšikerdazie, šemmoizie horominoja. . . [Hän'el'l'ä ol'i laukkoa toože muissa kyl'issä?]. Eij‿ollun, naverno. [Emän'd'ä]. Kuznecof, mie tože muiššan, laukka yksi ol'i oma, a siel'ä yl'ähän'ä el'et't'ii pert't'il'öissä, a alahoana ol'i yksi pert't'i, laukka siin'ä ol'i, a toizissa kyl'issä heän eij‿ollun, nu Volkovoilla, toože, jo en'n'en meid'ä ol'i oldu, n'e starikat oldii jo vahnat meän aigana, n'iin toože pien'ed laukat oldii dai.

ф. 2241/19, 20, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

64. [Riihipert'it]

Riihipert'id luajittii. . .män'n'ää meččää, siel'ä l'eikataa hirret. I siid'ä kodvaista ildua i luajitaa pert't'i. [Hiržien väl'ii pandii] hein'ie. Missä talvella otad mohu. Hein'iä ku viijää hebozella syyvvä, n'i n'iidä hein'ie pannaa sin'n'e keskee da hirret piällä. [Katto luajittii] ha₍usta, jolkki. Katetaa ha₍ulla, da živi tam. Enžistää pannaa lagi, iel'l'ä siih piällä, pannaa puuda piällä. Lat'etta ei [ollu]. No ei ollun suuri ovi. T'ädä kaijembi miun ikkunua tul'i, a ku pit'embäne, korgiembi tul'i, no kaijembane tul'i — čut ku män'et siämee sin'n'e. Lat't'iella siel'ä hein'il'l'ä muataa. Ägie on ga vain virut siel'ä. [Aijägö hengie?]. On n'el'l'in, viizin hengin. [Eigö ole kyl'mä talvella?]. A ku pert't'i lämbiey, pačči luajitaa da lämbiey. [Pačči ol'i] kivine. Kuin kyl'yssä. Se ku l'ämmit'et'ää, n'i ku l'ien'öy l'ämmin siel'ä, ei pie n'i katetta. [Muattii sobassa?]. No, a ägie ku l'ien'öy ga jaksataa da.

ф. 2023/17, M. V. Jermolina, Muasel'gä, 1974.

65. [Meččäriihet]

Ei ollun mečässä [ambariloi], a siel'ä konža loitombana on, panou loitomma puut'ikolla, siel'ä meččäriihet oldii, no ičel'l'ä luajitut oldii meččäriihet, n'i ku kyl'yzet ka, i siel'ä hyö yöt'et't'ii,

ku značit on loittoda se puut'ikko, a sygyžel'l'ä on päivä l'yhyt, kun'i hän kävel'öy da n'iid'ä riiččiu anžoi da järel'l'ää virit't'au, da rod'iu l'yhyt sygyžel'l'ä, pimen'öy, värččii, šalkkuu panou.

ф. 2026/4, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

66. [Ol'i iel'l'ä kyl'yjä äijän]

Ei ollun jogo talolla kyl'yö. Harvazella ei ollun. Iel'l'ä ol'i tobied ol'i perehet, siel'ä ol'i kyl'yö en'ämbi n'ygyist'ä. En'ämbi ol'i, ga en'ämbi i el'äjie ol'i. El'äjiä ol'i, ga luve: Šuvešta zavod'i: Sabassa kyl'y, Ul'l'ozissa kyl'y, uužissa Ul'l'ozissa, vahnoissa Ul'l'ozissa toine, Timozet el'et't'ii — kyl'y, pošti oldii kaikilla kyl'yt. Vot, Pahoman šuuri ol'i kyl'y, Miihkal'izet kävel'l'ää, Fet'kazet yht'ee kyl'yy, kolme taluo, šuuri ol'i kyl'y. No, a siid'ä Karačizissa, Hodarizissa ol'i, toizissa Hodarizissa ol'i, t'änne suate kaikissa ol'i kyl'yt. . .

ф. 2120/14, A. F. Gotčijev, M. M. Gotčijeva, Semčärvi, 1975.

67. [Kuin kyl'vettii kyl'yssä]

Iellä [enzin] n'eiččyzie laššettii kyl'yy. [Siid'ä izän'n'äd mänd'ii?]. A šiid'ä akad l'ibo ked siel'ä, a mie ku män'in sin Särgärvee, n'i siel'ä kävel'd'ii mužikat iellä kyl'yy. Miän talošša n'eičyttä eij‿ollun, no a siid'ä ku lapšet rojitaa, n'i lapšet talutaa iellä kyl'yy. Siid'ä myö rubezima lapsie talumaa, miula rod'ii jo kaksi lašta, da jo kolme rod'ii, se kolmas, no n'i lapšet iellä kyl'veyt'ämmä, da siid'ä akad, da siid'ä mužikad jälgee rubettii kävelömää miän kyl'yy. [No, a miksibä se iel'l'ä pid'i n'eičyt?]. No, n'eiččyöt kässet't'ii iellä. Myö el'imä Kirikkopuolella. Meil'ä end'issää eij‿ollun omoa kyl'yö, a kyl'än kyl'yy kävel'imä sielä, susedan kyl'yy. Siel'ä ol'i vahna n'eičyt, siin'ä talošša, t'ämänmoine pikkarane kažvolda. Ku myö mänemmä kyl'yy, kyl'yn ku lämmit't'äy, še t'yt't'ö, vahna t'yt't'ö ol'i jo, lämmit't'i kyl'yö, da miät kučču, myö ol'ima kakši čikošta, n'eičyttä, tulgoa vai t'yö iellä kyl'vekkeä, n'iin ana siid'ä hoš ket tullaa kyl'yy. A kyl'yy ol'i kävel'ijie äijän, monešta talošta kävel'l'ää; no, n'iin ku myö mänemmä, lauvoilla vet't'ä lykkeäy, što, t'yö n'eiččyöt tulgoa, kyl'vekkeä t'äs, no a siid'ä rahvas ken kai tullaa. Kaikičči miät kučču iellä kyl'yy, t'yt'öt. [Ei šanottu miksi n'eiččyöt enziksi män'n'ää?]. Ei šanottu n'i mid'ä, n'iin ol'i prin'ato, što n'e t'yt'öt ana iellä käyvvää. . .

ф. 2241/27, A. I. Kondrojeva, Poaen, 1975.

68. [Kyl'y]

A kyl'yö l'ämmit'ettii daaže vahnana čoasto, kaksin kerdoloin n'edel'issä. Potomušto roattii rahvas aivin, l'uubittii kyl'yö, huuhtoa roattii, l'ijašša tullaa. Znaačit, peänä eij͜oo, tois peäna pid'i kyl'y olla jo. Šuovattana obezaat'el'no. Da v sredu l'ämmitettii. A enne muiloa ei ollun, pakkul'illa peštii, koivupakkul'illa. Padaa emändä panou, čugunapadaa, tuuvan päččii päiväkši hauduotomaa, n'i še pakkul'i kiehuu, kiehuu, n'i l'einöy šagie kun muila. I siidä kaiken l'ijat otti viel'ä paremmin kaikkie, pakkul'i.

Kežäl'l'ä on valgie, a pimie konža, oldii päriel'l'ä siel'ä kyl'vettii, konža sygyzel'l'ä. No, pimeäl'l'ä mänet. Svičča ol'i šemmoine kolme čorppua, šein'ä derev'annoi, sii kr'učka ažetettu, siinä päre palo. Dai enne kod'iloissa pärie polttima, eij͜ollu lamppuo. [Enžimäksi] mužikat käyvvää. [Kyl'yn l'ämmitti] čikot, jesl'i t'yt't'äret oldii, t'yt't'äret l'ämmit'ettii (vezi kannettii). T'yt'öt kai siel'ä. Enne mužikat ei l'ämmitetty, t'yt't'öpuol'i l'ämmitti kyl'yl'öjä. Kel'l'ä ku ei ollu siel'ä t'yt't'yö, iče l'ämmität.

Pest'iigö ennen vuatteita kyl'yssä?]. Peštii šobie. Siel'ä vezi keit'etää da kai siel'ä, pihalla keit'ettii. [Ihan kyl'yssä pest'ii?]. Šinčossa, l'ibo kežäl'l'ä peštii pihalla, ägie konža on, a vet't'ä pihalla keit'etää da. Peštii [šobat] pert't'ilöissä toože dai, pakkažet konža on, pert't'ilöissä peššää.

Konža on lapsen šoanun, huomena nouzi boabo, kyl'yn l'ämmit't'i, kyl'yy talu, toissa peänä toista i. Dai lapsi [kylyy].

ф. 2390/24, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

69. [Kyl'y]

Ei kyl'yššä pešt'y [šobia]. St'eraidii koissa. Koissa steraidii, ščoolokkoa loajitaa, ščoolokašša mit ollaa keit'ettävät, keit'etää. Kyl'yššä vahnana ei st'eraidu. Ei anettu vanhat kyl'yššä st'eraija. En t'iä mie mint'ää. Muu͜alla st'eraidii, vain miän tata ei razreššin n'i konža kyl'yššä.

[Eigö šanottu, što ol'i kyl'ynisänd'ä?]. Ka no siel'ä vrood'e šanottii, n'i kenbä siel'ä varazi. Myö jo emmä t'iedän siel'ä n'i mid'ä. Myö jo ol'ima ku vrood'e molodoida pokol'een'ijoa, n'i vrood'e emmä uškonun n'i mid'ä. [Kävit't'ägö päivänlaššun jäl'gee kyl'yy?]. Kävel'imä. No, tol'kko proazn'ikkana ei anettu. Pyhänä peänä ei, proazn'ikkana ei laššettu kyl'yy.

[Taluttiigo rožen'n'ičča kyl'yy?]. Taluttii. Rožen'ičča ku lapšen šoau, n'i siid'ä ka päivän peästä talutaa. Ei meil'ä [kyl'yšša lašta] šoadu. Meil'ä šoadii l'eävissä, kušša l'ehmä seizou, n'i siel'ä. Mie iče šain leävää kakši lašta.

Obicnoi kyl'yy on mužikat enzimäzeksi kaikičči. L'ämmitti [kyl'yn] konža ken puuttu. [N'eičyskyl'yö l'ämmitti] s/vaha. No se i l'ämmit't'i, se i kyl'yy talu.

ф. 2391/22, F. I. Markova, Prokkol'a, 1976.

70. [Duaviu kyl'yssä]

No šanottii, što vot ku kyl'yy mänöy suovattana myöhažee, yksin'ää jiäy, n'i šanotaa, što hänen duaviu.

(Kyl'yy) ei, ei, vet ei kävel'dy proazn'ikkoina. Iel'l'ä kävel'd'ii, vot t'iijettii, huomena on proazn'ikka, n'i jo eglein kyl'vet't'ii. No valgia, pimiel'l'ä ei kävel'd'y.

ф. 2389/24, P. I. Loškina, Prokkol'a, 1976.

71. [Kyl'ynizän'd'ä]

Ka n'e siel'ä kyl'yn emän'd'ä, kyl'yn izän'd'ä, se siel'ä ku mäned mid'ä duumainet, l'ibo pahoa roadanet, mid'ä pahoa, l'ibo mid'ä kai. Siid'ä pid'au hänen luokše män'n'ä prost'iekšee. Ku siel'ä mid'ä duumained l'ibo mid'ä kai paha siula, zabol'eiččietet kyl'yst'ä. A heän sinne on bol'eezn'ija kaikemmoizie, kibeid'ä n'iid'ä. Siid'ä pid'au män'n'ä hän'en luokše prošken'jaa: «Kyl'yn izän'n'ät, kyl'yn emän'n'ät, kyl'yn van'himmat i nuorimmat i keskikerdahižet, kai prost'ikkoa miuda, rabaa boožii Naštuo».

Toaš toižesta siašta kumardoate hän'el'l'ä sin. Toišta i sano sen'in: «Kyl'yn izän'n'ät, kyl'yn emän'n'ät, kyl'yn van'himmat i nuorimmat, kai prost'ikkoa rabaa boožii Naštuo. Kyl'yn haldijat kaikki, rabaa božii Naštuo. Moožed mid'ä duumaičin mie siusta mid'än'i, moožed mid'ä ajattel'in siusta mid'än'i. Prost'i miuda, road'i hristoa, moašta taivahaa, taivahašta moaha šoate».

No, vot i rubetaa n'e läht'ömää kaikki. Siid'ä otad l'eht'izie kudomažet vaššašta kyl'vet't'y. No da siid'ä moašta otad l'eht'izie da siid'ä kibieh painelet siih sen'ii: «Kuin t'ämä l'eht'i t'äh paikkaa kuivi, n'ii sii miušta kuivettaiš. Ota omaa». Kušta paikašta otad, n'i sen toože siih paikkaa pan'et. No n'ii l'äht'iessä, kolmee kerdaa n'ii l'eht'ilöih kuottelet, järel'l'ää sil'l'ä paikalla panet. Dan'i l'äht'iessä kumardel'ietet, prost'ietet: «Kyl'yn izän'n'ät, kyl'yn emän'n'ät, kyl'yn van'himmat, nuoremmat i keskikerdažet, kai prost'ikkoa miuda, moašta taivahaa, taivahašta moha šoa, moožet mid'ä mie duumaičin t'eist'ä, moožet mid'ä ajattel'in t'eist'ä. Prost'ikkoa road'i hristaa i hristoa road'i».

No dan'iin kibiäd jo i rubetaa kuivamaa. Da se proid'iu. Se on kyl'yn izän'd'ä.

A kyl'yn izän'd'eä, ku kel'l'ä n'i mid'ä pahoa, n'i mänet pezet kyl'yžen, mänet puhtahana kyl'yžee. A toine vet — heän: «Avoi-voi! Mid'ä hän'el'l'ä on kibie l'ibo mi kai». Jo i duumaiččou.

[Käydiigö päivänlaššun jäl'gee kyl'yy?]. No ku päiva laškietou. Toičči i män'n'ää. [A proazn'ikkoina]. Proazn'ikkoina, n'ygönä eigö t'iijetteä. A en'n'e ei. Ei l'ämmit'et't'y proazn'ikkoina kyl'yö. Eigö käyd'y. Da šuovattana myöhä ei mänd'y kyl'yy. A n'ygönä kai päivät yhemmoižet. Äijänä peän'ä l'ämmit'et'ää da kyl'vet'ää.

ф. 2254/13, A. T. Kononova, Poaen, 1975.

72. [Kyl'yvašta]

[Vašta loajittii] koivun l'ehest'ä, hyväst'ä l'ehest'ä, puhtahašta, štobi ol'is se l'eht'i l'ibiäne. A toizet ollaa l'ehed, n'i n'e ollaa luššinat. N'e kudamažie ei otettoa. A t'ämä on hyvä l'eht'i, štobi značit pid'au. . .meččää mäned, hyppel'et, ečit sielä, kačot. Viel'ä n'äin kačot et, n'i viel'ä kiel'el'l'ä kuottelet, ongo l'ibie vain eij͜oo. A luššinal'ehen ku tuot, n'i ku kyl'yy mänet, heän ku kuivau, n'i kyl'yssä kai kirbotaa. Ei šoa. N'i sent'ää n'i ečit'ää l'ibie l'eht'ie sid'ä. Se l'eht'i ei kirbuo kogo aijašša. Dai on kyl'bie hyvä. A se ei ana l'öyl'yö n'i mid'ä, paha l'eht'i.

ф. 2254/15, A. T. Kononova, Poaen, 1975.

73. [L'ehet]

Kyl'yvaštaa pid'au olla l'ibie l'eht'i. A l'ibie se on: varba karčakembi, l'ehel'l'ä on n'en'ä t'erävembi. [Loittona oldii?]. Ka en'n'e eij͜ollu loittuona, kun'i ei ollu en'ämbi kažveuvuttu, ruavahuttu mečät, ka rinnalla ottima. A n'ytten k on ruavahuttu, ga mänemmä jo loitomma, kussa on vereksed ruatut — hiän kazvau vereksillä ruattuloilla, se l'eht'i l'ibie, dan'iin tulou boromuailla. Boromuailla on en'ämbi heid'ä. Kuivembi mua, kušša on män'd'yö en'ämbi, n'iillä mailla on l'ibie l'eht'i en'ämbi.

ф. 2253/13, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

74. [Riihil'öist'ä]

Riihed vopsče oldii järvirannassa tässä, järvinrannassa ollaa. . .Päčči ol'i kivestä lad'jattu, vot šavella piäl'ičči voijettu, a siin'ä l'iuht'ehed veit'ää, seizuallaa sin ahetaa, ahetaa, sinne special'no pandu riuvut seuzuallaa kai pannaa, pannaa, a potom päčči l'ämmitä pannaa, päčči l'ämmitetää hyväzesti, sielä l'ienöy ägie, vil'l'ad n'e kai kuivetaa. Truba da ovi on kahallaa, savu on yl'ähiän'ä. A se truba salbataa, sinne mäned, n'i. . .Sein'ässä prosto n'iin ol'i, loukko sein'ässä. Ei, se ol'i prosto sein'ää loukko luajittu, muuda n'i mid'ä. Ol'i i yksin, i ol'i kaksin huonehin [riihi]. Se guomina nazivalos' toine, guomina. Značid, riihessä kuivataa siel'ä, a guominossa siidä puijaa. Se ol'i tobiembi, dai se viluna puija ol'i hyvä ka, special'no guomina. A miän tässä

oldii, ga ei ollu guominua näissä miän riihil'öissä. Miheizen ol'i, da Suvessa oldii n'e guominod, Lukazen ol'i guomina tässä. Viizi riiht'ä ol'i Pohjapiässä. Pogostalla ol'i en'ämbi siel'ä. Naverno lähel'l'ä kymmen'en dai Zagubjassa siel'ä ol'i toože. . .

ф. 2120/13, M. M. Gotčijeva, Semtärvi, 1975.

5. [Riihet]

Ken kunna duumaičči, sin sroji [riihen], vet ei šanottu, što t'äl'l'ä paikalla sroji, l'ibo tuolla, kel'l'ä vzduumalos' kunna panna, da siin sroji, da. Oldii erähäd riihet siel'ä i kyl'ässä. Miän kod'i ku ol'i siel'ä kyl'äl'l'ä, n'i siel'ä ol'i tagoana kakši kolme riiht'ä, miän perässä viel'ä. . .

Hebozilla viet't'ii, da viel'ä huršsit pannaa alla, štobi ei jyvä šinne kirboais, siih lad'jataa regee, sid'ä nuorilla šivotaa, tuuvaa riihen seämee sinne, lat't'iat oldii hyvät, sinne pannaa, kuivataa siidä, molot'at. . .[Ol'igo teil'ä guomen'ien kera riihet, vai?]. Eij‿ollun, eij‿ollun, yksi, yksi. Miän paikalla yksi, v Medvežjegorskom rajon'e, tuuvalla, siel'ä ol'i gumnat, a teäl'ä, miän, eij‿ollun, ei, dai Rugozerskoišša rajonašša navr'at ol'i, kai oldii.

[Ol'igo Särgärvessä teil'ä jogo talolla riihi?]. Ei, ei. Se ol'i, puolenkymmend'ä riiht'ä ollou yn'n'än kyl'yä on. [Kyl'ä ol'i suuri?]. Ka, okolo soroka domof. [No, n'el' l'ää izänd'ää?]. No, n'el'l'än, viijen izän'n'än, siel'ä šygyzel'l'ä puijaa siel'ä, molot'at posmenno. Kel'l'ä häd'ä l'ien'öy da mänet kyžyt izän'n'äl'd'ä. . .

ф. 2241/22, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

76. [Oldii sa₍uriihet]

Riihet oldii, sa₍uriihet. Puolessa kuivi vil'l'a, toizessa puidii. A miän ol'i en'n'en, n'i ei ollun guomenuo, riihessä. Kolme sadua mahtu l'iyhet't'ä. No n'i siid'ä i zavod'it, siid'ä kyn'n'yksest'ä ku zavod'it. . .päčin kohasta siid'ä i zavod'it. No, ej‿ollu guomenuo. Rad'ilassa ol'i guomeno. Dai Valdajevan rannassa ol'i toože. [Sanottii n'iin] kolme riiht'ä puin, (se ol'i) yheksän sadua l'iyhet't'ä [puidii]. Ka, n'äin ku ta₍od da vain sil'l'ä t'äl'l'ä kiäl'l'ä briužalla. Siid'ä kiänd'el'et toizen bokan i kolot'it. A siid'ä l'eikkuat. Siidä tuaš yksi andelou, toine puit. Siidä kai l'ähet'ää. Lat'e ol'i [riihessä]. Siidä viskuat, tukkuu keriäd da, siidä moine ol'i labiene, viskuat, kai roitaa puhtahazette. Siidä sel'l'it'ät ruumenet. Ka iče i sel'giey: l'ykit ku sein'äst'ä sein'ää, n'i yhet se ruumened jiähää kyl'gee, a jyväd män'n'ää sein'ää suate puhtahazette. No, n'iin sel'l'ittimä myö. Siidä tuulella tuas lasset, roitaa puhtahazet, puhtahazet.

ф. 2021/46, M. P. Nesterova, Kums₍arvi, 1974.

77. [Riihi]

Bohatoilla kaikilla oldii riihet. Biednoiloilla eij ollun. Riihtä no kymmenen miän kyläššä täššä.

Alahhna t'yöt. Znaačit, l'ämmitetää kolme n'el'l'ä päččiä, i vil'l'at kuivetaa, i männää huu(etaa; räigytet'ää enžistää se. Siidä pannaa toaž järellää sinne yl'ää, toin'i kerda l'ämmitetää, siidä puijaa briužoilla, vo, ručkissa ol'i ne. N'iillä räigytetää, siinä puissetaa, ollet kuboloilla, vai l'ykitää pihalla, vil'l'at toaš tuulletaa tuulella. Vil'l'ä langiau huršilla, se mänöy kyl'gee kai, pöl'yd dai ruumenet pois, a vil'l'a jiäy čiistoi.

ф. 2391/1, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

78. [Riihi]

Otetaa riihee da, kun'i puija emmä malttan, pien'et ol'ima, ga siid'ä l'eikod l'yyht'ehie, kiändel'ed riihessä. Ei jouten piet't'y. Kuboloi autat šiduo, pid'au viänd'iä šive mamalla. A jäl'gie jo i puimaa opaštuma, jäl'gie jo n'i anat i briužalla viuhet't'a vas. Viiššadua riihee pannaa, ruista ažetad ga, ved mon'i kerdua pid'i briužalla andua. Da, 500 l'yyhet't'ä. Ol'i i pien'embiä, no bol'šenstvo oldii viizinšadoin.

Guomena ol'i bohatemmilla talolloilla, tobiemmilla, kel'l'ä en'ämbi puidavua da kai. A n'äil'l'ä pien'il'l'ä taloilla riihes's'ä. Ahetaa riihi, a siel'ä zavod'itaa vähäzin, vähäzin, kun algu pannaa da siid'ä vähäzin, vähäzin, siid'ä peräpuol'i jo tyhjen'öy, siid'ä jo en'ämbi lad'd'ataa. [Aijägö hengie briužalla ruado?]. Kahen puima. Tobeissa riihiloissa i guomenoišša kolmen puid'ii. A kahen vopščee. [Konža lämmit'et't'ii päčči?]. Konža ahetaa riihi, siid'ä i lämmit'et'ää, vil'l'at pid'au kuivata, siid'ä lämmit'et'ää. A siid'ä jo kuivetaa, siid'ä vasta puistamaa mänet.

ф. 2247/5, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

79. [Piha-aitta]

A miän old'ii aitta, n'i kakšikerdane, šanotaa, pordahat kessel, toine, kakši zdan'ieda ol'i. Enzimäžet old'ii purnut, značid l'eibäpurnut, yhez rugehet, toizes ozrua, kolmannes kagrua, yl'ähäkši nossetaa kai sobad da kedä midä sobua, jesl'i on. . . Ruagat pannaa, ruagat l'evitetää, a siid sobad l'evitetää, štobi ei rikkuodais, ei homehuttais keziä. A alačči on kai l'eivät, dai kalat, kalabuččie vietää, midä vai ku kuivua kalua pert'is piimä, päčil, što hyö ei pie siirost'ii panna, dai kalat piet't'ii.

ф. 2021/26, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

80. [Ambarit oldii, hallot — pihalla]

Hallot pihoilla piet't'ii, prosto [pinoissa]. [Ei n'i mid'ä kattuo?]. Ei, ei. Ken šein'ävieroo myöte panou, vot t'ässä, jesl'i/l'iemu on tuola katoš pit'embi šein'ie laššettu, n'in siid'ä šein/ävieroo panou pinon, bokalla, da toizella, da, a bol'šinstvo — pihalla, v kostrah.

Ei, ven'ehet oldii väl'l'äl'l'ä kai, rannašša, ku tuldii da randaa heitäl'l'et't'ii, eigö n'e n'i ken koškenu, eigö n'e. Myö ol'imä sorok l'et mie ol'in Särgärveššä, ambarit oldii vot, siel'ä marjat, kalat, l'ihat, l'eibie mid'ä ollou sid'ä, ambarissa ollaa od'd'el'no ulgohuon'ehešta, sielä kaikki, n'i eij‿ollun lukkuo, kahallaa ol'i kaikičči, meil'ä eij‿ollun, eigö koškenu n'i ken.

Meil'ä ol'i iel'l'ä šemmoin'i, mie muiššan hyvin yl'en muiššan, jesl'i ken ollou min ottanu, da zamiet'ittii, no tavotettii prosto, šauva ku pannaa n'äin, kyl'ä kučutaa, kerrut'aa, šauva, keät ku n'äin sivallutaa, da štan'it, l'ibo akalla, l'ibo mužikalla, ku štan'id n'yhät'ää, n'i kiru što: «Ja vor! Mie vora! Varraššin!». Ei kirgune, kerda šanotaa, kakši, siidä on na mežah, še kol'učoi trava, no vot, sil'l'ä i st'ogn'itaa.

ф. 2241/24, 25, D. S. Kondrojev, Poaen, 1975.

81. [Lukut oldii ambariloissa]

Oldii i oštolukud n'e. Ol'i erähissä omia gi ažetuksie. Mie muissan, miän tuan pert'in alla ol'i alahane se ambari, gorn'ičan. I piällä päin ol'i hodu, i pert'issä, značit, ol'i luajittu lat't'ie loukko, a sinne ol'i ažetettu pöngä ovee, i t'änne laššettu moine ol'i kr'učka, n'i kr'učkaa nossat pöngän, dai ovi avauduu siel'ä, potom lassellat.

ф. 2120/17, A. F. Gotčijev, Semčärvi, 1975.

82. [Lava]

Lavaksi ku kučutaa, hyö meččäpert't'izissä el'et'ää siel'ä, se lavad luajittu on, n'e ka vai lavad luajittii han iel'l'ä. No meččäpert't'izil'l'ä luad'ie, siel'ä l'induloja da kaikkie sohran'ie, pid'iä. Semmoin'i luajitaa. Paččahilla luajitaa. A se paččahien piällä moine ku pert't'ine. Katos siel'ä, eigo l'ämbie eigo mid'ä, se vilu ol'i heil'ä siel'ä. Konza kalalla käyvvää l'ibo kunna, n'i vod n'iissä siel'ä vod mi kai siel'ä ollou piet't'ävä, n'in panet što ei n'i ken košše. Ei vet' silloin omad, vierasta eij‿ollun n'e ked'ä kävel'ijiä, silloin mečissä, omat ei koššettu. Jogohizella omad n'e i oldii ažetukset, ket käyd'ii siel'ä l'induloilla, l'ibo kalaa, l'ibo kunna männää. Ei toin'i toizen koššettu silloin.

Ahkivot oldii, ga ahkivolla talvella siel'ä. Vai talvella ahkivoloilla. L'ibo hirvi siel'ä moožet suahaa l'ibo. . .vot ahkivot otetaa. Sil'l'ä viet'ää l'amkoilla tože. Se vain lunda myöt'e siel'ä kävel'öy.

ф. 2022/1—3, I. V. Segežskii, Muasel'gä, 1974.

83. [Mel'n'ičča ol'i jovella]

Mel'ničča ol'i gubassa, tuola, kusta jogi l'äht'öy. Vezimel'n'ičča. [A ken'en se ol'i?]. A kyl'än prosto ol'i. Kyl'än. [A ken ol'i mel'n'ikkana?]. Ol'i mel'n'ikkua mon'i siid'ä. Mel'ničan luaji sen, tässä ol'i, tuldii Suomesta kaksi hengie t'ähä, miän kyl'ää, hyö oldii muast'erit, šuomelazet, da miän kyl'ää t'ähä hyö el'evyt't'ii. Dai hyö luajittii sid'ä mel'n'ičča. Yksi hengi, značit, mel'n'ičča se luajittii, l'äksi pois sid'ä järel'l'ää kod'ii sinne, a toine jäi t'ähä da t'ästä nai miän kyl'äst'ä. [Emänd'ä. Ken?]. Puaruo. Puaro? Ken se nai? Ei miän kyl'ästä. Kondievuaralda. Dai hiän siid'ä ol'i mel'n'ikkana kodvan. A potom sen jäl'gie ol'i viel'ä yksi starikka siid'ä, dan'iin. Se ku voina rod'ie tämä, mel'ničča jäi siidä **n'i**, voinan aigana se mel'n'ičča murennettii, dan'iin ei n'i rojinnud mel'n'iččia.

ф. 2120/18, A. F. Gotčijev, Semčärvi, 1975.

III. ОДЕЖДА И УКРАШЕНИЯ

Народная одежда занимает немаловажное место в комплексе источников, привлекаемых при этнографическом районировании. В Сегозерье основным материалом для изготовления традиционной одежды были домотканый холст —льняной (pelvahine), конопляный (košto), а также шерстяные и полушерстяные ткани (šarga; тексты III, 1, 2, 4—6, 26). Из льняных тканей изготовлялась праздничная одежда, из конопляных и шерстяных — будничная. Однако во второй половине XIX в. вместо домотканых все шире стали употребляться для шитья одежды покупные ткани, в основном хлопчатобумажные. В составе костюма молодежи, по сведениям местных краеведов, фабричные ткани (кисейные, нанковые, штофные) использовались уже в середине прошлого столетия.[1] Данный процесс был общим для всех районов Севера и связан с активизацией хозяйственно-экономической деятельности крестьян, развитием товарно-денежных отношений, усилением межобластных и межэтнических связей, вызванных развитием капитализма. Это привело к появлению новых материалов в крестьянской одежде и частичной территориальной нивелировке ее покроя, к изменениям орнаментального украшательства.

Мужская одежда. По составным частям и покрою мужская одежда была более однообразной, чем женская. Комнатная одежда состояла из подпоясанной узким ремнем рубахи, выпущенной поверх штанов. Повседневную рубаху шили из конопляных тканей, праздничную — из льняного полотна, ситца, сатина, кумача (тексты III, 4, 7, 8). По покрою различались рубахи двух типов: с разрезом ворота на левой стороне груди (с воротником или без него; рис. 28, *1*, *2*) или с разрезом на середине груди. Рубахи первого типа носили молодые мужчины, тогда как второго — только пожилые.

---

[1] Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов Повенецкого уезда. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 22, л. 11—12.

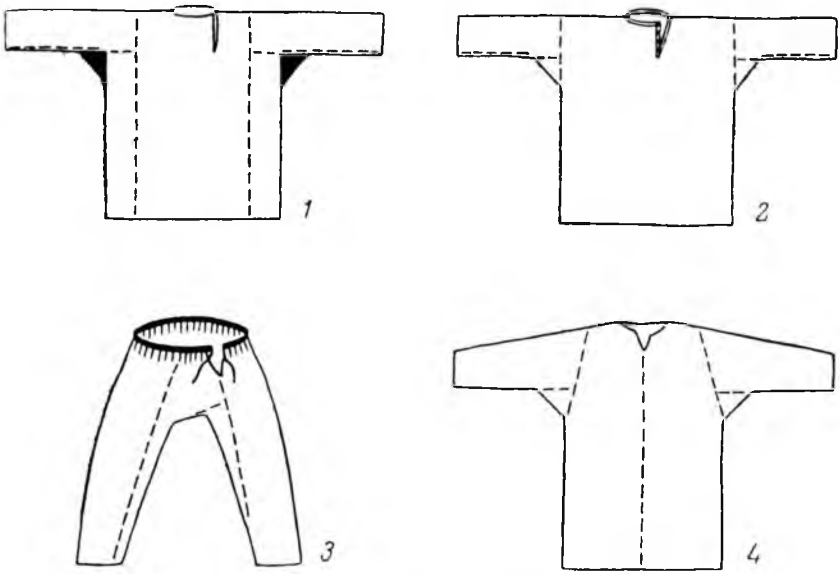

Рис. 28. Мужская одежда.

1 — рубаха-косоворотка с цветными ластовицами (Юккогуба); *2* — рубаха-косоворотка со стойкой (Семчезеро); *3* — порты (Мяндусельга); *4* — зипун (Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 22, л. 7).

Порты (штаны) были с узкими штанинами, между которыми вшивалась вставка из двух клиньев (рис. 28, *3*). Присборенный пояс завязывался веревкой (тексты III, 2, 4, 6). Повседневные порты изготовлялись из конопляной ткани (kuad′iet); охотничьи и рыболовецкие штаны — из шерстяной домотканины (pukšud, šargaštanit). По покрою они близки к первым, только шили их с поясом и застежкой. Праздничные штаны делались из покупных тканей (štanit).

Штаны с узким шагом были характерны в прошлом и для других групп карельского и северорусского населения. Отличие состояло в том, что в южнокарельских и сопредельных русских районах их шили из льняного или полушерстяного (с основой из льняных нитей) полотна.

Верхняя мужская одежда почти не отличалась от женской. Она была представлена в Сегозерье такими разновидностями, как ригачная рубаха, зипун, фуфайка, кафтан, полушубок, шуба, тулуп, балахон (армяк). Тот или иной вид одежды предназначался для определенного времени года и соответствующих производственных работ. Например, ригачные рубахи (vierdoräččin′ä, l′iinapaida, koštopaida), которые шились из холста, надевались поверх нательной одежды на пожоги и обмолот зерна (тексты III, 4, 9, 10). Рубахи такого типа можно считать этнографическим реликтом в верхней одежде сегозерских карел: раскрой их был туникооб-

разным, из цельнокроеного полотнища с двумя швами по бокам и под рукавами. Горловину составлял небольшой вырез. Рубаха подвязывалась веревкой или узким плетеным, нередко тканым, поясом (vyö).

Зипун (šoba, soloppa) карелы носили на рыбалку и лесные работы (текст III, 12; рис. 28, *4*). Он также относится к разряду глухой туникообразной одежды, хотя покрой его был более сложным (ластовицы под рукавами, шов на середине груди и т. д.), чем покрой ригачной рубахи. Зипун шили как из конопляной ткани, так и полушерстяной, с основой из конопляных нитей. Его опоясывали кожаным ремнем, к которому подвешивали нож и огниво. В рассматриваемый период он сохранился в качестве промысловой одежды у нерусских народов Севера: саамов, коми, хантов и др.[2]

Такие разновидности верхней одежды, как фуфайки (шерстяные свитера), кафтаны (kauftana), полушубки, шубы (turkki), тулупы, балахоны (soloppa), своей формой, материалом и терминологией не отличались от одежды других групп карельского и северорусского населения (тексты III, 6, 11, 13).

При описании верхней одежды важно учесть более мелкие части ее, придававшие сегозерскому традиционному костюму своеобразный этнический колорит. Они связаны с промысловой деятельностью карел (лесными работами, извозом, рыболовством, охотой).

В первую очередь это рукавицы, вязанные из конского или коровьего волоса одной иглой или на спицах, которые надевались в холодную погоду на рыбную ловлю (текст III, 14; рис. 10). Во время лесных работ и извоза обязательной принадлежностью крестьянина были шерстяные нарукавники (текст III, 14; рис. 29, *3*), рукавицы кожаные и вязанные одной иглой вкруговую (тексты III, 14, 15), а также аналогичной вязки чулки без пятки (рис. 29, *2*, *5*). Шею обычно обвязывали очень длинным шарфом, старики — платком (текст III, 16). Летом для защиты от комаров на голову надевали кукель (холщовый капюшон), который заменялся иногда платком. Обязательный атрибут мужчины на промыслах — заплечные мешки (šalkku), шитые из домотканины или телячьей кожи.

Часть названных деталей одежды имела параллели в одежде северных и южных карел, а также вепсов, коми, саамов, отдельных групп северорусского населения (кукель, шейные платки, вязанные одной иглой рукавицы и чулки), другая — только в одежде южных и северных карел (заплечные мешки и очень

---

[2] Русские. Историко-этнографический атлас. М., 1967, с. 242—243; Л у к ь я н ч е н к о Т. В. Материальная культура саамов Кольского полуострова конца XIX—начала XX в. М., 1971, с. 124; Б е л и ц е р В. Н. Очерки по этнографии народов коми. — Тр. Ин-та этногр. АН СССР, 1958, т. 45, с. 245—246; С и м ч е н к о Ю. Б. Культура охотников на оленей Северной Евразии. М., 1976, с. 175—177.

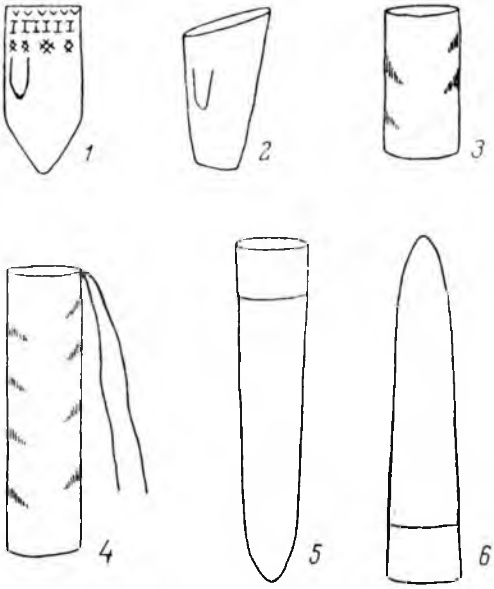

Рис. 29. Детали одежды.

1 — рукавица шерстяная (по: Blomstedt Y., Suksdorff V. Karelische Gebäude und Ornaments-Motive. Helsingfors, 1900, S. 177); *2* — рукавица шерстяная, вязанная одной иглой (Остречье); *3* — нарукавник шерстяной, вязаный (Паданы); *4* — наголенник холщовый (Мяндусельга); *5*, *6* — чулки шерстяные, вязанные одной иглой (Лазарево).

длинные шарфы), тогда как некоторые детали (вязанные из шерсти нарукавники и рукавицы из конского или коровьего волоса) распространялись в рассматриваемое время лишь в Средней Карелии.

Головными уборами у мужчин были суконные, меховые, валяные шапки домашнего изготовления, а также покупные. По описаниям XIX в., крестьяне пожилого и среднего возраста предпочитали носить валяные шляпы с широкими полями. Предметом щегольства молодежи были суконные фуражки.[3]

Наиболее распространенными видами зимних головных уборов в рассматриваемом районе были шапки из овчинного и заячьего меха, форма которых сходна с современными (текст III, 16). Однако в д. Юккогуба информаторы еще помнят об особого рода шапках — с опушкой из меха и высоким верхом. Их носили пожилые крестьяне в качестве рабочих головных уборов (в лесу, на охоте и т. д.). Но поскольку в начале нашего столетия они вышли из повседневного обихода, то нам, разумеется, шапки такого рода встретить уже не удалось. Описание аналогичных

---

[3] Ладвинский Ф. Особенности общественного быта жителей Паданского погоста и о Ребольском приходе Повенецкого уезда. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 5, л. 4.

Рис. 30. Лапти косого плетения (Лазарево).

головных уборов — «с четырехугольным верхом и меховым околышем» — имеется в записях краеведов середины XIX в., повествующих об одежде крестьян Паданского погоста.[4] Речь идет о весьма древних головных уборах, описание которых полностью совпадает с данными Т. В. Лукьянченко о мужских головных уборах скандинавских и кольских саамов.[5]

Мужская обувь в Сегозерье, как, впрочем, и в других районах, от женской отличалась мало. Основной рабочей и выходной обувью были белые сапоги (kengät) из выворотной кожи с длинными голенищами и ступней на одну ногу (тексты III, 17, 18). Другая разновидность кожаной обуви — коты (kotit), надевавшиеся во время домашних хозяйственных работ (текст III, 19). Это по существу те же сапоги, но без голенищ. В качестве зимней рабочей обуви наряду с сапогами из выворотной кожи носили сапоги из выделанных кож с ног оленя, сшитых мехом наружу. Внутрь подшивалась суконная подкладка. Назывались они koibi (слово, явно происходящее от саамского koib — «шкурки с ног оленя»). Кроме Сегозерья koibi были известны лишь в Ребольском приходе.

Валяная обувь стала входить в обиход сегозерской деревни на рубеже XIX—XX вв., но не получила здесь особо широкого распространения (текст III, 20).

Плетеная берестяная обувь обычно употреблялась во время полевых (на пожогах) и покосных работ (текст III, 21; рис. 30). Надевали ее с наголенниками (kalžut), сшитыми из одного куска конопляной ткани. Наголенники держались на ногах при помощи обор (рис. 29, *4*).

Плетеная берестяная обувь — лапти — известна сегозерским карелам под несколькими названиями: viržut, luapoĺit', l'öt'öt'.

---

[4] Там же.

[5] Лукьянченко Т. В. Указ. соч., с. 123.

Ее разновидности отличались и внешним видом, и способом плетения. Первые две — имели высокие края и задник. Подобного рода обувь изготовлялась техникой косого плетения. Другой преобладающий тип плетеной обуви, отмеченный краеведами XIX в., — лапти с низкими краями и оборами по бокам, исполненные техникой прямого плетения (текст III, 22).

Женская одежда. В комнатной женской одежде выделяются два комплекса: с сарафаном и с юбкой.

Комплекс одежды с сарафаном включал рубаху, сарафан, передник, нарукавники, сороку (или повойник).

Рубаха (räččinä) являлась необходимой частью обоих комплексов женского костюма. Однако есть сведения о том, что в XIX в. у повенецких карелок, прежде всего у замужних женщин, существовал обычай во время домашних и хозяйственных работ носить только рубаху с ремнем или поясом.[6]

Наиболее распространенным типом рубахи в конце XIX— начале XX в., которую надевали под сарафан, была рубаха, состоявшая из двух частей: верхней — рукавов — и нижней — станушки (рис. 31, *2*). Рукава, сделанные из льняного полотна, кроились узкими и длинными, нередко с поликами на верхней части. Станушку шили из четырех полотнищ более грубого льняного или конопляного холста. Рукава же из фабричной ткани, которые, как правило, собирались в пышные сборки, вошли в обиход сегозерской деревни во второй половине XIX в. (рис. 31, *3*, *4*). В девичьем наряде рубахи такого типа отмечены еще в середине столетия.

Праздничные рубахи отличались от будничных качеством материала и наличием на них вышитого (позже — тканого) орнамента (рис. 31, *1*). Причем если в начале прошлого столетия вышивали верх рубах (плечо и ворот), отчего и сами рубахи имели название muiskaräččinä (muiska — украшенные красочным орнаментом тканые нашивки на плече), то во второй половине века в связи со сменой материала на рукавах (домотканых — фабричными) орнаментом украшали лишь подол (рис. 31, *3*, *4*; 53).

Сарафаны, которые сегозерские карелки носили поверх нательных рубах, были двух типов: глухого косоклинного и прямого покроя на лямках.

Сарафаны первого типа, вышедшие из употребления на рубеже нашего столетия, носили в XIX в. в качестве каждодневной одежды. Их шили из košto — конопляной ткани синего или белого цвета (рис. 32, *1*). От материала сарафан и получил свое название — «кошто». Заметим, кстати, что если у русских «костычем» назывался только косоклинный сарафан глухого покроя, то у сегозерских карел это понятие относилось ко всем изделиям, которые были изготовлены из конопляной ткани (например,

[6] Петров И. Повенецкие карелы. Их домашний и общественный быт, поверья и предания. — Олонец. губерн. ведом., 1863, № 38, с. 146.

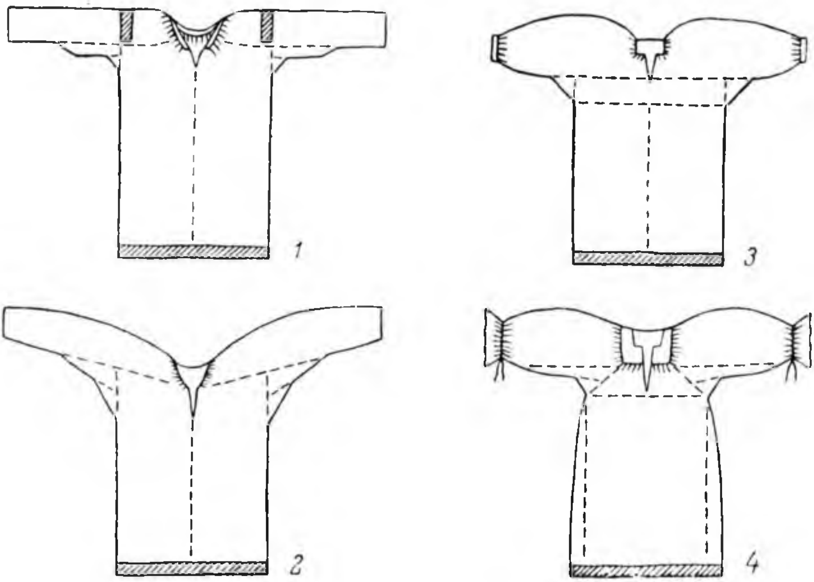

Рис. 31. Типы женских рубах (из разных деревень).

1, 2 — с холщовыми рукавами; *3, 4* — с лифом-воротушкой из фабричной ткани.

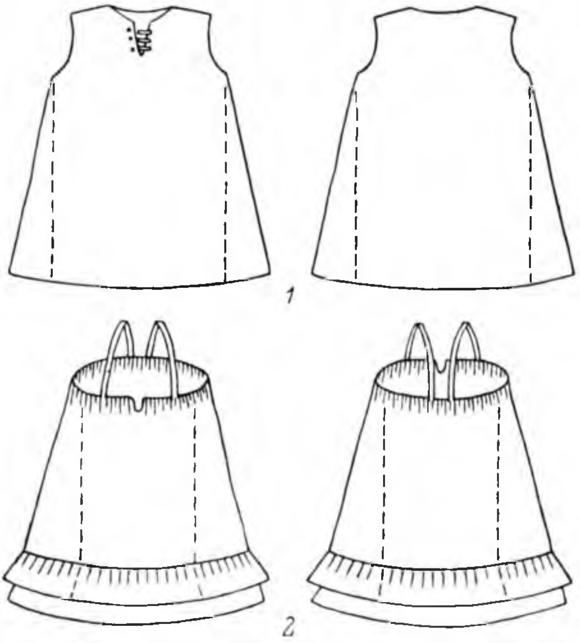

Рис. 32. Типы сарафанов.

1 — из конопляной ткани (Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 22, л. 7); *2* — на лямках (Юккогуба).

koštokuadiet, koštoräččinä, koštojupka и т. д.; тексты III, 1, 2). Поэтому нельзя согласиться с утвердившимся в литературе мнением исследователей о русской природе данного понятия у карел только на том основании, что оно относилось к перенятому из северорусской одежды сарафану древненовгородского образца.[7] Термин «кошто» имел у них несомненно более давнюю историю, чем появление такой детали одежды, как косоклинный сарафан.

На кошто сегозерские карелки надевали нарукавники (piälishiemat) — род короткой, не доходящей до пояса кофты глухого туникообразного покроя, со вшитыми на плечах рукавами (рис. 33).

Сарафаны второго типа изготовлялись из фабричных тканей (рис. 32, *2*). В зависимости от сорта материала названия их были различными: šulkku, kaššamiera, guarusta и др. Следует также заметить, что в прошлом столетии такие сарафаны входили лишь в состав праздничной одежды, которая в целом состояла из следующих частей: сарафан; рубаха с рукавами из кисеи, нанки, кумача, сатина; передник (peredn'ikka), сшитый из ситца и нередко украшенный вышивкой; душегрея (koufta) с подкладкой из кудели и с ситцевым верхом; казачок (kazačka) — приталенная кофта (тексты III, 23, 28, 29, 31, 32; рис. 34). В начале XX в. праздничная одежда указанного вида превратилась в будничную.

Второй выделенный нами комплекс сегозерского женского костюма — одежда, основную часть которой составлял не сарафан, а юбка (рис. 35). Он включал рубаху, кофту (koufta) и юбку (jupka). Комплекс с юбкой использовался в основном в качестве рабочей одежды во время домашних, хозяйственных и лесных работ, а также рыбной ловли. В праздничной одежде юбку нередко надевали под сарафан (тексты III, 24—26).

Юбка изготовлялась из сотканной на четырех подножках полосатой многоцветной ткани, которая могла быть полушерстяной (šargajupka, villane jupka), конопляной (koštojupka), льняной (pelvahine jupka) или из тряпичных лент (ribujupka, tročmujupka; рис. 35, *2*). По характеру сшивания трестов юбка имела рисунок в вертикальную или горизонтальную полоску. На поясе она присбаривалась или закладывалась в мелкую складку. Поздней деталью, по рассказам информаторов, была оборка на подоле; ее стали пришивать в подражание праздничным сарафанам с оборами. Полосатую юбку носили с короткой кофтой, ткань для которой изготовлялась из тряпичных лент.

Женские головные уборы не отличались ни разнообразием вариантов, ни локальной спецификой (тексты III, 27, 28, 30, 33; рис. 36). Летом девушки носили ленту или налобную повязку, зимой — один платок на голове, другой — па груди, волосы заплетали в одну косу. Женскими головными уборами

---

[7] Русские. Историко-этнографический атлас, с. 205.

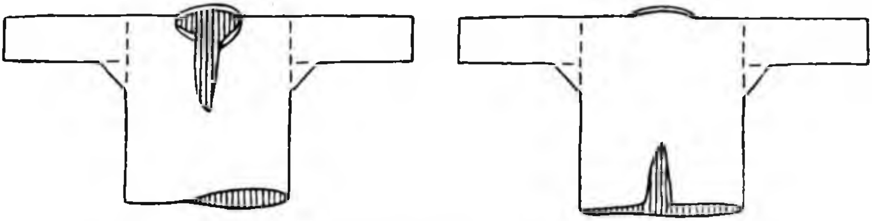

Рис. 33. Нарукавники холщовые. (Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 22, л. 7).

Рис. 34. Шугай. (Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 22, л. 9).

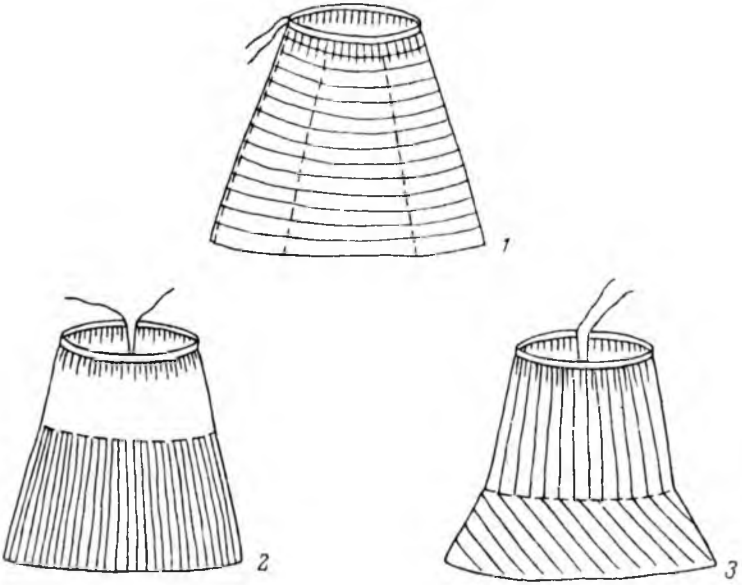

Рис. 35. Типы юбок.

1 — шерстяная с конопляной основой; *2* — из тряпичных лент с верхом из конопляного холста (Семчезеро); *3* — из конопляного холста (*1*, *3* — Сельги).

Рис. 36. Женский традиционный головной убор (Карельская Масельга).

Рис. 37. Женский национальный костюм (Сельги).

были сороки из ситца, сатина, кашемира и т. д. В Сегозерье сороки вышивкой не украшались. Поверх головного убора женщины повязывали платок (рис. 37), волосы заплетали в две косы, обертывая их вокруг головы.

Обрядовая одежда (тексты III, 36, 37; ф. 1880/13). Свадебная мужская и женская одежда отличалась от повседневной или праздничной лишь тем, что ее старались изготовить из более дорогих материалов. Как и количество приданого, одежда в свадебной обрядности была своего рода символом социального престижа девушки или парня в обществе. Кроме того, назначение отдельных деталей в свадебном костюме связано не столько с практической или престижной функцией, сколько с магико-очистительной (обычай накрывания скатерью стола в вязаных рукавицах, закрывание лица невесты платком, обвязывание тела шерстяными поясками и т. д.).

В комплексе и покрое погребальной одежды у сегозерских карел сохранилось вплоть до 40-х годов нашего столетия немало архаических черт. Женская погребальная одежда состояла из туникообразной рубахи, сшитой наметкой «от себя», сарафана

(юбки), кукеля и савана. На ноги надевали коты из сыромятной кожи и холщовые чулки без пяток. Шерстяные вязаные вещи, по сведениям информаторов, местное население старалось на покойного не надевать, считая, что это может вызвать падеж скота.

Девушку хоронили в свадебной одежде. При похоронах не причитывали. Вплоть до опускания гроба в могилу ритуал сопровождался песнями и музыкой. Этот обычай, очевидно, связан с такой древней обрядностью, как похороны-свадьба.

Мужская погребальная одежда была такой же, как праздничная, только поверх нее на покойного надевали еще кукель и покрывали его саваном.

Украшения. Традиционные ювелирные украшения сегозерских женщин в настоящее время не сохранились. Уже в прошлом столетии карельские крестьянки пользовались покупными украшениями. Однако в народе жива память о том, что роль украшений в костюме не ограничивалась только их чисто эстетической функцией.

Состав украшений зависел от возраста женщины (текст III, 35), соответствуя ее основным жизненным этапам: девочка, девушка-невеста, женщина-мать, пожилая женщина. Это несомненно отголоски древнеродового обычая, указывающего на связь украшений с делением на возрастные группы и основными этапами изменения социального статуса женщины.

Из всего вышесказанного ясно, что выделить общесегозерскую форму одежды, отличную от костюма других этнолокальных групп, едва ли возможно. Каждый из рассмотренных видов одежды по своему функциональному назначению, покрою, материалу и другим признакам обнаруживает близость, а большей частью и идентичность с одеждой соседних этнолокальных групп населения.

Такие элементы сегозерской одежды, как зипун глухого покроя, подпоясанный ремнем, суконные штаны, кукель или платок, сапоги из сыромятной кожи с высоким голенищем, а также шапки с меховым околышем, входившие в состав так называемого промыслового костюма, обнаруживают наибольшее сходство с одеждой крестьян северокарельских районов, где, как известно, значительное развитие получило промысловое хозяйство.

Другая разновидность одежды, составными частями которой были ригачная рубаха, подвязанная поясом, наголенники, лапти и иные детали, тяготела к одежде населения южных районов Карелии. Как в Сегозерье, так и в Южной Карелии она использовалась во время земледельческих работ.

Что же касается праздничной мужской и женской одежды, то она полностью сходна с одеждой других групп карел и соседнего русского населения.

1. [Kostolanga]

Kostolanga on l'iinaista. . . l'iinua ku piet'ää, l'iinan langa kezrät'ää, l'iinazesta langasta luuvaa, n'el'l'ä susta pannaa, kuvotaa kosson luaduu. Kosto luajitaa. . . kui n'ytten luajitaa kačo raznoida, n'ii n'i siidä raaznoida, n'äin še slojaa matataa kossolla. No a l'iinazella n'el'l'äl'l'ä suksella, hän eij‿ole slojie. Kossolla proiitaa yhel'l'ä suksella kuvotaa, a l'iinazella — kahella, kahella polletaa, kaheksi jät'et'ää. Se l'iinane. A yksipiikkižen dan'iin pelvahista — kahella suksella, se tulou pelvahine da yksipiine.

Kosto luajittii l'iinasta. Dai yksipiine l'iinasta. Dai l'iinane l'iinasta. A pelvahine se krom luajittii pelvahasta. Pelvahasta ol'i jygiembi ruadua, a l'iina ol'i kebiembi, l'iinua piet't'ii en'n'e äijin.

ф. 2247/8, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

2. [Kui ku(ottii]

L'iinašta, koštuo kuvotaa l'iinašta. L'ienöy ku kirjakaž l'ienöy. Kahella šukšella, on n'el'l'ä šušta. Pannaa, kuvotaa. Sen'i rojitaa kui viivat. A mid'äba? N'iingö štan'ija laukoišta iellä oššettii, ei kaikilla oldii. N'el'l'äl'l'ä šukšella kuvottii, košto l'ienöy. Kuvotaa, n'i t'än ku pannaa jalga, kahella šukšella, t'ämä eisset'ää t'ähä jalga, t'ämä t'ähä. Toaš, t'ämä t'ähä, t'ämä t'ähä. Dai l'ykät'ää da plakataa. Toaž n'el'l'äš kerda t'ähä. Toaš t'änne päin lähet'ää, n'i toaž n'äin: t'äst'ä eist'yy t'ähä, t'ämä t'ähä. N'i se l'ienöy ku kirjava, košto. Koštošta perinäpeäl'yst'ä loajittii. Eij‿ollun ošto, vähä ol'i ošto. [Kuin sidä kirjavoa sanottii?]. Ka košto. Košto. Roadau koštokoad'iešša. [Koad'iet mit on?]. Kal'sonoista peäl'ičče n'e toižet. [Niid'ä piet't'ii roadoo?]. No, roadoo. Koad'iad n'e ollaa pelvahižet, voatteižet toože, a n'e pannaa roadošša peäl'l'ičči. No koad'ien peäl'l'ä. Ol'i kaikemmoista.

ф. 1890/5, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

3. [Muzikoilla oli koad'iat]

A mužikoilla ol'i koad'iat loajittu. . .da paida toaš t'äh šoah, pit'kä se, sen laškou sinne šeämee n'iil'l'ä koad'ialla, a ken n'iin kävel'öy väl'l'äl'l'ää.

ф. 1876/8, N. I. Titova, Sel'gi, 1973.

4. [L'iinasta luajittii]

Lin'd'järves luajit't'ii, n'i pand'ii štan'iloiksi muškal [piäl'yskoad'ieksi] šiid'ä kezäštan'iloiksi, kežäštan'it da l'iinapaida luajitaa, ruadoo käyvvä.

ф. 2012/45, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

5. [Sarga]

Villua kezrät't'ii, n'i villazes, no n'ämäd loimet pannaa t'yöhizet, a n'et kudiet pannaa villazet, no a siid se ku kuvotaa, se villazed n'e kudomizet, šiidä heidä ruvetaa vanuttamaa sargua, l'ämmitetää vettä, siid ollaa n'ämät, miän sanotaa karžinlauda, karžinaa männes, karžinlauvat ollaa, vassakkaa istuodaa, značit, yksi istuotee tuane, no sein'iä vasse, a toine päččie vasse sinne istuotee, šiid n'äin kessel pannaa se sarga, šiid n'äin hičutetaa jalloil vassakkaa ka puoles toizes akat, no, šiid'ä puolee toizee yht'ä ku n'äin hičutetaa, hičutetaa, vedeh palavah kassetaa, muilal viel'ä hieretää, i yl'en äijäl vanutetaa, sargua vanutetaa, vanutetaa, vanutetaa, vanutetaa siid n'e höyhyt n'äin puissetaa kahen keskee, štobį l'äksis l'iiga se pois, no vanutetaa, vanutetaa, kun'i se ei tule ihan, štobi rod'iiz villal tulomaa, da järenöy, sid vot heitetää, yn'n'ä päivät kahen kačo, n'iin kai peržies nahkad lähetää, n'i do tovo n'äin hičutetaa vastakkaa jallal.

ф. 2012/32, A. B. Jefimova, Cobene, 1974.

6. [Šargua piet't'ii]

Šargua luajittii vain ku ruaduassa: kauftanat, štan'it mečissä ruaduassa. Vedoloissa piet't'ii šargaštan'it talvella — ei kassu polvi. Dai kauftanoja piet't'ii, što vihma ei tartu.

ф. 2252/15, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

7. [Mid'ä pyhän'äpiän'ä piet't'ii]

A pyhän'äpiän'ä [mužikat, starikat] pannaa oštopaida, kumakkane, ruškie, no. No a brihoilla viel'ä ol'i n'iil'l'ä brihoilla luajittaa, but't'o kui nu i hyvie paidoja eij‿ollu, šulkkuzie paidoja eij‿ollu, siiččazet kaikki vet, da holst'anožie da sat'inazet. A muuda eij‿ollun.

ф. 2250/6, I. I. Petrova, Mänd'ysel'gä, 1975.

8. [Proažn'ikkašobat]

[Proažn'ikkašobat mužikoilla da brihoilla] koššarinda paida mužikoilla, brihoilla ol'i. No t'ähä rinda loajittii vorotn'ikka, korgie stojaačoi vorotn'ikka ol'i, a t'änne ol'i rinda n'äin l'eikattu

t'äh koššažee. Sidä šanottii koššarinda paida. Remen'it oldii mužikoilla. Ol'i erähil'l'ä i vyöt. A n'e oldii semmoizet šulkkužed n'i ku šnuora rovno punotut, toko oššetut oldii, n'e eij‿ollun koissa loajitut, n'e ošto oldii.

ф. 1876/11, N. I. Titova, Sel'gi, 1973.

9. [Riihiräččin'ä]

Vierdoräččin'ä. Riihiräččin'ä on vierdoräččin'ä yhemmoin'i, yksi räččin'ä tulou še. Šiid'ä riiht'ä puimassa, šiid'ä käyd'ii vierd'ämää n'iissä räččin'öissä. A luajittii l'iinazesta t'yöst'ä, luajittii yksipiizest'ä. A luajittii i havadosta l'ibo värčist'ä. Havado dai värčči — kumbane on. Meil'ä sanotaa värčči, Pyhän'iemessä sanotaa havado. Valgie [ol'i] čorneuduu siel'ä, viel'ä pid'au pessä se räččin'ä, et aino vet' yht'ä l'igaa pie. Pannaa porokat't'ilaa da pessää da, l'ibo buččii, tuhkaa, keit'et'ää siel'ä räččin'ä, štobi ol'iz valgie.

ф. 2252/25, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

10. [Akkojen šobat]

[L'iina] on gruuboimbi, pelvažvoate on pehmiäne da,še on hoikkane, a še l'ien'öy gruuboimbi. Akoilla peredn'ikkoa toičči vyöl'l'ä l'ibo kurtta. . .L'ibo kuvottii ribua revit'et't'ii da ribukurttie loajittii da, riihiräččin'ä: riihee l'ähet'ää, da räččin'ä loajitaa pit'kä, proimiloilla kui sarafančikka loajitaa da toine al'ičči pannaa da vai riiht'ä puijaa, pit'kä, pidohuttaa moada myö. Kai loajittii el'eässä.

ф. 1879/9, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

11. [Kauftana]

[Pruazn'ikkaa] kauftanoissa vet ei l'ähet't'iä, šiihi pid'au parembazet. Akoilla ol'i kauftana ruppisel'ga, luajitaa ruppie sinne, kaunehembi kaččuo, a mužikoilla [kauftana] ol'i väl'l'embi sel'gä. Mužikka pan'i toičči turkista piäl'ičči daže kauftanan. Akoilla ol'i okuratnoimbi kauftana.

ф. 2252/15, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

12. [Šoloppa]

A ku lähemmä meččää, peäl'ičči pan'ima šolopan, šemmoine ol'i šoloppa yhestä paloa dai riiht'ä puiješša pid'imä. Noo, šoloppa, hiematta ol'i. Šoloppa on muššemmašta voattiesta. L'iinazesta sistä, loajittii štobi lujembi. No, sen peäl'ičči panet kaikista.

ф. 1876/8, N. I. Titova, Sel'gi, 1973.

13. [Turkki]

[Pruaznikalla] oldii hyvät katekkahat turkit. Turkista piäl'ičči viel'ä kuššakod heil'ä ruškied l'ibo vihannat. N'e oldii pokupnoit. Koissa n'iid'ä kuššakoja ei luajittu, a n'e oldii pokupnoit. Vihanda on, ruškein veriviiloin kera da sin'izien, raaznoida ruškieda on. [Turkit] ombelutettii. Juuštärves Mikki ombel'i.

ф. 2252/15, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

14. [Alazet, vuacikkahat]

Alazet ollaa, da alazissa varret ollaa. Da n'iinne rukkazie piet't'ii. Rukkazet osoobo on t'ikutettu, nal'evo da pravo štobi ei ahavoiččis käz'ivaržie mečässä, t'ämän korgiet piet't'ii, rukkazet [10 sm], t'ikutettii ku alazen varži. Se tol'kko t'ikutettii oigein murn'ein, štobi hän ol'is ku rizinkkalla, pyžyis ihan kät't'ä myö. Toine vet ku t'ikuttau alane hoz varren kera, n'in mužikoilla ei pandu vartta sid'ä oigein da murn'ein. Dai akoilla ruadoloissa ei piet't'y. Što on käz'i toičči märgä, ruat, ei mäne käz'i alazee, no n'i s'iid'ä piet't'ii l'eviembi varži. Nuottua ved'iässä piet't'ii, vuačikkahad luajittii. Hebozet oldii, harjua l'eikkua, händ'iä l'eikkua, vuačikkahie luaji. N'ieglalla, yhel'l'ä n'ieglalla. Vuačikkahat ei kaššuttu, vezi ei tartu. Alazet kaššutaa.

ф. 2252/17, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

15. [Kindahat, šukat]

Kindahalla ol'i nahkalauda. Nahkalauda, viil'd'ii sid'ä myöte, šiid'ä l'eikattii peigalo t'ähä kohtažee, l'eikattii t'ähä meer'aijaa še lauda, lauda on šuuri. Se ku t'ämä lauda. Ka t'ämämmoine i on, kaa. Da šiihi t'ähä peigalo, t'ähä jeäy nahkoa palukkane. No n'äin. T'ämä l'ienou enzimäne t'ähä jeäy. T'ähä pannaa vie toizeksi peigaloksi, a t'iäl'dä päin t'ähä ommellaa še. . .no peigalo l'ienou kahesta paloa, tože kahesta paloa. T'ähä puolešta, toin'i toizešta. A t'ämä t'änne jeäy keskee. Siid'ä t'äst'ä n'äin otetaa, t'än pannaa n'äin, no väl'l'embi t'ädä kät't'ä myö, ommellaa. Nu kahella virvel'l'ä. No da siid'ä še t'ämä tähä ommellaa, siid'ä še keän'n'et'ää muurn'in, siid'ä t'äšt'ä puolešta ruvetaa jo i sid'ä vaštaa t'ädä peigaluo panomaa, n'äi rovno. No še tukutaa, še keän'n'et'ää, šinne päin oigieh käd'ee da važemee käd'ee. No, siid'ä loajitaa t'än' tonkka, t'ässä on viel'ä tonkad značit keäšt'ä viukutettii (?) keänd'ähyö. Da i jo i kinnaš. Jo on valmiš. [Kinnaš ol'i] važan nahkane, a lambahan nahkat turkiksi pandii. Alažet alla. Alazie ol'i pakšuloja, viijel'l'ä n'ieglalla n'ieglottuloja. No, n'ieglottu alane. [Viel'ä ol'i] t'ikutettu alane, še jo pakšumbi

tulou. Še viijel'l'ä spičkalla pid'au. [Šukat] loajittii šarkažet pit'ät. T'än t'ikutettii iče t'ikkulanga, t'ähä šoate, a šiel'd'ä pain t'ähä šoate šil'l'ä yhel'l'ä n'ieglalla n'ieglatut. No t'eäld'ä päin, a t'änne toizella. . . viijel'l'ä n'ieglalla. No. Sen ku t'ikutad da, t'ämän bokan zavod'it, sin päin umbuat toas yhel'l'ä n'ieglalla kaikki n'e. Da siid'ä tartutat sil'l'ä langalla. [Yhel'l'ä n'ieglalla] tulou glatkoi kuin alane.

ф. 1890/20, A. T. Ul'l'ijeva, Sel'gi, 1973.

16. [Šuapkat]

[Mužikoilla] šuapkat oldii, oštošuapkoja piet't'ii. Ken viluo varaz'i, jän'iksen nahkoista ommeldii da händä mod'eid'ii erähät. A kezällä furaškoida. Daaze mužikad l'ähet'ää ku nurmella, n'in piet't'ii, n'e starikat erähäd n'i daaze paikoissa vain kävel'l'ää nurmella — čakad vähemmäl'd'i šyyvvää. [Talvella kaglalla on] šarfa, dai starikat paikkoja piet't'ii — kaglalla šarffa. Pane hot' paikka kaglalla, šarfaksi. [Šarfat oldii pit'ät], pannaa kakši kerdua n'äin, t'änne t'äyd'y. A toine panou l'yhyön, n'e ol'i l'yhyöt.

ф. 2252/16, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

17. [Kuin luajittii jalaččie]

Meil'ä loajittii kottija omašta nahkašta, valgiašta nahkašta, Miula toatto ombel'i kengät. Toatto še meil'ä hyveä kengeä ombel'i.

ф. 1879/11, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

18. [Luajittii kengie]

A miun ukko tože t'ädä ombel'i kengiä, n'iin män'n'ää daže taloloih kučutah n'i siel'ä gošt'itetaa, šyötetää, n'iin siel'ä na mest'e ruadau, možet on šiel kilometrie viizi, n'i kävel'l'ää loitos, n'i mänöy šiel'ä n'edäl'it ombelou, kahet kolmet kengät ombelou daže n'el'l'ät, šiel na meste piällää, siid hyvin maksetaa, šyötetää hyvin. Vet ol'i, piekset't'ii valgieda nahkua, n'ämä živattua isset't'ii, nahkat piekset't'ii. . .l'igoh pannaa da luajitaa tahaz da sinne kuatah, štobi n'e karvad lähettäiz da kai. No siid'ä luajit't'ii nahkua, iče piekšet't'ii mon'is kyl'is.

ф. 2012/30, A. B. Jefimova, Cobene, 1974.

19. [Kotit]

Kun kengäd muretaa muut, šiäret otetaa, vie pannaa ku paremmat, n'e pannaa vie toizih kengii, jatkokengäd luajitaa. A kotid n'e l'eikataa pois. No, hyvie kengie ei pandua l'ehmie kaččuossa sinne, tanhuolla k eul lat't'eida, a n'iissä kottiloissa

kävel'd'ii staruuhat, emän'n'äd n'e. Tanhutpordahilla i piet't'ii siel'ä. Pert't'ii ei tuldu. Tanhuolla tullaa da t'ikkušukad jallassa k ollaa ga, se kotid l'ykät'ää sinne, a t'ikkušukissa tullaa.

ф. 2252/23, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

20. [Kuatančat]

Kuatančua oššettii. Vähä kuatančoja piet't'ii, pakkazilla krome vain. Kun'i on šuuri pakkan'i, piet't'ii. Ei iče luajittu, oššettii, a muuvalla kataidii kuatančua.

ф. 2252/16, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

21. [Vierrettii l'öttöl'öis]

[Kežäl'l'ä] l'öttöl'öis kävel'd'ii, vierdämää [paluo] käyd'ii l'öttöl'öis, potomu što kengät paletaa, nahkahizet, dai hein'äl kävel'imä. [L'öttöl'öis] kebie on, a uuvved vain skripitää vain, uuvves tuohes.

ф. 2012/48, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

22. [L'öt'öt i luapot'it]

[Ol'i] l'öt'öt i luapot'it. Luapot'it piet't'ii vopčee. L'öt't'yö [pl'et'it't'ii] tuohesta. [Tuohi otettii] keviäl'l'ä. Kun'i piäzöy ga sin'i pid'au tuohi ottua. A vain piäzen'n'än' heit't'än'öy, siid'ä tuohta et piäs's'ä. [L'öt'öl'l'ä] on n'okka madalembi, bokat on l'öt'öl'l'ä madalemmat, kroome vain jalgapohja el'gää vierd'iässä palakkaa. Noo. A luapot'issa on pägied dai reunat t'änne yl'emmä t'ähä šuaten, zgibaa šua. L'öt'öis's'ä oldii [šnurkat], luapot't'iloissa šnurkkua n'i m'yt'yt't'ä e‿ollu. Paglua pl'et'it't'ii t'yölangasta. Ku hattara pannaa, da t'änne vie otetaa, yl'ähää, štobi šorkka ei palais, hattarua myö otettii n'iil'l'ä pagloilla. Luapot't'iloja toičči piet't'ii t'ässä dai erähäd män'n'ää, keyhembi ol'i, n'i loapot't'iloissa kävel'i, vie daaže i nurmella män'öy. No, a l'öt't'öl'öil'l'ä vierret't'ii nagrista, ruista. Šiid'ä enne lat't'eida pešt'ii, l'öt't'öl'öil'l'ä hierottii peskun kera, eulu kruassitud ved lat't'iet.

ф. 2252/5, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

23. [Siičča]

Siiččaa pan'ima myö viizi šolgie, puolen viijet't'ä. Puol'i viijet't'ä šolgie da i šii viel'ä pan'ima t'ämän korguhuon uborkkan. N'äin da viel'ä panemma toičči kruuževuon t'ähä helman

randaa, morhan randaa. A t'ässä ol'i, t'äh kerai, t'ämä ol'i korgeambi, t'äh ol'i kerattu proimet. No. Peredn'ikka vyöl'l'ä, tuommoine räččin'ä, kizaa matkoat.

ф. 1884/1, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

24. [Jupkat]

Akoilla kuvomma villazed jupkat, značit primerno mušta lammas i siid panemma midä tahto t'änne toizemmoista valgieda panet obd'el'koiks i morhan luajit, i myö n'iidä piimä tože, piimä i daže kyl'yä myö kävel'imä, a ku lähemmä tajehta vedämää, n'ii šiidä ollaa ribujupkat, n'äin on, pit'in tä'nne kuvomma, n'ygöi polossut luajitaa, a polossuloi luajimma, hoikkazet panemma polossužet t'änne n'äin rivul kai hoikemakš, i siid t'ädä joi tajehta vedäessä, n'äin aijan ruadaessa da krest'anstvolois aivis ol'i, enne ved vähä, ei pidän revittiä, jesl'i siiččane ollou soba ga, okkuratno pid'i pidiä, što eulun mistä ottua.

ф. 2012/32, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

25. [Tročmujupka]

Myö kävel'imä kolme kilometrie bes'sodaa t'änne Čobenee. Lähemmä, a iel'l'ä oldii tročmujupkat, l'iga on sygyzel'l'ä polvesta suaten. Tročmujupkat, vot ka tuammoizet ollaa han polovikat, semmoizet oldii kuvotut, hienozet ol'dii, hienozet vot, a ku l'iga on, ga myö al'izet sobat keriämmä ymbäri, a šen tročmun [el'ä kuundele] iel'l'ä štan'iloja eij‿olluu, šen tročmujupkan panemma piäl'l'ä i l'igua myöt'e, pimie sygyzel'l'ä, vihma.

ф. 2008/58, A. J. Kirillova, Čobene, 1974.

26. [Aluizjupka]

Alačči pannaa pehmiembi šinne, mid'ä l'öyvetää. Iče mie daže aluzjupkis kävel'in tuammoižis, se on ei n'i vie pelvahizest, toizest, l'iinane se ol'i vie, kahel suksel luajitaa, n'iin l'iinas tože pannaa, ei juuri pelvahine, n'iin se prostoimmad roitaa.

ф. 2012/22, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

27. [Sorokka]

[Sorokat oldii] sulkkužet, otloassažet, kašamiiražet — ke'l'l'ä mit'yt't'ä himotti da loajittii. Ei viššivaidu. Ka yl'en vanhad loajitaa, sil'l'ä kel'l'ä eij‿o da ken ei voidoa mist'ä šoaha da. A n'iin n'in aino otloassašta da šulkušta da. No, odnocveetnoi. [Piet't'ii] jogo päivie. Ka loajitaa ykši da pi,ämä, pi,ämä toižen loajimma da. Ka iel'l'ä siel'ä loajittii, no, iel'l'ä puhtahembana loajittii. A n'ytten yht'ä. Mie kun loajin da yhen pi,än, pi,än, da toižen n'i loajin. Da ei n'yt i piet't'iä, harvažee piet'ää.

ф. 1880/11, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

28. [Proazn'ikkavoatteista]

Kel'l'ä ol'i šulkku peäl'l'ä, kel'l'ä goarusta — še šerst'anka, räččin'öi, morhahiemat, pered'n'ikkoi pit'kie, kruuživologen keralla: šulkkupaikkka peässä, l'entat t'än šoate ta kaššat [yhel'l'ä kaššalla] pl'et'it'tää, pit'ät tän šoate l'entat. A jalašša št'ibl'ietat, korgiekannat. T'ämämmoižukkažet kandažet šen'in. Kel'l'ä oldii ičeloajitut ommelluot, ken ol'i keyhembi — bašmakat, a kel'l'ä n'i viel'ä i pal'l'ahin jalloin. Kel'l'ä mid'ä aigaudu. Ka laukašta oššetut št'ibl'ietat, muinengi šn'urkilla. No šeäret t'ähä šoate, otetaa šn'urkilla. [Pal'l'ahin jalloin kižattii?]. Ei jo kižattu, ga hyppel'imä pal'l'ahin jalloin kežäl'l'ä. Proažnikakše hod mid'ä ga löyd'imä, hot toiželda velgaa otad da laihinaa siihi. Dai iče šemmoista [ommeldii]. Šemmoista kotid rouno, kotid rouno. T'ässä ol'i ombel'ija, veid nahkad da.

ф. 1884/5, A. Z. Loginova, Sel'gi, 1973.

29. [Proazn'ikkašobat]

Jängärvessä ol'ima Il'l'an päiväl'l'ä. N'yt tulou ka Il'l'an päivä, šuovattana l'ähemmä, otetaa meid'ä sinne. Kel'l'ä on hebožet. Meil'ä n'i mid'ä, bednotaa ku ol'ima. Mänemmä sinne, illalla da huomukšella noužemma, da boltamma, kižoamma. N'el'l'ä viizi šiiččoa pid'au ottoa. Ku päiväkižaa pid'au šiiččä, päivälounakižaa pid'au toine, siid' pid'au siihi bes's'odaa kolmaš. Huomukšella noužet toissa peän'ä Il'l'än päiväst'ä, pid'au toaž mi kai panna, toaš smen'iä. Toaš kaksi päiveä ku proaznuijaa, ga šiiččoa viiži pid'i keralla, hot ollemma bes's'odašša pid'an yht'ä šiiččoa kaksi ildoa ka. Kaššamieroa pid'imä še Il'l'an peän'ä iččen'aa, murginan šyöd'yö uuži pannaa, n'i še kaššamiera pannaa. Ka murginan jäl'gee kaššamiera l'ibo šulkku, kel'l'ä mi ollou paraš. Päiväl'l'ä siid'ä sat'iina pannaa l'ibo kel'l'ä kan'ifoossa l'ibo sat'iina ollou paremboa, ka panou, a kel'l'ä ei. . . No kolme šiččoa taluma da n'el'l'ä keralla, el'ä šano. Viel'ä pid'au männeššä panna šoba hyvä, vielä ed lähe vet toože. A elož še ol'i keyhäne. No n'i ku eij ole da viel'ä kyl'äst'ä [otat]. Miula ku ol'i čikko. Jo mie n'eičyssin, čikko ol'i miehellä, n'i čikolla ol'i šiiččoa, n'i čikko andau.

ф. 1895/6, K. J. Travina, Sel'gi, 1973.

30. [Voatteista]

Peäššä paikkoja pid'imä. T'yt'öt. Proazn'ikkojen aigana šulkkupaikkoja. Dai akat [piet't'ii] paikkoja. [Paikan alla] ol'i sorokka. [Bohatoilla] ol'i šulkkune, [keyhil'l'ä] n'i — sat'iina il'i tam šerst'annoi. [N'iid'ä ei viššivaidu] tol'kko muštoa barhattoa pandii, t'ähä pandii sorokan siihi randoa myöt'en. Očuušta t'ähä kerät't'ii. Yheštä paloa hyö viil'l'ää, no, n'i t'ähä, n'i siid'ä

pandii vähäne ruppie, t'ämä ol'i l'eviämbi, siid'ä t'ähä ruppija pandii. Ka on jo viel'ä kel'l'ä kai. Viel'ä Pečun t'otka pid'au, miun čikko pid'au, äijät piet'ää, no sorokka. Miula eij‿ole.

ф. 1884/3, J. J. Curjeva, Sel'gi, 1973.

31. [Kazačka]

Miun aigana ol'i viel'ä kazačkoa, koufta, kazačka, kolmešta paloa sel'gä, hiemat kaidažet. Se kazačka ol'i meil'ä, koufta — kazačka, a muuda eij‿ollun.

ф. 1884/3, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

32. [Proazn'ikkašobat]

. . .Mie män'in t'äštä kakši päiviä [proažn'ikalla], šeiččemenkymmen'd'ä on virštua Puadanee. Eule heboista da t'yt'öil'l'ä šalkut šuuret. . . Män'imä, jallat, tata luad'i valgiet kengät omašta nahkašta, kai n'ämä miula on. Ol'i meil'ä čieppie, t'ähä sua kah, da i remen'it ol'i muššat rizinkažet, t'äššä ol'i pr'aška, ku vojennoloilla ollaa morskoloilla, meil'ä ol'i iel'l'ä, raz mooda ol'i, kis's'eine räččin'ä, kruuževomorha t'ämämmoine, no a guarušta miula ol'i čikon, vihanda, morhalla, morhašša on busat, morhašša viel'ä kruuževo mušta, t'ämämmoine, pered'n'ikka roozovoi šulkkune, šulkkune paikka hyvä, monet kassal'entat kassašša roozovoit, vihannat, t'ämän l'evehyöt, hyvät.

ф. 1020/26, O. V. Mitrofanova, Čobene, 1974.

33. [Tukat]

[Akat da t'yt'öt] ken riädn'ikäl'l'ä pid'i ken yl'ää päin tukat pid'au. [Meil'ä sanottii] riädn'ikkä. [Kassa] pit'kä piet't'ii, ei l'eikattu. [T'yt't'öl'öil'l'ä] ol'i kakši kassua, a ken yheššä pid'au. T'yt'öt ei punottu sovsem. [Miehel'l'ä ol'ijat in'ehmizet] myššyl'l'ä pannaa. Meil'ä lapiksi sanottii myššy, myššyl'l'ä pandii. . . [Pien'il'l'ä ku rojitaa] pit'ät yl'en tukat ka šiid'ä pien'il'l'ä toože pl'et'it'ää kassaa tukat. [Pien'il'l'ä] kerit'ää, štobi ana paremmat tukad rod'itaa, no n'i šiid'ä n'äin šivotaa l'entta.

ф. 2252/20, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

34. [Tukat]

[Mužikoilla tukat l'eikattii], noožn'iččemet, šuga, šugalla. [Kezällä] otetaa ei pohjačči šid'ä. No, a talvella tukat kažvatettii. Normal'noit tukat oldii. Kaikilla oldii [parrat]. [Nuoret] erähäd vie kun'i oldii nuoremmad n'iin n'e viel'ä bried'it't'ii (?). A daže i nuoremmat pardoja kažvatettii. A kel'l'ä ku kyl'issä, eij ollu britvua, n'e parroina i kävel'd'ii. [Pien'il'l'ä brihaččuloilla] l'eikattii [tukat] kai. Kai pohjačči l'eikattii. [Čolkkua ei jät'et't'y].

En'n'e l'eikattii kai yn'n'ää. Ku zavod'iu, šuvan panou n'äin, tuatto panou šuvan, n'i šiid'ä k zavod'iu noožn'iiččemilla, n'i kai proid'iu.

ф. 2252/20, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

35. [Ukrašen'jat]

[T'yt'öt] piet't'ii čieppil'öjä, čiepit. Ol'i hienozet čiepit, ol'i tobieda, järie čieppie ku verkkozii azetettu hyvin. Piet't'ii pangazie, pangazet, kol'ččazet, n'e kai piet't'ii. Kai laukasta oššettii. Iče kengö rubei siel'ä den'gašta luad'iu sen vaškizen l'ibo hobiezen tobiemmasta den'gašta, luajit't'ii siel'ä harvazee. Oldii [polukruugloit šuvat]. N'e pričoskat n'e, t'ämän korgevukkazet korvasta korvaa. N'iidä ol'i. Iče ei n'iid'ä luajittu n'i mid'ä. Vod žest'iz'ie ol'i pričoskoja, ol'i rissunkan kera — raudaz'ie, meilä sanotaa žest'iz'ie. Ol'i pikkaraz'ie. A tože siel'ä luajittii, siel'dä tuodii. Pikkarazet oldii korvasta korvaa, n'e lapšilla toko piet't'ii, raudaz'ie, što ei murettua. No dai vanhemilla oldii n'äi rouno korgiemmat tuldii tože raudazet, tol'kko rissunkua s'iid'ä on, kruassittu da rissunkua luajittu, rauvvasta dai luista ol'i. Kyl'issä oldii laukat, torguidii siel'ä bohačud, n'e tuodii. Roznaščikat kävel'd'ii da. A [in'ehmizet] kudamat oldii miehel'l'ä, n'e [buussoja yn'n'ä ei piet't'y, pangazie piet't'ii] Dai miehel'l'ä män'öy dai toizella jät't'äy buussat. [Toizella t'yt'öl'l'ä andau, il'i čikolla]. [Käzissä ol'i] brusl'ietat. Bohaččuloilla oldii kuldazet. Toizilla oldii hobiezet brusl'ietat. Broškat oldii tože. Bohaččuloilla hyväd broškat, a bednoiloilla ol'i pahembua broškua kivyžien kera. [Akat] kol'čaista piet't'ii, a ser'oškat jäl'gee heit'et't'ii. A kol'ččaz'ie piet't'ii, ku hyö žiivattoja ku kačottii, n'i heil'ä ol'i se mooda otettu, n'i heil'ä oldii, vaškine kol'ččane ol'i ainos kiässä, ken l'ehmie kaččo da l'yps'i. Vanhazee, vanhazee sua kol'ččazie piet't'ii. No se sanottii, što ku ken l'ehmiä lypšäy, pid'au vaškine kol'ččane obizaat'el'no kiäs's'ä olla. Vanhat piet't'ii vaškizie kol'ččazie, aino, ken l'ehmie kaččo.

ф. 2252/21, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

36. **[Pokoinikka suoritettii]**

[Pokoin'ikalla] pandii [šukat]. . . t'ikkušukkoa ol'i. Ei voattiešta miän loajittu, a šukka pandii jalgaa. Kotit pandii. Ol'i kottie tože kaikemmoišta. Ol'i parussinakottie tože keyhäl'l'ä. A ken ko ol'i bohatta, n'i iče ommeldii nahkašta šiel'dä viel'ä, peäl'ičči rannan ommeldii kebiežee — vet ei siel'ä aštuo. Kebiežee, kebiežee, ku tapkažet, ollaa hän n'ii ku pert't'ikottažet, šemmoizie. A n'yt oššamma, hot korgiekannat kotit panemma jalgaa. Peähä pandii vahnalla sorokka. Mie pan'in mamalla sorokan dan'i paikan muššan. Da kis's'eih šuorittima, rubaškat peäl'l'ä, sobad, jupkat

kai. Dai viel'ä vahna ol'i dai käški koad'iet panna, a šilloin vet' ei piet't'y vahnašša koad'eida. Šoapka ei pandoa peähä, a pannaa bokkaa grobun. Veist'ä ei pandoa. [Čukkel'i] pandii. A n'yt ei pandoa. Pandii katevoattiesta [čukkel'i]. [Se ol'i] pit'kä. Katevoattien pidohune, jalgoi pannaa. Katevoatetta pannaa. . . parembоa: šulkkuo tuuvvaa, bat'istoa tuuvvaa, muštoa tuuvvaa — kel'l'ä mid'ä on tuuvva. [A čukkel'i ol'i] valgie, n'yt ei n'i piet't'iä joi.

ф. 1890/21, A. T. Ullijeva, Sel'gi, 1973.

37. [Pokoin'kalda šobat poltettii]

[Pokoin'ikalda vahnat šobat] kai poltettii. Tul'i loajitaa, sijat kai, pielukšet, mil'l'ä heän bol'eičči, da mid'ä viru n'i. . . Ei, kuolendašobie n'i ken ei jät'ä, n'i ken ei ottan.

ф. 1877/13, A. T. Ulljeva, Sel'gi, 1973.

IV. ПИЩА И КУХОННАЯ УТВАРЬ

Пища — один из важнейших элементов материальной культуры. Она обладает значительной устойчивостью национальных форм и традиций. В пище, может быть, больше, чем в других областях материальной культуры, закрепляются и сказываются национальные особенности, вкусы и привычки. Ее характер, состав, количество определяются социально-экономическими и природно-географическими условиями общественной жизни.

Как у всех земледельческих народов, основу питания сегозерских карел на рубеже XIX—XX вв. составляли помимо рыбы продукты земледельческого труда: зерновые культуры, переработанные в муку и крупу.

Хлеб (l'eibä) — главный продукт питания — выпекался преимущественно из ржаной, реже — ячменной и овсяной муки; тесто ставили в квашне (рис. 38). Наиболее бедная часть населения редко употребляла в пищу хлеб из «чистой» муки. Различные примеси к ней обычно чаще использовались в весеннее время, а также в неурожайные годы. Широко распространенная поговорка «карел кору ел» в большей степени относилась к жителям Средней и Северной Карелии.

Суррогаты, примешиваемые в муку, упоминаются в письменных источниках с XVII в. В челобитной Ивана Долгого (1689 г.), жителя одного из лонских погостов, читаем: «. . .а питаемсе сосновою корою и травою вахкою»,[1] здесь же он сообщает, что в «пашенное» (т. е. летнее) время люди все «на железных пашниках и рыбных ловлях и запасают к зимы сосновую кору и траву вахку и рыбные мольишка».[2]

Г. Р. Державин не только упоминает сосновую кору и траву векху (вахту), но и дает подробное описание их приготовления.[3]

---

[1] По-видимому, имеется в виду вахта трилистная, или трифоль; в пищу употребляется длинный толстый корень. Листья растения обладают лекарственными свойствами и используются в народной медицине.

[2] Карелия в XVII в. Сборник документов. Петрозаводск, 1948, с. 313.

[3] «Поденная записка», учиненная во время обозрения губернии правителем Олонецкого наместничества Державиным. 1785 год июля 19. — В кн.:

Рис. 38. Квашня (Паданы).

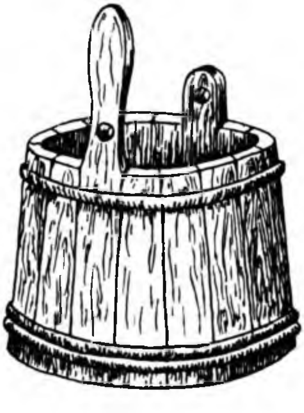

Аналогичные сведения содержатся в рукописях Русского географического общества. Ф. Ладвинский писал, что «в некоторых деревнях Паданского и Ругозерского приходов крестьяне из бедности своей, особенно в летнее время, употребляют хлеб, печенный с примесью сосновой коры, высушенной и истолченной в муку; в это время они сильно тучнеют; впрочем, бывают сонливы и очень бессильны».[4] Наставник Ребольского приходского училища З. Громов описывает случай, как один бедный крестьянин кормил свою семью в течение 15 дней хлебом из сосновой коры вперемешку с 4 фунтами муки. Подробно излагая изготовление соснового порошка, он заключает, что «хлеб из него имеет сладковатый вкус».[5]

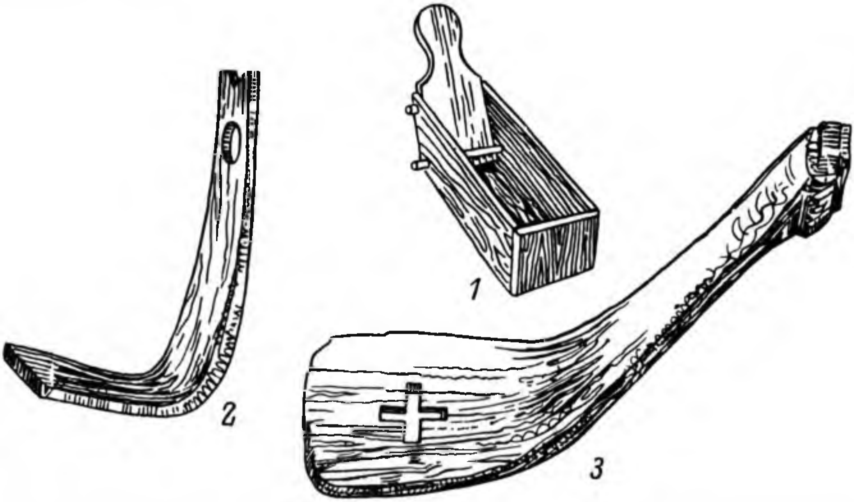

Рис. 39. Предметы утвари. (По: Kansanomaisia. . ., s. 260, tab. 75; s. 286, tab. 88).

1 — сечка для рубки рыбы (Остречье); *2*, *3* — приспособления для извлечения рыбы из котла (*1* — Остречье, *2* — Шалговаара).

Пименов В. В., Эпштейн Е. М. Русские исследователи Карелии (XVIII в.). Петрозаводск, 1958, с. 177.

[4] Ладвинский Ф. Особенности общественного быта жителей Паданского погоста и о Ребольском приходе Повенецкого уезда Олонецкой губернии.— Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 45, л. 1.

[5] Громов З. Этнографическое описание Ребольского прихода. — Там же, № 41, л. 3.

Рис. 40. Бочка для засолки рыбы (Евгора).

Большим подспорьем для карельской семьи издавна была рыба, которая и сейчас является любимым продуктом питания.

В пищу употреблялась самая различная озерная и речная рыба: ряпушка (mujee), окунь (ahven), щука (haugi), налим (majee), харьюс (harjuš), лосось (lohi), сиг (siiga) и др.

Рыбу варили, сушили, солили, запекали в тесте (рис. 39). Наиболее распространенным блюдом была уха из свежей, а в пост — из сушеной рыбы (kuivan kalan rokka; текст IV, 9). Примечательно для Сегозерья то, что уху из сущика здесь делали с закваской из кислого теста.

Соленую рыбу либо отваривали, либо запекали в пироге (текст IV, 10). В отличие от северных карел сыросоленую рыбу в пищу не употребляли.[6] Более крупную рыбу на зиму засаливали в бочках, сделанных из сухостойкой древесины, а также из еловых и сосновых досок (текст IV, 9). Для засолки 1 кг рыбы использовали 100 г соли, в жаркое время несколько больше. Груз на засоленную рыбу никогда не клали (текст IV, 16; рис. 40).

Из внутренностей рыбы вытапливали в печи рыбий жир (kalanražva), который применялся в кулинарии и для лечебных целей (текст IV, 30).

Рыбная икра (mähn'ä), особенно ряпушковая, считалась деликатесом. Лососевая икра обычно шла на продажу. Икру мыли, сливая воду через сито. По словам информаторов, «она станет, как серебряная, вся лоснится, после этого еще раз промывали, подсаливали, добавляли лук и подсолнечное масло — капельку, и хоть ложкой ешь» (текст IV, 11).

Из рыбьей чешуи и внутренностей варили студень (stud'en'ie; текст IV, 30).

Мясо (l'iha) употребляли в пищу в основном зимой и в сенокосную пору, по четвергам и воскресеньям, если было не постное время, а «иные не едят вовсе никакого». Сегозерские карелы медвежье мясо и зайчатину не ели (тексты IV, 32 — Мяндусельга;

[6] Ребольские карелы в постные дни питались соленой сырой рыбой, чуть отмоченной «от соли и рассола»; З. Громов называет эту рыбу «силакки». В Северной Карелии (калевальские карелы) любимым блюдом была сыросоленая рыба с душком (kevätkala).

33, 37, 38 — Чебино; 39 — Лазарево; ф. 2362/26 — Петровнаволок). Имеются сведения (Пёлькюля, Чебино), что зайцев и не убивали (текст IV, 34). О. В. Митрофанова (Чебино) рассказывала, что ее отец много добывал зайцев капканами, но мясо никогда не ел (текст IV, 38).

Кроме того, не употребляли в пищу свинину (она считалась нечистой) и мясо домашних птиц; например, в д. Лазарево даже «не держали домашнюю птицу, не то что их мясо есть» (текст IV, 39). По сведениям Ф. Ладвинского, «многие не употребляли птиц, хотя и чистых, петлями пойманных, т. е. удавленных».[7] Наши материалы подтверждают это.

Кровь убитых животных все группы карел, за исключением калевальских, никогда в пищу не употребляли. Карелы староверы даже мясо вымачивали от крови. В то же время саамы любили свежую оленью кровь, которую часто пили как лекарство против цинги.[8]

В прошлом употребляли в пищу мясо лося, оленя, коровы и овцы. Мясо осеннего убоя солили в бочках и хранили в амбарах. Часть мяса (ноги) вялили (ahavaliha). Куски подсоленного мяса для предохранения от птиц навешивали на фасадную стену дома под крышей на деревянные либо железные крюки и прикрывали рыболовной сеткой (тексты IV, 14, 15). Соленое мясо, чтобы не испортилось, сушили в печке, на лучинках. Баранину никогда не сушили и не вялили, ибо «в ней было много жира» (текст IV, 14). Сушеное и вяленое мясо, заготовленное впрок, не портилось. Его приберегали на период сенокоса, когда требовалась более калорийная пища.

Вяленое мясо хранили в амбарах, «развешивали на вбитых в потолок амбара гвоздях, а не клали в кучу». Мясо почти никогда не жарили (тексты IV, 12—14), что было характерно для всех групп карел. Из него варили суп с картофелем.

Молоко (maido) и молочные продукты занимали важное место в питании населения. «Молоко в миске (staučča) и простоквашу с творогом ставили на стол днем и вечером» (рис. 41). Из снятой простокваши делали творог (rahka), который перед едой смешивали со свежим молоком и хлебали ложками. Творог готовили и впрок. В течение лета свежий творог складывали в бочку и несколько раз промывали водой, чтобы не прокис. Осенью, с наступлением холодов, творог отжимали, клали в бочку и закрывали крышкой. Зимой ели его с топленым молоком (hauvottu maido; текст IV, 20). В праздничные дни делали особое кушанье — l'ämmin maido (букв. «теплое молоко») — «наподобие яичницы»:[9] простоквашу, молоко вечернего удоя, яйцо, две-три ложки сме-

[7] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 6.

[8] Лукьянченко Т. А. Материальная культура саамов Кольского полуострова конца XIX—начала XX в. М., 1971, с. 149.

[9] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 6.

Рис. 41. Ставец (Остречье).

таны и немного соли смешивали и ставили в горячую печь запекать (текст IV, 21).

Из молока первых удоев после отела коровы готовили кушанье, запеченное в печке (kettumaido), которое затем резали на куски и ели. Из сметаны сбивали масло, но на хлеб его никогда не мазали. Чаще, как и сметану, употребляли в растопленном виде с картофелем, кашами. Чай пили с топленым молоком; это сохранилось и в настоящее время.

В больших количествах заготовляли на зиму пластинчатые грибы (sien'i): волнушки (vahvoine), серушки (pil'venka) — и ягоды (marja). Грибы отмачивали в воде, мелко крошили и засаливали целыми бочками. Из грибов и ягод (брусники — buola) варили суп (sien'irokka, marjarokka; текст IV, 16). Трубчатые грибы (подосиновики, подберезовики, белые) сушили, однако суп из них не варили, их добавляли в соленые грибы, а затем парили в печке (тексты IV, 16 — Остречье; 27 — Карельская Масельга). Такой способ приготовления грибов известен южным карелам (людикам). Из брусники с толокном готовили мяхько (mähkö). Малину (vagarmo), чернику (mus's'ikka) сушили, а затем, как и клюкву (текст IV, 18), использовали в лечебных целях. Из клюквы (garbalo) делали также напиток.

Из репы варили супы с крупой (nagrizrokka) и с закваской из кислого теста (lohko). Репу запаривали в бочках раскаленными камнями, после чего клали в истопленную печь, а устье, закрытое заслонкой, замазывали глиной. Через сутки репу доставали из печи и клали обратно в бочку, посыпав сверху солью. Такую репу ели вместе с волнушками или редькой и (репным) квасом в постные дни.[10] Квас делали из сушеной репы (kižu) и закваски (тексты IV, 4, 24, 27, 61).

Из муки и крупы приготавливали различные блюда. Широкое распространение у карел имели ячменная и пшенная каши (тексты IV, 4, 5, 60—63). Из ржаной и ячменной муки делали загусту (huttu; тексты IV, 1—5, 17, 57, 61). Муку добавляли в супы. Примечательно, что по Сегозерью проходила южная граница мучных супов. Южные карелы, как правило, не варили супов с мучной подболткой. Из ржаной муки с закваской делали мямми (mämmi), которую ели с ягодами, добавляли в квас (тексты IV, 27, 61).[11] Если в мямми подмешивали овсяную муку, то получалась густая каша (tahaš); она шла в пищу с ягодами (текст IV, 4; ф. 1890/1). Из пророщенного и высушенного овса готовили

[10] Там же, л. 13.
[11] У финнов-суоми мямми является пасхальным кушаньем.

толокно, которое тоже ели с ягодами, а также использовали в качестве начинки для пирогов.

Наиболее разнообразной была выпечка. Хлеб выпекался из кислого теста круглой формы (meykky); у небольших хлебцев из овсяной муки было свое название — čuuhkavo (текст IV, 63).

Из кислого текста пекли пироги как без начинки (čuuhkavo, kolačču), так и с начинкой: из репы (nagriskukko), картофеля (lapinkukko, šangi, taiginakukko, pyhäkal'itta), гороха (hern'eh-kukko), творога (rahkakukko), рыбы (kurn'ikka, kalakukko; тексты IV, 17, 30, 57, 63). Примечательно, что все пироги из кислого теста назывались «кукко» (kukko), а из пресного — «пииpуат» (piiruat). Из рыбы, гороха и репы делали только закрытые пироги. Самыми большими были рыбники, вполовину меньше — репные пироги, совсем маленькие — пироги с гороховой начинкой.

Из пресного теста пекли калитки (kal'itta), по поводу которых говорили: «Kal'itta — kyzyy kaheksoa» (букв. «калитка — просит восемь»). Для того чтобы испечь калитки, требовалось восемь различных компонентов (мука, вода, простокваша, соль, молоко, масло, сметана и начинка: картофель, крупа, толокно). Калитки делали различной формы: круглые, четырехугольные, овальные. Края их либо защипывали (ryppikal'itta, лив. šipainiekku), либо загибали на четыре угла. Только для калиток с картофельной начинкой коржи обязательно пекли на углях.

Ячневую крупу для начинки не варили, а с вечера отмачивали в простокваше. Перед стряпней добавляли немного пресного молока, чтобы калитки не были кислыми (текст IV, 56). В праздничные дни делали сканцы. Коржи выпекали на углях перед печью, обильно смазывая маслом только одну половину. Потом их начиняли кашей и еще раз мазали маслом. Любопытно, что общераспространенное у карел название сканцев — сульчина (sul'ččina) — неизвестно сегозерским карелам, кроме паданских (текст IV, 56). П. С. Савельева объяснила нам, что «по-лопски сульчина [есть] сканцы» («lapikš sul'ččina on skančča»).

Ячменные сканцы с кашей — составная часть пирогов косовика (kossovikka, kossoi) и рядовика (r'adovikka). Сканцы начинялись крупой, прежде ячменной или пшенной, в настоящее время рисом, манной и т. п., укладывались на сдобную ржаную либо картофельную лепешку и сверху накрывались другой такой же лепешкой, края защипывались; косовики пекли в печи, рядовики жарили на сковороде (тексты IV, 3, 54, 60, 62).

Пряженые пироги (keit'inpiirua) с сахарным песком или крупой пекли обычно для зятя, поэтому их называли «пироги зятя» (vävyn piirua). Кроме того, такими пирогами угощали строителей дома после установки сруба (тексты IV, 44, 58, 62). Любимым блюдом у всех карел были овсяные блины (kakkara; тексты IV, 53, 55, 59).

Широкое распространение у сегозерских карел имел мучной кисель из овсяной, ржаной или ячменной муки. Его ели как в холодном, так и в горячем виде с молоком, маслом, сладкой водой, ягодами. Мучной кисель был обязательным блюдом на свадьбе и поминках, где его подавали последним и обязательно холодным (тексты IV, 49, 51, 61—63).

Из напитков употребляли квас, чай. Натуральный чай заваривали не каждый день, обычно более бедные пили чай из пережженного сканца, брусники и других ягод.

Алкогольных напитков употребляли очень мало: ни пива, ни браги не варили. Водку покупали только на свадьбу, причем угощали «по выбору» в клети (aitta), куда хозяин приглашал далеко не всех мужчин.

Питание карел, как и всех православных, регламентировалось церковью. Примечательно, что если карелы к православной религии относились в значительной мере формально, нарушая многие ее каноны, то в питании они строго соблюдали все предписанные церковью посты.

В течение года карелы соблюдали четыре длительных поста: великий — перед пасхой (šuuri pyhä poaskoa vasse) — семь недель; петров, или апостольский (Pedrun pyhä), — 8—42 дня; успенский (spuassun pyhä) — две недели, с 1 по 15 августа; рождественский, или филиппов (roštuan pyhä), — 10 дней, с 15 ноября по 25 декабря (тексты IV, 8, 61).[12] Кроме того, были три годичных однодневных поста, однодневные еженедельные (кроме шести недель в году), посты по средам и пятницам. Общее количество постных дней в году колебалось от 178 до 199.

Во время четырех великих постов нельзя было есть мясное, молочное, рыбное. Исключение делалось для детей до 3 лет, которым разрешалось давать немного молока. Но при этом бабушка говорила: «Kiisel'ie syyvvää kauhazella, a maiduo orazella» (букв. «кисель едят ковчишком, а молоко — шилом»; тексты IV, 28, 40).

В постные дни варили суп из сушеной рыбы, конопляного семени, ягод, репы, грибов. Пекли пироги с начинкой из репы и гороха, пресные калитки. Ели толокно с ягодами, мямми и пр. Если дети нарушали пост, тайком таскали творог, то их пугали, говорили, что «придет поп и посадит в баню под корыто» (текст IV, 40).

Помимо постов существовали дни, когда нельзя было есть определенное блюдо. Например, рыбу запрещалось есть накануне троицы, ильина дня, в макковеев день, в успенье и воздвиженье.[13]

Масло, творог, сметану, мясо обычно приберегали к праздникам. К пасхальному празднику делали пасху (rahkakabu, kabu)

---

[12] Подробнее см. настоящ. изд., с. 89—100.

[13] Линевский А. М. Материалы по этнографии и обычному праву карел Сегозерского района. Археолого-этнографический сборник, 1936—1937. — НАКФАН, ф. 1, оп. 32, ед. хр. 194, с. 218.

Рис. 42. Лохань (Чебино).

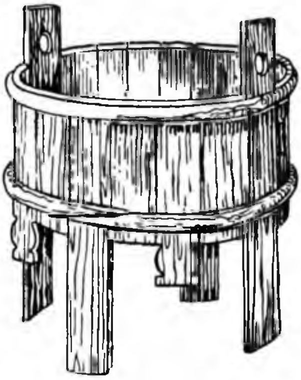

из хорошо отжатого творога, сметаны, масла, сахарного песка, которые, смешав, закладывали в формы, сделанные из досок (текст IV, 26). С пасхой шли в часовню или церковь, где на крыльце съедали по кусочку (текст IV, 41). В этот же день ели крашеные куриные яйца (текст IV, 46).

А. Б. Ефимова из Чебино рассказывала нам о праздничной еде и угощениях следующее: «Раньше ведь не было больших сервантов и шкафов, посуду держали в корзине в клети (aitta), а перед праздником приносили в избу. Гостей приходило из разных деревень много, до 30 человек садилось за стол. По два больших горшка мясного супа варили. На стол первым блюдом ставили рыбник, затем шаньгу, суп, рыбу и мясо из супа; затем — калитки и косовики с молоком. Самым последним подавали кисель» (тексты IV, 43—45, 49).

Гостей угощал хозяин, хозяйка накрывала на стол и подавала блюда (тексты IV, 42; VI, 13).

В каждой семье был свой распорядок дня. Утром завтракали рано: иногда варили загусту, ставили на стол соленые грибы, рыбу, картошку в мундирах, хлеб, молоко. В обед (murgina), в 12 ч, обязательно ели суп, молоко с творогом, рыбу, кашу, квас, рыбник. Между обедом и ужином в летнее время полдничали (päiväčuaju): пили чай и слегка закусывали (pričču — «легкая еда»; текст IV, 2). Ужинали (ildane) поздно вечером после возвращения с работы. На стол подавали оставшуюся от обеда еду, иногда на таганке варили свежую уху либо загусту (текст IV, 3).

Хозяин за столом имел свое место — в верхнем углу стола (ближе к большому углу). Рядом с ним садились братья. Женщины и дети занимали нижний конец стола. Если семья была большой, то сначала ели мужчины, а затем женщины и дети. Только на время обеда на стол стелили скатерть (текст IV, 6).

Кухонная утварь у карел была в основном деревянной (рис. 42, 43, 44). Еду готовили в чугунах, кашу и молоко парили в глиняных горшках. Ели деревянными (чаще — ольховыми) ложками (рис. 77), которые держали в специальной корзинке (luzikkaburakkoine). Большое распространение имела берестяная посуда: короба (robeh), туеса (tuijassu), корзины (koiža) и т. п. (рис. 45, 47, 76). Самовары появились во второй половине XIX в., да и то лишь у наиболее зажиточных. В большинстве домов чай готовили в котле.[14]

[14] Подробнее об утвари см. настоящ. изд., с. 229—230.

Рис. 43. Утварь из дерева.

1 — подойник (Семчезеро); 2 — корыто для мытья детей; 3 — ушат (Сельги); 4 — детская люлька (2, 4 — Шалговаара).

Как видно, кухня основной массы сегозерских крестьян была проста и бедна кушаньями, стол богачей отличался бо́льшим разнообразием и калорийностью.[15] Ф. Ладвинский дает краткое, но достаточное полное представление о праздничной пище зажиточной части населения. Кроме указанных ранее дорогих сортов рыб на стол подавали «при гостях вино, только у достаточных, пироги с житной крупою, калитки, житные пироги (мучники), кисели с медом. Пироги и булки из первачу и пр.».[16]

За годы Советской власти в питании карел произошли коренные изменения. С ростом материального благосостояния, увеличением семейных бюджетов обогатился ассортимент блюд, возрос

[15] См.: Тароева Р. Ф. Материальная культура карел (Карельская АССР). М.; Л., 1965, с. 142.

[16] Ладвинский Ф. Указ. соч., л. 6.

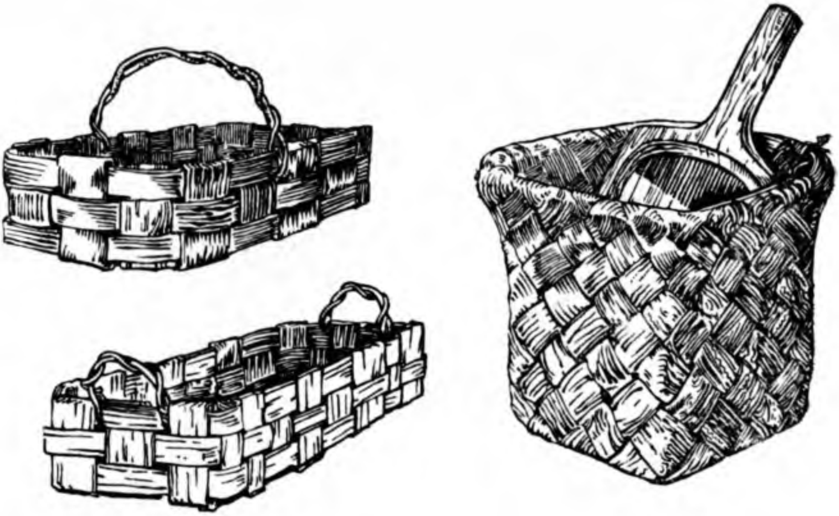

Рис. 44. Утварь из бересты и лучины (из разных деревень).

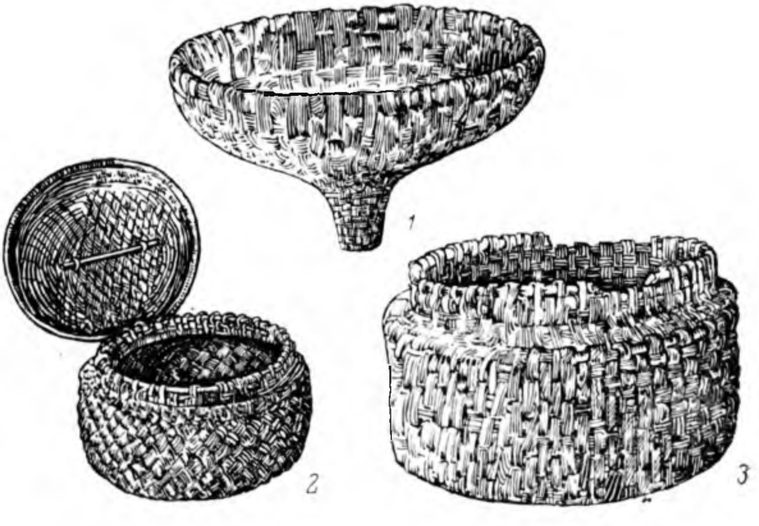

Рис. 45. Утварь из сосновой лозы (из разных деревень)
1 — воронка; *2*, *3* — короба для приданого.

Рис. 46. Утварь из бересты.

1 — короб (Семчезеро); *2* — кошель (Паданы); *3* — коробка (Юккогуба).

объем закупаемых в магазине продуктов. Значительное влияние на современную кухню оказывают учреждения общественного питания и детские. Широкие многонациональные связи способствуют распространению среди карел блюд из кухни других народов; последние в свою очередь многое заимствуют из меню карел.

У карел, как и у всех народов СССР, обнаруживается тенденция к нивелированию, к стиранию зональных отличий в пище, к сближению городского и сельского питания.[17] Однако ряд национальных блюд по-прежнему занимает видное место в пищевом рационе карельского населения (калитки, рыбники, рыбные блюда, пряженые пироги и др.).

---

[17] Современные этнические процессы в СССР. М., 1975, с. 241.

1. [Ruoga-aijat]

Zautrokka. Zautrokkoa šoahešša viel'ä t'yönnet't'ii pellolla. Vai oled mäne l'eikkoa, l'ibo mäne t'ädä roa, l'ibo mäne ha uda järit'ä tanhuošša, l'ibo mät'äšt'ä murenna tanhuošša — vod myö zautrokkoa mil'l'ä šaima.

Ka mid'ä otetaa, eij͜ ole keit'et't'yö. Ollou n'äl'gä, šyö l'eibeä palane l'ibo kartoškoa ollou da. No a siid'ä zautrokka, še loajitaa. Mid'ä loajitaa? Konža ollou en'ämbi kaloa, keit'et'ää toičči kaloa, i eij͜ ole, dai ilman kalatta. Keit'et'ää huttuo, jauhohuttuo. L'iiga iel'l'ä jauhohuttu matkazi, dai hein'iaigana nurmiloilla dai jogo siel'ä. Šuuri kattila ol'i t'ämämmoine kaa, vaškine. Še ku loajitaa, keit'et'ää jauhohuttua, pannaa kahella šuurella puižella torelkalla — puižet oldii torelkkat n'äin kaa — torelkkoilla, happone loajittii keškihutulla t'äh, sii pandii kuoretta da voida kesken'ää, še pä-čissä jo sulataa voit i kai. Siid'ä ku pandii huttuu voida, siid'ä kui kun'i rannašta olet, sinne el'ä mäne, pežoo el'ä mäne kerraššaa, šyö randazie myöt'e. Da šyöd da painallat sinne da suuhu da. Da rahkamaidua, l'ibo meldua, l'ibo heroa, l'ibo mid'ä toas keräät'ää, čoajuo vel'l'i ei anettu iel'l'ä. Vot ol'i še beda! Juuvvaa ka voaššoa da heroa da. Nu zautrokan ku šyöd da toista järel'l'ää roadoo.

Toaš še kun road, road, road da murgina. Murgina t'iijet't'ii, murgina ol'i yksi aiga — v dvenaccet' časof. V dvenaccet' časof ku tuled murginalla, n'i toas i t'iijet't'ii. T'äh päiväne koškou, kaa. Po soncu roattii da askel'illa, kuvahaista myö, mečässä n'i kuvahaista myöt'en. Kuvahane — ičest'ä läht'öy hän kuvahane. T'än ku tulou — murgina, murginalla ku tulemma, konža rokkoa, enne rokkaa pannaa röt'keä. Ret'ka. N'äin šurvotaa da. Pienemmäl'-l'ä perehel'l'ä ga ei äijeä pid'äis ka kun, ištuotou moine pereh syömää, ga röt'keä. Siid'ä pannaa toaš torelkkoilla rokkoa, šyyvvää. No ken ei enämbeä šyöne, šiid'ä l'ihoa tuuvvaa, äijä l'ibo vähä. Siid'ä šyyvvää. Siid'ä toaš tuuvvaa koašša. Koašša šyyvvää. Ollou toičči i kiissel'i loajittu, ga kiissel'ie tuuvvaa. Kiissel'ie aivan loajittii da aivan n'i ol'i kiežoa karžinašša. Karžinašša piet't'ii kiežoja. Dan'in toaž roadoo. Anettii vähäžen ettonehta pid'eä murginan šyöd'yö. Še peäd'ä panettoa. Nu ken ollou en'ämmän moannun, ga vet oman peällä šuuduo eij oo.

A siid'ä kui männää, roataa vähäne, šen tullaa päivälounalla, murginan šyöd'yö ved juuvva tahottau, čoajuo ei anettoa. Miun aigona jo keit'et't'ii čoajuo; ennen miuda, konža miun moamo tul'i miehellä, n'i šanou: «Kai rynd'ähät kuivettii, ku čoajun vaivoa». N'i jo ruvettii čoajuo andamaa. Šuuri ol'i samvoara, kahen kešše pid'i noštoa stolalla. T'äh noššettii stolalla. Siid'ä čoajuo juotettii, no mid'ä kai siih keräät't'ii šyömist'ä, päivälouna. Dai šiid'ä ku l'ähet'ää sinne roadoo, n'in jo pimieh šoa pellolla. Toičči viel'ä

i ei n'iät't'eä n'i l'eikata n'i mid'ä, pimie l'ienöy šiel'ä vet olet. Dai siidä tullaa, n'i siid'ä ildane. Ildažella tuled n'i toože on: konža kaloa keit'et'ää, konža — nuottoa ku nuotat oldii, da nuotalla kaloa pyyvvet't'ii da verkkoloi piet't'ii da. Päivälouna? Päivälounoa ei päčissä keit'et't'y. Päivälounakši mid'ä vähäne anettii dai čoaju. Juotattau, ka ei viluo vet't'ä miän ei anettu valdoa juuvva. Yl'en vähä. Čoaju keit'et't'ii: marjavet't'ä čain'ikkaa pannaa, l'ibo čoajuo l'ibo mid'ä. . . Hauvottu maido, parnoi. Še čoajun kera aivan n'i ol'i. Vain čoaju stolalla noššettii dai hauvvottu maido še ketun kera. Tol'kko vai kiissel'in kera ken söi; ku jesl'i ken ei syön'yn rieškoa maidua. . . Meil'ä ol'i miula d'eäd'in'ä, kuččuma myö d'äd'än akka, hänel'l'ä eigo ollun lašta n'i ked'ä n'i, hän ei syön'yn rieškoa maiduo sovsem, ku tol'kko vai hauvvottuo maiduo. Obizaat'el'no hänen kohtaa pandii pada päččii. Kiissel'in kera dan'iin čoajun kera.

ф. 1890/2, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

2. [Murgina, päivälouna]

Talvella značit ol'i zautrokka, se kun čuajuo juuvvaa, no]. Siidä murgina, murginalla, murginoijaa rokat. . . Murgina okolo dvenaccati, konza kuin tullaa ruavosta, no toičči l'ähed hebozella ajamaa može aigauvu et enne dvenaccat'i, može aigauvud jäl'g'ee dvenaccat'i, no. Rokka päčissä valmehena jo on.

No siidä kezäl'l'ä päivälouna, čuaju. Se murginan jäl'gee časa primerno četire v piatom, popad'inou, se ob'azat'el'no. Talvella ei, talvella on l'yhyt päivä. [Päivälouna]. Čuaju keit'et'ää, pričču, pričču, murginakši t'ädä gruboida ei pie, a mid'än'ii ga priččuo, sträpn'iä, čuaju juuvvaa da. A prıččä se on značit kebie syömine. No, ku pimie sielä l'ienou, ga sielä vain ildane l'ienou, a se ildazen jäl'gee jesl'i vod mid'än'iigi ruad ga, se čuaju keit'et'ää tuas čuaju keit'et'ää, siid'ä tuas muate vieret. [A kezäl'l'ä ol'i ildane myöhää]. No. Iel'l'ä vetten käziruaduo ruattii äijä.

ф. 2008/33, A. E. Kirillova, Čobene, 1974.

3. [Mid'ä šyödii nurmella]

Emmä šyö suuh, ka ku myöhä illaissat, hyviä, vet' iellä šielä ku mama striäppiy, konza striäppiy rahkakukkuo, konza striäppiy rieškua, šangie, konza luad'iu kal'ittua, i tulou [tuou] nurmella.

Primerno časof šen'iin v des'at', dev'at' il'i des'at'. Tuou, sen myö ku šyömmä, dan'i meil'ä murginua ei n'i pie, ruavossa ol'ima, syömmä palavaista sid'ä, dan'i vuaššua tuou, iellä ved vuaššua pijet't'ii.

Nagreheštą kuivattu, makšau piivuo. N'ytten on piivo, toko prost'ikkua miuda, mie prostoilla kiel'ellä, vot ku sid'ä juot. No

siid'ä v dvenaccat' časof tuled murginalla. Konza on kurn'ikka, lossikalašta, tata ku miula viel'ä šai lossosie, aivan kävel'i, kurn'ikka, kurn'ikan kera šyöt, on šangi, l'ibo mid'ä sie sträpn'iä l'ibo l'eibiä, kruugloid hyvät koissa paissetut, šyöt, ozrane kuašša jäl'l'ičekši, l'ibo jäsniččä kuaššan kera, l'ibo rahkamaido riiššun kera.
A rokkua l'ihasta vain keit'et'ää, iel'l'ä vet viäl'öt'et't'ii l'ihoi. Iššet'ää, ahvoičettii, konza rokka keit'et'ää, konza kala, bol'šinstvo kezäl'l'ä kalua syöd'ii l'iigua, konza on kiissel'i rugehizesta, mama toko miän l'uubi. . . l'ähed nurmella, jesl'i ollou, myö kävel'imä kilometri l'ibo puol'itoista.
Vähäzen ruat, konza on haravoindapäivä, l'iikutamma hein'ie ruvot, čain'ikka kiehuu, tuaš juomma, palavazen čuajuzen'i, zavarin mie, divja ruadua, edgo vaibu, edgo mid'ä. Ildane haravoindapiänä ol'i myöhembää, a konza n'iittopiän'ä, tulemma aivombaa, aivombaa tulemma. [Ildazekši] konza mid'ägi, konza kurn'ikkua, konza rokka, ol'i päčissä l'iharokka, voopšče n'iin. [A striäpit't'ii jogo päiviä?].
Mama miän jogo. . . vot kolmanapiän'ä ei striäppin dan'i piät'inčänä, a vot enžimäisargena, pyhäpäivän jäl'gie, toisargena, n'el'l'änäpiän'ä i suovattana i pyhänäpiän'ä. N'el'l'ä kerdua n'edel'issä. Aivan n'iin'ä päin'ä, konza paistau bl'inua, konza mid'ä aino niid'ä. No n'el'l'än kesse ol'ima, 4 l'ehmiä ol'i nu, tak siid'ä voima šyyvvä dai juuvva dai kaikkie ruadua.

ф. 2008/28, A. E. Kirillova, Čobene, 1974.

4. [Ruoga]

Zautrokaksi keit'et't'ii huttuo, jauhosta. Huamuksella, no. Voi painettii, maijon kera syöd'ii. Kalua. . . Ken mid'ä, kel'l'ä konža kel'l'ä mid'ä ol'i, rubieu aivan himottamaa, sid'ä i keit't'i. Kartohkua keit'et'ää, kalua keit'et'ää, sien'en kera kartohkua, sriäpit'ää, koissa ku en'n'e leibä paissettii. . . murginaksi tahas, mujehie. . . sriäpit'ää šangie, prossakukot, hern'ehkukot. Aino raaznoi. Nagriskukkuo.
Murginaksi, konža rokka kuivan kalan, konža l'iharokka, konža hern'eerokka, konža t'ämä. . . siemenrokka, vs'o što keit'et't'ii. Konopl'a ol'i [siemenrokka] l'iina. No n'i seze l'iinan siemen survotaa da siid'ä lassetaa siitasta läbi, dan'iin siä keit'et'ää, ozran suur'mua pannaa, dan'iin veit lassetaa da se l'ienou siemenrokka. Siid'ä i syöd'ii. N'ytten strašnoin iel'l'ä syöd'ii sid'ä rokkua.N'iin'ä päiviä vassen strašnoi (n'edel'i) dn'i ol'i, n'in siel'ä siid'ä keit'et't'ii. . .
[Päivälounalla] ol'i čuaju. Čuajun keit'äd da kurn'ikka ollou, kurn'ikka pannaa, syyvvää. Toista kalua kežäl'l'ä vet et ota. Konža ku olet yökurssissa mečässä nurmella, n'i siid'ä keit'et'ää zautrokaksi huttuo.
Ildane, ildane, ollou rokka päčissä, rokkua syöd'ii. Ollou kartohkua toičči, žuarittii. Ožran kuaššua pannaa päččii, maidoo, ku ol'i

l'ehmiä. Pannaa sii voida da. Kezäksi bungerissa kartohkua da sien'dä da. Raazno, raazno. Kiissel'it [syödii] jäl'gee. Ruis kuivataa, suurretaa, suur'ma l'ienou, pannaa muiguomaa, happanou. Uutetaa siitasta läbi, seizauduu, se i valutetaa, siid'ä kieža se pannaa, hämmen'n'et'ää vein kera, siidä kiehastuu, siih pannaa hämmen'n'et'ää. . . šagieda keit'et'ää vai loškahtau luzikašša. Murginan jälgee syöd'ii.

Mid'ä syyvvää: rokka, l'iha siel'ä, l'ibo ollou kuašša siel'ä, l'ibo sträpn'ä mi. A sen jäl'gee sii. Skančat ajeldii, šulččija kuaššalla kiärit'ää maijon kera siid'ä. Kossovikkua, r'adovikkua, kaikkie luajittii murginoilla. R'adovikka: suur'iman kassat ozran, kuorie dan'iin voida panet, n'i se rieht'il'äl'l'ä paistuu, n'i se on r'adovikka. Kossovikkaa pannaa. . . on kartohkakuor'i dan'iin kakkarua paissetaa, dan'iin brossasuurimua pannaa — se l'ienou kossovikka. A skanččua ajellaa rugehisesta jauhosta. No. N'yt se vehn'äist'ä ka en'n'en se eij‿ollun, aino rugehizista. No, dan'iin kuašša pannaa päččii, maidoo, maidoo, dan'in murginalla syyvvää, se voijetaa n'e skan'čad hyväzest'i ko ol'i äijin l'ehmin dan'in voilla. No n'i n'e oldii jäl'gimäzet. No. Sidä kiissel'ie.

Mämmie luajittii rugehizesta jauhosta, viluu vedee hämmennet'ää ta päččii pannaa. On kažvatettuo ruista, dan'iin siä jauhuo hämmennet'ää padaa, päččii da mämmi l'ienou. A konža tahasta pid'au, siihi mämmii kagraista jauhuo ku hämmennet'ää da marjan kera i syyvvää. [Syödii] l'uboilla aigua, konža rubei himottamaa, sid'ä i luajittii. Luajittii mämmist'ä vuassua. Mämmi päččii dan'in mämmii vet't'ä, da mämmin sin'n'e pannaa da se muiguou vähäzen, a siid'ä sinččoo heit'ät n'iin nouzou da hyvä, hyvä l'ienou, sen hyvä, kai keruo ottau, sid'ä sen hyväd vuassat roitaa. N'ytten. . . en'n'en n'i parembi on ruškieda viinua, vuassa ol'i.

[Hauda, paissikka.] Päččii pannaa. . . pilkotaa dan'iin päččii pannaa. Siel'ä kriška piäl'l'ä, hauduotou, vet't'ä ei pandua. Dan'i hauduotou, se rod'ieu magie, magie, magie.

A paissikka päččii l'ykät'ää, ku hiil'et otad n'i siihi paiššikkuo. . . nagrehet, hyväd roitaa, magiet. Ka söimä, l'eibän kera söimä sid'ä. No l'eibän kera, dai haudua l'eibän kera. [Voida l'eibän piäl'l'ä] stolalla se eij‿ollu, ga n'iin sräpn'ie paistoma. Sräpn'ä aino ol'i, sräpn'ä aino.

ф. 2018/11, 12, Nesterova A. G., Kums‿arvi, 1974.

5. [Zautrokka, murgina]

Huomuksesta ei syömää sanottua, nouskuad juomaa. Nouskua da ruadoo pid'au män'n'ä. Syyvvää da lähetää.

[Toine syömine sanottii] murginalla. Ildazella. Maršši ildazella. [Päiväl'l'ä] ol'i čuajuo. Päiväčuaju.

Huomuksella, čuaju keit'et'ää, samovuarat oldii. Čuajuo siel'ä keit'et'ää da kalua siel'ä keit'et'ää, kartofkua žuaritaa l'ibo keit'e-

t'ää. mid'än'ih kerat'aa. Kuaššad n'e murginalla keit'et'ää, huomuksella ei. Huomuškerda on zautrokka.

[Murginalla] huttu da rokka. Nu siel'ä l'iharokka, kalarokka, muuda n'iid'ä rokkie ei ole, l'iha- l'ibo kalarokka. Da kuašša da maido se tuuvvaa stolalla da.

Mužikat yhessä syyvvää da yht'ee pandii torelkkaa, n'e oldii syvät torelkkat, suuret. Dai akat yhessä. Toine ast'ie pannaa, ei pl'eskaija yht'ee. [Luzikat oldii] puizet.

ф. 2023/16, M. V. Jermolina, Muasel'gä, 1974.

6. [Kui stolassa issuttii]

Syömää stolasta ymbäri kiärryt'ää da vain syyvvää. Oi, meil'ä ol'i pert't'i ku n'ii suuri, yksi puol'iško — gorn'icca se nazivaajecca, siid'ä ol'i viiz'i ikkunua: kolme n'äin, kakši ol'i t'äh randaa päin. Suuressä pert'issä ol'i kolme da kakši yl'ää päin. A oldii yl'en suuret pert'it. Stola kolmannen ikkunan kohassa seizo. [Keski-ikkunan kohassa.] Laučat ymbäri. Izän'dä [istu] kokassa, t'ässä [suuressa čupussa]. No. Toine siid'ä. Da ol'i skammie silloin, vähä ol'i stuulua erähillä. Mužikat kui syyvvää, n'i siid'ä akat issutaa da syyvvää. No, lapsed viel'ä muataa, da siid'ä nossatatuat, syyvvää siid'ä stolassa.

[Ku gost'at tullaa l'ibo ad'vo?]. Toože siid'ä. Toože siid'ä gost'a istuu yl'izessä piässä. No en'n'e ei ollu n'äid'ä kah, klejonkoja, t'ässä loppuu jo rubet't'ii tuomaa, a en'n'e oldii skuat't'erit kuotut omat. A syömää ruvetaa i siid'ä pannaa, syyvvää, rabiessetaa stolalda.

ф. 2023/15, M. V. Jermolina, Muasel'gä, 1974.

7. [Yhest'ä torelkkasta söimä]

A en'n'e myö yhest'ä [torelkkasta] söimä. Jo ku siel'ä yl'en tobie. Emmä n'äin eris torelkkoi myöt'en pannun. Myö ku n'el'l'än kešše ol'ima da, nu loppuu jo siel'ä kuuvven, tobiemmad, jo An'n'i rojittii da Ibu kažvettii. A n'el'l'än kešše on mid'äbä? Togo ku t'ähä rokkua pannaa da toin'i kalua da eräs kuaššua da, maiduo da. Kaikilla torelkkat, n'i äijä pid'au torelkkua. Yksist'ä asteista, yksist'ä. Dai kyl'l'äzet ol'ima.

ф. 2022/21, J. J. Segežskaja, Muasel'gä, 1974.

8. [Siemenrokka]

Siemenrokka l'ienöy hyvä, hoš ol'is seičas keit't'iä. Siemenrokka keit'et't'ii, siemen'ed vähäne kuivetaa, a l'ibo ei n'i kuivettua, miän ol'i mamalla, no en t'iä tatago luad'i, lagunane moine,

siih siemen'et puhaššetaa, tuuletaa, kuivataa, n'e pannaa lagunaa siemen'eksi, a dostal'it ku jiähää, pannaa toizee astieh, n'e potrebitaa, pyhässä ei syöd'y maiduo. Suuri pyhä, t'ämä Pedrun pyhä, Spuassun pyhä, Rostuon pyhä, kuivua kalua keit'et'ää, kuivan kalan rokkua, siemenrokkua, nagrizrokkua, vot se n'iid'ä, dai vot čast'en'ko sid'ä keit'et'ää, žuaritaa mujehta. . .

Siemenrokka, ku siemen'et pannaa n'e suurena, pannaa huuhmaree, survotaa, hän rod'ieu n'i ku jauho, se otetaa sieglotaa, n'e ket't'uzed l'ykät'ää pois, no a siid'ä dostal'i pannaa ved'ee, značit puhaz l'ienou se jauho, pannaa ved'ee, kip'atka keit'et'ää, a siid'ä vilussa veissä hämmen'n'et'ää, se rod'ieu ku rieškamaido, vezi, se vezi kuataa sin, rokkaa, se kiehuu, dan'i pannaa sen'in ozran sid'ä hienoista suur'imua väčykkäne, väčykkäne, a l'ibo ozraista jauhuo väččykkäne pannaa, značit ku sit'en'n'ykseksi rouno, nu i siid'ä rod'ietou rokka. Kartofkua miän ei pandu, može erähät i pandii.

ф. 2029/12, 14, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

9. [Kalan šuolamine]

Lohet soat, puolenkymmendä lohta soat, kaikkie vet kerralla et keit'ä. Pid'au šuolata. Šuoload l'ibo anat kel'l'ä kai kyl'ää. No a kežäzel'l'ä aigoa toko i viikoksi ed vet šuoloa. Anat šuolan, mint'ää ei šuolauvu. . . Puuaštie. Puuastie. Kilolla sada grammoa pid'au šuoloa še. A ägiäl'l'ä aigoa pid'au viel'ä en'ämbiä hän'ee panna. No, pestii, hän'el'l'ä. . . Šeämykšed l'ykättii pois, pest'ii da. Ei jo painuo pandu n'i mid'ä, painon t'ähe kunnaba l'äht'öy. Painon t'ähe ei pagene. A mujehta toože: mujehet ku puhaššat, puhaššamma mujehen, pežemmä hyväžest'i da korvoo l'ibo buččii pan'e da šuoloa pirota. Da l'ekutat, pyörit'ät, pyörit'ät n'ämä kai da. Emmä n'i mid'ä pane peällä myö gruuzua. Verhn'ii sloi se vähäzen še pokrasn'eejet. Pokrasn'eejet. L'ibo lämbimemmällä aigoa ku šuoloat: i vähäne vet se puuttuu men'še potrebnost'i šuoloa — siidä vähäzen peäl'ičči ruškou. A kudamane l'ien'öy v rassool'e, še ei rikkuote. Kaikemmoista kaloa šuoloat: konža mid'ä puuttuu: šiigoa, ahvenda, särgeä. Vot n'yt kävelläa lambiloista loittozialla, tämämmoižet ollaa plotvaa, okun', tämämmoižet ollaa krupn'eje. N'e šuolataa kaikki. A n'e on meeloč kudamat on, n'e kuivataa da talvella sušn'akaa, uhhoa. Meil'ä šanotaa kuivakala. Šanotaa kabakalaksi toože, en t'iijä missä kyl'in siel'ä šanottanee. A meil'ä kuivakala. Kuivakala. No kuivau päčissä hänen, na prootivn'e. Kuivan kalan rokka. Meil'ä n'iin t'ässä po-d'erevenski: kuivan kalan rokka.

[Kalabuččija loajittii], ka puusta myö obiknovenno loajimma, is suharn'ika. Se on sosna on jo kuivanun jo. Kuiva, kuiva, kuiva, ihan jo. Vot, n'yt on na drovaa myö suharn'iki n'ämä poltamma. Vot, n'äistä puista, no sušn'ak. No karjalaksi meil'ä šanotaa kelo,

kelopuu. No i loajimma iz jel'ei, joolok — jeloovije bočki loajimma. Kuužine. Bočkie loajimma. . . Sii loajin kriškan peällä. Kriškalla vähäzen pridavl'uu, štobi rassoloa jeäy vain. . .

ф. 1889/12, M. H. Gurjev, Sel'gi, 1973.

10. [Suolattuo kalua konza syöd'ii]

Rokkua suolazesta kalasta ei keit'et't'y, kurn'ikkua luajittii, dan'iin veis [keit'et't'ii]. Ei, ei žuarittu.

[A syödiigö suolakala keit't'ämät't'ä?]. Kai keit'et't'ii. Daže suadii kalua, toože buččiloi ol'i, nu šuolaa pandii, rossolaa daže, l'ihat toože ol'i buččiloissa i siid'ä keit'et't'ii, a kevät tulou, konza jiäu en'ämbi, nu issettii ku žiivattua omua, ahavaa nossettii. I se yl'en kusnoi l'iha. Se suolane l'iha ol'i, se bučista otettii.

ф. 2017/12, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

11. [Mid'ä kalua suadii]

Mujehen [mähn'ä] toože syöd'ii. Puhastamaa rubied da, značit, kut on pien'emmäd mujehet, en'n'en Osterissa oldii t'ämämmoizet mujehet, ei suuret, ku puhaššat kyn'n'el'l'ä, da siid'ä pužerrad mähn'än siel'd'ä, sen mähn'än pezed hyväzest'i, čeres sitoo lassed hänen, n'i hän rodieu ku hobiene, kai losn'iu, viel'ä veil'l'ä l'ibo kahella pezet, siid'ä suoluat, n'i siid'ä. . . l'ienou, oi hyvä l'ienou, siid'ä ku luukkua viel'ä murotat siihi da panet potsoln'ečnoida voida väčykkäzen, hož luzikalla syyvvä.

ф. 2029/10, J. M. Vahrojeva, Muasel'gä, 1974.

12. [Rokka keitettii l'ihasta]

L'ihua [pominkoil keitettii?]. Keitettii, keitettii, rokkua pid'i keittiä hoz mitytẗä, ei vet ainos sie ollu kalua aigaudun, ei šidä primečaidu.

A [l'ihua] enne vähä žuarittii, rokakši pannaa, rokka, rokka. . . rokka, rokka da šiidä viätää da, ei pandu vie kaikil edeh kui n'ygy, torelkoil suuril viätää, onhän ne, zakuskua pannaa da madalat torelkad, n'iin viätää torelkal toizel, kolmannel, šuuret old'ii padat, miän sanotaa padat, pada, Lind'ärven puoles, n'i sinne päččii tungetaa siih, minul ol'i pada tobie, n'i daže akat ei voidua vediä, n'i mužikka vedäy päčis, sen on suuret bol'še ved'orkkaizet old'ii n'e padat jemal'irovannoit padad, no n'i meil'ä ei ollu n'i daže padua n'i huonehis, meil'ä pihal keitämmä, n'i l'igautaa ašt'iet, čain'ikkoil keitämmä pihal, žarkko niin, žuaru.

ф. 2011/33, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

13. [Lihat]

Ka l'ihoa ku viet't'ii, pandii sin ahvaa da iče heän n'i veäl'iet'i. No vuiškalla sin ku ikkunat avattii, da siih noaglat ajettii, iel'l'ä oldii vet šiel'ä n'e čardakat, t'äššä on vanhašša pert'issä yl'ähäd'ä čardakat. Čardakkaa män'n'ää da sinne ažetetaa da iče heän n'i veäl'iet'öy. Pannaa toičči verkko siih ymbäri, štob ei män'd'äis siih l'innut, äijäl'd'i n'okittaiz l'ibo mid'ä kai. Iče heän n'i veäl'iet'öy.

Šuolattii. . . se on jo talvil'iha pannaa. Ei kezäl'ihoa. Talvil'iha se šuolane l'iha. Kaikki jo heän on šuolaudun, talvešša bučissä ku šuolauduu, yn'n'ä jallat. Iel'l'ä vet l'ehmie isset't'ii yn'n'ä, häkkil'öjä. No buččii šuolattii da keveäl'l'ä noššettii, jallat eriš i pandii sin ahval'ihaksi. Talvella vereksiksi kyl'mät'et't'ii. Keit't'iässä siid'ä. Da ku se kyl'mät'et't'ii l'ihoa ku isset't'änee talvella. A ku sygyžel'l'ä isset'ää, ga pid'au šuolata. Pakkazešša siid'ä mid'ä kyl'män'öy, ei vet ollun iel'l'ä holod'il'nikkoa, n'i mid'ä. N'ygönä on holod'il'nikat, a silloin mid'ä ol'i, ku ollou pakkane rojinun ga. . . Ku pakkažella konža ollou isset't'y, n'i kyl'mät'et't'ii. A ku ollou sygyžel'l'ä isset't'y, ga siel'ä bučišša oldii l'ihat.

ф. 2255/16, A. T. Kononova, Poaen, 1975.

14. [L'iha]

L'ihua kuivattii. Šuolašša piet'ää. L'ibo kumbane on jo ei rubettua. . . kačotaa äijä jiäy kezäksi l'ihua — to ahavaa pannaa. Kudamat ahavaa, kumbazet šuolattii. . . siihi kuivattii. Päčissä kuivattii. Päreil'l'ä luajittii se rist'eist'ä rissikkö, da sil'l'ä piäl'l'ä pandii päččii. Päčissä kuivattii. En'n'en vanhaa kuivattii. Ka kuivattu l'iha ei rikkuote. A jäl'gee daže rokkua keit'et't'ii, konža siel'ä ku l'ähet'ää ruadoloilla, keit'et't'ii rokkua. Dai ahavoidu l'iha ei rikkuonu se, kezäl'l'ä keit'et'ää. L'ehmän l'ihua. Lambahan l'iha rozovoine tulou, lambahan l'ihua ei sua kuivata. L'ehmän l'ihua da važoin l'ihua kuivattii. Siid'ä luajittii tušonkkua. Ahavoiččietti ku pannaa, siel'ä ku čordakašša k oldii ikkunazet, ikkunazista pannaa. Siidä mečästä tuuvvaa kokkazed rouno, puizet. No n'in šemmoizet kokkazed riputetaa siel'ä, kol'ččat kiän'n'et'ää siihi ruagaa, a kokkane siin'ä rippuu. Kokkazee siih pannaa l'ihatukku. I siel'ä aivombaa ku pannaa viluloilla, štob ei rikkuotis lämbimäl'l'ä ei n'i pandu, a pandii viluloilla. Jo aprel'alla pandii ahavaa da maijalla aigazembaa ahavaa, štobi ei rikkuotis siel'ä, ahavoiččeitou hyvin l'ienou. Verkko ymbäri, štobi ei l'innud mänd'äiz n'i ket. A n'iid'ä keit'et'ää ku l'ihua en'ämbi ei, omad n'e šuolazed loppiehaze, i keit'et't'ii kezäll'ä. [Ahavottu] l'iha siid'ä riputetaa aittaa, kunnan'i sinne yl'ähäksi, lagiloih, siel'ä rippuu. Ei händ'ä tukkuu pandu, a rippeil'l'ä i oldii.

ф. 2253/17, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

15. [L'ihua syödii]

Miun pam'at' ol'i miun tuatolla yksi siga, tol'ko mie čut'čut' muissan, miula naverno goda četire ol'i, n'e bol'še. En t'iä mist'ä Povenčasta vain mist'ä ol'i tuonu, a muila kyl'ässä eulu. A vot konza kolhozaa män'imä, siid'ä meilä rubettii tuomaa poigie i vot kazvattima, pid'imä.

Tuatto meijen keviäl'l'ä ku jiäy značit talvesta l'ihua sielä, jalga kaksi, v'aal'iu, nostau sinne sein'äl'l'ä kezäksi. [Karjalaksi] viäl'indä i sanottii. Ahavaa nostua prosto, ahavoičettua, verkolla kattau, štobi [l'innut] ei n'okittais. No, heinäl'l'ä kävel'et, rokka keit'et'ää sielä, krošat na melkkie kusočki, t'erämbi keit't'iä.

ф. 2016/9, F. J. Mokkojev, Ahvenjärvi, 1974.

16. [Mid'ä griboista luajittii]

[Šuolasien'et] keit'et't'ii, keit't'imä, vie kuivan griban kera panet sen, n'i siidä syöt. Keit't'imä i rokkua, no tol'ko harvazee, šielä ken vod duumajed, davai gribasta keit'ämmä rokkua, a bol'šinstvo kuivua gribua pandii täl'l'ä suolavalla sienel'l'ä keskee, i se päččii pannaa, vot se päivän pehmenöy, yl'en hyvä ol'i kartofkan kera, v mund'iire kartofkua konza keit'ät.

ф. 2016/8, F. J. Mokkojev, Ahvenjärvi, 1974.

17. [Kuin nagrista kažvatettii, mid'ä luajittii nagrehesta, kuin keit'et't'ii huttuo]

Šyöd'ii nagrista, nagrista piet't'ii. Nagrizmoada piet't'ii vierrokšella, dai mie viel'ä kävel'in siel'ä vierrokšella meččää. Meččää ku mänet, siel'ä loajit sen kaššen, ajat, sen kun sygyžellä jo ajoamma kaššen keveäksi. Keveäl'l'ä poltamma šen kaššen. Siid'ä kyn'n'et'ää, pannaa aida, siid'ä kyl'vet'ää sinne nagrista. Siid'ä sygyžellä l'ähemmä sin'n'e ottamaa jo. Kezän kazvau, sygyžellä l'ähemmä ottamaa, vähitel'l'en siel'd'ä ottamaa. N'i ku siä loajimma sinne haudan'ikon viel'ä. Sen kiveštä loajit šuuren hauvvan, n'i ku siä panet, ažetat sinne nagrehet. Kivet ku vilutaa, n'i šiä panet peällä mät't'ähän. . . N'i ku siin'ä hauduu, yl'en hyväd rojitaa, pehmiezed nagrehet. Siid'ä karju: «Hambahittomad, haudan'ikalla! Hambahittomad, haudan'ikalla!» Meid'ä kässet'ää pien'illä kirguo. Niid'ä kyl'ää šoa kuuluu kun siel'ä rägäjämmä: «Hambahittomat, tulgoa haudan'ikalla!» A tulemma kod'ii, n'iist'ä nagrehista myö load'ima äijän. Load'ima enzistää nagriskukkuo taiginašta, siidä panemma päččii haudoo, siid'ä loajimma hauvvat, kun otamma päčistä, n'i nazivaiččietou pečen'n'iksi, ku n'äin šurvotaa. Hauvvat ku šurvotaa, n'i siid'ä pannaa taiginazee, n'i

siid'ä pannaa rieppuo. Siid'ä riepon keralla syömmä. Eigo ollun meilä slaatkoida äijeä eigö, mid'ä voima sid'ä i söimä. Röt'kia vielä pannaa, röt'kiä sinne. Röt'kiä da kaikkie mešaijaa n'i, kun myö syömmä niid'ä d'erimmä, eigä pid'änyn n'i mid'ä muuda.

Viel'ä kagrašta load'ima talkkunoa, talkkunoa söimä, talkkunoa meil'ä syöt'et't'ii. A muuda šemmoista, on omoa vil'l'oa. Loajittii siid'ä ozraista huttuo da, siid'ä ozrasta jauhottuo, huttuo, da ozrasta koaššoa da. Huttuo keit'et't'ii jauhošta. Huttuo keit'et't'ii iellä, ku vezi kiehuu, n'i siid'ä ved'ee pannaa n'e jauhot aluštaa, piekšet'ää piekšet'ää štobi ol'iz hyvä, notkie, ku l'inda rouno. N'i siid'ä se šavotetaa. N'i siid'ä pid'au kolme kerdoa sid'a hopsahuttoa, štobi höpšäht'äis se huttu. Kerran kun höpšäht'äy, n'i siidä otetaa uuvvestaa piekšet'ää, piekšet'ää. Toaš toičči, toičči toaš ku höpšäht'äy, toista i piekšet'ää. A ku kolmannen kerran höpšäht'äy, siid'ä en'ämbeä ei piekšet't'eä; se jo n'ytten jo on valmis, siid'ä syö. Siidä ku luzikat otat käd'ee, n'i sidä pannaa viel'ä kattila. . . iellä pandii kattila keški stolalla, ei kuin torelkkoih n'ytten. N'i ku siidä anetau n'e luzikat, siid'ä viel'ä pannaa hauda, loajitaa siih huttuu: sinne pannaa voida l'ibo kuorieda. N'i ku siih painad da syötte, mid'ä rozberi, kai oldii hyvät.

Sreäpit't'ii. Taiginoista loajittii čuuhkavoa. Čuuhkavo on semmoin'i: ku noššetaa n'äi vai siel'dä se l'iikutetaa — no t'ämämmoin'i l'ienou čuuhkavo. Kui on, kuin šanotaa: mušten'ikka on toin'i, čuuhkavo on toin'i. Mušten'ikka on — še kuori ajellaa. Dai siid'ä se pannaa kuoriella peällä da rupitetaa, se l'ienou mušten'ikka. A čuuhkavo on n'iin prostoi, kun noššetaa taiginašta, no n'i vähäne siih loajitaa semmon'i, kohahtau. No se on čuuhkavo. A šangi on, šangi loajitaa n'i se kruugl'en'koi dan'i pannaa kartoškoa peällä. Se on šangi. A viel'ä yksi nazivaiččietou lapinkukko. Lapinkukko nazivaiččietou hoikkane, taiginašta loajitaa hoikkane kuori, n'i siid'ä pannaa peällä kartoškoa, n'i siid'ä n'äi rouno keän'n'et'ää. Ka n'äi rouno keän'n'et'ää, hoikkane še l'ienou kruugl'en'koi, na šangi pohoožoi, no a eij‿ole še šangi, se on lapinkukko.

Kartoškoa pannaa. Kartoškoa. No n'iin n'e on hoikkane ku kuori, n'i, n'i ku en t'iä miksi viel'ä šid'ä toižee kiel'ee šanotaa. Ka svad'ba-ajašša skančoa ajellaa.

Voaššoa juodii. Joi čoajuo. Mal'ina kai, muiššan, pien'in, tuuvvaa aivan mal'inačoajut. En t'iä mist'ä moailmasta siel'ä tuuvvaa mal'inoja. N'i siidä juodii n'i. Mie muiššan, kai söin n'iidä. Voaššoa loajittii da omašta rugehešta. Rugehet ku jauhotaa, siidä pannaa mämmiksi päččii. Siidä kun pačissä on dan'i siid'ä muijotetaa, siid'ä valetah siihi vet't'ä, n'i sii l'ienou voašša. Yl'en l'ienou hyvä. N'ytten loajitah kezil'l'ä erähäd l'eibäst'ä. A siid'ä nastojaščoista loajittii mämmist'ä voaššoa. Dai hyvä l'ien'eu. Se on paremmin viel'ä, čem morssu. A n'äin siel'ä zdorovjoa dai kyl'l'äzyttii.

ф. 1877/20, А. Т. Ullijeva, Sel'gi, 1973.

18. [Kui talveksi marjoi pandii]

Ka hilluo valmissettii, ku ken keriämää ol'i joudava, ol'i kel'l'ä kerät'ä aigua n'i, pandii korvoo. Korvoo nabeidii hillot, siidä pannaa, tuohi luajitaa puhas — kružok, se pannaa hilloloilla piällä da siid'ä pannaa gruužu. A tuohella piällä on roššola piällä — hän ei rikkuote hos yn'n'ää talvet istu. [Peskuo] ei pandu n'i grammua.

Buola survottii, vet't'ä ei pandu tože. A mus's'ikan kuivataa. No mus's'ikka se ku keit'et'ää, järest'ää keit'et'ää, dan'iin marjarokkana i syöd'ii mus's'ikkazet. Da mus's'ikkane vet t'ervää rikkuotou. Kuivataa, kudamat pid'au pirogoiksi, sinne luajittii en'n'e vanhat i kossovikkua mus's'ikkazesta. Kuivatutesta mus's'ikkazesta, pannaa suurimat, siidä aivan mus's'ikaista — valgieh kossovikkaa. Dai juodii. L'ibo rubieu vaččua kivist'ämää, lapset juodii, dai iče söimä sii kuivaldi dai. No, a verekšel'd'i ku rokakši keit't'imä, dai söimä n'i. A juomingazesta luad'ima kukkuo tože. Rokkua emmä keit't'än juomingazesta. [Talveksi ei pandu]. Ei, ei.

ф. 2253/6, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

19. [Midä iel'l'ä juodii]

Marjarokka, mämmie luajitah, no, marja keit'et'äh da šiidä uutetaa marjat n'e šieglašta l'äbi, dan'i siidä i marjarokka. Konža talkkunajauhuo siel'da luajittuo l'ibo pannaa peskuo siih da parembi n'ygyzie n'äidä. . . rokkie.

ф. 2011/17, A. G. Fofanova, Čobene, 1974.

20. [Rahka]

Meldon päččii panet, da kuore otetaa t'äst'ä piäl'ičči, a se meldo päččii, rahkaksi i l'ien'öy. Siid'ä vezi smen'it'ää, ved muiguou, jo Pedrun pyhässä händ'ä t'iäl'ä siässet'ää. Otetaa se vezi kai muigie da tuuvvaa viluo vet't'ä ved'orkka, butkataa siihi. Tuas se moožot on monen päiviä siel'ä se vezi. Toista se vezi i otetaa, toista toin'i i pannaa. Valutetaa. Ka vezi hod' mil'l'ä ottau ka hot' čuaškalla l'ibo kauhazella l'ibo mil'l'ä t'ämämmoizella astiežella siel'd'ä ottau, čerpaiččou, n'e veid da toista panou. No siid'ä ku l'ien'öy syys, vilu, znaačit jo ei rubie muiguomaa. Miän mama kaikičči hauduou, hauduou maiduo ketun kera, n'e hauvvotud maijod rahkoih, jo vet't'ä ei siel'ä, veit ottau pois. N'i sen kera kyl'män talvella syöt paremmin mid'äigi. Hyvän maijon kera jo kyl'mäy, znaačit ei en'ämbi muiguomaa rubie.

ф. 2022/24, J. J. Segežskaja, Muasel'gä, 1974.

21. [L'ämmin maido]

No siihi pannaa illal'l'izee maidoo viluzee melduo, l'ibo jiäviččä, ollou kel'l'ä kanua ollun silloin, pannaa jiäviččä n'i, melduo kaksi kolme luzikkaista — no se on l'ämmin maido rahkan'i šemmon'i hyvä, viel'ä kuoretta pannaa siih keskee, suolua pirahutetaa čut'-čut'.

[Syöd'ii]. Konža paistuu. Rubiet murginalla, n'i kolme n'el'l'ä padua stolalla tuuvvaa, syö l'uboi, kel'l'ä mid'ä himottanou.

ф. 2022/20, J. J. Segežskaja, Muasel'gä, 1974.

22. [Keitettii kiissel'ie]

Kagraista, kagraista luajitaa, t'ädä ennen rugehista sevotetaa, muijotetaa siid še uutetaa, survotaa special'no kiissel'iksi pidäy kiissel'i, sanotaa, nu l'ibo siitotaa jauhot, järied jiädää. . . n'e toože pannaa, no bolšinstvo ku ol'i omua pelduo da kai, n'i surrettii pruazn'ikoikši, dai n'ygöi kagraista kiissel'ie n'ämäd ovs'ankoi myöt'yö. T'ädä palavana syötii konža ku kai valetaa torelkkoih. . . Syyvvää maijon keralla, maijon kera jäl'gimäzekši kaikkie syyvvää se kiis's'el'i.

ф. 2011/28, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

23. [Taiginakukko]

Nagrehesta luajittii taiginakukkuo. Nagrista pilkotaa. . . a kurn'ikaksi hoikkazeksi da tobieksi, se luajit kurn'ikan, taputat hienozeksi taiginan sen rugehizen. Iel'l'ä kai syöd'ii, kai ol'i hyvä, kai ol'i hyvä.

ф. 2009/17, O. V. Mitrofanova, Čobene, 1974.

24. [Kuin vuassua luajittii]

Vuassua luajitaa, rugehine jauho hämen'n'et'ää padaa ved'ee, pannaa päččii, siel'ä imet't'yy, rod'ieu pl'onka, magie moine, siid'ä juataa sid'ä pl'onkua, kel'l'ä himottanou mämmie sid'ä, mämmi rodieu se fkusnoi, no dai valetaa sin taiginaa, taiginassa siel'ä pid'au olla en'n'istä rabua, l'ibo otetaa taiginasta vet't'ä, se leibätaigina ku ol'i.

Nagrista piet't'ii pačissä i piet'ää kiven vasta korvoo, a potom kuivataa pačissä i luajitaa.

Kivellä hauvutaa, kivellä hauvutaa, haudua kivellä hauvutaa, šuurella perehel'l'ä pid'au en'ämbi luad'ie, vuassua l'ienöy vähä.

ф. 2009/16, O. V. Mitrofanova, Čobene, 1974.

25. [Maido, rahka]

Rahka paissetaa, sezissa on n'ytten, vezi valutetaa, tuassa, lehmät tullaa, lehmät l'ypsetää, i suurii ašteih pannaa, miskoih, meil'ä eij‿ou miskat, puat on, rieška laššetaa rahkalla keškee, se huomukšella pannaa päččii, dai rahka magie l'ienou, hyvä, paksu rahka, kettu rod'ieu šen'in. Nu se kettu, a se dostal'i ranka kai magie, hyvä l'ienou.

Nurmella lähet'ää, tuohivakka sezen korgehus pannaa rahkua, rieškua, se ražvane maido, n'i ku ei čuajuo ečit't'y. N'ytten yht'ä čuajuo parkimma.

Siel'ä heinäl'l'ä keit'et't'ii, rokka hod mi otetaa, maijosta, kalasta l'ibo mi keit'et'ää, kuaššat, kattila pannaa kessel'ii, kessel'issä taluttii.

ф. 1732/4, M. I. Čurujeva, Jouhvuara, 1972.

26. [Rahkakabu, nižu, samvoarat]

Rahkakabu. Ka loajittii, verest'ä rahkoa ku loajitaa, loajitaa, loajitaa. Siid'ä pannaa marl'ii' l'ibo mih, pužerretaa hyvin, no siid'ä valutetaa, valutetaa, štobi ei jäis vet't'ä; no siid'ä pannaa kaduškaa, siid'ä kai šurvotaa, šurvotaa. A semmoine ol'i puine loajittu, puižen n'äin kaa nel'l'ikokkažee n'äin, t'ämän korgovuoh da, kolme vai n'el'l'ä, vai en jo muišša, ammune on aiga. Kolme l'ibo n'el'l'ä ol'i n'äi kaa. Tolčitaa, tolčitaa, siin pannaa. . . siid'ä jo kuoretta pannaa, voida, nu ken voi iz'umoa, marjoi sin pannaa keškee. Dan'in siid'ä pöykyt'et'ää sin niid'ä. . . näid'ä kaduškoja. Šuoloa pandii vähäne. No šuoloa. Siid'ä pannaa. . . anetaa valda kolme päiveä kun'i kažattuu, kovettuu se. Kovettuu, dan'iin siid'ä koataa torelkkalla peällä. Nu toičči anetaa päivälounan iel'l'ä. Päivälounalla ku tulet, sii murginan syödyä, päivälounalla ku se pannaa torelkkoilla, n'i siid'ä luzikoilla šyöt.

[Piiragat] ei loajittu [rahkašta], od'd'el'noista rahkašta no kukkua da, konža i proazn'ikkana n'ižua loajittii. N'ižuksi loajittii pirogoja — šuurija.

[Samvoarat] miun aigan oldii. Miän samvoarua eij‿ollun n'i konža, d'iedo miän aivan ajel'i Povenččaa. Ku vot pid'au oštoa perehel'l'ä soahharie, čoajuo. T'eäl'dä kuda mid'äigi kereäy, ottau l'induo, l'ibo nahkoa, l'ibo n'iid'ä zvieril'öi l'ibo mid'ä — ved'äy Povenčaa. En t'iijä, kel'l'ä möi. A siel'dä tuou jauhuo, soahharia, kagraista prän'ikkeä.

ф. 1890/2, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

27. [Midä juodii]

Maiduo da vuassua ol'i en'n'en da. Iel'l'ä vuassua luajittii. N'i se obezaatel'no vuassastaučča. Kai yhest'ä staučasta juodii dai. Se ku juuvvaa, toine i pannaa.

A rugehizesta jauhosta mämmi luajitaa. Mämmi se päčissä. . . solod'at. No da se ved'ee pannaa, happanou siel'ä, köryzöy, seizattuu, n'i se l'ien'öy parembi viinua. Ku juod ryöpsät i. Nagrizvuassua jo myö emmä luad'inu. Ol'i nagrista dai piet't'ii, ka emmä. No vuassua jo emmä hospod'i, paissikasta da haudua da ret'kua da vot, kessekkää miän tata panou ret'kat, paissikkahat, sin mäčen'd'äy da siihi vuassua panou. N'i ku siid'ä särbäy, särbäy, n'i rożа ol'i ku tul'ipäre rouno kaikičči.

ф. 2022/22, J. J. Segežskaja, Muasel'gä, 1974

28. [Pogovorka]

Meil'ä ol'i buabo, maman muamo, n'i sanou: «Kiissel'ie syyvvää kauhazella, a maiduo orazella». Sanomma, emmägo l'ähe, ku baba maiduo meil'ä andau orazella, štobi vähembi otettaiz maiduo.

ф. 2017/11, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

29. [Sananlaskuja]

1. Rieška maido, rugehine l'eibä vačalla luja, korgie kanda, t'ikkusukka jallalla hyvä. Muštakulma, valgie rinda se on rinnalla hyvä. Valgie sil'mä, hož rinnalla valgie paida. Olgaa hos kui.
2. Ruat ku lapsi, a syöt ku hebone [sanottii] laiššoišta.
3. Hyviä vähäzin, magia palazin. Sanotaa, što kun mid'ä paissaa, sanotaa. «Vähän sie miula sanod» l'ibo mid'ä, a siid'ä i sanotaa posloviccakši: «Hyviä vähäne, a magieda palane, en'ämbi el'ä eči».
4. Sanotaa: «Ozan kera päčil'l'ä, a hot kaun'is ollet, ozua eij‿ole, n'i rožan kera laučan alla».

ф. 2250/2, P. S. Saveljeva, Mänl'ysel'gä, 1975.

30. [Ruoga]

[Loajittii] kurn'ikkoa. Umbinan'i. [Taiginoa viel'ä piäl'l'ä]. Taiginoa. Taputetaa da umbee pannaa, ku kukko. Kaikemmoizešta kurn'ikkoa. Void hod mistä kalašta load'ie. Dai n'yd loajimma. Loajittii [kossoida]. Pannaa tahaš, hapatetaa hyväzešt'i, kui n'ytten. Ku n'yt drožjašša valgeašta. Ennen ozrazešta loajittii maidoo da voida pandii, ku eij‿ollun valgeada. Da n'i seämee pannaa šuur'moa, voin kera da skančad voin kera. Nu i se rod'eau kossoi. L'eikataa, pannaa n'äin vaššakkaa da siid'ä proid'itaa ymbäri.

Loajittii [stud'en'ieda kalan šuomušta]. Loajitaa, keit'etää kalan šuomukšet da stud'en'iekši händ'ä laššetaa. Siitašta ennen läbi ved laššettii. Kalanražvoa tooże meruttii noista kiškoista. Kiškat rozberitaa, päččii pannaa da. Ei vet ennen tuodu gosudarstvašta. [Loajittii]. Ka konža mid'ä voijettii. Ei vet ennen juodu. Sträpn'eä ei voijettu, a hod mi siel'ä l'eikataa, l'ibo palau l'ibo mi kai, kel'l'ä kuin load'ietou. Vet toizella load'ietou, toizella

ei load'iete — kel'l'ä on mimmon'i ver'i. . . Kakkaroa paissettii erähäd ga. Kal'ittoa [paissettii]. Kal'ittoa, šaan'eškoa — n'e kai ollaa n'ytten. N'yt toože sreäpimmä, kuin ennen. Kakkaroa paissettii, ol'an'd'oa paissettii, kaikkie. Škanččoa ajeldii, huttu loajitaa, p'ur'eedä pannaa, l'ibo mankkašta se notkiene se seämee, i siidä syyvvää.

ф. 2392/9, F. I. Markova, Prokkol'a, 1976.

31. [Nal'utka]

Rugehine tahas taiginah luajittu, rugehine, a miän sanotaa nal'utka, nal'utka on. [A t'ässä šanotaa šangie.] No, no juohtuu miel'ee, mie vet ku n'ygöi elän kakšin kolmin t'ässä, no n'i t'ämänmoine on krugloi kvašn'aa pandu, rugehizee taiginaa sinne ažetettu, muijotettu rugehizee, i piäl kartofkua, a l'ibo t'ädä pannaa talkunjauhuo, enne meil' ol'i talkkunua, vet pi₍immä jed'in'al'ično konza el'immä.

ф. 2011/31, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

32. [Kondiesta]

Kondien l'ihua ei šyöd'y. Tapettii. Tapettii. Medveškaa otettii. . . n'e l'ihat. Briezguidii. Hän on ku rist'ikanza rouno kondie. . . Rist'ikanzan moine, ku on vai villa peäl'l'ä. Rist'ikanza on, a šyöy kah žiivattoja. Hän on ku rist'ikanza. Tuodii vet t'ää miun muissossa jo t'ää ei ammuin, t'ässä jäl'gee voinua, kaksi. Poigane tapettii dai suuri se tapettii. Hän on ku rist'ikanza: kiät rouno kiänä, luapat, ku rist'ikanza.

ф. 2250/25, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

33. [Kondien l'iha]

Kondijan l'ihua šyöd'ii, dai mie l'ično söin, no kondie ku tapetaa šiel, ennen ol'i miän d'iäd'öt šiel toizis kyl'is, siel, Korvjärvi sanotaa, sie L'ind'ärves päin suadaa n'in, talvel ku, ga se ei, a ku kezäl suadaa, n'iin ahvoičutetaa, pannaa značit, šuolua pannaa, ahvoičutetaa, no a šiid ku kaštaa vähäzen, n'i, šiid pannaa kuivaa. Kondien l'ihua šöima, šöimä dai hirven l'ihua.

ф. 2011/35, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

34. [Kondian l'ihoa ei syödy]

Kondian, emmä myö syöny kondian l'ihoa, emmä, dai miän kyläššä ei syödy. Nahka otettii da myödii. Jo kun on velgah otettu siel'dä Romanazilda da ken on bohatembi, da n'e i tullaa, da otalletaa, no vot. Pid'au kežä el'öä da talvi da.

ф. 2014/3, D. I. Čušina, Loazari, 1974.

35. **[Jän'iksen l'ihoa ei syödy]**

Jän'is, emmä syöny myö, ei miän n'i tapettu jän'iksie, mid'äba, koirat kui oldii, hyvät koirat, ku šuahaa, iče siel'ä i syyvvää koirat. Ei meil'ä tuodoa.

ф. 2014/4, D. I. Čušina, Loazari, 1974.

36. **[L'induo tapettii]**

A l'induo tapettii, syödii da tapettii. Keikenmoine l'indu. Kah meččo, meččokana l'ibo siel'ä pyyd'ä da l'ibo siel'ä t'edrie da, koppala, koppala še on meččo. . .

ф. 2014/5, D. I. Čušina, Loazari, 1974.

37. **[Jän'iksen l'ihua syödii]**

Mie jän'öin l'ihua šyön, a miän t'ässä ei šyödy, t'ämä Ivan Kuzmič ei, a miun tože sizar šöi L'ind'ärves. Ennen šyöd'ii, šyöd'ii, šyöd'ii, potomu što ka ei vain šyödäne, dai mie en šöis, šanozin, što en šyö, šyöd'ii. Vain ku ohotn'ikat šuad'ii midä n'in, sie jän'öin, jän'öin l'ihan šyöd'ii.

ф. 2011/36, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

38. **[Syödiigö jän'iksen da kondien l'ihua]**

Jän'ist'ä miula tata pyyd'i, kl'äpčil'l'ä, kl'äpčät oldii, l'ihua ei syöd'y, a vot sinne l'äksimä, siel'ä pyyd'i, söimmä n'äl'l'ässä. L'iha valgiene, puhaz, hyvä — siid'ä söimä.

ф. 2009/10, O. V. Mitrofanova, Čobene, 1974.

39. **[Kanoja, sigoja ei piet't'y]**

Ei silloin i kanoja piet't'y. Ei, piet't'y [šigua.]

ф. 2013/3, H. S. Terentjeva, Loazari, 1974.

40. **[Maiduo ei anettu pyhissä]**

Maiduo ei annettu. Hot ol'i očeri l'ehmiä. Se ku tul'i kolmaš päivä, piätinčä, maidua lapšilla ei annettu, n'e to što akoilla tobeilla, lapšilla ei annettu maiduo. A pyhist'ä. . . Roštovan pyhä tulou, suuri pyhä tulou — se on vel'iikoi post se on. No n'i sii n'iid'ä juuvva i ei pie. T'ämämmoižed bučit siässet't'ii rahkua,

a ei syöd'y pyhässä maiduo, ei annettu. Peitokkal'i syödii lapšet, varraššettii. Mie iče varraššin. Ku mänen siel'ä, luajitaa rahkua, piet'ää tvorok, n'i kabuo luajitaa, sielä pannaa aittaa. Mie mänen sielä varraššan. Sieldä tullaa, buabo tulou da tulou muamo, da siid'ä rahkua on syöd'y, da kabuo on syöd'y ikkunalda čirkkuzet. A mie. Eij‿ole syöd'y, kun mie mänen siel'ä syön, syön, varraššan, varraššan. N'iin ei annettu, sanottii što vai ku maiduo šyönet, tulou pappi, panou kartan alla. No, lapšed vod varattii, kartan alla ei pandaiš, kyl'yššä oldii kartat, no ei ollun n'i mid'ä muuda, a kartat oldii kyl'yššä, lämmitetää kyl'y' n'i luajitaa vet't'ä, no n'in pannaa šinne kartan alla, ku maiduo šyönet pyhäššä.

ф. 2250/7, I. I. Petrova, Mänd'ysel'gä, 1975.

41. [Kabozet rahkasta — aijäpäivän ruoga]

Rahkašta n'äin l'iččoallat, pannaa kuoretta, sin mešaijaa, da n'iid'ä kaboloi kävel'imä čassovnan pordahilla syömää, muiššan, muuda en muišša n'i mid'ä.

ф. 1736/3, S. V. Stappujeva, Jouhvuara, 1972.

42. [Murginalla]

Mie enži vuodena ku t'ähä tul'in, se ol'i Miikkulalla, se ol'i triččat' ftorom godu, rahvasta ol'i viiskymmendä hengie murginalla. Nu, stolaa pan'ed n'i syyvvää. Iz'än'd'ä, iz'än'd'ä gost'itti, valau r'umkat. Emän'd'ä kandau rokan, kurn'ikad l'eikatut, kurn'ikka syyvvää, siihi rokat tuuvaa, emän'd'ä kandelou: syögiä, syögiä. Käzipaikat annettii kaikilla käz'ie pyyhkiessä. . . A juuvvešša pandii vuassa. Yksi juou staučašta, ken tahtou, toistai i ottau juou, toistai l'izät'ää pannaa. Luz'ikalla, kiissel'ie otetaa, siidä maiduo otetaa. Marjakiissel'ie. Mie vie ol'in koissa, mama luad'i omasta kartofkasta. Kartofkua ku t'orkkuama, dan'i siitasta l'äbi lassemma, sil'l'ä kerdua, jo koissa luad'ima. Jo luad'ima do triccatogo goda.

ф. 2017/10, A. J. Mokkojeav, Ahvenjärvi, 1974.

43. [Pruazn'ikkastola]

[Pruazn'ikkana konza ruvettii syömää], yhessä, bl'udat oldii, bl'udaksi nazivaidii, t'ämän korguhuod, valgiet, yht'ee pandii rokkua, luajittii kurn'ikkua, rokkua pandii, l'iharokkua, en'n'e vetten ku omua žiivattua issettii, rokkua pandii, siä syyvvää, l'ihat pandii puizella torelkalla, pilkotaa da siidä jo torelkoilla ruvettii panomaa, en'n'e puizilla pandii. No siidä pruazn'ikkaaigaa luajitaa kartofkakuori, kossovikka skančoin kera, sur'imua

pannaa, pšona, siid'ä toizekši maiduo pannaa siihi syyvvessä, vuassua ol'i stolalla. Riešku̇a maiduo pandii. Vielä pruazn'ikaksi pannaa toine kossovikka, no kossovikka pannaa, siidä jäl'gimäzeksi tuuvaa kiissel'i. Vilu rugehine kiissel'i. Maijon kera syöd'ii. . .N'iin l'uubittii gost'ittua kalalla, l'ihalla kaikkie.

ф. 2017/9, A. J. Mokkojeva, Ahvenjärvi, 1974.

44. [Mid'ä ol'i svuadbona stolassa]

[Anettii svuadbossa kiissel'ie]. Nu keit'et't'ii. Ol'i, ol'i, konza enži kerda käyvvää viel'ä koziččemaa and'ilasta, dan'i viel'ä piiruad luad'i, meil'ä ol'i svuat'a moine obezatel'no se. Vot ajellaa hoikkane se skančča i vot sil'l'ä siämee pannaa l'ibo saharn'ii pesok, krupuu kakuju var'at, značit, v masl'e jevo pekut, v posnom masl'e. Argivoi. Rieht'il'äl'l'ä. I vot šiid'ä, jesl'i miel'ehine, značit, miel'ehizet ollaa svuatat n'e, se ob'azatel'no luajitaa piiruad n'e, značit soglasni andua sidä tyttyö sil'l'ä žen'ihalla. Piiruad luad'i t'yt'ön muamo. [A tyttö iče ei, iče] tyttö n'e kasajeca siih dieloo.

Meil'ä en'n'e keit'et't'ii rugehista kiissel'ie. Söimmä kaikkee tabaa. Söimmä palavaldi voin kera, a konža vilustuu, söimmä magien vein l'ibo maijon kera. Syödii vs'ako. Svuad'boo vilu kiissel'i pannaa. Konza rokka syyvvää, kossovikat kai, kiissel'i on se ol'i jälgimäne, kiissel'i jo stolasta ajau pois.

[Viel'ä pannaa] kossovikka. Skančča luajittii, luajittii, tol'kko ei svuad'boo, a obično pyhin päivin, pruazn'ikka missä on, hoz'aikka luad'i dai seičas luad'iu.

ф. 2016/5, F. J. Mokkojev, Ahvenjärvi, 1974.

45. [Kiissel'ie keitettii]

Keit'et't'ii [kiissel'ie] pruazn'ikkoin aigana, rugehine kiissel'i, a svuad'bossa eij͜ollu, svuad'bossa kal'ittua, kossovikkua, kurn'ikat, e͜ollu ku n'yt ollaa tuššonkat, n'ämät on jo uuži mouda.

[A pominkoissa] kiissel'i ol'i vsegda, keit'et't'ii, keit'et't'ii.

ф. 2010/15, O. V. Mitrofanova, Čobene, 1974.

46. [Jiäl'iččyä keitettii]

[Jiäl'iččyä] keit'et't'ii. . . da, rist'imuamo miula on, on. Jäičät kruassitaa luukalla, dai mie kruas's'in. Andau paikkazen, siiččazen l'ibo. . .

ф. 2009/8, O. V. Mitrofanova, Čobene, 1974.

47. [Kartofkua ei pandu pominkoilla]

Ku konza myö pominkoih lähemmä, n'i kartofkahizie emmä ottanu miän rajonaš šielä, štobi kartofkakal'ittua, n'i kartofkašangie emmä pane pominkkoikši, a panemma štobi kaikin jauhohižie n'iidä, talkkunjauhoz l'ibo suur'imas piäl'ystiä, t'ädä nal'utkua. A en t'iä min'tää [kartofkua] ei pandu pominkoikši, ei taluttu, ei ollun sidä moista običoida, štobi kartofkaizie, no myö emmä staraiččitun kartofkaizie ottua.

ф. 2011/32, A. B. Jefimova, Cobene, 1974.

48. [Mid'ä pandii stolalla pominkoilla]

Pominkoilla azetetaa skuat't'erit, n'yt eule, klejonkoja. A syömine raznoi zakuskaksi pandii: rokat, kurn'ikat, tušonkat, dai en'n'en oma l'iha ku ol'i, azetettii. Päččii pannaa rokka dai l'ihat tuššimaa kartofkan kera, luukan žuarittii dai t'ädä kal'itat sriäpit't'ii, kaikenmoized n'e sräpn'ät. Ol'i valgieda luajittii, ozraista luajittii, kossovikkua en'n'en luajittii, hienone, hienone, sie pannaa suur'imua, skanččua, se buitto kossovikka, kossoi, dai kiissel'id dai kai, kai, kai. . . Sangie ol'i, ol'i. Ana vai l'eibiä palane, n'äin raukka, punotaa tahtahan, se l'ien'öy krugloi, siidä panen kartofkua, l'ibo jauhuo, l'ibo suur'imua piällä, kuoretta piällä panet maijon. . . kartofkan sen päččii panet, otat sen. [Se taigina hapatettu] valgiesta luad'ima, kaikesta.

ф. 2017/24, M. P. Lippijeva, Kums(arvi.

49. [Pominkad luajittii, mid'ä syödii]

A ennen meil siel Petroskoizel pominkoil miän kiissel'ie ob'azatel'no keitettii, n'epremenno se pid'i kiissel'ie keittiä, a tiälä nägyy kel on, kel eule, a meil keitettii, valutet't'ii torelkoih, sagieda kiissel'ie, a nygy t'iäl ku myö rubeima el'ämää da t'iäl stokanois, notkiezeh stokanoih pannaa, a miän sagieh torelkkoih, no, ennen oli vet aštetta, enne vet eulu suuri servanttoi da škuappoi, n'in ašt'iet pand'ii aittah, no pannaa korzinkat. . . suuret, i šinne aštiet pannaa, n'e torelkat, n'ämä bl'uudat, bl'uuda sanotaa, dai luzikkoi l'iigoi, a ku sid pruažn'ikkad roittah kai, siid n'e aštiet tuuvvaa pert't'ii, n'e aštietta meil'ä t'ädä joi t'äydyy, min pid'äy, no vot, t'äyd'yy, no šiih tabaa myö pruažn'ikkat suuret pi(immä ainoš. Mie män'in miehel, n'in tože ka kolmenkymmen'in hengin tul'i, noužou gošt'ie, n'i siid pid'i suured padad, kaksin padoin l'ihua keität, kurn'ikka enzimäžikši pannaa, dan'i šangi stolal, kurn'ikka, šangit, a siid pannaa značit rokka šangin kera, a siid kalad, tojez l'ihad viätää, no siidä kal'itat, siid'ä kossoida luaji-

taa, no, siidä miän sanotaa kossoida, kossoin kera lähetää tuuvvaa maiduo, rahkamaiduo, a šiid'ä joi lähetää iel'l'e kiissel'ie, no a skančča luajitaa, skanččua myö ajelemma vai ičel pyhin päivin.

ф. 2011/29, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

50. [Konza kladbiščalla käydii]

Ka vied'ii [kladbiščalla], mid'ä on, sid'ä i viet, k ollou sriäpit kal'ittua l'ibo šangie l'ibo pečen'jua. . Ei viinua juodu, mid'ä luajittii da. . .

Kävelet, konza kuolou, kävelet, l'ibo ka, en'n'en vet ei käyd'y toissapiänä, muah pandii da ei käyd'y, konža siel'ä jo proid'iu jo kaksikymmend'ä päiviä, n'el'l'äkymmend'ä päiviä, a n'ygönä hän kävellää toissapiänä. Se stroičana männää.

Ruadenčoina kävellää, tol'kko staruuhoi lažetaa, ken käy kladbiščalla, tulou da jagau staruuhoilla, sriäppi koissa mid'ägi, šangie, kal'ittua, no a n'i mid'ä, babo kävel'öy taloloi myö. [A muiššinšuovatta ol'igo?]. Ka muissinšuovatta toože, sen'in rovno jagau toože.

ф. 1737/1, P. N. Vasiljeva, Jouhvuara, 1972.

51. [Pominkkaruoga. Rugehen kiissel'i]

Nu, ei ku t'ämänmoizie syömizie. [Pominkoissa]. Kel'l'ä mid'ä on, ga se sid'ä i luad'iu. Ken kuin malttau. [Ka n'yt ei, a ennen vanhaa?]. Nu en'n'en vahnaa [kuužin'ed'äl'ihine] sreäpit't'ii kal'itad n'e, koššoid loajittii da, kiissel'ie keit'et't'ii da l'iharokkua [luajittii].

Rugehen kiissel'ie [luajittii], mie muiššan. Ku ruiššen se jauhotaa, šuurretaa, šuur'imad l'ien'n'ää järiät, dan'i sevotetaa, da happanou hän, n'ed'el'i hapatetah, nu siidä valutetah. Nu n'ed'el'i hapatetaa, siid'ä valutetaa, se l'ien'öy ku rošku kai ku syöd n'i kai roškau hambahišša. Ka ei voida, maijon kera syöd'ii, ken hauvotun, ken n'iin haudomattoman dai l'ibo zoaharivein kera, kel'l'ä eij‿ole maiduo ollun, pyhä ollun l'ibo mi kai.

ф. 1736/4, S. V. Stappujeva, Jouhvuara, 1972.

52. [Viinua ei — ku horon'it't'ii]

Luajitaa kurn'ikkua, rokkua keitetää, midä vai voijaa, no yl'en hyvin horon'it't'ii, viinua kačo ei, ku n'ygön'ä viinua pannaa, miän kačo siel, votkua ei pandu, en mie n'ähnyn, miun muistoh, en n'ähnyt, siel'ä enne osobo miän rajonois ei juodu tuolla, viinua myö emmä silloi, a midä sidä syömistä, n'in kaikkie, no.

ф. 2011/30, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

53. [Kakkarua, rokkua luajittii]

A kakkara on: ku jauhošta kiežan luajit, notkiežen, da laššet skovorotkoa myöt'en, paistuu, panet päččii, paistuu da taputat kiäl'l'ä, l'ykkiäl'l'ät.

Rokkoa keit'et't'ii raznoida, raznoida rokkoa keit'et't'ii. Kaikenmoista keit'et't'ii: hernehest'ä, keit'et't'ii l'iharokkoa, kalarokkoa, raznoida rokkoa ol'i. Viel'ä luajittii šiemen'est'ä rokkoa. Šiemen'est'ä luajittii, šiemen'et kuivataa päčissä, a siid'ä mel'it'ää, no, dan'i siid'ä n'e hierotaa hyväzest'i, l'ibo värt't'inäl'l'ä hierotaa siemen i siid'ä keit'et't'ii. A iel'l'ä l'iinan siemen'est'ä luajittii rokkoa, pelvahan siemen'est'ä ei l'iene rokkoa. Sin'n'e pandii kuoretta da t'äd'ä väčykkäne šuurimoa, muuda n'i mid'ä ei.

ф. 1722/5a, S. V. Stappujeva, Jouhvuara, 1972.

54. [Mid'ä sriäpittii]

Konza kal'ittua da, konza šangie da, konza midäigi, ozran, da kartofkakal'ittua da, konza šuurimakal'ittua da, sriäpit't'ii. Ka luajittii r'adovikkua siel'ä šuur'imasta ozran da luajittii kosovikkua da. [A mimmone on r'adovikka?]. Ka šuur'imua ku pannaa kuor'ieh da pannaa voida, da skovorotkalla da päčissä, pannaa, päčissä siel'ä kypsetää, paiššetaa da r'adovikka, dai kosovikka, suurimua keitetää da kuored luajitaa da. [A kurn'iekkua luajittii?]. Luajittii, kalan kera. [A l'ihan kera ei?]. Ka toičči i l'ihan kera. [A kuin sanottii?]. Ka, kurn'ikka, l'ihakurn'ikka toko.

ф. 2011/16, A. G. Fojanova, Čobene, 1974.

55. [Kakkarad luajittii]

A iel'l'ä kakkarad luajittii, ei t'ädä ku ollun, n'i ozrazet, jäčmend'ä ku mel'niččää talut, nu n'i toože paisset't'ii rieht'il'äl'l'ä, miula on ka skovorotka musta tuuvalla, kurn'ikkoja pien n'i, ga l'igauttii, no n'i sil'l'ä paissetaa ozrazesta jauhošta, paissetaa kagrazešta, paissetaa, paissetaa, stolat t'äyvvet, da viel'ä voijetaa siidä, korkkie siihi pannaa, sidä viel'ä painetaa kuorieh da voih, šyyvvää.

ф. 2010/16, N. P. Fedotova, Čobene, 1974.

56. [Kui sriäpittii]

Rugehizešta jauhosta loajitaa kuoret, rugehižella jauholla hämmennet'ää, t'esto loajitaa se, no, da siidä šavotetaa, skančad loajitaa. Jauhuo [pannaa], vet't'ä, šuoloa, kuoretta, muuda n'i mid'ä ei pandoa. Maiduo pannaa siämee, kassetaa ku siämi, l'ibo

loajitaa jäälʼičäštä jauhošta siämi, no maiduo sii pannaa, da kuorʼetta, kuorʼi loajitaa, da pannaa nʼe tʼädä loajitaa, meldo pannaa, nʼi siidʼä loajitaa hodʼ jauhošta lʼibo šuurimašta siämi. Siidä siämi pannaa, kuorella siämee yhissetʼää, nu da sie pannaa kuorʼetta da voilla voijetaa, paissetaa. Pannaa i kartofelʼin kera on [kuoret]. Kartofeih pannaa jäiččiä, k ollou šielä, kelʼlʼä ollou jäiččiä, voida pannaa sin siämee, lʼibo kuorʼetta. Brossašuurima keitʼetʼää, kuin kuašša. Kuašša keitʼetʼää, siidä pannaa maiduo, siidä hämmenʼnʼetʼää, voida pannaa siih šuurimaa. Ozran šuurimašta ei keitʼetʼtʼiä. Kaššetaa maidoo, meldomaidoo, a siidʼä toižella maijolla, rieššalla maijolla notennetaa, vähäzelʼdi, vähäne pannaa keškee, štobi ei olʼiz muigie, siid pannaa kuorʼetta keškee lʼibo voida sielʼä.

Ka šulččinua loajittii ennen tʼämän tahtahaa, vetʼtʼä hämmenʼnʼäd, vedʼee paned jauhuo, hämmenʼnʼät, da siidʼä sen tahtahan loajit, da siidʼä ajelet hoikkazekši, hienozeksi, tobiad nʼe. Da siidʼä paiššetaa päčissä, ielʼlʼä oldii laššat, päččii pannaa, paistuu väčykkäzen čutʼ rökähtʼäy dai siidʼä otetaa da voijetaa kuori, yksi puolʼi voijetaa, toista ei voijettoa, a siidä ku kiäritʼää, pannaa kuaššua siämee, silʼlʼä skančalla siämee, se ojennetaa ymbärʼi kai. Tʼäma murgina-aigana šyödʼii skančat. Nu kuašša päččii pannaa maijon kera, se hauduotou päčissä. A enʼnʼen k olʼi emänʼdʼä se, nʼi hiän [sulʼččinan] kiäri, valmehekši, panou siih torelkalla, torelkalda otetaa. [Kuinba kiäri?]. A tʼämä šulččina on tobie, hän panou šinne siämee, da rannat kiänʼdʼäy. Mankašta, dai loajittii krupašta, no mitʼytʼtʼä ollou [kuaššua], semmoizešta i void luadʼie, no i loajittii kartofeinʼi, kartofei tolčitaa da pannaa.

ф. 1722/5а, S. V. Stappujeva, Jouhvuara, 1972.

57. [Kalʼitat da šangit]

[Mi on ero kalʼitalla da šanʼgilla?]. A yhet ollaa, ken hyviä luadʼiu, hienoista, nu kalʼitta on parembi, kalʼitalla luajit kuoren šen hoikkazen, a še tulou vähäistʼä järiembi. Miun veikko toko lugi, šano ykšipäivälʼlʼine: «Tʼänäpiänä, mama, luaji ykšipäivästä šangie», pienʼenʼä brihaččuna, vot moista šangie. A pyhässä luajittii, vielʼä meilʼä i pyhät olʼi, pyhitʼetʼtʼii, nu taigina on, kvašnʼa, sielʼä k on ga, jauhuo pannaa, taiginasta otetaa tʼämänmoista čuigevua, siih kattilaa (kappilaa?) nossat, rubitat. Hän rodʼieu se, päčissä paistuu ku truuba, hyvä, magiene, siemenvoilla voitaa, pyhät pyhitetää, hernʼehtʼä on, brossasuurimua, siidä se taiginasta tuaz hoikkazeksi taputetaa, luajit kukkozie brossasta, a hernʼehestʼä luajit nʼäin päin, pruaznʼikoiksi meilʼä olʼi moizet kattazet, nʼe oldii ka voissa, yhessä oldii suurimat, toine hernʼee, Vedenʼjä pruaznʼikakši, Spuassu pyhät oldii. [Kuin kučuttii sidä piiruada?]. Kukko. [Hernʼekukko?]. No. Seiččemen nʼedälʼie pyhä pyhitʼetʼää, miula ku lapset kazvettii maman luona, kolmana piänʼä, piätʼin-

čänä ei andan maiduo, vot potomu što ol'i mid'ä syyvvä, tata viel'ä kalua sai, siin'ä talvella, a talvella paissikkua, haudua, kartohkua paissettuo păčissä, kaikenmyt'ystä, kurn'ikkua, suhoida riibua, sušikkua, vot mid'ä, ol'i, ol'i. [Suščikka kuin on lapiksi?]. Kuivakala. [A mid'ä keit'et't'ii?]. A se pannaa hauduo, stolalla suurimua pannaa jäčmen'n'öid'ä i kartohkua t'äyzi, iel'l'ä makaronua myö emmä t'ied'än.

ф. 2010/18, O. V. Mitrofanova, Čobene, 1974.

58. [Vä₍yllä keit'inpiiruada luajittii]

Skanččua, skanččua luajittii. Skanččua luajitaa, kuaššua keit'et'ää da kiärit'ää, kiärit'ää. Kuaššua ku šiämee kiärid, da pid'au voissa, t'ippuu, jo on voijettu, n'iin i šyyvvää, maijon kera šyyvvää. [A keit'et't'yö pirogua luajittiigo?]. Keit'et't'yö [piiruada] voissa rieht'ilällä? Luajittii. Keit'inpiiruat, dl'a žat'a tol'ko luajitaa, vä₍y, vä₍y. . .ajellaa tahaz hienozekši, yl'en hienozekši pidi ajella, dan'iin siihi brossua keškee, da voissa kiehuu rieht'ilällä. Rugehine [jauho oli]. Mie luajin, n'eveska käski Ahvenjärvessä, pan'in suur'imua äijän, a hienozekši ajel'in, da myö rubeima syömää, n'i kuaššakši, mie sanon, mie pšenua pän'in äijän. [A konza luajittii vävyl'l'ä?]. Konza rubieu himottamaa, siid'ä i luajit. Konza tulou vä₍y gost'ii tyttären kera. [Enzi kerran vain jogo kerda?]. Kaikilla aigoa.

ф. 2010/13, N. P. Fedotova, Čobene, 1974.

59. [Kuin en'n'en kakkaroja luajittii]

No a siel'ä meil'ä baba-rukka toko roskuaži, šanou, iel'l'ä paiššettii kakkarua, kakkaraksi vain kuin sanotaa, kagrazesta jauhosta, muamo paistau, a kakši ol'i abrehtä, lašta, šanou, lapsilla: «Lapset, nouskua, sa₍upäčil'l'ä», sa₍u on yn'n'ää, a lapset šinne pan'i ylää, kun'i muamo, tuatto kakkaroja šyöy, štobi lapšet ei meššaidas, kyzyttäis ei. N'u i šanou iče syöy dai lugou: маidol'inda šurma, a sa₍u hengi. A myt'ys hän on sa₍u hengee, a maidol'inda — šurma? N'i ku kyl'l'äne rod'ieu, n'i siid'ä laskou lapset păčil'd'ä.

[A kakkarua kagrajauhošta paissettii?]. Kagrajauhošta, a n'ytten valgiesta jauhošta paissamma, a iel'l'ä kagrajauhošta. Nu, samoin n'iid'ä luajittii, nu se žitkoi, kak na bl'ini, kak na bl'ini, n'yt bl'ini i sanotaa n'ytten, a iel'l'ä sanottii kakkarakši. Dai n'yd vain luajitaa valgiešta jauhošta, a en'n'en kagrasešta. Ka iel'l'ä jo ol'i kagrajauhoo parembi. Ved'ee [hämmennettii], vetten ol'i lehmiä äijin, a vs'o rovno ved'ee, härkkimellä čykšytetää, čykšytetää bl'inua. . .voit pandoa, kuorien kera voi kiehaššetaa

i siihi paiššetaa. A toičči viel'ä luajitaa, kuašša keit'et'ää, i n'in kuaššalla se kakkara voijetaa, n'äin. [Kuinba sidä šanotaa?]. Kuaššakakkara, kuaššakakkara, nu. Skanččua? Ol'i, dai viel'ä t'ässä. . .Toine on škanča, jo luajittii toizin. [Ajellaa?]. Ajellaa, no.

ф. 2008/27, A. E. Kirillova, Čobene, 1974.

60. [Sriäpittii kossovikka]

[Jogo päivägo striäpittii?]. Harvane päivä ei, iel'l'ä paissettii, da konza luajitaa rahkašta, konza luajitaa šangi, konza kal'itta, konza skančča, aino ol'i sträpn'ä, aino, ei n'äin l'eibiä, vähä šyöd'ii. Lehmiä ol'i, da kunnaba pannaa. Toko n'äin — arret, a pyhissä ei. Pyhissä sriäpittii tože suurimakukko, rahka. . . se biessa, hern'ehkukko, nagriskukko da midä luajittii. N'yt ollaa, ka vain luajitaa hän n'ämä batonat, sezie tabaa luajitaa, tol'kko kuor'i ajellaa, pannaa tahas siämee, taiginatahas, se rod'ieu pehmukkane, pehmukkane, parembi noida batonoi on. Siämystä? Rugehizesta [jauhosta] sevotetaa, a kagrazella se vassataa, omalla kagrazella sillä. Yl'en pehmukasta se luajittii, pyhäkal'itta. Ka sidä luajittii kosovikkua monesta muasta. Luajittii kartofkane, n'äin kuo'ri taputetaa hoikkane, sii pannaa suurimua, iel'l'ä ku ol'i vähä brossua, n'i pandii omua t'ädä pšonnoida suurimua, luajitaa, iče suurretaa, iče kai, siih pannaa. Skanča ajellaa keskuččaa, tuassen pannaa suurimua, tuas skanča pannaa, viel'ä tuas suurimua, siidä randa kiän'n'etää, a siidä tuas ozrua ku iel'l'ä jauhottii miän mel'ničoissa hienozeksi, hienozeksi, tuas hämmennetää se kuor'ieh, maidoo da voi da kai se tahas, tuas suurimua keit'etää, tuas sii tabaa luajitaa, tuas kosoviikka l'ienöy, se l'ienöy yl'en syyvvä fkusnoi.

ф. 1732/4, M. I. Čurujeva, Jouhvuara, 1972.

61. [Ruu(asta]

[Kazvatettii] turn'epsat, br'ukvat. . .Nagriškukkua loajittii. Paiššikko on. . . vot: val'ičet šuuremboa nagrišta, vet toičči kažvo šuuret, sin'ižet, l'ibo i keldane. Sen puhaššat, n'aban otat, peržen otat, pyyhittyy pääčii panet, ägiää pääčii. Šielä paiššutaa. Nagriškukkua. Kui nagrehen otamma, kuor'itamma, pilkomma, pilkomma sen'iin kaiken. Pikkaražet palažet rojitaa, kui n'ämä kaa. Pilkomma, pilkomma sen'iin. Sidä keräydyy vägi äijä, panemma šuoloa, panemma, jauhua vähäžen, rugehišta jauhua. Piekšämmä, piekšämmä n'e, štobi tarttuis šuola dai jauho kaikkiaa. Dai siid'ä taiginašta. . .ku taigina on, da taiginašta rieškazie taputamma, da n'iid'ä keškee da kukon. . .n'äi kurn'ikan loajimma, kaa, da n'äin pyörähyt'ämmä da pääčii. Tooże hyvät ollaa. Haudoa loajimma myö kui. . . Tože puhaššamma nagrehen, n'äin leikkoamma

n'el'l'äksi, viijekši, no ei yl'en šuurekši, n'äin palazet. Dan'iin pežemmä, dan'iin padaa, da kriškan peällä, da toaš pyyhit't'yy päčii. Toože. . .

Mämmi meil'ä ol'iš. . . ol'i riihessä loajittu oma se ruiš, n'i ku jauhot dan'i padaa vet't'ä panet, dan'in loajid mämmin. Tahtahaksi n'i gustoimman loajit, a siih n'i. Šen ku panemma da päččii. Päčissä ku paištuu, n'i l'ienöy ku mušta rouno že l'ienöy mämmi. Sen panemma toičči voaššaa. Siid'ä panet. . .mämmirokkoa loajit. Mämmie syöt l'eibän kera. Kaikkie. . .Tahtahaksi loajit erähän mämmin. Aivan mämmiä da huttua da mid'äbä iel'l'ä myö. . .

Ku huttu, n'iin ku huttu, huttu, huttu. Hän paištuu siel'ä. A mämmie ku panet tahtahašta, n'i siid'ä loajit, kagraista jauhuo panet. Piekšät. . . šagiakši. L'ienöy jo tahaš, ei mämmi l'iene. pannaa pada stolalla, tahašpada, pannaa kagraista jauhua siih kel'l'ä robehee, kel'l'ä. . .l'ibo torelkkalla pannaa. Ollou vierahia ištumašša siid'ä, luzikalla noššetaa siih kaboa, loajitaa kagrazešta jauhošta i anetaa: naa, maištele, maištele. Ked'ä ollou, kaikilla maiššella. A brusn'iikkoa tuuvvaa da peškuo pannaa da, lužikalla otetaa da marjaa da toaš šuuh.

[Kuivattii nagrista], kiču šanottii. No se kuin loajitaa ku hauvvakši rouno, še oldii vašta šanoin hauvvat, no päčissä poašša. Še ku poašta otetaa, n'i siid'ä pannaa raudal'issalla kai yksit't'en kaa, kai. Lista täyžikkäne pannaa n'äin dan'iin päččii šyvät'ää še. Še kuivau še kiču. Ken šöi n'ii — ken l'uubiu. Toože on magie on kiču. A voaššoa loajittii, pandii voaššaa n'iid'ä kičuloja. Keit'et't'ii rokkoa, konža ku nagrižrokkoa keit'et'ää dai kičua pandii sinne. Ka nagrižrokkaa pannaa, ku nagriš otetaa, puhaššetaa da viiblozikši n'äin l'eikotaa. Viiblozie, viiblozie l'eikataa. Da toaž jauhuo vähäne pannaa da ved'ee da. Kiehuu, kiehuu, kiehuu dai kičuo sinne keškee pannaa da luukkahein'iä, luukkua da luukkahein'iä da. Ei pandu voida. Muuda n'i mid'ä. Nagrižrokkaa ei voida panna.

Ka dai argena šyöd'ii dai pyhänä, dai l'iiga pyhäššä. Meil'ä vet ei anettu iel'l'ä pyhissä maiduo, šanotaa: «Pikkaran'e et oo, pyhän keššät. Šyö l'eibeä, tahašta, huttua, mämmeä, pyhäššä». A lapšilla, kudamat pikkaražet on, n'i anettii. Kaloa šyöd'ii. Yksi päivä še ol'i, kalavoa ei šyöd'y. [Mibä päivä?]. Engö t'iijä. A on kui ollou Iivana vai mi ollou kezäl'l'ä. Vuuvveššа on yksi päivä, ei kaloa šyöd'y. A kahtena peät'inčän'ä ei šyöd'y maidua, n'i l'ihoa, n'i mid'ä. A n'ygön'ä. . .A miun moamo ku l'äzi, papilda kyžy, kyžy papilda: «Mie ku, šanou, en — hän ol'i voimatoin dai t'erväa n'i kuol'i — mie en voi syyvvä, šanou, muuda n'i mid'ä gruuboida, miula maiduo pid'au». — «Šyö omoa dai še eij‿oo reähkä. Syö. . .maiduo. Ed voi muuda syyvvä, pid'au maiduo syyvvä. Reähkie šanuošša».

Ka voaššoa toože loajittii: ku mämmi päččii loajitaa, n'i sist'ä že rugehizešta jauhošta, še paištuu hyväzesti, imet't'yy, no dan'in

siid'ä jäht'yy mämmi še; dan'in ved'ee koataa, vet't'ä. Ka on booleje še en'ämmän t'ied'äjä l'ibo malttaja, n'i hän keit't'äy vejet erähäd myö siroi ved'ee pandii. Siroi ved'ee pandii še mämmi dan'iin siid'ä toaš kičua. Še vähäzen siel'ä n'iin ku krepkoi l'ienöy voašša še. [Monda päiveägö piettii?]. Ka piet't'ii. Kolme n'el'l'ä päiveä piet't'ii še voašša, kun'i kai ku kiehumaa rubieu voašša, n'e bulkkuloja andau. Ku juod, ga yl'en vägövä on voašša. [Sidä juodii] jogo päiveä.

Ku stolaa pannaa, möykkyl'eibä stolalla tuuvvaa, ku ruvetaa stolaa, skoat't'eri ojennetaa. Šiid'ä pannaa möykkyl'eibä iel'l'ä, šiid'ä pannaa voaššoa, kruškat oldii šuuret, t'ämän korgohuot kaa, voaššakruška; šuolavakka, šiid'ä pannaa lužikat. No siid'ä ruvetaa rokkoa kai. Yht'ee miškaa ku pannaa rokkoa, vod murginaksi miška šuuri, kai sist'ä vežottii: mužikat i akat. To sinne miška, t'ähä toine. No meiššä kun ol'i peree šuuri, n'i pid'i kahteh. Meid'ä se äbrehie ei laššetettu t'ähä stolaa sovsem, meid'ä pandii eriš, piššetyt oldii čorpat stolan tuuvan karžinlaudaa. Tässä ol'i aivan šuuri stola täyžikkäne mužikkoa da akkoa da viel'ä ei mahuttu erähät.

N'in siid'ä ku šyyvvää rokka, niin l'ihoa. Konža l'iharokka on, konža on kalarokka, hern'ehrokka, l'ibo mi kai on šiid'ä. Dan'iin koaššoa, dan'iin rahkamaidua, l'ibo meldomaidua, da libo heroa ken. Ka rahkašša on hän vezi, heravezi.

Ka rahkakukko prostoi on load'ie. Mid'äbä rahkakukkua? Toože rahkat, kun oldanee muigiad rahkat, ammužed n'i, pannaa vet't'ä da peššää, stobi kukot paremmat oldaiš. Dan'i, iel'l'ä ei pandu peškua, peškutta šyöd'ii. No da tolčitaa l'ibo piekšet'ää da siih pannaa toože kuoretta, vet kuori kai parandau. No da šii kuoretta pannaa. Da siid'ä ku ollou taiginassa, n'i taiginašta taputetaa, da rahkoa, da kerät'ää tukkuu da kuorettaa siih lužikalla da päččii. Päčist'ä otetaa da voilla voijetaa da toaš stolalla. Meil'ä ku aivan pid'i streäppiä, miän mama ku ei voinun n'i.

ф. 1890/1, J. J. Gurjeva, Poaen, 1973.

62. [Ruuᵣasta]

Šyödii dai juodii. . .Kal'ittoa, da koššoida, da piiroada da šangia luajitaa da. Kurn'ikkoa da. . . kalašta. Koššoida luajittii kaikkii loaduu. Luajittii kartoofeista, no siih pandii brossašuurimoa. Keit'etää šuurimat, pandii voida. No. Paissettii l'ibo ajeldii skančat. . .n'äi. Sii kartofeista taputetaa še. Siidä pannaa šuurimoa puolella, siidä pannaa skančcaa, siid'ä toaš pannaa šuurimoa skančalla peällä, toaš skančča pannaa toista, i toaš pannaa siih šuurimoa i yhisset'ää umbee da päččii. L'ihasta luajittii tol'kko vain lihakukkuo dan'in siid'ä pand'ii keskee šuurimoa — riissu. Riissuo dan'in l'ihoa. [A kossoi pandii?]. A kossoi ei pandu. Tol'kko vai šuurimoa da voida. Brossašuurimoa da pšonkkoa da ozran šuurimoa. Da loajittii ozrašta jauhošta. Ozrajauhošta ku luajitaa kuori,

n'i še on viel'ä parembi kartofeida. Ken mytyttä l'uubiu. Kuoretta pannaa vägi äijä. Sii pandii kakši kolme luzikkoa melduo. Sii pandii rieškoa maiduo. No i še hämmen'n'et't'ii ozrajauhošta, luajittii hoikkane toože. Tooże pandii siihi loaduu skančoa šeämee, da šuurimoa, da voida, keskee sin da. Päččii pandii da pačist'ä otettii, da voijettii pakutettii siibellä sii kossoilla peällä l'ibo kukkoloilla peällä da. . .torkkeilla l'ibo kunne kai. Murginoa et šoa. Murginoa murginoijessa proažn'ikkana tol'kko n'iin, a n'ed'äl'i-peän'ä, ei ollun koššoida. N'ed'äl'ipeän'ä eule konża koššoida load'ie, pid'au heinäl'l'ä hypät'ä da mätäštä noštamaa da. Iel'l'ä da.

Šulččinoa luajittii. Skančča. Skančan ajelet, vägi šuuren. Keität mannoista šuurimasta. . . Tahas? Še pandii, tuoda melduo pannaa, kakši luzikkoa pannaa, štobį hän, meldo vet pehmend'au. Da pan-doa maidoa rieškoa. No. Dan'in siid'ä piekset't'ii. Šuurimoja. Ken mytyttä želaiččou. Pannaa i ozran suurimoa, tol'kko notkiaksi sin pačissä sii paiššetaa. No. Murginalla ku rubetaa. Koašša še otetaa. Koašša pannaa voida. Škančat pannaa n'äin. Siid'ä škan-čalla pannaa ku rieškane šuurimoa n'äidä palavašta. Siid'ä randa keän'n'etää, toine keän'n'etää, siid'ä yn'n'ä keän'n'etää n'äin, tämän piduhuokši še l'ienou. Da sii škančoilla peällä l'ykit'ää, kah, murginoiješša. Šiida murginoijaa. Melduo šyyvvää, l'ibo rahkamaiduo šyyvvää šen šulččinan keralla da.

Meil'ä oldii proazn'ikat iel'l'ä, hos iel'l'ä šiel'ä, n'i aivan str'apn'a ol'i. Kal'ittoa, šangie, šulččinoa, koššoida, kiissel'ie. A kiissel'i se ol'i murginoiješša jäl'gimmäne — zakl'učiitel'noi. Ka ken rugehešta, ken kagrašta, kagrazešta. Syöd'ii maijon kera. Kiissel'ie šyöd'ii maijon kera, l'ibo ken hauvvottau maijon pačissä, l'ibo n'iin rieššan maijon kera. A dan'i soaharivejen kera: erähät ei ved maiduo n'iin l'uubittu, soaharivejen kera, soaharie pannaa da. Rugehešta kiissel'ie? Männää ku ruista otetaa, värčissä kui-vetaa. Da männää högähyt'etää, högähyt'etää kivellä. Järiäzekši ku šuurimoa rovno lažetaa, lažetaa da tullaa da taiginašta vähäne muigieda vet't'ä otetaa da siih l'izätää toista vet't'ä da ševotetaa. Konža še rubeau happanou, noužou kiissel'i yl'ää, še ku kohahtau piekšet'ää, piekšet'ää, piekšet'ää sidä härkkimellä. Taiginat yn'n'ä moižet luajittii. Piekšet'ää, piekšet'ää, še kai valgie viživaajut siel'dä. N'i siid'ä, šemmoižet oldii siitat, uutetaa. Vettä pannaa, siidä piekšet'ää toaž vejen kera, piekšet'ää, piekšet'ää. Toaš se ku uuttamaa rubeat, ku siitan panet peällä da sii yht'ä ku valat, yht'ä ku valat sidä kiissel'ie, siel'dä abaroloja n'iid'ä. Dai siid'ä pužer-rat n'e abarat kaikken, l'ykkeät t'ähä kyl'gee. A se muu mänöy t'än taiginaa. No. A ken kehtazi, huuhto vielä n'e, ken en'ämbeä uutta toista pužerdau dai n'e lehmillä syötettii. A t'ämä seizate-taa. . .kiissel'i jäl'gee, ei kerrašša keitetteä. Kagran kiissel'ie keitetää, rugehen ei keitetteä. Seizattuu vähäžen, hän t'ervää seizattuu, vezi peällä. . . še jeäy. Vezi pois, muigie vezi še, otetaa,

še jeäy kieža yksi. No i ku ruvetaa keit'ťämää, kattilaa vet'ťä pannaa da sidä kiežoa otetaa da kattilaa, da piekšet'ää, piekšet'ää, piekšet'ää, viel'ä ei štobi kurkkua luad'ie, pid'au aivan kiissel'i piekšeä. Da torelkkoilla koataa, koataa da. Še ol'i zakl'učiitel'noi proazn'ikkoina. [Vain pruazn'ikkoina?]. Dai luajittii aivan. Kah vasta mie söin teän tulenda peänä ťässä kiissel'ie, tol'kko ol'i kagrane. [Palavoago syödii?]. Viluo dai palavoa syöd'ii. [N'e ol'i abarat, mit jiädii?]. Abarat lehmillä. Lehmillä šyötettii, l'ibo lambahilla, l'ibo kellä.

Vielä luajittii meil'ä i piiroida. Vot piiroida l'iiga luajittii, n'äi luajitaa kui tullaa koz'illa neiččyöh, taloo tullaa koz'illa, ženihöillä n'iil'l'ä pid'au piiroad luad'ie, No. Ajellaa, ajellaa, ajellaa piiroid, paissellaa voišša dai stolalla tuuvvaa šyömää. [Niidä sanotti] piiroit. A sanottii keit'et'ťy piiroa, ga ei, teäl'ä n'ii piiroi sanottii. Ka no ku kal'itan kuoret ajelet, tol'kko hienožet pid'au. Pannaa n'izuzešta, luajitaa hoikašta rugehizešta jauhošta. Ken kuin on bohatta: ku ollou en'ämbi kel'l'ä n'izua da ollou toista da. No skančad n'e šuuremmat luajitaa, peškuo pannaa seämee, a l'ibo šuurimoa. Pšonkkoa. Koaššoa. Keitetty koašša, ka se pid'au olla rohloi koašša, se ois štobi ku pešku, ku oddel'noit šuurimat ollaa. Ka n'äin keän'n'et'ää vaššakkaa. Vaššakkaa da bl'uučalla. [Laida?]. . .otetaa randa se, äijäldi painau siinä, en'ämbi ei avauvu. Viel'ä viäl'l'et'ää randa da. Keit'elläa evuššalla l'ibo pl'italla, no pl'itoja meil'ä silloin ei ollun. Tuli loajitaa, tulella peällä taganoilla da. Rieht'ilä. Kuinba? Voišša. Voida pannaa da voišša keit'el'l'ää. Ihan hän ter'vää paistu.

[Mid'ä on kal'itta da sangi?]. Ka kal'itta. . .ved luajitaa kal'ittoa. Kaikkealla ved luajittii kal'ittoa Karjalassa. Kal'ittoa luajitaa meil'ä vot ku ozran šuurimašta, illalla kaššetaa meldoo šuurimat, štob pehmeämmät tuldaiš. Meldoo, prostokoaššaa, kel'l'ä ollou en'ämbäne maidua, ku pannaa kuoriet i kai šinne kaštoašša. Luad'ie pid'au magiammaista. A pahoa ku pyhäkal'ittoa luaji hoš el'ä. N'e kaššetaa huomukšella, ajellaa kal'itan kuoret, tože luajitaa meldoo, kel'l'ä ollou meldua. Meldoo n'e kal'itan kuoret, štop pehmeämmät oldaiš. Rugehisešta [jauhosta] dai nižuišta pannaa keškee. Ajellaa kal'itan kuoret, šiid'ä pannaa n'iihi šuurimoih huomukšella, štobi pehmeämmäd roittais, pannaa kuor'etta, pervo napervo, pannaa voida.

ф. 1889/17, J. J. Gurjeva, Poaen, 1973.

63. [Heäruuvasta]

[Svoad'boissa] kiissel'i ol'i, kal'ittoa, rokkoa, kurn'ikkoa, šangie. Siid'ä ol'i kaikkie. Čuhkavoa. [Mist'äbä n'e loajittii?]. Ka, taiginašta, taiginašta. Jauhuo konža on ga loajit. No taigina. Valgieda vähä iel'l'ä ol'i. Čuuhkavo. [Se ol'i svoad'boruoga?]. Eij‿ollun, se ol'i krest'anskoi ruoga. No krest'anskoi ruoga. Noo.

Rugehizella jauholla ševotettii taigina illalla, sin kagražella huomukšella šotetaa. No notkeane loajitaa siel'ä, huomukšella nošsellaa i paissetaa. Šid'ä loajittii toas semmoista pyhäkal'ittoa, ajellaa šangi. Siid'ä pyhäkal'ittoa toaž loajittii tože. Argikal'ittoa loajitah maidoo, a se loajitaa taiginašta toaš pyhäkal'itta. Sevotetaa taigina illalla, huomukšella šotetaa, sin pannaa jo ozraista jauhua da rugehista; no kel'l'ä ollou valgio vähän'i keškee pannaa. No sid'ä ajellaa škanča, toaš se loajitaa vielä notkeambi taigina, siihi pannaa šillä škančalla peäl'l'ä, še tahaš, n'äin rupitetaa puolešta dai toizešta, toože on prodolgovaatoi. No n'i toaž loajitaa še pyhäkal'itta. [Se on pyhäkal'itta?]. Pyhäkal'itta.

Siid'ä vielä taiginašta loajittii šangija. Šangie. Toože siihi loaduu, illalla sevotetaa da huomukšella vaššataa. Taputetaa, siid'ä pannaa kartofeida l'ibo jauhošta peäl'l'ä načinkka. Se l'ienöy jo argehin'i, se voilla voijetaa, smetanoa pannaa peäl'l'ä da voijetaa voilla. Siid'ä loajitaa kal'ittoa. Kal'ittoa loajitaa, ajellaa škančča, a illalla šuur'imat, ozran šuurima illalla kaššetaa. Kaššetaa meldoo, siidä huomukšella pannaa meldoo. Ozrane šuur'imoja ei keit'et't'y, pannaa l'igoo, meldoo. Pšonkka pid'au keit't'iä huomukšella, se loajitaa rieškaa maidoo, keit'et'ää, a ozran šuur'imaa pannaa huomukšella vain vähän'i maiduo, notennetaa da voida da smetanoa da maguo. Dai mankašta loajitaa. Kaikista, gerkulessašta loajitaa. Ken mist'ägi load'iu.

Škanččoa ajellaa. Tahaž loajitaa da šinne ajellaa värt't'inäžellä hoikkažet, hienožet n'e loajitaa, škanččat. Keit'et'ää murginoa vašše koašša, mannoista šuur'imašta l'ibo pšonkkašta. Ken mistä l'uubiu. No i sil'l'ä voijetaa koaššalla škančča i šiid'ä šyyvvää. Voilla voijetaa škančad n'e huomukšella. Koššoida loajitaa. Koššoi loajitaa, iel'l'ä ko ol'i ozraista jauhuo, n'i ozražešta jauhošta loajittii smetanaa da voih, vähän'i pannaa melduo. Se l'ienöy magie, rohloi. Šiid'ä šuur'imoa keit'et'ää, riissuo l'ibo pšonkkoa, voida pannaa. Šiid'ä vielä loajitaa škančča. Seämee pannaa škančča. Iel'l'ä pannaa šuur'imat, siid'ä pannaa škančča, toaš škančalla peäl'l'ä šuurimoa, toaš škančča, toaš šuurimoa. Siid'ä vasta umbee pannaa, hän l'ienöy semmon'i ku polukruuglii takoi, prodolgovatoi semmon'i. No. . .

Kiissel'i, kiissel'ie šyyvvää svoad'botta ilmain. Iel'l'ä loajittii rugehizešta, rugehešta. Iel'l'ä ku kažvo ruista pellošša, n'i jauhottii rugehet, n'ii n'e jyriät ku jeähää peäl'l'ä, siitataa, jauhot otetaa, jyriät kaššetaa, hapatetaa, valutetaa siitasta läbi. Hapatetaa päiveä kakši l'ibo kolme. Ka enämmän happanou, enämbi l'äht'öy kiežoa. N'e l'ijotaa ki. A sindä seizattuu, vezi valutetaa, sielä otetaa, valgie, l'ienöy kun trahmoala rouno. I še keit'et'ää. Maijon kera syöd'ii, erähät syöd'ii magian vejen kera, zoaharivejen kera. Ken mingi. Mie söin hauvotun maijon kera, muun kera n'i min kera en syöny. Gerkulessašta loajimma, dai i n'yd loajimma kiissel'ie toože.

Jauhohuttuo, tahašta loajittii, jauhohuttuo loajittii, iel'l'ä keit'et't'ii ozrazešta jauhošta, vezi kiehaštuu, n'ii siinä tulella peäl'l'ä piekšet'ää, loajitaa zitkoi, štobi kiehaštuis. A siinä t'eäl'ä loajitaa myt't'ynäin'i pid'au, pannaa tulella viel'ä pökšähyt'et'ää, šanotaa pid'au pökšähyt't'eä, a še l'ienöy hyvä! A sind'ä syöd'ii, ken marjan kera, ken voin kera, ken smetanan kera, ken min kera söi. N'yd valgiašta jauhošta keit'et'ää. N'yt ozraista ei keit'et'ä. Tahašta loajittii. Tahažmämmi loajitaa, päččii rugehizešta jauhošta. Ei pandoa ägie, a vienožee, štobi imittyis, no šindä palovaldi kagražella jauholla šavotetaa i marjan kera syödii. [A min marjan kera?]. Ka mid'ä ollou, brusn'iikan kera, l'iiga talviloiksi brusn'iikkoa kerät'ää.

Zautrokka, huomukšella zautrokka. Ka iel'l'ä zavtrokoid'ii, kun noššaa hein'iaigana, ku nurmella olemma, n'i ku nouženmma, siid'ä pid'au n'iit't'ämää kodvažekši, kun'i siel'ä n'iit'ät kaštien aigoa, šiidä tulet, ykši keit't'äy, mečäššä myö magazimma. No i tulemma siid', zautrokka keit'et'ää, syöt. A konža mid'ä on, konža mid'ä on, sid'ä keit'et'ää. Mečäššä ei ollun samovoaroa, a koissa samovoara, a mečäššä kun olet, n'i siel'ä keit'et'ää čain'ikoilla, no še hein'aigana? Hein'aigana. Obično kun noššaa, ken kuingi, ken juou. . . Myö naprimer kun koissa ol'ima, n'i myö nouženmma, dai n'yt olemma, n'i kun nouženn, n'i miun pid'au sraazu čoajuo juuvva, mie en voi n'i mid'ä roadoa, kun'i en juone. [Daigo en'n'ein t'ää čuassuu juodii čoajuo vai maiduo?]. Myö čoajuo, myö pien'eštä šoate joima čoajuo, aino čoajuo joima. Ol'i maiduo dai kaikkie ol'i, a čoaju ol'i enzimän'i, kun čoajušta. . . [A toin'i ol'i obed?]. No sind'ä päiväl'l'izel'l'ä. . .[Obed ol'i polnoi?]. Ka nu ka, obet siin'ä kaikkie, mid'ä. . . mid'ä on konža, ka sid'ä i loajitaa. Siid'ä päiväl'l'ä čoaju keit'et'ää, juuvvaa. Toaš illaissetaa. . .

ф. 1876/9, N. I. Titova, Sel'gi, 1973.

V. СПОСОБЫ И СРЕДСТВА ПЕРЕДВИЖЕНИЯ

С древнейших времен основными путями сообщения у карел были реки и озера, и пользовалось ими население преимущественно летом. Зимой по ним обычно прокладывались санные дороги. В Олонецкой губернии 30% населенных пунктов были связаны между собой только лесными тропами. В Повенецком уезде из 402 селений только 149 имели дороги.[1]

Наземные средства передвижения. В середине XIX в. другие сухопутные средства передвижения в Сегозерье, кроме волокуш и саней, практически отсутствовали. Ф. Ладвинский отмечал, что «телеги, или езда на колесах, здесь неизвестны и более по причине худых дорог».[2] Автор, описавший быт жителей Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов, вообще не упоминает колесного транспорта.[3] Это и понятно: все грузы здесь и зимой, и летом перевозились на дровнях.

Упряжным животным у карел издавна была лошадь, запряжку которой они производили идентично русским. В упряжную сбрую входили узда (päičet), удила (šuičet), хомут (längi) со шлеей (potužat), дуга (vemmel), гужи (rahket), оглобли (aiza), супонь (rinduš), две вожжи (ohjakset). Хомут, шлею, гужи обычно покупали у торговцев, а остальные части упряжи делали сами. Дуги гнули из черемухового дерева; они были прочными и легкими. Вожжи плели из конского волоса и конопли. «Они долго не портились, и какая бы сырая погода ни была, — вспоминает И. Т. Ложкин, — руки оставались всегда сухими» (текст V, 1). Черемуховые дуги имели распространение у южных карел (се-

---

[1] Материалы по статистическо-экономическому описанию Олонецкого края. СПб., 1910, с. 143.

[2] Ладвинский Ф. Особенности общественного быта жителей Паданского погоста и о Ребольском приходе Повенецкого уезда Олонецкой губернии. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 45, л. 3.

[3] Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов Повенецкого уезда. — Там же, № 22, л. 1.

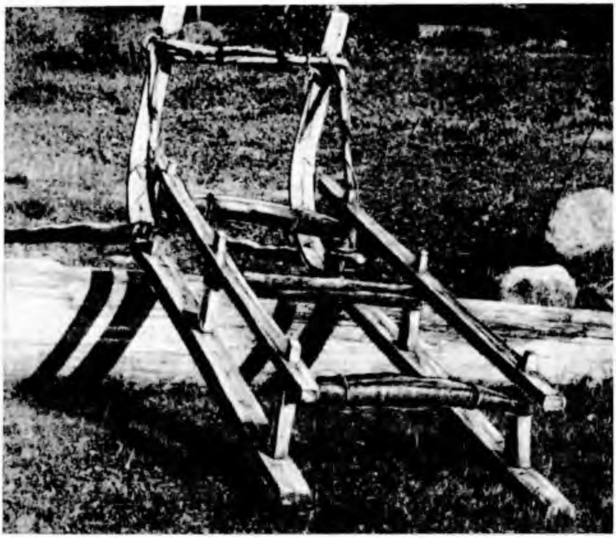

Рис. 47. Сани (Шалговаара).

верных людиков),[4] тогда как вожжи из конского волоса были известны северным (ребольским) карелам. Оглобли делали сами крестьяне из березы.

Простейшим из упряжных средств передвижения была волокуша (volokka), имевшая широкое распространение в лесных бездорожных районах Северной и Восточной Европы. По-видимому, волокуша — одна из первичных и исходных форм полозного транспорта, так как на ней было удобно перевозить грузы по холмистым либо болотистым узким проселочным дорогам или тропам. Сегозерская волокуша состояла из двух толстых березовых полозьев, к которым сверху прибивали две-три доски. Груз укладывали на доски и крепко перевязывали веревкой. Аналогичные волокуши известны всем группам карел (текст V, 2).

Другим наземным средством передвижения были сани (regi; рис. 47), появившиеся в быту карел издавна. Древний обычай возить на санях покойников на кладбище (тексты V, 4, 5), а также многочисленные пословицы, поговорки, загадки явно свидетельствуют в пользу древности этого вида транспорта. Сам термин regi и названия основных частей саней являются общими для всех прибалтийско-финских языков.

---

[4] Кондопожские карелы (людики) в старину делали одну оглоблю из черемухи, другую из березы. Считалось, что если хозяин запряжет лошадь в березовые оглобли, то черт (karu) накажет либо его, либо лошадь (см.: Lyydiläisiä tekstejä. Helsinki. 1963. osa II, s. 51).

Трехкопыльные сани, распространенные в Сегозерье, относятся к восточноевропейскому типу, широко бытовавшему у многих народов (русских, украинцев, финнов, эстонцев, латышей).[5] Основу саней составляли два гнутых полоза (jallaš) и три пары копыльев (kablaš), которые соединялись между собой ивовыми вязами (poikkipuoližet). Копылья вдалбливались в полозья, а сверху вдоль них насаживались грядки (kaušsat). Чтобы передок саней (sebä) был устойчивым и не разгибались головки полозьев, переднюю пару копыльев и конец загнутого полоза скрепляли ивовой или черемуховой вицей (čuappavičča), головки полозьев соединяли между собой ивовым вязом (sebävičča). На полозья прибивали подрезы — железные полосы (šina), которые на время больших морозов снимали, ибо сани хорошо скользили и без них, а лошади значительно легче было тянуть груз. Для использования саней летом подрезы также снимали, к головкам полозьев привязывали две оглобли.

Сани в хозяйстве крестьянина были крайне необходимы. На них перевозили сено, снопы, вывозили на поля навоз, из леса доставляли заготовленную для построек древесину, дрова и т. п. Для перевозки сена, снопов, навоза на сани устанавливали дощатый кузов, имеющий название явно русского происхождения — kreslat. Примечательно, что воз сена перевязывали веревкой (hein'änuora), сплетенной из бересты. Такие веревки были известны северным (ребольским) карелам.[6]

Если санями сегозерцы пользовались преимущественно в хозяйственных целях, то для праздников у более состоятельных имелись выездные сани (korja); их основу составляли те же сани, но на более высоких копыльях. На сани набивали короб из тонких досок, причем заднюю стенку делали выше, чем боковые. Доски обычно промазывали смолой, а некоторые окрашивали в красный или черный цвет. Задок иногда расписывали растительным узором разноцветными красками. На таких санках выезжали в гости в соседнюю деревню, перевозили чиновников, катались по деревне во время свадьбы (рис. 48). В пределах своего селения, кроме свадебного катания на лошадях, выездными санками никогда не пользовались (тексты V, 3—5). На лето их убирали на сарай, предварительно просмолив полозья и короб.

Для детей делали санки без копыльев на двух полозьях, на которые набивались доски (čunat). Иногда дети катались с гор на санках-водовозках (vežiregi, čurn'inda, regi), которые представляли собой модель обыкновенных хозяйственных саней (рис. 49).

В современном быту сегозерских карел наряду с санями сохранились небольшие санки — ахкиво (ahkivo), представляющие тип

[5] Вийрес А. О. Санный транспорт у эстонцев. — В кн.: Вопросы этнической истории народов Прибалтики. М., 1959, с. 440.

[6] Громов З. Этнографическое описание Ребольского прихода. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 41, л. 10.

ручной нарты на одном полозе из осины, длиной до 2 м, шириной до 50 см. Такие санки предназначались для перевозки грузов усилиями одного человека. По линии деревень Мяндусельга—Юстозеро проходит южная граница бытования ахкиво. Правда, в литературе есть сообщение о том, что в далеком прошлом в Олонце в них перевозили чиновников.[7] Вполне возможно, что область распространения ахкиво охватывала отчасти южные районы Карелии (рис. 50).

Карельское ахкиво, напоминающее по форме лодочку (тексты V, 10, 11; ф. 1889/4, 2014/25 и др.), сходно с лопарской кережкой и, вероятно, заимствовано у саамов. Примечательно, что в источниках XIX в. ахкиво называют «кережка».[8] Ахкиво являлось необходимой принадлежностью охотника и рыбака; на нем доставляли репу с подсеки и т. п. В настоящее время на ахкиво рыбаки изредка перевозят сети, а также улов рыбы.

В прошлом веке сегозерские карелы широко пользовались лыжами (šukšet), которые изготовляли сами крестьяне из березы. От современных лыж они отличались большей шириной (20 см) и длиной (до 3 м). Креплениями служила тонкая березовая вица. На лыже подбивали деревянными сапожными шпильками кусочек бересты. Нога вдевалась в кожаную петлю. Применяли, как правило, одну палку (sauvva), осиновую или черемуховую. Кольца для палок делали из сухих наростов на березе (pakkul'i) либо из лосиного рога, который предварительно размягчали путем кипячения, затем просверливали, чтобы при ходьбе кольца не лопнули. Такое использование лосиных рогов практиковалось только в Сегозерье (тексты V, 6, 7).

Лыжами пользовались охотники, рыбаки, дети. Женщины и девушки Сегозерья в отличие от северных карелок на лыжах не ходили, «не было такой моды» (текст V, 8).

Г. Р. Державин оставил описание карельских лыж, особенность которых — различная длина. Правая, короткая (длиной 3 аршина), часто подбивалась мехом из лосиных лап, левая, длинная (длиной 4 аршина, шириной 3 вершка), изготовлялась из березы; низ ее выстругивался, а посередине делался во всю длину «желобок».[9] При ходьбе на этих лыжах пользовались одной палкой. Наши информаторы не помнят таких лыж. По-видимому, описанный Державиным тип лыж если и был известен когда-то сегозерским карелам, то давно вышел из употребления и прочно забыт. В Северной Карелии получены сведения (XVIII в.) об ана-

[7] Suomen suku. Helsikni, 1934, osa III, s. 222.

[8] Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов. . ., л. 16.

[9] «Поденная записка», учиненная во время обозрения губернии правителем олонецкого наместничества Державиным. 1785 год июля 19. — В кн.: Пименов В. В., Эпштейн Е. М. Русские исследователи Карелии (XVIII в.). Петрозаводск, 1958, с. 178.

Рис. 48. Выездные санки (Шалговаара).

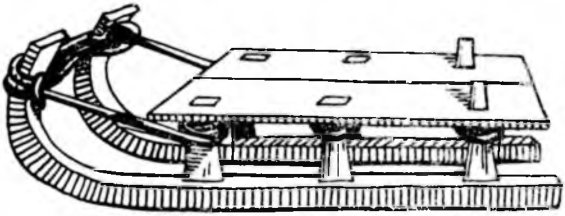

Рис. 49. Санки-водовозки (Топорная Гора).

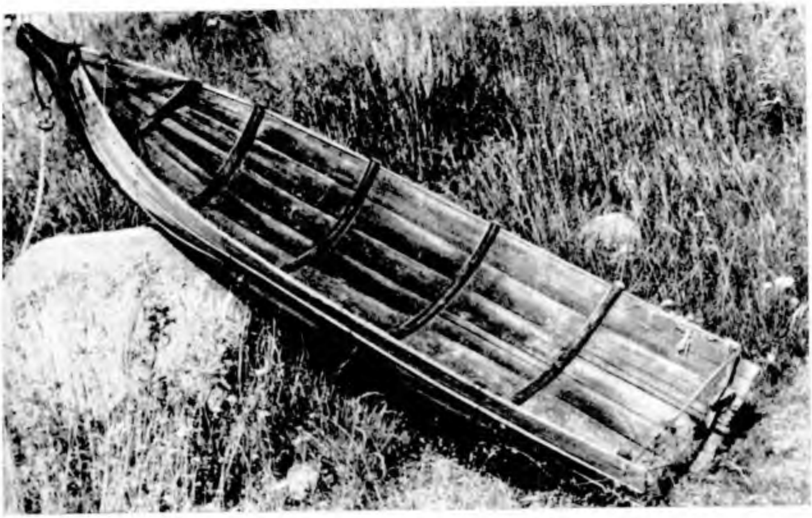

Рис. 50. Ахкиво (Юккогуба).

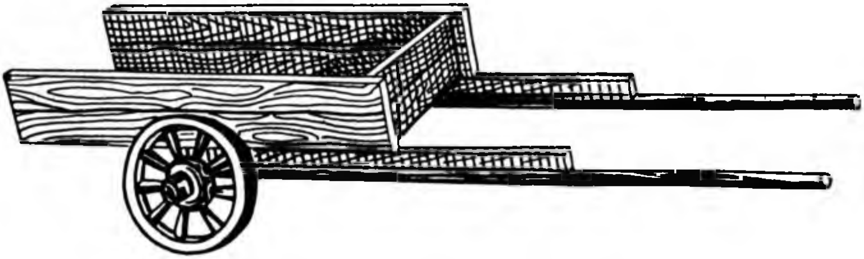

Рис. 51. Телега-двуколка (Топорная Гора).

логичных лыжах,[10] каждая из которых имела свое название: правая, короткая, — tallas; левая, длинная, — lyly, что обозначает вилеватую (порочную) смолистую древесину (хвойных пород). Позже термин lyly широко распространился у северных карел на скользящие лыжи одинаковой длины.

Г. Р. Державин, заканчивая описание карельских лыж, приводит повествование о том, что якобы Петр Великий «назвал народ сей птицами, летающими на деревянных крыльях и питающимися древесной корой».[11]

Сегозерские карелы в отличие от северных групп не знали болотных лыж (šuošukšet), которые использовались во время косьбы сена на заболоченных лугах.[12]

Колесные средства передвижения — двух- и четырехколесные телеги — появились в Сегозерье довольно поздно: если судить по сведениям информаторов, — не ранее начала текущего столетия, и, по-видимому, заимствованы от русских, о чем свидетельствуют русские названия основных частей телеги и ее тип (рис. 51).

Водные средства передвижения. Самым примитивным средством передвижения по воде в XIX—начале XX в. у карел Сегозерья были плоты (lautta), которыми пользовались во время лова рыбы на маленьких лесных озерках, а также при добыче из озер железной руды. Плоты сооружались «из шести бревен шириной и четырех сажен длиной».[13] Передвигались на плотах при помощи длинных шестов.

Более совершенным средством передвижения по воде была лодка (ven′eh). Появление лодок в таком озерном крае, как Сегозерье, следует относить к древнейшим временам. Многочисленные их изображения на петроглифах Карелии, описания и упоминания в карельских эпических песнях, а также та роль, кото-

---

[10] Marttinen I. Muutamia kansatieteellisiä muistiinpanoja Vienan-Karjalassa. — SKS, E-71.

[11] «Поденная записка». . ., с. 178.

[12] Подробнее см.: Тароева Р. Ф. Материальная культура карел (Карельская АССР). М.; Л., 1965, с. 64—65.

[13] Петропавловский. Этнографические сведения о Янгозерском погосте. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 34, л. 5.

Рис. 52. Шитик (Падапы).

рую лодка играла в быту карел, убедительно свидетельствуют об этом.

О существовании у сегозерских карел исходной формы лодки — лодки-однодеревки, выдолбленной из ствола осины, — нет сведений. По-видимому, однодеревки когда-то бытовали и в Сегозерье, поскольку они знакомы южным и северным карелам. Однако такие лодки здесь давно утрачены, а названия лодки-однодеревки — hongo и kuit′t′i — в Сегозерье неизвестны.

В XIX—начале XX в. в Сегозерье имели распространение лодки-шитики, которые крестьяне шили из сосновых, реже — еловых досок можжевеловыми вицами (рис. 52).

В лесу находили две сосны с загнутыми корнями; из них делали носовую (до 2 м) и кормовую (до 4 м) кокоры (kokora). Скрепленные друг с другом, они вместе со шпангоутами (koora) составляли остов лодки, к которому пришивали доски. Доски пилили поперечной пилой (lauvanpiluanda pila). Говорят, что из одного хорошего дерева можно было заготовить доски для целой лодки (ф. 1894/12). Обшивали лодку внакладку: доски накладывали краями одна на другую, зажимали деревянными клещами (puupiht′imet), затем через небольшие промежутки просверливали в них три отверстия, через которые продевали крест-накрест можжевеловую вицу толщиной с карандаш. Чтобы прошитое вицей место не пропускало воду, вбивали в каждое отверстие по трехгранному деревянному клину. По бортам для прочности прибивали оборы с утолщениями для уключин (hanga), в качестве которых служили кольца из березовой вицы (hangavičča).

В лодке чаще делали две скамейки: для гребцов в середине (issundalauda) и для кормщика (peräissundalauda). Гребные весла (airo) изготовляли из ели, а рулевое (mela) из сосны. Готовую лодку конопатили паклей и смолили (тексты V, 12, 13; ф. 1894/11, 12). Сегозерские лодки были очень вместительными и устойчи-

выми на воде. На них перевозили сено, листья для скота, ездили на рыбную ловлю, за ягодами и грибами.

Таким образом, беглый обзор показывает, что способы и средства передвижения сегозерских карел на рубеже XIX—XX вв. мало чем отличались от транспортных средств других этнических групп карельского народа. Согласно полевому материалу, в Сегозерье встречались различные компоненты транспортных средств, характерные как для северных групп (ахкиво, кольца из лосиного рога для лыжных палок, вожжи из конопли и конского волоса, веревки из бересты и др.), так и для южных, и прежде всего северных людиков (тип ступательных лыж, дуги из черемухи, колесный транспорт, терминология частей саней, лодок и др.). Вместе с тем в Сегозерье, как и у южных групп, не получили развития болотные лыжи, широко бытовавшие у северных карел. Весьма любопытным является отсутствие у сегозерцев лодок-однодеревок, хорошо известных в маргинальных этнокультурных зонах.

ТЕКСТЫ 1—14

1. [Hebožen val'l'astamine]

[Hebozilla ol'i] potužat, rahkehet, kaikkii. Nahkažet n'e oldii. Potužat oldii tuuvvuot, ol'i moailmalda tuodii silloin. Potužoa ol'i ennen vahnašša, miun muištoo ol'i äijä potužoa jogo sijassa, täyvved laukad riputtii. A n'yt eij‿oo, n'i missä ed n'eä. Sed'olkkat toože oššetut. Tuodii, bol'šenstvoo ol'i Šuomen sed'olkkoja, hyvie sed'olkkoja, Šuomešta, l'äikkyjäd, lujat sed'olkkat, nahkažet ihan oldii.

Aižat koivužešta kuivataa, keveällä vot kuor'itetaa n'ytte, i kežä kuivetaa. Mi pid'äy izännäl'l'ä, viizigo kuuži poaroa talveksi pid'äy, hän kuivoau, tuou kod'ii sarajalla. Vemmel [loajittii] tuomešta. Ohjaksed n'iistä oldii hebožen l'iiga kaikilla. N'e on viikko keššetty, eigö kaštun käzi heissä. Kakoi mokroi päivä, ei kaštun, ei vezi tarttun jo siih.

Päičet. Šuičet oldii ennen. Vet toože päičet vs'o, n'ämä pandii, štobi ei kaččoiz bokkaa hebon'i — šuičet. A n'e toičči iče, ku nahkoa ol'i, starikat iče loajittii šuičet, n'ämä ažetetaa. N'e oldii šuičet. A se on ku oštošuičet oldii, n'i n'e oldii n'äil'l'ä mednoloilla noaglazilla, kaikki l'äikyttii. Päičed nahkažed muin'engi. N'ämä bruujoa ennen vahnana ol'i kaikkie, päiččil'öjä n'iidä ol'i jogo sijassa, ol'i äijä. No n'yt ed löyvvä, eij‿ole, n'yd hebozie ei pietteä.

ф. 2391/10, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

2. [Volokoilla viät't'ii gruuzuo]

A vot meil ol'd'ii volokat, viät't'ii meččädorogua myö, vot Ivan Kuzmič sanou, l'ähetää, tel'ega ei mäne, n'i pannaa volokka. No šiid volokkua myö, kaksi aizua pannaa järiedä, i siid pannaa t'än kolme laudua, kolme hos harvambaa, šiid šivotaa, značit, huabo, l'ibo midä, l'ibo midä produktua, šiid hebon'i val'l'assetaa aizaa, n'i yl'en hän on kebie, mesto t'el'egi šidä viätää. Puut'el'egyö en mie n'ähnyt, a mie volokkia n'äin, sie, potomu što on vet mečäd da kai toičči, n'iin šinne män'n'äh otetaa, hebozel kävel'l'ää, volokkah val'l'assetaa, volokan t'iijän dai n'äin.

ф. 2012/29, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

3. [Regi]

Regilöjä painettii, pain'inpuol'ista ollaahan šemmozet special'no: mad'eel'i se puuhu loajittu, puu ol'i kakšišoaraine, znaačit, ol'i se, priboor loajittii, mad'eel'i, mytyz regi, sidä myöte. Siid'ä, znaačit, t'änne ol'i vorotta loajittu tagapuolee. I jalaš. . . znaačit tuodii, koivu mečäštä tuuvvaa, hallataa. Znaačit, hauvvotaa jalaš päčissä, kolme čuassuo, i siid'ä painau siihi, sen jalakšen pois. A siid'ä ottau siel'd'ä pain'ie, toin'i on päčissä, toispeänä panou toizen jalakšen, a sen ved'äy jo aitan šalmoo. Siid panou kunna šoate andau, sii uporan ajau, ajau kl'iinat l'ibo min, sii uporie, sen seinää, šalmoo panou sin. A siid'ä panou toaš siel'ä vuad'aa, libo semmožen kiven panou, štob ei laškis oigenomaa sii l'ehvää. I siel'ä kuivamaa rubiau jalaš. Se siel'ä kuivau. A siidä sygyžel'l'ä load'iu, regi viikon kešt'i.

Poikkipuol'ižet pandii raijašta, a tuonda ol'i vähä silloin. A n'yd meil'ä tuonda l'ien'i jo enämbi, a ennen pandii raijašta. Kablahat koivužet toože. Kuuži kablašta reješšä, kolme zvenoa. Čoappavičat toože siidäže raijašta. No, dai se sebälauda. I kuužet n'ämä toaš peäl'ičči n'ämä kablahista otetaa pois — kaušsat. Kuužesta kaušsat. Laijat. Myö tällä nagrista ved'imä [regil'öissä] da gruuzuo, enne kävel'd'ii vet Povenččaa gruuzuu, l'ähetää t'eäl'd'ä: jauhuo vietää da mid'ä kai, hebozie kel'l'ä ol'i äijä. Znaačit, oldii laijad, laijat ol'i, n'e kaksi laudoa pit'keä t'änne ol'i rejen sebää n'äin čoappaviččoa myö ažetettu rouno, i n'äin ol'i lauda, i t'eälä ol'i toin'i, i šielä ol'i opšivaidu sil'l'ä jouhizella toaž langalla, se kun ol'i heboziene, [hän'n'äst'ä], štob ei rikkuotis, a siidä ol'i kl'inat ajettu t'än kiin'i.

I vot rejel'l'ä peäl'l'ä pannaa, hein'iä panou sin, kagrat i l'äht'öy sin gruuzuu. Ei, kreslat, n'iil'l'ä viet't'ii tol'kko, n'äil'l'ä pannaa laijad, nagrista, l'ibo gruuzuu konža l'äksi. A hein'äl'l'ä l'äht'öy, silloin panou, ollaa, special'no oldii kreslat, leviämmäkši. Nuoričettii hein'änuoralla, hoikkažella nuoralla, special'no iče omad loajitut oldii nuorat, t'yöštä loajitud lujat. N'iil'l'ä nuoriččou,

po p'accot kilogram regil'öissä tuodii hein'eä. Rejel'l'ä viettii navoozoa peldoloilla, kaikki rejel'l'ä sil'l'ä kaikkie viettii. Halguo viettii, rugehie mečässä viettii regil'öil'l'ä. Rejel'l'ä kaikkie roattii, rejettä ilmain ei šoanun n'i mid'ä roadoa. Da kežäl'l'ä viettii rejel'l'ä. Mid'ä pid'au, ka et kandamaa l'ähe. Talvella pandii, kežäl'l'ä ei šoa, vet jygie hebožella on vedeä. A talvekši pannaa šinat. No talviregil'öja jo starikat pandii sarajalla, ei n'i pijetty händä, žoal'ivoidii. Ei, t'ervattii, sarajalla poiš. T'ervattii. Jalakšet t'ervattii, korja t'ervataa, sarajalla vietää. Kai t'ervattii.

[Lapšien] regyöt oldii. Čurn'indaregyöt. Toože on n'ii ku sežemmoin'i, lapšilla loajittu. Mägirinnašša čurn'ittii. Oldii kakši: yksi ol'i regyt, a toin'i nazivals'a čunat. Kakši laudoa da peällä laudan'i. I n'en'ässä kosittu. Ei ollun kablahie. A siel'ä kakši ol'i n'äin poikettoan pandu i lauda peäl'ičči. I čurn'ittii, čunakši šanottii. Veziregyt ol'i pit'embi. No mad'eel'i semmoin'i, yhemmoin'i.

ф. 2391/6, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

4. [Regi, korja]

Regi ol'i jogo kyl'äl'l'ä, kaušsoin kera. No korjaa pandii laijad lauvasta. Korja ol'i korgiembi, oldii reunat. Jesl'i luja regi pid'i, n'iin aino on koivune. Tol'kko kauššat pajuzet. Jallakšet koivuzet. Koivuzet kablahat, kablahat. Pajut tuodii siel'd'ä n'ämä raijasta, raidazet pandii pajut. A t'änne vie pandii sebäzii pandii ku lujemmaksi n'i händ'ä vie tuodii kuužizet. Čuappavičat kuužizet pandii en'n'e, štobi lujembi, ku rod'ii. Vičalla sivottii, viän'n'et't'ii koivune vičča, i vičalla sivottii, kai sivottii vičalla. Kolme [kablasta] puolessa, kolme toizessa. N'el'l'ä kablasta en'n'e e‿ollu. Kord'issa kolme kablasta da n'el'l'äz vain pandii jäl'gee, ku peräl'l'ä, kudama luajitaa siid'ä, midä siduo: čopodanua l'ibo en'n'e eij‿oldu čopodanat, oldii burakot, katekkahad burakot, no n'i sinne ku pannaa midä peräl'l'ä, n'i siihi sivottii, siid'ä oldii vai n'e n'iin — jo hoikka kablas pannaa sinne hän'd'ä pid'iässä vain. A nastojaššoit kablahat tullaa rein. . . kord'an alla. Se on perä, t'ämä oo jallaš. T'ämä kaušta tulou. A se tulou jo reuna kord'an, t'äl'l'ä piäl'l'ä, reuna. A t'ämä perä. A siid'ä tulou t'äst'ä peräst'ä, a siid'ä vie piet'ää, sielä alahuana on jallakšen, n'äin matkuau kaušsalla piäl'l'ä, t'ämä tulou ku laudane, siel'ä se piet'ää, ku skammi l'ibo mi azetettais peraä. No a t'ämä jo, sebälauvvad n'äin pandu, t'ämä lugietou sebä. A t'ämä sebä jo kiänd'yy yl'ää päin. N'e ollaa kablahat. Kolme. T'ähä pannaa zaverkka. A n'el'l'äs se siel'ä ka hoikkane tulou vai. No aižat sinne. Regil'öjä ei kruassittu. Kord'ie kruassittii. Kruassittii, kel'l'ä ol'i ruškie, a ken daže vie t'ervazi dai, što lujembi, kruaskua ei kaikilla, t'ervattii. Muššalla kruaskalla kruassittii, ruškiella.

Korjalla ajettii gost'ii, ad'vuo tuomaa. I kunna l'ähet'ää gost'ii pruazn'ikalla, korjassa ajeldii talvella. Dai svuad'bo korjalla,

jesl'i talvella. A kezäl'l'ä t'el'egöil'l'ä, tarantasalla, kabrul'etkalla. [Muaha pandii regil'öil'l'ä]. Korjaa ei mahu. Neušto ruvetaa bes's'otkan alla tungemaa grobuo, siid'ä pid'au bes's'otkan alla tungie vet, kaa, grobu. A regil'öil'l'ä. Šinat piet't'ii reissä dai kord'issa. Kaikissa. No še konža ku on pakkane, no n'i vie šinat otettii, što hebožella kebiembi. Ei šina, šina se on jygiembi hebožella ved'iä pakkazella. I siid'ä šinat, ken ei žal'einun regie, što kuluu regi, no n'i šinat otettii, što ol'iš kebiembi ved'iä hebožella šinoitta. No, a šinat piet't'ii. Kun l'ähet't'änöy pit'kää matkaa, ga pid'i šinat — šinatoin regi kuadu t'ervämbi, hein'äregi, hod mi, a šinoissa ei kuadun regi.

ф. 2252/14, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

5. [Korjat]

Oldii korjat kaikilla, hyvät oldii korjat. Ka kui enžistää rejen sen load'iu. Siid'ä sil'l'ä peäl'l'ä korjaa hoikkažed lauvvat pilautti, hoikkažekši. I n'iistä load'i lauvvoista korjan. Sen t'ämän load'i, t'ähä rissunkkat tagapuolee kaiken, i siid'ä sojed'en'it yht'ee sen kaiken, l'yöy lauvvat sii. No i siid'ä peäl'ičči opšivaiččou. Kroassittii, toože. Ked muššalla kroaskalla l'ibo i t'ervattii l'iiga toože. Proazn'ikkoilla ajeldii korjilla l'iiga, a vet kois's'a ei pietty korjie. Vod lähettän'öy kunna toizee kyl'ää, äšše korjie piettii, a n'äin ei korjilla ajeldu. Svoad'boloissa vo!

Pokoinikka [viet't'ii] rejel'l'ä. Rejel'l'ä l'ibo laijat pandii, laijoilla seämee grobu mahtu, sil'l'ä vietää.

ф. 2391/9, I. T. Loškin, Prokkol'a, 1976.

6. [Šukšet]

Šukšet iče kai loajittii. Koivušta. L'eviät oldii. Ei upottu, l'uboilla lumella män'd'ii, piäl'ičči män'i, ei upottu. N'yd loajitaa kaidažet, peäže ei n'i kunna. N'en'äpuol'i korgiamba, a toin'i ol'i toože vähäne koššaa, vähäžen koššembaa. Meil'ä šukšet oldii n'äi l'eviät. I oldii trii metra pidovutta. No ei upottu. A jallašša oldii nahkat t'ässä, a t'änne oldii vičat, ymbär'i [kengästä]. Značit n'äin šydeät, nuoroa ei ollun toože, vičan, še ažetti vičan. Koivužen vičan veänday, hoikkažen. I siih sydeäy jallan šinne nahkaa, i vs'o. Šauvvat oldii hoabažet. Šauvvat oldii, koivužed varret. A n'e oldii hirven šarviloista, loajittii n'el'l'äčorppažed da kolme oldii. Keit'et't'ii štobi pehmen'is, siid'ä kaivettii loukot, pandii, štobi lumella, ku meččyimää lähtöy, štobi ei muren'is se šauvva. Šauvvat kon'ešno oldii pakšummat, ei n'yt ku n'ämä ei keššet'ä, toičči hän voaroista hiiht'i, langiau l'ibo mid'ä kai, hän kahen jallan keškee panou šauvvan. A piiššal'it, kai syömižet, hän matkai, hot kušta proid'i. Hirvie jäl'gee toičči ajau, ei kačo, viey. Šukšet

t'ervattu ol'i. Tuohi ol'i še jallan alla. Noaglazilla l'yöd'y l'ibo n'äil'l'ä špil'kkanoagloilla, puizilla noaglazilla, eihän raudanoagloa ollun meil'ä, mistä otit! Semmoizet puuloista loajittii. No kengää loajittii špil'kkanoagloa, semmoin'i i šukšiloi sinne l'yöd'ii. Oražella pissäl'd'äy, l'yöy.

ф. 2391/4, I. T. Loškin, P. I. Loškina, Prokkol'a, 1976.

7. [Šukšet]

Oigie koivu hyvä val'itaa i luajitaa šukšet. Ga vesset'ää, da siid'ä kuivataa da, painetaa da, luajitaa n'iin. L'ibo en'n'e oldii pert't'il'öissä regie jallaksie painuassa dai šušta painettii, balkka pandu n'äin, parži kruugloi, no sil'l'ä balkkalla azetetaa, sinne pannaa kuivaa, siel'ä kuivau. Kezä erähät kazatutetaa, štobi lujembi rod'ies. Kazatutetaa jallaks'ie šukšiloi. Kazatetusta luajitaa, što lujembi, a veres katkieu t'erämbi, murenou da oiguou. Sant'imetrua tullaa, no 20 tulou. Vägi l'eviet oldii. Jallan alla siel'ä ol'i pandu nahkua, kussa on jallan alla remeška. Nahkasta. En'n'e' vet eij‿oldu rizinkkoi n'iid'ä, da special'no. No, nahkasta luajittii, oldii. No sauvvat toože luajitaa: siid'ä koivuzista luajitaa sauvvat, otetaa kuužizie — ken mistägi pid'i sauvvat. A eräs pandii, [kol'ččazet] piet't'ii, n'iät sie, sid'ä pil'it't'yl'öjä, koivušta pil'it't'ylöjä kruugie, en'n'e eij‿ollu vet kruugie. Jäl'gee roittii, n'e kušta l'ienou tuodii, šukšiloilla n'e sauvvat oldii, ga n'e jo oldii tuuvut, ruogoloiksi sanottii, merenruogot. Semmoizie sauvvoja.

Kezäšukšie e‿ollu. [Suosuksie] e‿ollu, šuoloissa kualoma, da vod missä helma.

ф. 2252/3, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

8. [Šukšet]

Myö akat emmä, mužikad n'e kävel'dii, myö emmä. Myö emmä kävel'e, meid'ä ei opassettu. Lapset. Ei opassettu. Eij‿ollu, eij‿ollu suksie, sovsem emmä t'ied'än, školaa kävel'imä, meil'ä eij‿ollun sid'ä urokkua, n'i vovs'u eij‿ollun. A mužikat kävel'dii [šukšilla]. Meččää kävel'd'ii, no. L'induo suadii anzoih. Suksella. Anzat pannaa, siel'ä meččuo da tedrie da suadii aino sygyžel'l'ä.

[Ol'igo šuošukset?]. Eij‿ollu, eij‿ollu. Märät ol'i, n'i veist'ä pid'i, veil'l'ä, kai haravalla ved'el'emmä, siid'ä valutaa da mät't'ähil'l'ä. Ol'i i vezivuotta. Aino pid'i kahella da kolmella hengel'l'ä, muud niit'et'ää, aino vezist'ä veil'l'ä, aino vezist'ä veil'l'ä. Hyvät siäd roitaa da siid'ä n'e kuivuat.

ф. 2020/9, A. G. Nesterova, Kums‿arvi, 1974.

9. [T'el'egät, pričkat]

T'el'egöjä loajittii. . . t'äššä monešša sijassa t'el'egöjä loajittii. Miun d'iäd'ö load'i t'äššä huutorašša t'el'egöjä toože. Koivušta. No, hyö moneštapalaštaloajittii i siid'ä sojed'in'ittii yht'ee. Siid'ä šiinä pan'i peräž dai kolot't'i dai kaiken. Hän load'i hyvin t'el'egöjä. Raudane ol'i os'. T'iäl'ä oldii raudani, t'iälä vintat oldii. Vintan vint't'iu, enämbi ei peäššyn t'el'egä, kruuga ei kirbonnun. Siel'ä ol'i tulkka, d'erev'annoi tulkka. A siel'ä ol'i tulkalla seämeššä šemmoin'i rauda sin pandu, n'i hän ei peäššyn sii, ažetti sii. N'i hän kulu, sin panou seämee, jesl'i eij‿ollun t'ervoa, panou moaz'ie, mid'ä kai ol'i ennen sielä. Sin moazi, hän ol'i, ei kulu eigö vičist'yn, hän tul'i väl'l'in'i siel'ä. L'iiga siin t'ervoa lažettii, štobi ei ajanda kuuluis.

Dai kebiämbi hebožella pyöriy n'e. Toože semmožet kaksikruugažet. No yl'ähänä siel'ä kačaičči. Ajetaa, hyppeäy hebon'i, se äijä roadau, kušša hauvvad roitaa, dai tärähyttäy. [T'el'egät oldii] kaksi [kruugazet]. Yksi dai n'el'l'ä kruugua oldii. Znaačit, kahet kruugat pienet, a tagažet korgiemmat oldii šuurissa tel'egöissä. A n'ämä oldii, korgiemmat oldii kruugad, n'ämä yksikruugažet, korgiemmat oldii kruugat. Tel'egöil'l'ä viettii toože kežil'l'ä, viel'd'ii gruuzuo, kunna lähet'ää, kaikkie.

ф. 2391/8, I. T. Loškin, P. I. Loškina, Prokkol'a, 1976.

10. [Ahkivo]

Hoikkazista n'äist'ä pärieštä, puušta n'ilotetaa, min järehyš pid'i. Ennen red'ilöjä loajittii, šiidä van regilöi pandii red'ilöjä. A n'yt ei loajittoa, n'yd lauvvad l'yyvvää da, a ennen ol'i red'ilä. No t'ämän levehyš, šielä vičalla n'el'l'äštä sijašta opšivaidii. Äijän vuotta kešt'i, ei murennu. Vot semmoižia loajittii ahkivoloja: n'ilotetaa vot t'ämän l'evehyš. Männystä. No i emä loajitaa, se n'enä vähažen veärä veššetää, i siihi ku ven'ee rouno loajitaa, tämä puol'i kahallaa ol'i. I siidä vot — dai ahkivo. No täl'l'ä starikka kävel'öy, starikalla šillä Ivan Romaanovičalla on n'yd viel'ä. Kävel'öy kalalla ahkivon keralla. Nuoran panou, petlan kaglaa i šukšella hiiht'äy. Dai piäl'ičči ku enämbi ollou, n'i sidou. Siidä mäne hot šaloo, män'e, ei uppuois', se vedäy hot kunna. Ennen l'ihoja sil'l'ä i ahkivolla viet't'ii mečistä. Šukšiloilla hiiht'äy dai se ahkivo nuorassa jäl'gee vai vedäy.

ф. 2391/3, I. T. Loškin, P. I. Loškina, Prokkol'a, 1976.

11. [Ahkivo]

Ahkivo luajittii mečässä, järiembi huaba l'öyvvet't'ii, sorrettii. Siid'ä ahkivo luajittii, järiest'ä halataa, yksi puol'i otetaa ahkivoksi, azetetaa. I se kai puhassetaa, što hoikkazeksi luajitaa,

što kebiembi voloččie ol'iz mečässä mid'ä ved'iässä. A siid'ä mečäst'ä veit't'ii ken halguo. . . Miula ol'i buat'uška, ved'i halguo dai laudua, ku buččie luad'i. No, kel'l'ä pid'au regil'öjä siduossa l'ibo mid'ä — regyt. . . uppuou meččää siel'ä ved'iässä — ahkivoo pannaa. Pajuloja tuuvvaa regee poikinpuol'izie. Ka, se ahkivo ečit't'ii rissunkan kera štobi ol'iz huaba — ei n'iin halgie — kudr'aavoi moine. Ahkivo ol'i, n'en'ä kaijembi, perä vähäist'ä tulou l'eviembi. Osinat kämmenen korguhuod vain oldii. No, n'iin n'i luajitaa, ku n'äin: vain on k osinua otetaa, ku kämmened n'äin pannaa. Reunoja ei l'yöd'y nuaglalla n'i mil'l'ä. Eulu n'i mid'ä l'yöd'y, yhestä huabasta ažetettii, yksi palane. Ahkivoo ku nuora on pandu, loukko kaivettii šiihi, da nuora pandii. [Veit't'ävä] se voit še nuora i panna, nuorapala t'änne algupiäst'ä piäl'ičči. No a ku hallot šin'n'e pannaa, ga šiid'ä sivotaa, lauvad l'ibo mit, konža mid'ä veit'ää, ga n'e sivotaa šiihi. Nuora ahkivoo, ku en'ämbi roinnou, nuoralla i sivotaa. Ahkivo ol'i meissä, silloin Suadärvessä, dan'iin Ontto d'iäd'öissä ol'i, dai onnakko Issakka d'iäd'öil'l'ä ol'i. Muilla en mie n'ägen ol'igo muilla vain ei. No piet't'ii ahkivuo, no vähin piet't'ii [toizissa kylissä]. Semčärvessä en t'iijä, mie ol'in nuori. No, kussa ol'i se mužikkua, meččämužikkua, l'ibo ken hirvil'öjä tapettii en'n'e vanhat'e, n'i hirven l'ihat kai veit't'ii n'iil'l'ä ahkivoloilla. Ken vai ollou tappan, ga kaikilla oldii n'e ahkivod luajittu meččän'iköillä.

ф. 2252/2, P. S. Saveljeva, Männd'ysel'gä, 1975.

12. [Ven'eh]

Myö obično šoamma t'eäl'ä mečässä roamma osnovan'ian, sen kokoran, myö l'eikkoamma juuren. Ičen juuren otamma. Kaksi pid'au kokoroa en'n'en šoaha. Peräkokora. Nu perän myö šoamma pit'än, metra četire pidovuutta. A n'en'än v pred'elah dvuh metrov l'eikkoamma. I šen'in sojed'in'im yht'ee, i vot l'ienöy osnovaan'ije. Vot osnovaan'ije siidä l'ien'öy ven'ehen. A siel'ä heilä on, mie kačoin, n'i heilä on t'erät n'iist'ä. . . iz brus'jev, monešta paloa. Iz brus'jev kerätty. Se kui ollou heil'ä n'ii kui tupoid n'en'äd, vai en t'iä kui ollou. Dai vopščee hyö iššutaa ve̜essä äijäl'd'i glubokoo. A meil'ä on siel'ä ven'ee on, no n'in nad vodoi seizou, n'ii kui kurinoje jaico: airolla l'ekahutat, mänöy pyörähtäy hot kui. . . N'iin on, na hoduu hyö l'ekče ollaa. Ka vopščee on n'iin on p'at', p'at s poloviinoi. No viizi, puol'i kuuvvetta metrie pidovuutta. Vahnassaa oldii ei oldu n'ii, v pred'eelah p'at'i metrov, potomu što aino šouvvušša, ga ei pid'än šuurda load'ie. Ka n'ytten loajitaa t'eäl'ä tože. . . loajitaa l'eviämbažet — korgiammat, štobi vet toičči volnaa on, t'iijät, t'ämä on opasnoi järvi, hänessä on, matkou deev'aatoi. . . dev'at' voln matkou siistä bokasta päin, kresnoilla volnalla sil'l'ä andau n'ii. . . N'i vot i iššu. Da motorat on raviat n'yt: d'eess'at dvenaccat' lošad'innih sil on. Tože vet vaštažee

l'ähed l'ibo bokovoi ajamaa ga. . . N'i vot sentää i loajitaa n'yt pit'embäžet, l'eviämmät, korgiammad loajitaa. En t'iijä, loajitaa viel'ä erähäd n'ämä tupuuju kormuu. Kormaa l'ienöy tupaaja, kui t'ämän. . . t'äd'ä prosto lauda. No n'ii kui l'eikattu.

En'n'e ei ollun, en'n'e ei ollun. T'ämämmoista mie en muišša: yhest'ä puusta loajittuo, siid'ä kaivettuo — en ole. En mie, vopšče mie en muišša dai što-to en ole kuullun, štobi t'eäl'ä ol'iž n'iil'l'ä ajeldu ven'ehil'l'ä. N'ytten loajitaa ploskodonkki. Ploskodonkki, prosto čurkkapalat pannaa n'en'ää. Da, siid'ä čurkkapalasta ymbäri l'ämmältet'ää laudoa kaksi l'ibo mi kai. I pohjaa toože n'iiže lauvvat. Še on prosto. I ploskodonkka l'ienöy, n'ii ku t'ämä, šama ku t'ämä stola rovno še. Ka no n'iillä ven'ehil'l'ä kunne šie mänet. . . kaivettu. Ka ed loitož mäne n'iil'l'ä. Järvel'l'ä ei kulettu. Hein'ie vi͵et't'ii, da vet kalalla kävel'dii siel'ä lambiloissa. A n'äin n'äit täl'l'ä järvellä n'iil'l'ä ed l'ähe.

Lauvvad loajitaa, mänd'y i kuuži. Še on yksi šama. No mänd'y hän on ustoiččiveje, lujembi kuušta. Kuuži hän. . . no rikkuotou vopšče, a happanou nobiambaa. A mänd'y on se. . . pročneeje l'ien'öy, krepče. Ven'ehlauvvat v l'uboje vreem'a voit zagotoovit'. Jesl'i sanomma n'ytten vet t'ässä meil'ä eij‿oo, ku ol'iž n'i cirkkul'a n'i mid'ä eij‿oo meil'ä na mest'e. Tak už on cirkkul'in vika. V starinuu ku pilazima n'äin, sil'l'ä. Mečäst'ä toože void l'uboilla aigoa tuuvva. Konža šiula pid'au, män'it, toit puun dan'i pilazid da še i d'ieluo.

Ka ven'ehtä load'iessa instrumenttoa pid'au kirves. No veičči pid'au. Dai cirkkul'i tože pid'au. No puužen loajin semmoižen. . . Pidäis struugata lauvvat. On kakšikädehine struuga — kahen keššе struugattava. Nu še rauda t'äh n'äin tulou. No vot n'el'l'än šormen l'eveyz, jo ei l'iene, a n'äin kolme, vähä viel'ä l'eviämbi kolmie tulou. No i siid'ä on golofkassa ručka iessä, tagoana toine ručka. Yksi ved'äy, toine tungou, yksi ved'äy, toine tungou. Kahen kešše struugou. . . struugatešša [ven'ehlaudoja]. Pit'kie laudoja šahattii, še ol'i meil'ä. . . na kozlah. Hirži kun on, n'i sii kahen kešše pid'au pilata, prodol'naja pila. Yksi on peällä seižou, toine alla. Ka meil'ä karjalakši sanottii sid'ä piloa lauvvanpiloanda pila. Laudoa šahattii. Kakši mužikkoa, yksi alahana, toine ylähöänä.

Vahnalla aigoa n'e ommeldii t'eälä vičalla. Kadajane vičča. Se keännet'ää vičča i loajitaa kolme. Lauvvad n'e pannaa kiin'i, kakši laudoa, šiid'ä kaivetaa loukko t'äh, toine t'äh, kolmaš t'äh — vot sen'in i šiid'ä rist'i reässä (?) viel'l'ää kaikki. Siidä puukl'iinalla kiin'it'et'ää. Puukl'iinalla, puusta kl'iinat kolmetaa, no treugol'nije loajitaa. Sil'l'ä kl'iinalla kiin'it'et'ää i vs'o — ei pie noagloa n'i midä. N'yt noagloilla.

Nu konža valmiš yn'n'ä tulou valmiš, sii t'ervoa da. Konža yn'n'ä tulou valmiš, siid'ä t'ervoa. Meil'ä n'iid'ä šanotaa šalbaččimet. Ni kaksi puupaloa loajittii, kessellä siid'ä lujembaa kiin'it'et't'ii. Kessellä hod mil'l'ä kai vičalla, l'ibo n'yt on proovolokkoa,

n'i proovolokkoa. Kakši laudoa yht'ee, a toižee peäh ajetaa puukl'iina, štobi kiin'it't'äiz lauvvad hyväžešt'i. Vot. A potom šiid'ä noagloilla rubetaa ombelemaa, šid'ä väl'iä.

ф. 1889/14, M. H. Gurjev, Sel'gi, 1973.

13. [Ven'ee t'ervataa]

A vahnašša se t'ervoa šoadii, meččää män'n'ää, šoahaa n'e t'ervapuida, t'ervapuu n'e l'yhykkäziksi halgoziksi pilataa, čurkat šäret'ää, sid'ä härkkää (?) kunna kai hauda kaivetaa, dai sinne alla pannaa, nu en t'iä vahnaa, meil'ä pandii se kuužešta peäst'ää še kettu peäl'l'ä, kuužen kettu še yn'n'ää, še pannaa pohjaa, tallot't'ii, n'e se yhessä peässä päin' šyt'yt'et'ää, še t'ervahauda, hän siel'ä palau i lämbimäl'l'ä se t'erva rubeau valumaa, n'i vot sihi tabaa t'ervoa šoadii.

No, ven'eht'ä t'ervatessa t'ervoa paned mih kai miskaa l'ibo ved'orkaa, l'ibo mih, šen t'ervan kuumaksi lämmit'ät, no štobi kiehuiž jo, nu i vot siel'ä palavalla sil'l'ä t'ervalla, lämbimäzel'l'ä voijat. Šauvvapala, t'ämämmoižen šauvvan, nu puhaš šauvvapala mi kai on, sivot t'äh träpiččeä, šuuren träpičän da sil'l'ä träpiččäkist'il'l'ä vain ved'el'e, vain ved'el'e, vot siih tabaa. Jogo paikkaa, osobenno pid'au n'ämä poažut hyväžest'i, štobi sinne män'iš, propitals'a bi poažuloih t'erva sinne. No, laudojen väl'il'öi t'ähä, štobi sin män'iš. No, myö konop'äät'imä hiät. Šanomma, mie ku ven'ehen šen ombel'in kaiken, sen konop'äät'in, još kuš on augia paikka jeäy kunna, vot siih paikkaa mie tungien konopatkoa. Konopatka, ka n'i mid'ä kai on šanoa vot, on tuoš t'yöd'ä, no kezrät'ää mist'ä langoa, daikka i huonoa mid'ä kai revinnyt't'ä voatetta, daikka voattazie od'd'oaloja vahnoja n'iid'ä, vot n'iil'l'ä voatilla da konop'ät'it. . . Ka, t'ervoat, alušta enži kerran yhen puolen t'ervoat, šanomma, ulgopuolen ku t'ervazit, no hän ku hyväžest'i kuivau, se keän'n'äd järellää. Seämizen puolen t'ervoat, i siidä voit varma šen kezän ajella, toičči ei pie kroassie.

ф. 1894/13, M. H. Gurjev, Sel'gi, 1973.

14. [Airot]

[Airot] luad'iu kuužešta, bol'šinstvo kuužešta luaimma i män'n'ystä.

ф. 2015/27, F. J. Mokkojev, Ahvenjärvi, 1974.

VI. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

Прикладное искусство Сегозерья — одно из существенных и своеобразных звеньев в цепи локально-карельских художественных традиций. Обладая рядом сугубо специфических особенностей, оно было в то же время своего рода интегратором разных форм изобразительного творчества, свойственных искусству Южной Карелии, с одной стороны, и северной ее части — с другой. Так, в различных видах декора можно наблюдать черты, характерные для северокарельского искусства, но не прослеживаемые, например, на юго-востоке Карелии. Формы творчества, развитые в этом районе Карелии и в Сегозерье, неизвестны на ее севере и у русского населения Заонежья. Вместе с тем по некоторым компонентам сегозерское искусство настолько близко к заонежскому, что порой невозможно провести грань между ними.

Разумеется, такой полиморфизм форм и приемов декоративного украшательства — явление не единовременное. В XIX в. одни виды творчества находились в расцвете, другие лишь зарождались, третьи уже в начале прошлого столетия были на стадии угасания. По последнему кругу явлений до нас не дошло вещественных материалов, однако о них нам, в частности, известно по архивным данным.

Что касается социальной стороны орнаментально-бытового искусства Сегозерья, то, как и в других районах Карелии, оно развивалось в рамках крестьянского домашнего производства. Процессы изготовления художественных изделий были связаны с определенными периодами календарного цикла и религиозно-семейными праздниками крестьян. Так, подготовкой волокна к тканью и вязаньем занимались после окончания основных осенне-полевых работ, а узорным тканьем — весной, в «великий» пост (тексты VI, 1, 11).[1] Вышивальное «производство» и худо-

[1] Следует отметить, что большинство текстов по прикладному искусству, записанных нами на магнитофонную пленку, отражает лишь обрядово-бытовую функцию декоративных изделий. В то же время такие сугубо специфи-

жественная обработка дерева не регламентировались календарным циклом. Тем не менее основное количество изделий этих видов народного творчества необходимо было приготовить к моменту изменения социального статуса девушки — свадьбе.

По своему назначению изделия изобразительного творчества сегозерских карел не отличались от изделий других групп карельского и северорусского населения. Это украшенные орнаментом одежда и предметы домашнего обихода: скатерти, полотенца, подзоры, одеяла, резная или расписная утварь, посуда, мебель. Однако наряду с утилитарно-декоративной функцией многие из названных изделий были необходимыми атрибутами многочисленных крестьянских празднеств и обрядов: свадебных, родильных, похоронно-поминальных и др. (тексты VI, 2—7, 13, 16—19).

Основные виды изобразительного творчества в Сегозерье представлены вышивкой, узорным ткачеством, вязаньем и художественной обработкой дерева.

Вышивка. В XIX в. вышивка была чуть ли не единственным видом украшения праздничной крестьянской одежды (главным образом женских рубах) и декоративных изделий (полотенец и подзоров). Однако уже в конце столетия в связи с появлением менее трудоемких приемов декорирования текстиля — орнаментики браного тканья — вышивка как разновидность народного орнамента потеряла свое первостепенное значение, но в реликтовой форме продолжала все же функционировать в украшательстве обиходных изделий еще в 30—40-х годах XX в.

Из традиционных приемов шитья в Сегозерье превалировали типичные для южнокарельского и северорусского искусства вышивки монохромными (красного или белого цвета) хлопчатобумажными нитками, выполнявшиеся двусторонним швом, строчкой (по выдергу), тамбуром (тексты VI, 8, 9). В небольшом количестве встречалась вышивка крестом по счету нитей холста, имевшая массовое распространение в Южной Карелии. Причем этой разновидностью техники в Сегозерье вышивали только определенный тип узоров (см. с. 200).

Кроме того, здесь были известны вышивки косым стежком, набором, выполнявшиеся в отличие от всех предыдущих многоцветным шелком с добавлением к нему небольшого количества шерстяных и хлопчатобумажных нитей. До нас дошли лишь отдельные образцы такого рода вышивок, поскольку в целом данный вид орнаментации связан с украшением плечевой части старинных женских рубах, которые карелки носили еще в прошлом столетии (см. рис. 31, *1*). Тем не менее сохранившиеся в му-

---

ческие для народного искусства стороны, как состав орнамента и его композиции, особенности стилистики и т. д., информаторы с большим трудом переводили на словесный язык, и тем более сколько-нибудь развернутыми рассказами они не могли воспроизвести содержание орнамента. Поэтому такого рода «документальный пробел» мы пытаемся восполнить публикацией иллюстративного материала.

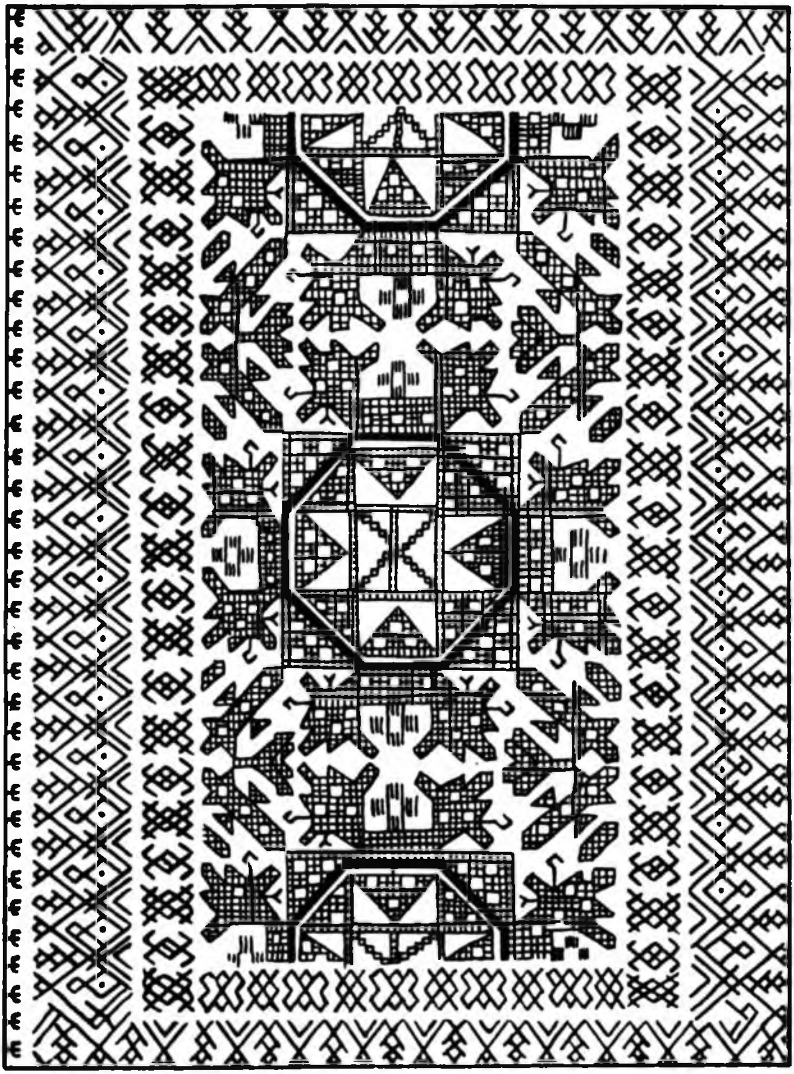

Рис. 53. Образец старинной вышивки от плечевой части женской рубахи. Техника набора и двустороннего шва. (ГМЭ, № 919—84).

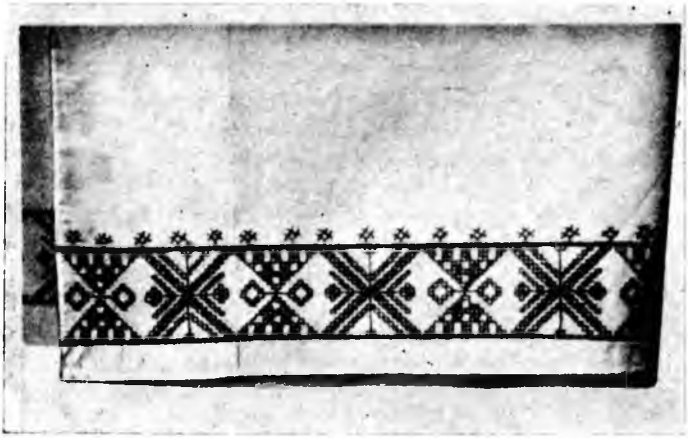

Рис. 55. Подол женской рубахи. Вышивка двусторонним швом красной бумагой по холсту (Сельги).

Рис. 56. Фрагмент вышитой женской рубахи. Техника двустороннего шва красной бумагой по холсту (Чебино).

Рис. 54. Фрагмент вышивки подола женской рубахи. Техника двустороннего шва красной бумагой по холсту (Сельги).

зеях единичные экземпляры сегозерских вышивок набором и косым стежком показывают, что орнаментальная схема на них аналогична северокарельской. Она состояла из геометрических построений в виде повторяющихся однородных или сходных мелкоузорных элементов, которые в итоге компоновались в статичные композиции по трем категориям симметрии: сетки, бордюры, розетки в их сложных сочетаниях (рис. 53). Совершенство орнаментальных композиций, умелое варьирование вышивальщицами их структурных элементов и использование богатой колористической гаммы цветов (красного, черного, желтого, зеленого и др.) свидетельствуют о том, что в Сегозерье традиции этих вышивок существовали еще до XIX в. Дополнительным подтверждением тому служит и техника вышивания; в частности, вышивки набором, так же как и двусторонним швом, исследователями признаны древнейшими видами художественного шитья.[2]

Наиболее популярными в вышивке сегозерской одежды были, однако, геометрические рисунки совершенно иной трактовки, чем в полихромных вышивках. В массе своей они представлены бордюрными композициями, состоявшими из раппорта одной-двух фигур с их укрупненной разработкой (рис. 54—58). К тому же в отличие от первых геометрических вышивок, напоминающих по своему внешнему виду мерцающие ковровые узоры, в рисунках второго типа между основными элементами орнамента остается фоновое пространство, не заполненное вышивкой, отчего сам узор выглядит устойчивым, даже монументальным. Что же касается мотивов орнамента, то преобладающая их часть—вариации ромбических фигур: ромбы меняющие свои размеры; полуромбы (треугольники); ромбы с многослойными краями; ромбы с различными узорами (кресты, скобчатые изображения и др.) внутри и вне основных фигур (рис. 59). Нередко ромбический или же полуромбический орнамент контаминировался с расти-

---

[2] Маслова Г. С. Орнамент русской народной вышивки. М., 1978, с. 41—42.

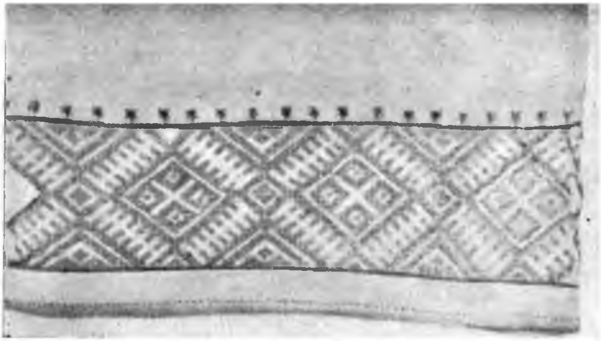

Рис. 57. Подол женской рубахи. Вышивка двусторонним швом красной бумагой по холсту (Паданы).

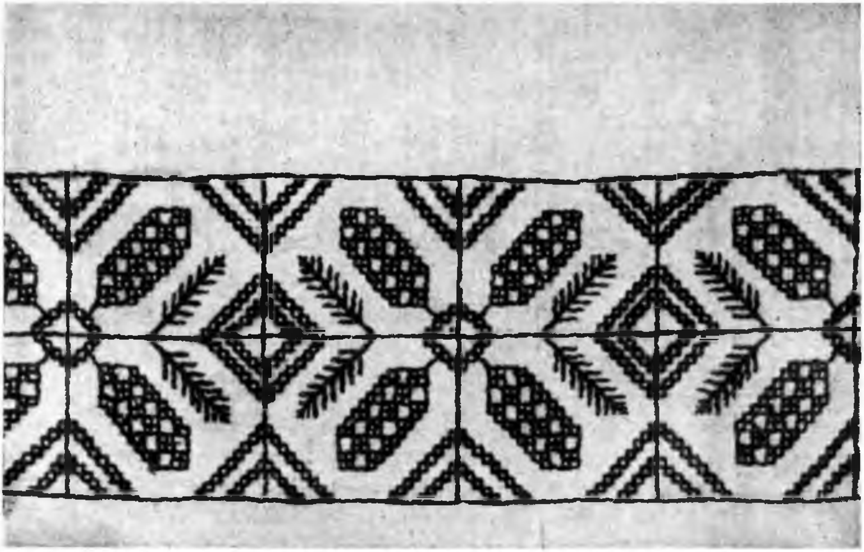

Рис. 58. Подол женской рубахи. Вышивка двусторонним швом красной бумагой по холсту (Паданы).

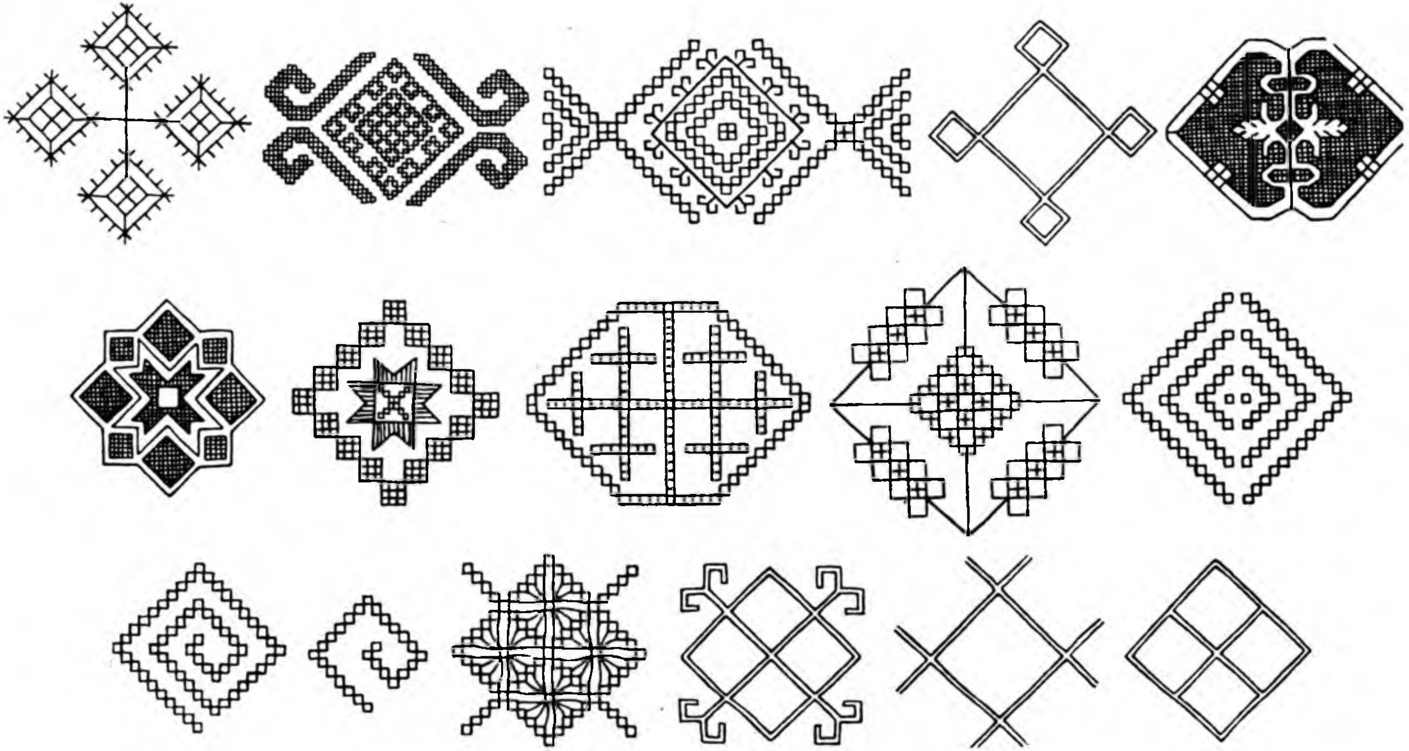

Рис. 59. Основные элементы геометрического орнамента в вышивке Сегозерья.

Рис. 60. Подолы женских рубах. Вышивка двусторонним швом красной бумагой по холсту (Семчезеро).

тельными узорами (рис. 58, 60). По мнению исследователей, ромбические узоры из простейших линейных композиций относились к древнейшему слою орнаментального искусства.[3] В северорусской вышивке XIX—начала XX в., например, процент их был уже невелик; распространялись они в этот период главным образом в Архангельской и Вологодской губерниях.[4]

Из других основных элементов сегозерской геометрической вышивки можно отметить восьмиконечные звезды, очень популярные для орнаментации как одежды, так и декоративных изделий, полотенец и подзоров (тексты VI, 11, 12). Вышивкам, где мотив восьмиконечной звезды был основным, свойственны иные, чем ромбическим узором, композиционные решения. Наряду с тем что восьмиконечные звезды вышивались бордюрами и благодаря остроугольным перемычкам между звездами в целом становились похожими на растительные побеги (рис. 61, *1*), все же чаще всего для этих орнаментальных композиций характерна косая сетка (рис. 61, *2*, *3*). Отметим, кроме того, и ту особенность, что если геометрические орнаменты с ромбическими мотивами выполнялись в Сегозерье техникой двустороннего шва, то композиции с изображениями звезд, как правило, — крестом по счету нитей холста и реже — строчкой. Уместно подчеркнуть, что последние

---

[3] Станюкович Т. В. К вопросу о типологии народного искусства.— В кн.: Тез. докл. на сессии, посв. итогам полевых этногр. и антропол. исслед. в 1974—1975 гг. Душанбе, 1976, с. 296.

[4] Богуславская И. Я. Древние мотивы народной вышивки (к проблеме образования и развития орнаментальных форм в народном искусстве). Автореф. канд. дис. М., 1973, с. 14—15.

Рис. 61. Разновидности мотивов восьмиконечных звезд. Вышивка крестом по счету нитей холста красной бумагой (Юккогуба).

1 — подол рубахи; *2* — конец полотенца; *3* — подзор.

виды техники не получили в сегозерской вышивке столь широкого распространения, как, например, в шитье Южной Карелии. Причина тому, очевидно, недавнее их появление в вышивках среднекарельских районов, о чем еще помнили информаторы старшего поколения.

Рассмотренные выше бордюрные и сетчатые геометрические орнаменты монохромной расцветки тяготеют к вышивкам более южных от Сегозерья территорий. Тем не менее в них выявляется некоторая локальная специфика; в частности, нехарактерно такое разнообразие исходных структурных элементов, составляющих геометрический орнамент, как в южнокарельской вышивке того же типа, где наряду с упомянутыми мотивами распространены меандроидные, Г- и S-образные узоры, на основе которых компоновались рисунки вышивки.

Композиции, состоящие из изобразительных мотивов, которые, судя по всему, не уступали по численности геометрическим, представлены в сегозерском текстильном орнаменте довольно обширной и разнообразной серией узоров. Аналогично вышивке южных карел изобразительной орнаментикой в основном украшались полотенца и подзоры. Встречалась она также в вышивке женских рубах, однако значительно реже, чем на декоративных изделиях. По своей художественной трактовке изобразительные рисунки Сегозерья имели много общего с вышивками южных карел, а также русских сопредельных областей. Общность проявлялась в технике (двусторонний шов, строчка, тамбур), колорите (монохромность), стиле (прямолинейно-геометрический стиль в шитье строчкой и двустороннем, криволинейный — в технике тамбура), композиционных построениях (классическая двух-трехчастность мотивов орнамента). Идентичны с территориально более южными вышивками и сюжетные образы: узоры из лиственных и хвойных растений, вышитые нередко самостоятельными композициями (рис. 62, 63); орнито- и зооморфные мотивы в «чистом» виде и в сочетании с геометрическими и растительными узорами (рис. 64, 65); композиции с центральной женской фигурой (рис. 66). В этой группе композиций наибольший удельный вес имели мотивы деревьев и растений, наименьший — композиции с зооморфными фигурами и женскими персонажами. Аналогичное процентное соотношение мотивов отмечено Е. Э. Кнатц в заонежской вышивке.[5]

Таким образом, даже краткий обзор художественного шитья Сегозерья убеждает в том, что его локальная специфика в системе карельского искусства обусловлена своего рода наслоением северокарельского и южнокарельского типов вышивок, которые отличались друг от друга ярко выраженными чертами своеобразия. Соотношение компонентов, вошедших в состав сегозерской

---

[5] Кнатц Е. Э. Вышивки Заонежья. — В кн.: Искусство Севера. Заонежье. Л., 1927, т. 1, с. 71.

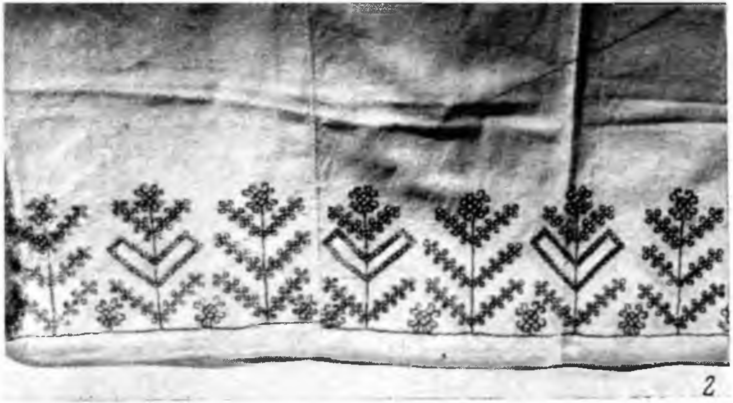

Рис. 62. Разновидности растительных мотивов в различных видах шитья.

1 — конец свадебного полотенца; *2* — подол женской рубахи; *3*, *6* — концы полотенец; *4* — край свадебной простыни (Семчезеро); *5* — полотенце с намогильного креста (*1*, *3* — Карельская Масельга; *2*, *5*, *6* — Сельги).

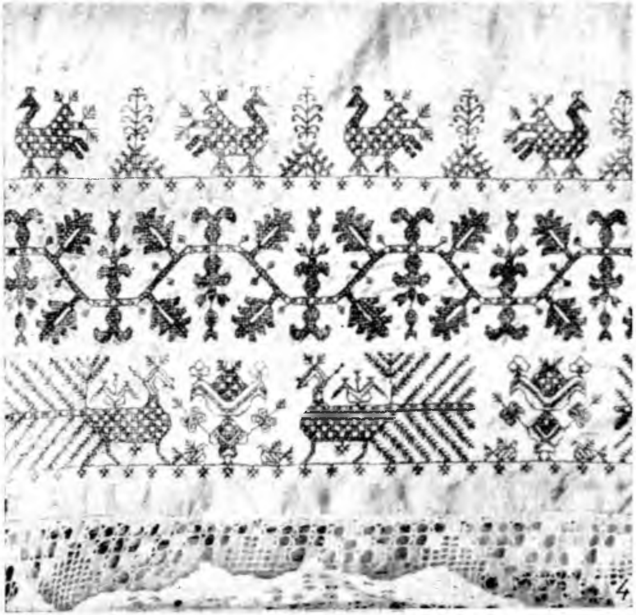

Рис. 62 (*продолжение*).

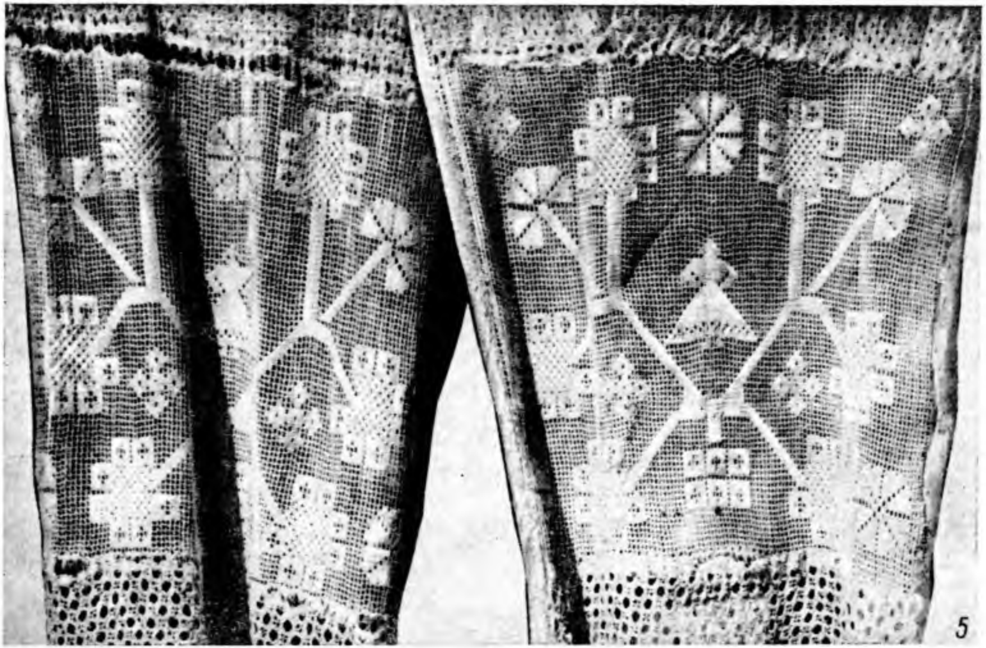

5

6

Рис. 62 (*продолжение*).

вышивки из двух «полярных» ареалов, крайне неравнозначно. Если общность с вышивкой северных карел в XIX—начале XX в. едва уловима, прослеживаясь лишь в архаическом виде орнаментации ткани (мелкоузорные полихромные вышивки), то параллели с южнокарельским, а также русским художественным шитьем многочисленны.

Узорное ткачество. Этот вид ткачества в Сегозерье представлен станочным и нестаночным тканьем.

Последняя разновидность ткацкого производства связана с изготовлением поясов — обязательной детали крестьянской одежды. Но в связи с тем что уже в XIX в. местное население заменяло пояса ручного изготовления фабричными, стала исчезать и техника нестаночного ткачества. Сохранились лишь пояски для кудели, выполненные техникой плетения (дерганья), полутканья на вилочке или бердечке (pl′et′it′t′y rihma). Орнамент на них специально не создавался. Узорчатость поясков получалась в результате механического переплетения многоцветных шерстяных нитей.

Сегозерские карелки владели различными приемами узорного ткачества на горизонтальных ткацких станах: техникой полотняного переплетения, тканьем на трех-четырех подножках, многоремизным, браным и закладным тканьем. Первые две разновидности техники распространены кроме Сегозерья и у других групп северных и южных карел. По археологическим материалам, их традиции на Севере уходят в средневековую историю. Другие виды узорного ткачества не только локально ограничены (у северных карел они неизвестны), но и бытование их в Сегозерье связано с XVIII—XX вв.; в частности, браная техника распространилась там под влиянием южнокарельского ткачества не ранее чем в конце XIX в.

Техническое многообразие определялось и разнообразием сырья. Как и в южнокарельских районах, распространенным

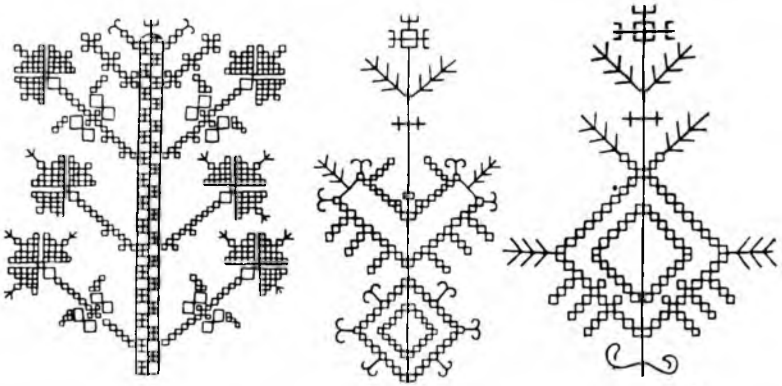

Рис. 63. Часто встречающиеся растительные мотивы сегозерской вышивки (из разных деревень).

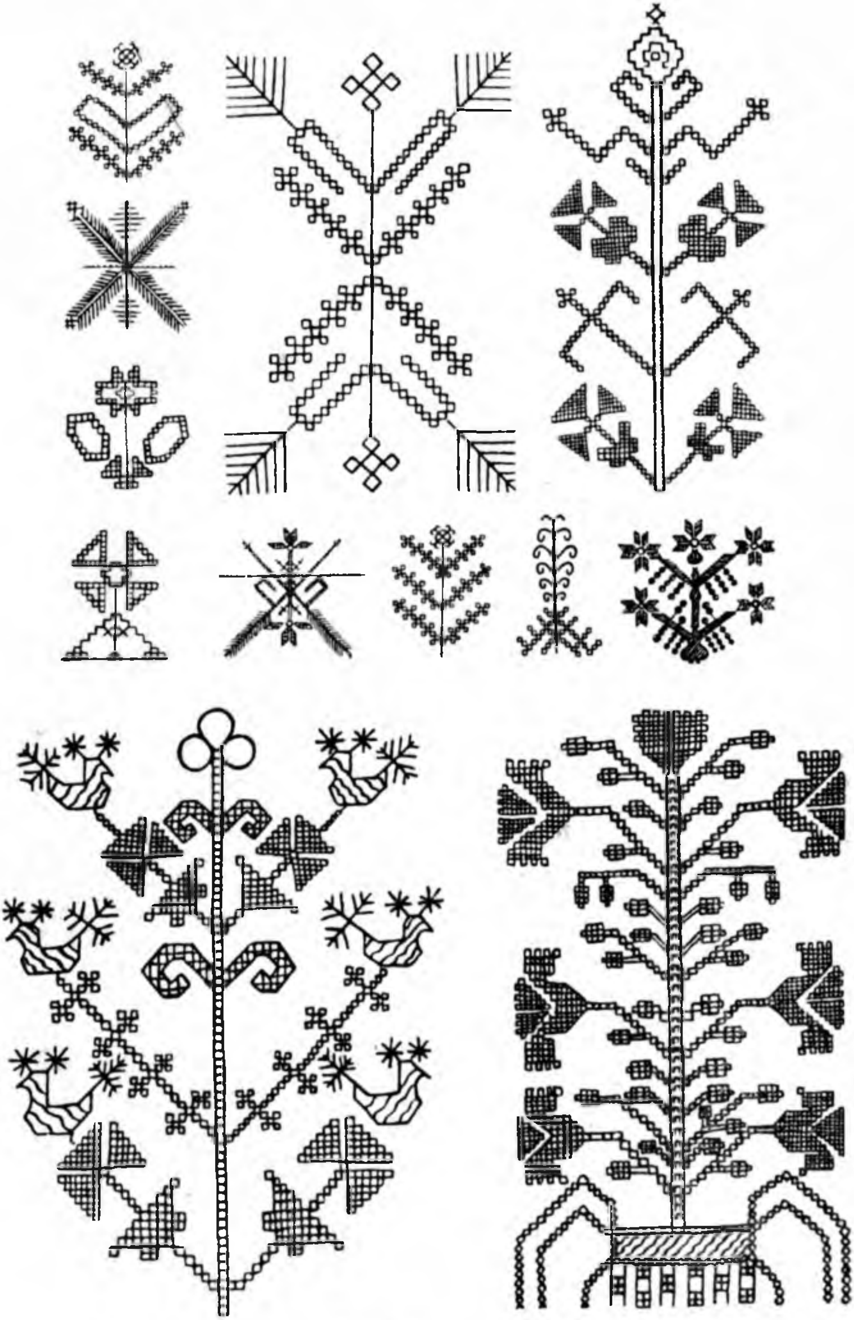

Рис. 63 (*продолжение*).

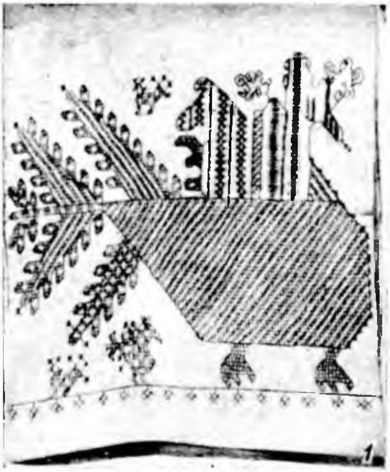

1

Рис. 64. Композиции с птицами в сегозерских вышивках.

1 — полотенце, вышитое двусторонним швом; *2* — подзор, вышитый двусторонним швом; *3* — подол свадебной рубахи (*1*—*3* — Карельская Масельга); *4* — свадебное полотенце, вышитое строчкой (Миндусельга); *5* — подзор, вышитый строчкой (Сельги).

2

3

4

Рис. 64 (*продолжение*).

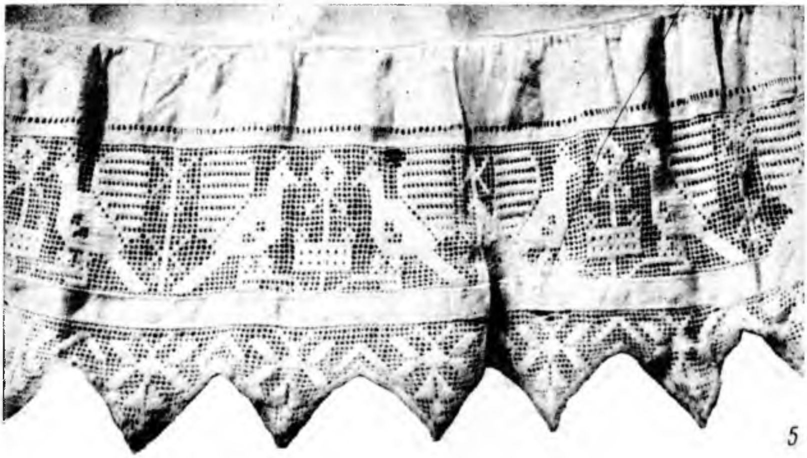

5

Рис. 64 (*продолжение*).

материалом была льняная нить. Но в то же время в сегозерском ткацком производстве широко использовались конопляные и шерстяные нити, что в свою очередь сближало его с искусством Северной Карелии, где в силу давних хозяйственных и этнических традиций эти виды сырья в тканье оставались основными.

Узорчатые ткани использовались для шитья одежды, а также в оформлении внутреннего убранства жилья. Из однотонных и пестрядинных льняных тканей полотняного переплетения (последние с рисунком в клетку) шили женские и мужские рубахи. В той же технике изготовляли ткань для рабочих юбок, а также одеяла, напольные дорожки, основа которых делалась из конопляных нитей, уток — из тряпичных лент (текст VI, 14). Изделия имели мозаичный рисунок из вертикальных полос (рис. 67).

Тканье на трех-четырех подножках применялось при выработке полушерстяной (с конопляной основой), реже — шерстяной домотканины. Однотонные ткани шли на шитье верхней одежды (например, кафтанов), а сотканные рисунком из разноцветных горизонтальных полос — женских юбок (šargajupka; см. рис. 35, *1*).

По рассказам информаторов, в Сегозерье, кроме того, ткали на четырех подножках шерстяные или полушерстяные одеяла (šargaod′d′uala). Судя по описаниям, своей технологией и геометрической орнаментикой они близки к северокарельским и финским одеялам-покрывалам. Из-за дороговизны материала такие одеяла имелись далеко не в каждой семье, да и не были предметом повседневного обихода.

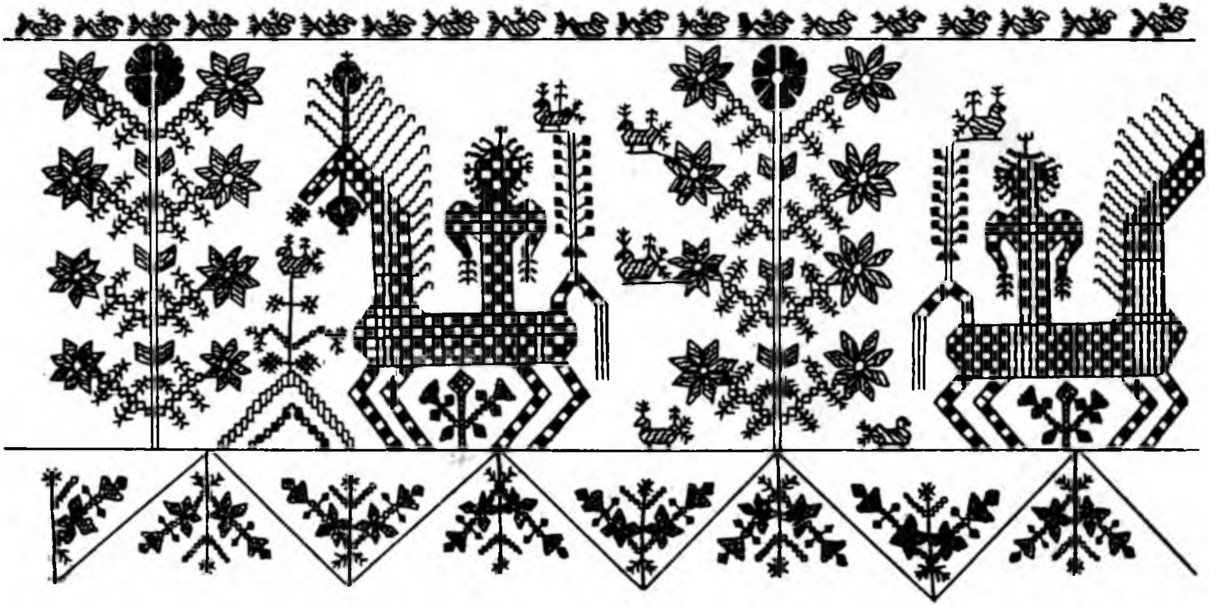

Рис. 65. Подзор. Вышивка с мотивом коня (Паданы).

Рис. 66. Композиции с женскими фигурами, вышитые двусторонним швом (Сельги).

1 — на полотенце; *2* — на подзоре.

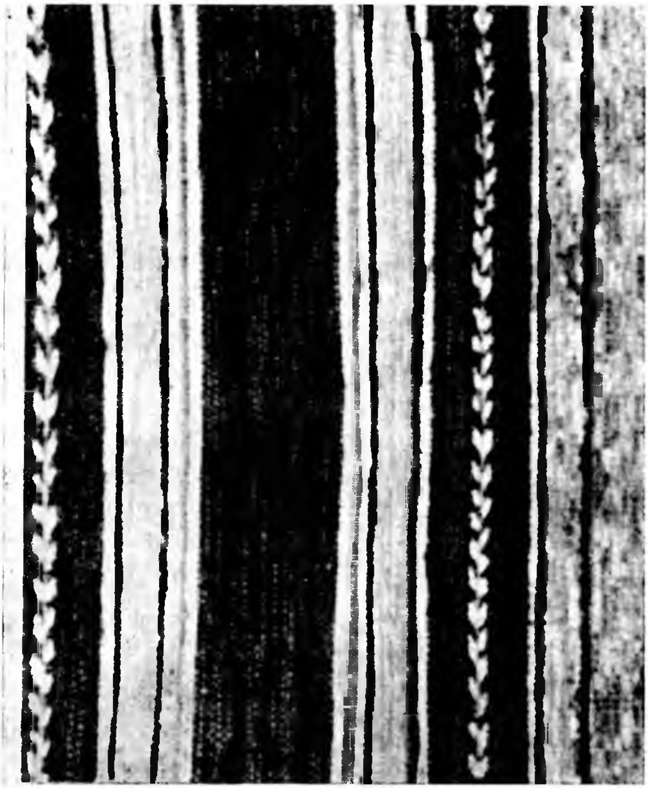

Рис. 67. Фрагмент рабочей юбки, сотканной из тряпичных лент (Семчезеро).

К очень развитым видам ручной станочной техники относилось многоремизное, браное и закладное ткачество. Аналогичные виды техники широко бытовали у многих народов с развитой льноводческой культурой. Не случайно кроме сегозерских карел эти приемы ткачества, за исключением закладного, характерны для южнокарельских льноводческих районов.

В Сегозерье, как и в более южных районах, при тканье льняных изделий утилитарно-декоративного назначения применяли 5-, 8- и 12-ремизную технику. Рисунки состояли из рельефных прямоугольных фигур, которые, как и сами изделия, были только белыми (текст VI, 11).

В отличие от одноцветных ремизных тканей, используемых в основном для скатертей, браные и закладные употреблялись в оформлении полотенец и праздничной женской одежды (тексты VI, 10, 12; рис. 68). Орнаментика браного тканья испытала на себе сильное влияние вышивки, что прослеживается как в наборе

исходных мотивов, из которых составлялись рисунки, так и в композиционных решениях.

Подобно вышивке, узоры на браных изделиях компоновались из различных разработок ромбических фигур (рис. 68, 69), а также восьмиконечных звезд (рис. 70) и розеток (рис. 71). Среди них особо следует отметить узоры с изображением одного или двух сотканных на всю ширину полотенца ромбов (obrožakirja; рис. 72,

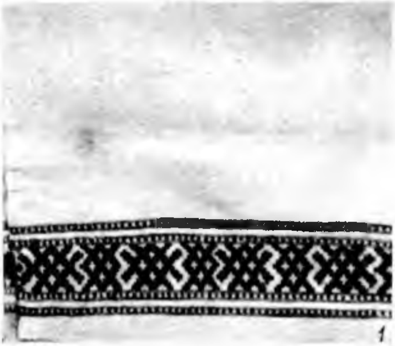

Рис. 68. Образцы браного тканья (из разных деревень).
1 — на подоле свадебной рубахи; 2 — на подзоре; 3, 4 — на полотенцах.

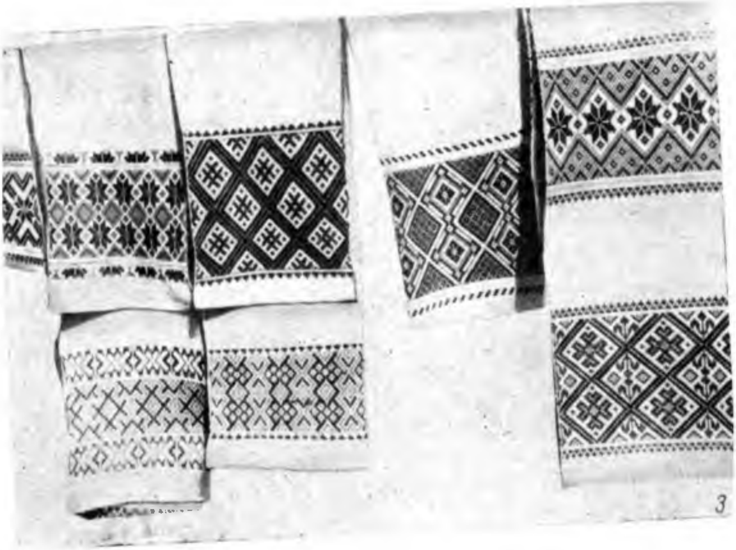
3

4

Рис. 68 (*продолжение*).

Рис. 69. Разновидности ромбического орнамента в браном тканье полотенец и подолов женских рубах.

1—3, *5*, *6* — Сельги; *4* — Карельская Масельга.

1

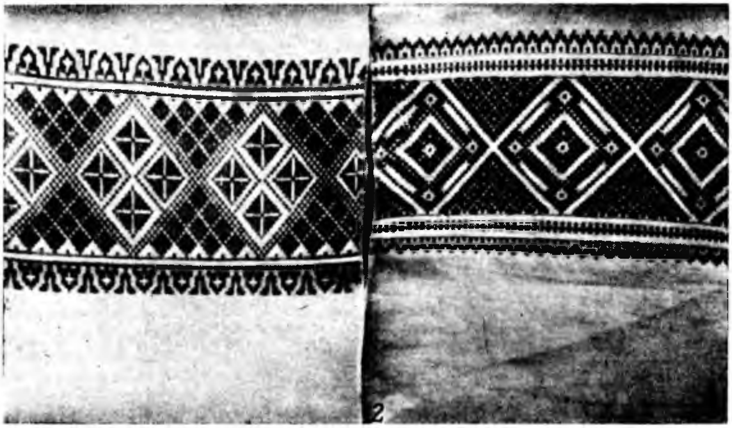

2

3

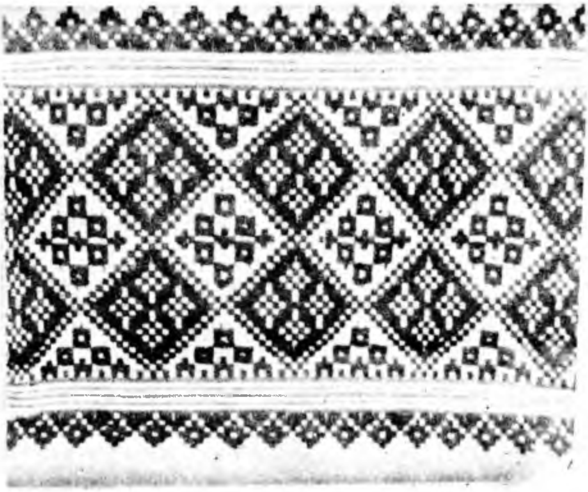

Рис. 69 (*продолжение*).

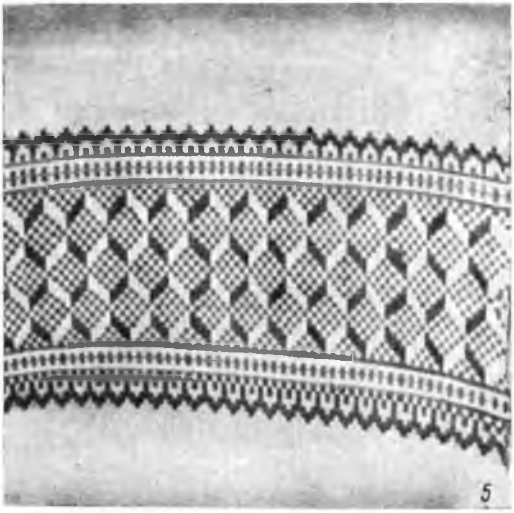

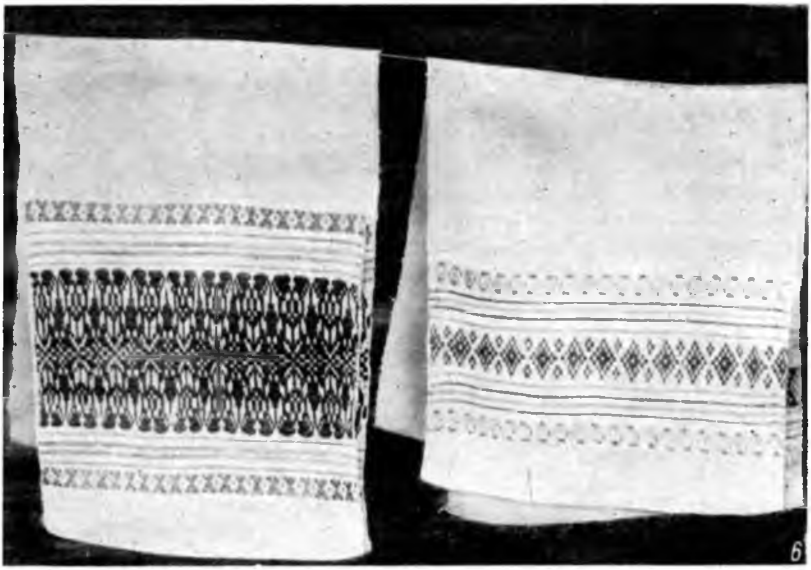

Рис. 69 (*продолжение*).

1

2

Рис. 70. Мотив восьмиконечной звезды в браном тканье.

1,3 — на полотенце; *2* — на подзоре (*1, 2* — Сельги; *3* — Карельская Масельга).

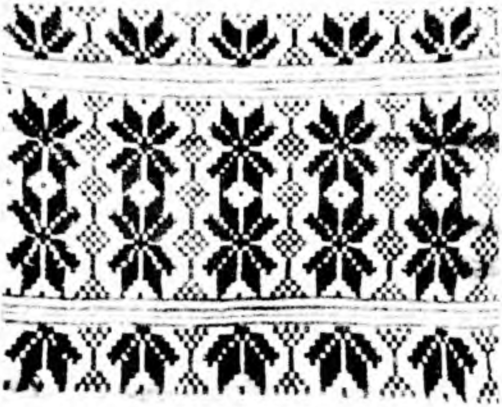

3

Рис. 70 (*продолжение*).

1; *2*, *слева*; *3*). Такие полотенца изготовлялись специально для декоративного оформления икон в большом углу избы.

Наряду с чисто геометрической орнаментикой оригинальны на браных изделиях и многочисленные узоры из хвойных деревьев (рис. 73), человеческих фигур в зеркальном отражении (рис. 74), а также изображений рака (рис. 75). Естественно, эти рисунки из-за специфики техники тканья подверглись сильной геометризации, напоминая весьма отдаленно реальные прототипы. Однако об определенной смысловой нагрузке мотивов свидетельствуют названия орнаментов: kuužikirja, mužikkakirja, raak (текст VI, 10). Отметим, что в ткачестве других районов, в том числе и северорусских, подобные браные узоры неизвестны. Они явно заимствованы из сегозерской народной вышивки, где мотивы дерева и антиподально расположенных человеческих фигур встречались во множестве вариантов. Однако мотив «рака» вышивке XIX—начала XX в. незнаком.

Что касается декоративной схемы браных узоров, то, как и в вышивке, она состояла из бордюрных и сетчатых композиций, выполненных в красно-белом цвете.[6] Центральные узоры окаймляли, кроме того, один или несколько узких бордюров, расположенных снизу и сверху средней полосы. Подобные композиции не являются оригинальными в сегозерском искусстве. Они свойственны также орнаментальным построениям на изделиях южно-

---

[6] В 50—60-х годах нашего столетия в браной технике стали использовать многоцветные шелковые нити, но в массовом виде эта традиция все же не привилась.

Рис. 71. Орнамент с мотивом четырехлепестковых розеток в браном тканье полотенец.

1 — Паданы; *2* — Сельги.

Рис. 72. Разновидности узора obrožakirja на браных полотенцах (*1—3*) (Сельги).

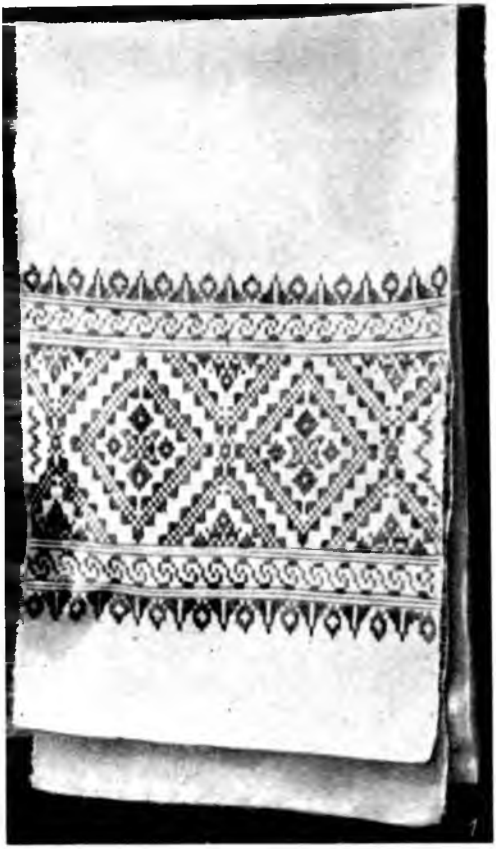

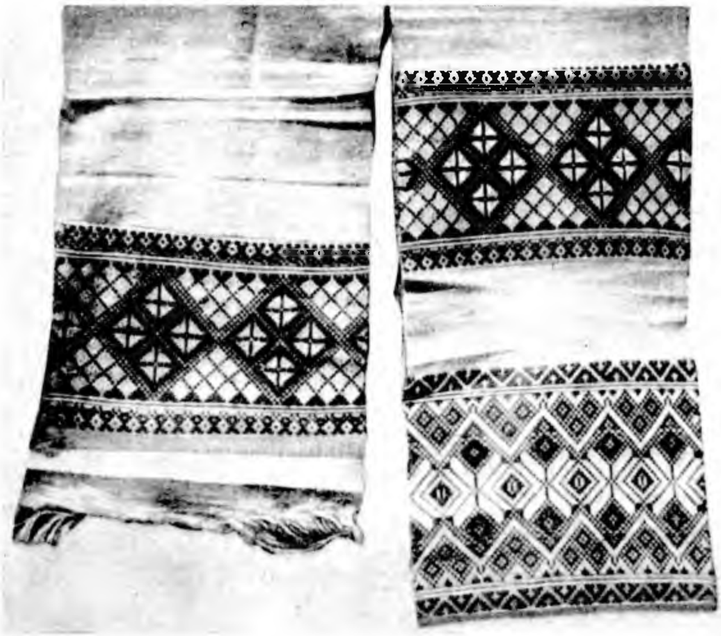

3

Рис. 72 (*продолжение*).

карельских и северорусских районов. Но обратим внимание, что рисунки южнокарельских браных тканей выглядят, пожалуй, более завершенными, более цельными в художественно-композиционном отношении благодаря широким обрамляющим центральный узор бордюрам, мотивы которых были нередко повторением элементов основного орнамента. В Сегозерье же окаймляющие бордюры — узкие и с довольно слабой орнаментальной обработкой. Такое отклонение от стандартных художественных моделей является, по всей видимости, свидетельством неустойчивости традиций техники браного тканья и более позднего внедрения его в сегозерское искусство, чем в искусство других районов Севера, в том числе и Южной Карелии.

Закладное ткачество Сегозерья было явлением самобытным не только в карельском, но и в северорусском ткацком производстве. У русских, в частности, аналогичная техника распространялась в южных губерниях, включая Тверскую.[7]

Как свидетельствуют памятники южнорусского закладного ткачества, подобная техника давала творческие возможности

[7] Восточнославянский этнографический сборник. — Тр. Ин-та этногр. АН СССР, 1956, т. 31, с. 527; Маслова Г. С. Народный орнамент верхневолжских карел. — Там же, 1951, т. 11, с. 114—115.

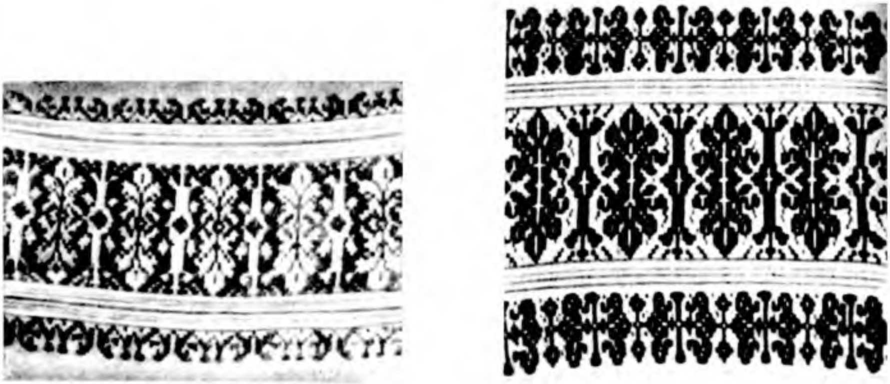

Рис. 73. Мотив хвойного дерева (**kuužikirja**) в браном тканье полотенец (Сельги).

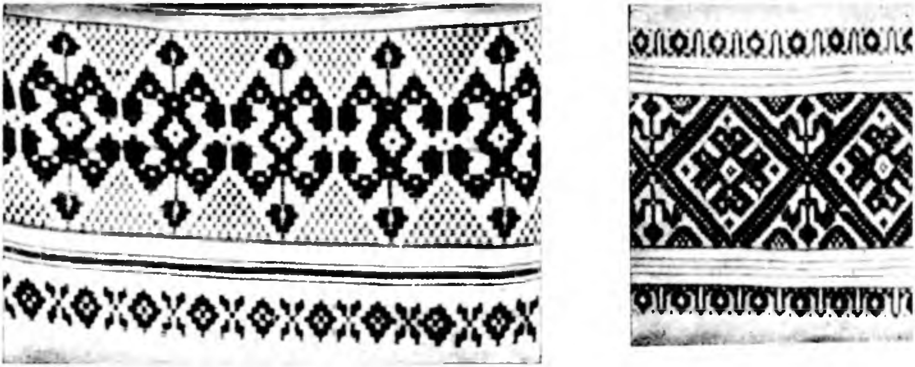

Рис. 74. Антропоморфные изображения (mužikkakirja) в браном тканье полотенец (Паданы).

Рис. 75. Мотив рака (raak) в браном тканье полотенца (Сельга).

для сложных декоративных решений. Изделия же карельского закладного тканья основаны на разработках простейших геометрических фигур: прямых полос и ромбов (рис. 72, *2*, *справа*). Это скорее говорит в пользу недавней инновации данного вида тканья в сегозерское искусство. В частности, не исключена возможность занесения закладного ткачества в Повенецкий уезд волнами старообрядческого населения из средне- и южнорусских губерний, которое, растворившись в XIX в. среди местных жителей, оказало сильное воздействие на художественную культуру последних.

В заключение отмечу, что художественное ткачество в Сегозерье — живое явление современного искусства. В наши дни этот район является единственным в Карелии очагом массового распространения надомного художественного ткачества. Изделия наиболее талантливых мастериц систематически демонстрируются на всесоюзных и республиканских выставках декоративного искусства (текст VI, 15). Характерно, что в современном ручном ткачестве строго используются художественные приемы, употреблявшиеся в начале столетия (ср. изделия на рис. 69, *3*). Поэтому при анализе материалов в равной мере можно использовать как современные, так и традиционные памятники данного вида народного творчества.

Узорное вязанье. Вещественные материалы по традиционному узорному вязанью, к сожалению, не сохранились. Рассказы информаторов и фрагменты описаний путешественников прошлого столетия, побывавших у повенецких карел, содержат лишь самые общие сведения о нем.

Судя по этим данным, в Сегозерье вязанием многоцветных чулок и рукавиц из шерстяной пряжи занимались еще в XIX в. (сведений о бытовании его в более поздний период у нас нет). Обычай этот, как упоминает В. Майнов, здесь «давно заведен».[8] Есть также свидетельства, касающиеся характера узоров на вязаных изделиях, которые позволяют утверждать, что они были геометрическими. Упоминаются, к примеру, праздничные чулки молодежи, «искусно связанные из шерстей то шашечками, то клеточками».[9] Информаторы вспоминают, что расцветка их не отличалась особым разнообразием. Чаще всего называются красный, черный, коричневый, белый цвета.[10] Нижнюю часть чулок (она была без пятки и однотонной расцветки) вязали одной иглой, а верхнюю — пятью спицами, с рисунком. Судя по описаниям, речь идет об изделиях, аналогичных таковым в Северной Карелии, где узорное вязанье со сходной цветовой гаммой широко практиковалось до конца XIX в.[11]

---

[8] Майнов В. Поездка в Обонежье и Корелу. СПб., 1877, с. 278.
[9] Там же.
[10] Сообщение Ф. Н. Федотовой (д. Юккогуба) и Н. И. Титовой (д. Сельги).
[11] Blomstedt Y., Suksdorff V. Karelische Gebäude und Ornaments-Motive. Helsingfors, 1900, S. 175—177.

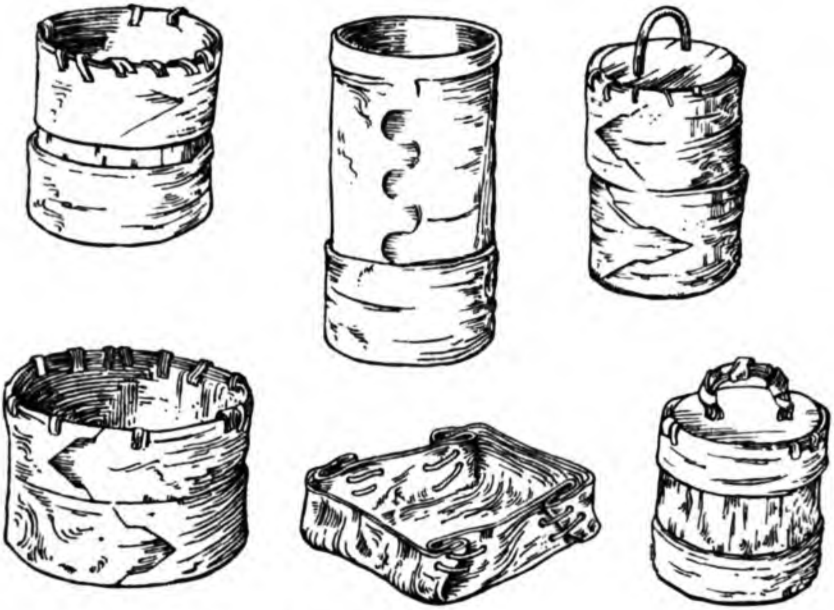

Рис. 76. Домашняя утварь из бересты (из разных деревень).

Рис. 77. Деревянная кухонная посуда (из разных деревень).

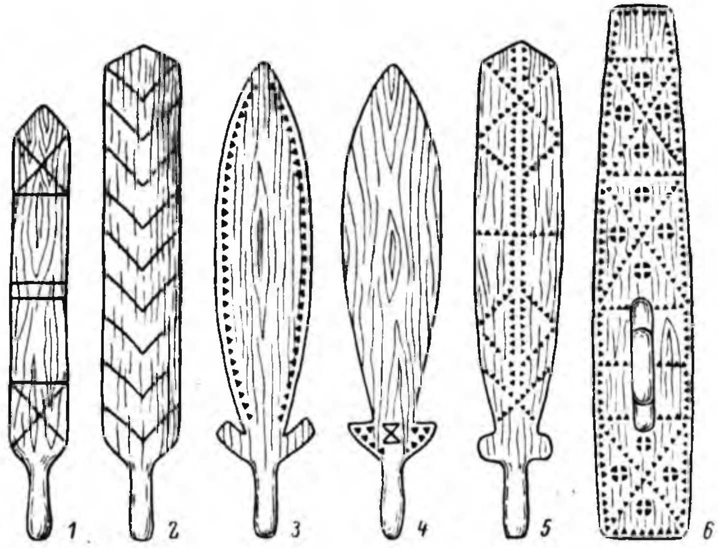

Рис. 78. Вальки и рубели. Техника трехгранно-выемчатой и контурной резьбы.

1, 3 — Лазарево; *2* — Покровское; *4* — Сяргозеро; *5* — Юккогуба; *6* — Паданы (по: Blomstedt Y., Suksdorff V. Karjalaisia rakennuksia ja koristemuotoja. Helsinki, 1900, s. 176).

Художественная обработка дерева. Искусство художественной обработки дерева в прошлом было универсальным. Эта разновидность народного декора встречалась повсюду во множестве изобразительных и технических вариантов: на намогильных сооружениях, в экстерьере и интерьере домов, домашней и хозяйственной утвари.

Дошедшие до нас деревянные изделия XIX—начала XX в. свидетельствуют о сохранении здесь вплоть до последнего времени архаичных приемов обработки. В первую очередь это относится к плетению из бересты, ивовых прутьев, лозы и лучины. Техникой плетения изготовляли посуду, а также различную кухонную и хозяйственную утварь (тексты VI, 17—19). Резьбой или росписью плетеная утварь, как правило, не украшалась (рис. 44, 45, 76). Еще в дореволюционных описаниях крестьянского быта Повенецкого уезда отмечалось, что, кроме берестяных изделий, «других сосудов (почти) нет у бедняка карела».[12] Из них «замечания достойны солонки, плетенные из бересты, продолговатые и четырехугольные коробки».[13]

---

[12] Памятная книжка Олонецкой губернии на 1858 год. Петрозаводск, 1858, с. 88.

[13] Этнографические сведения о жителях Семчезерского, Янгозерского и Гимольского погостов Повенецкого уезда. — Арх. РГО, р. 25, оп. 1, № 22, л. 10.

Рис. 79. Рубели. Техника контурной и трехгранно-выемчатой резьбы.

1 — Сельги; *2* — Лазарево.

Не отличавшаяся разнообразием форм домашняя утварь из березы (ствола и капа), сосны (или ее комлевой части) также сохранила не только архаичную технологию изготовления (скульптурную резьбу в ее наиболее простой форме — «топорной» — и долблено-резной технике), но и древний стиль внешнего облика (простота, массивность и устойчивость форм; рис. 22, *1*; 77). Такие плетеные и долблено-резные изделия в хозяйстве карел, разумеется, не были уникальным явлением. В разные хронологические периоды они составляли неотъемлемую часть традиционного быта всех народов лесной зоны.

Материал по плоскостной резьбе говорит о распространении в Сегозерье однородных, несложных по орнаментике форм художественной обработки. Наиболее простые приемы орнаментального украшательства были свойственны декору намогильных сооружений: «домовин» и столбов. Узоры на них представлены

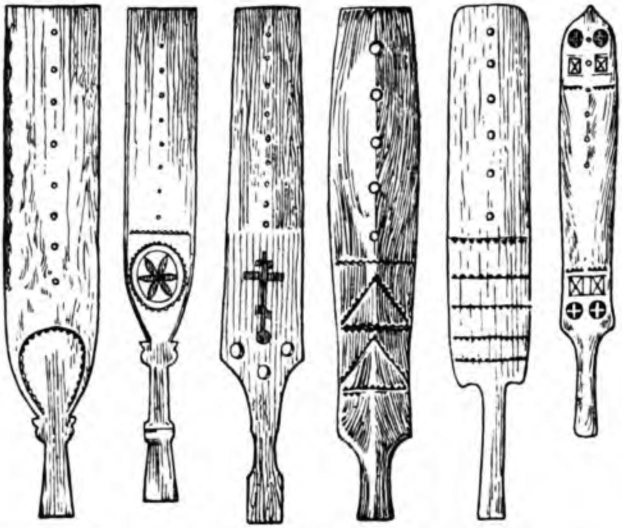

Рис. 80. Прялки. Техника трехгранно-выемчатой, контурной и желобчатой резьбы (из разных деревень).

бордюрами из зубчатых и волнообразных насечек, кружков, «капельниц», «городков», которые наносились топором, а также долблением и резьбой на проем. Такая же орнаментальная схема обычна в декоре большинства предметов домашнего обихода, в частности вальков и рубелей (рис. 78, 79). Однако узор на них выполнялся иными видами техники: трехгранно-выемчатой и реже — контурной резьбой. Лишь в декоре веслообразных прялок, исполненных выемчатой техникой, наряду с простейшими композициями из одного или нескольких параллельных зубчатых полос можно встретить более сложные построения: квадраты, треугольники, розетки в окружностях. Геометрические композиции дополнялись скульптурными головками птиц (рис. 80, 81). Подобный тип орнаментации бытовых изделий имел синхронное бытование и в более северных районах Карелии. Он также характерен для древнерусской резьбы до XVIII в.[14]

В прошлом столетии декор деревянных вещей в Сегозерье, как, впрочем, и в других восточнокарельских местностях, претерпел существенные изменения. Орнаментальная резьба на обиходных изделиях стала интенсивно вытесняться новыми видами орнаментики: свободными кистевыми росписями по дереву. Последняя разновидность украшения деревянных изделий просуществовала в Сегозерье до 40-х годов XX в. и представлена в наших материалах многочисленными образцами.

---

[14] Василенко В. М. Избранные труды о народном творчестве X—XX веков. М., 1974, с. 77—78.

Рис. 81. Прялки, украшенные трехгранно-выемчатой и желобчатой резьбой.

1, 2 — Сельги; *3, 4* — Лазарево.

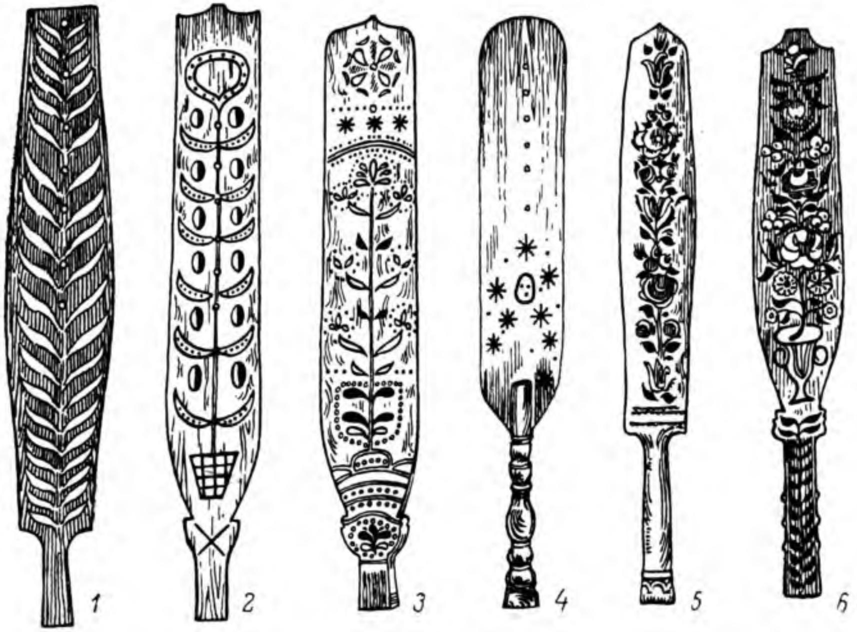

Рис. 82. Прялки. Техника свободных кистевых росписей.
1 — Сельги; *2*, *5*, *6* — Паданы; *3* — Семчезеро; *4* — Чебино.

Росписями занимались местные крестьяне-столяры, изготовлявшие на продажу прялки, сундуки, шкафы, сани и дуги. Наибольшей популярностью пользовались расписные прялки. Причем в разных деревнях культивировалась своя манера живописной раскраски. Местные стилевые особенности в свободных кистевых росписях наиболее ярко проявились в работах династии Медведевых из д. Семчезеро, с одной стороны, столяров Маккоевых и Ф. Лукина из с. Паданы — с другой. Все декоративные росписи на прялках, сделанных Медведевыми, состояли из разнообразных вариаций одного мотива — деревца-вазона. Для них характерны подчеркнуто декоративный стиль росписей, крайняя простота рисунка с намеренной схематизацией и симметричным расположением его на плоскостях прялок. Манера письма здесь скорее ближе к графическим, чем живописным росписям (рис. 82, *3*; 83; 84).

В отличие от семчезерских на паданских прялках все композиции образованы из пышных букетов с цветами-кринами, розанами, рокайльными завитками (рис. 82, *5*, *6*; 85). Узоры выполнены в яркой, сочной гамме цветов плотными мазками кисти и без контурной четкости рисунка. По своему орнаментальному решению они близки к заонежским расписным узорам, которые в свою очередь входили в состав олонецкой живописной школы. Истоки

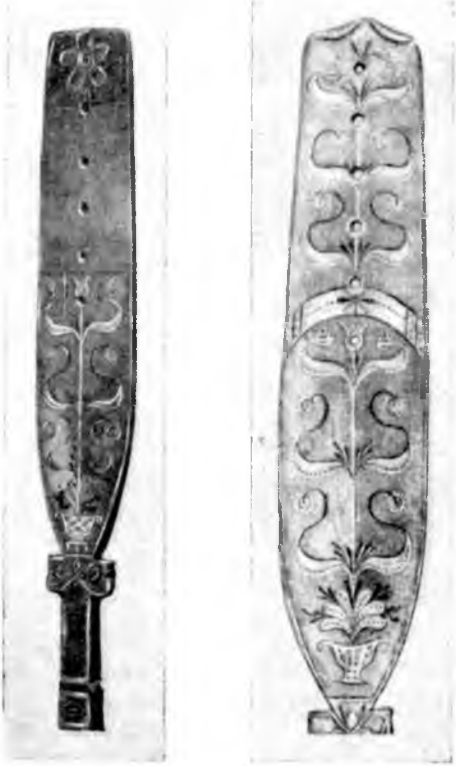

Рис. 83. Прялки расписные. Работа семчезерских мастеров (Сельги).

Рис. 84. Прялка расписная Работа сележского мастера (начало XX в.).

последней связаны с искусством миниатюристов Выго-Лексинского монастыря XVII—XIX вв.

Для семчезерских же росписей, несмотря на общность орнаментальных тем (растительные узоры) и технологии живописной раскраски олонецкой школы, характерен отход в сторону карельских национально-художественных традиций.

Таким образом, обзор материалов показывает, что в основе декоративно-прикладного искусства Сегозерья были разнородные компоненты, включавшие в себя изобразительные традиции разных ареалов: южнокарельского, северокарельского, а также русского Заонежья. Однако преобладали в нем все же элементы, тяготевшие к южнокарельскому и русскому искусству.

Рис. 85. Прялки, расписанные паданскими мастерами.
1, 2 — Паданы; *3* — Сельги.

ТЕКСТЫ 1—22

1. [Kangašta kudoma]

Siid'ä langat kezräzimä, šuuri pyhä ku tul'i, pan'ima kangašta, kangašta kudoma. Šuureššа pyhäššä kangašta kudoma, no kezräžimä, konža loppima, siid'ä kangahie kudoma. Kangašta meil'ä ol'i äijin. Omašša šobašša aššuttii, ga luajittii koad'ieda, luajittii paidoa, luajittii kaikkie.

ф. 1887/14, J. I. Ribolovl'eva, Sel'gi, 1973.

2. [Časovn'aa viet't'ii keyhillä]

[Časovn'aa] značit panen pel'onažen [käzipaikan], jumalazella, ku ennen ol'i še d'ielo, no, d'enga pannaa. . . käzipaikka l'ibo villat, tuohušta l'ibo mid'ä kaikkie. . . Miula tol'kko roskažittii, kuul'in sen, što viettii. . . Vet ennen ol'i keyheä, ol'i, šanomma, t'ämä hotten, ken ei ruben voimaa jo, vanhan'i, hänel'l'ä jo izännäd hot' šanomma ollaa pojad l'ibo ket ei voidoa kerit'ä šoaha l'ibo mid'ä n'i, eij‿oo syyvvä mid'ä, jo n'iil'l'ä anetaa, tulou ka pakkuoja, ennen kävihän pakkuoja, no a šen'in i siid'ä. Jo vietää anetaa staruhhažella, l'ibo anetaa starikka, missä on beznad'ožnoi, vot kaikilla, no kaikilla anetaa, kel'l'ä vai mid'ä tulou. L'ibo šanomma, eräs ka, jallašta l'ibo mistä ei voi kävel'l'ä, ei voi n'i pakuta, nu vot, n'iil'l'ä anetaa da kaikki. . . No.

ф. 2014/11, D. I. Čušina, Loazari, 1974.

3. [Klad'biščalla polotencoa pannaa]

[Klad'biščalla] polot'encoa pannaa. Mie vein mamalla, konža kuol'i, n'i vein polotencan. N'iin poamet'ikši, što ana hänel'l'ä on poamet't'i, ijän load'i polot'encoja dan'i kažvatti meid'ä, n'i mie tahoin hän'd'ä panna, podarka. No n'i siid'ä mie pan'in sinne. Hyvä ol'i polot'enca.

ф. 1877/14, A. T. Ul'l'ijeva, Sel'gi, 1973.

3a. [Grobua heit't'iässä on käzipaikat]

Kuolen, n'iin grobua heit't'iässä n'el'l'ä käzipaikkua on. Niin engo n'i pie, n'i viel'ä ollaa uuvet. On kuvat.

ф. 1888/10, D. A. Moškina, Sel'gi, 1973.

4. [Svoad'bolahjat]

Šanotaa, kui vanhaššaa, kun moamo šoau t'yt't'ären, n'i panna pid'au jo viizi räččin'eä l'ippahaa. N'i vot se siid'ä l'ien'öy azija. No siid'ä konza ku se svoad'bo piet'ää, da kai toissa peänä magoamašta noššaa huomukšella. Tullaa t'otad da, no ket on rist'imoamo t'yt'öl'l'ä sil'l'ä, magoamašta noššattamaa dai tuuvvaa n'e lahjat, sundukat. Tuuvvaa lahjat, zavod'itaa boat'uškašta. Huomukšella, toissa peänä huomukšella boat'uškašta zavod'itaa. Boat'uškalla anetaa sat'inova paida, dan'iin korgiat, korgiat n'i kirjat käzipaikka. No se boat'uškalla. A moatuška, moatuška viel'ä kuroažietou, viel'ä toičči anetaa hyvät podarkat, da viel'ä kuroažietou. Moatuškalla pid'i andoa goarusta obezaat'el'no. Pannaa kaksi räččin'eä, pannaa goarusta, pannaa šukat, pannaa huštin'i. Ken on dovol'en, se ei virkka i mid'ä, a eräš šanou: trii soročkoa

naado, trii soročkoa — kolme räččin'eä pid'au. No kakši anettii, kolmatta viel'ä eij‿oo. A siid'ä ota hot'. . . No konešno hot kel'l'ä ollou ga vet omilla rodn'illa ollou, n'i tuuvvaa viel'ä kolmaž räččin'ä — ole dovol'en. Noo, siid'ä anetaa räččin'ä. Šiid'ä vašta viel'ä huomukšella rubeau magoamašta noštamaa. Noo. Noužou huomukšella: «N'eveskä, nouže magoamašta, noškoa pois, noškoa čoajuo juomaa. A vai eij‿ole miel'ee, ga ei nošša, nouže hoš kuin šiel'ä. Ollou miel'ehine, n'in še noštau.

ф. 1877/11, J. J. Bulkina, Sel'gi, 1973.

5. [Mid'ä and'ilas dariu]

[And'ialas dariu] räččin'eä, käzipaikkoa. No da viel'ä ka vai ku magoamašta noužet, pid'au jalgaa moatuškalla kumardoa. Moatuškalla [and'ilas dariu] räččin'ä — yksi, šukat — toizet, huršt'ine — kolmaš, siičča — n'el'l'äš. Nadoloilla, kyd'yl'öil'lä ploat't'oa, kaikkie, mid'ä vai tiijet't'ii sie. Viel'ä pielušpeän'in anet't'ii moatuškalla, unohin šanuo. A t'ähä pandii konečn'ikkaa käzipaikka, moržien panou šiihi, ku rubieu käzipaikkoi panomaa šein'il'l'ä voarnoih. [Käzipaikkoja pannaa] yn'n'ä pert't'i täyži. Kaksi kolme päiveä piet'ää, n'i šiidä še moatuška kereäy. Hänel'l'ä ku pid'än'öy obražašta ymbäri käzipaikka, n'in ottau. A ku ei pid'äne, n'i eij‿ota. [Andau] n'eves'käl'l'ä järel'l'ää. T'yt't'öl'öil'l'ä šai [käzipaikkoja koskie]. A siid'ä männää miehet šuuda andamaa, kuotellaa, kuotellaa, siidä miehellä pid'au [šuuda andoa].

ф. 1890/19, A. T. Ul'l'ijeva, Sel'gi, 1973.

6. [Svoad'bastolasta]

[Svoad'bastolassa] oldii [skoat't'erit] v kl'eetočku poimittu. Laššoilla poimitut. Kolmešolgižed loajitaa pit'ät. Svoad'bastolan ažetti, myöd'äžet ku l'ähet'ää, n'in pannaa še skoat't'eri da l'eibeä möykky, šuolavakka viel'ä. Alazet pandii käd'ee [moamo]. Kel'l'ä mit't'yn'yöt ollou oldu. Ka t'iettävikkäne paremmat pannaa. No paremmat alazet pannaa. Valgiat [alazet]. Omat t'ikutetut t'emmataa da. . .Skoat't'eri viel'ä n'yt pannaa alazišša. Skoat't'eri ku ažetetaa da l'eibämöykky pannaa, šuolavakka — alazet n'äin tukkuu, siid'ä toine hengi ottau sin ženihhän taloo. No a moamo heit't'äy. L'ähet'ää kun žen'ihhän taloo, n'iin t'eäl'd'ä koista otetaa and'ilahan talošta skoat't'eri. Uuži skoat't'eri otetaa, l'eibä pannaa, l'eibäl'l'ä peäl'l'ä šuolavakka. Männää žen'ihhän taloo. [Žen' ihhän stolalla] še skoat't'eri ištuu kakši kolme päiveä moužet. . . Stolalla on l'eibän kera, šuolavakka peäl'l'ä. A potom uberitaa, pessää. [Special'no] oldii skoat't'erit.

Svoad'ba-ajaksi riputetaa [sein'äl'l'ä käzipaikkoa], kel'l'ä ollou kakšikymmend'ä, kel'l'ä hoš kymmenen, kai voarnie myö ripute-

taa. [N'e on] pridanoi. A ken l'ekahuttamaa männöy n'iid'ä polot'encoja, voarnašša ku riputaa, hos toine hengi männöy l'ekahuttanou, briha mänöy, sil'l'ä šuuda andau viel'ä. Ei žen'ihhä, a n'e toižet [brihat], on ištujoa vet äijä siel'ä rahvašta. A hoš ei ole kel'l'ä äijeä [polot'encoa], n'i kaksi pid'i — dai n'ytten viel'ä meil'ä Karjalašša on še mooda: ken miehel'l'ä männöy — obezaat'el'no pid'au, kaksi polotencoa tuou. Dai n'yt, riputetaa kaksi. [Polot'encat] ottau — moatuška yhen, ičel'l'ää da toizen ottanou, boat'uška ollou, boat'uškalla l'ibo kyvyl'l'ä. Dostal'it jeähää rippumaa järel'l'ää andilahalla, da andilaš vain sil'mie pyyhkiy. Podarkat kaikilla on od'd'el'no, tukkuz'ii pid'au panna. [Moatuškalla] pid'i andoa kolme räččin'eä, ploat't'a, huršt'ine, käzipaikka, šukat. Svoad'ba ku proid'iu, moatuška andau villoa kezrät'ä: «Kezreä». — «Ka mie moužet en n'i malta siun loaduu kezrät'ä». — «Mit'yst'ä maltat, semmoista i kezreä dai loaji». Mie kun män'in toissepeänä, svoad'ba proid'i, anettii villoa kezrät'ä. Dai alan kezrät'ä. Kušta järiä, kušta hieno, da kezreämää da kezreämää da vain kezräin. Še ol'i priin'ato.

ф. 1880/13, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

7. [Midä n'eičut peällä panou]

Räččin'ä pannaa, peäl'l'ä višifka, siidä pannaa se jupka, t'äh sivotaa, siičča peälični, peredn'ikka. Dai vot n'eičut.

ф. 1876/8, N. I. Titova, Sel'gi, 1973.

8. [Käzipaikat]

[T'ämä on n'yhit't'y käzipaikka]. N'äin, kolme ku n'yhimmä n'äin päin, n'äin on kudiet kolme, kolme jeäy väl'ii, toaš kolme n'yhimmä i n'iin kai, krest'i l'ienou. N'äissä on kolme langoa, a siid'ä sil'l'ä n'ieglalla luotellaa, a siid'ä toaš järiel'l'ä langalla loajitaa, n'yhit't'y käzipaikka.

Se on n'ieglalla kirjutettu. Molomilla puol'illa on yht'en moine. N'ieglalla kirjutettu, šanottii. N'e lujettii langat, pid'i se lugie, štobi ol'is se kaikkia rovno langoa, n'äin päin i n'äin päin. Sie n'ieglan ku piässät, langan lujet, toaš toižed lujet, toaš pissät. Silloin aino sidä i roattii, iel'l'ä s'iihi tabaa kirjutettii l'iiga, iel'l'ä n'äid'ä ei loajittu. [n'yhit't'yjä käzipaikkoja]. N'ämä jäl'gee. Kakšipuol'ine, nii n'ieglalla kirjutettu, vot.

ф. 1876/2, N. I. Titova, Sel'gi, 1973.

9. [Kerakirja kukkozilla]

T'ämä [nazivaajeca] valgialla n'yhit't'y kukko. . .kerakirja, n'ämä kerat ollaa rouno. Valgialla n'yhit't'y kerakirja. N'ämä kerat, a n'ämä kukkožet. Kerakirja kukkozilla. Kukkožed n'ämä ollaa kaksi. Kukkožet, kaksi kukoišta vaššakkaa.

ф. 1880/9, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

10. [Kuvoin käzipaikkoa]

[Mie] kuvoin yheksän käzipaikkoa viel'ä. Pelvašta n'yd vähän pijämmä. Emmä pijä. Katonkkazen otamma laukašta loimeksi dai kudiet. [Valgiat] dai ruškiad laukašta. T'ämä. . .ollaa vrood'e «raak». [A n'ämä] on hambahat, pilan hambahat. [Randakirjoa] zoah'arn'icča kučumma. No zoaharn'icča. T'ämän toože mie otin kirjan, viel'ä ol'i maman aigahine pikkarane. Eij‿ollun n'i mid'ä, toože duumaičin da ažetin. Vuota ažettelen, ažettelen. Truudno on ažettoa enžist'ää. A siid'ä, t'ästä kirjašta ažettoa hyvä. Nu peäl'l'ä rubiat ažettamaa, še varoat puutaiččietiš, dai ažetat, hyvä l'ienou. Opčie on nazvaan'iat, on kaikičči. T'äd'ä kirjoa n'i kel'l'ä ei ollun. N'i ku mie loajin, n'i n'yt on jo monella.

ф. 1880/5, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

11. [Kirjat]

[N'ämä skoat't'erit ollaa] kl'ečatalla. N'äid'ä šanotaa klečataksi, a n'äid'ä [käzipaikat] zvezdaksi. N'ämä toože mie kai roavoin. Še [skoat't'eri] kaksi laštoa ku poimitaa, n'i kaikkie void noššella n'iil'l'ä myöt'e. N'ämä kirjad l'iet'ää kai kahella laššalla. No. Toko posmenno pid'au noštoa. No, vaihtoa. Vot, tul'izija aprel'alla, n'i kuvon. A t'ämä [käzipaikka] rist'ii višivaidu on. Še on n'ieglalla višivaidu rist'ii. Myö kučumma obrožakirja. Myö šanomma obrožakši. Erähil'l'ä ollaa, iel'l'ä oldii vahnaa soakka obrožažet, dan'iin prosto kučutaa. A še [käzipaikka] lipkažet šanomma. L'ipkat. Noo.

ф. 1880/8, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

12. [Kuin višivaidii kangahalla, mit't'yöt oldii risunkat]

[T'ämä on] poimettu [käzipaikka]. T'ädä roataa? Ka enzistää n'ämä langad n'äin šein'il'l'ä panemma, hyppel'emmä šein'ie myö, langoja sii, äijägö meil'ä pid'au. N'e ku panemma, šiid'ä panemma siihi jo stoavuu kunna kuvomma šen, keär'immä šil'l'ä tuur'ikalla, n'äin keärimmä, se n'e langat. A potom n'ämä langat toaš pid'au keämit't'eä keämin kohalla — n'e load'ie keämižet.

Siid'ä panemma šukkulažee n'e keämižet t'ämän piduhuot. No i šiid'ä rubeamma kudomah, n'äin: t'än päin ku l'ykkeämmä, pirralla n'äin pačkoamma, t'än päin l'ykkeämmä, toaš pirralla. A n'ämä ku tulemma, n'i siid'ä pid'au vai toizešta käzipaikašta kačomma. Znaačit, enžimäne lašta, kah, zavod'imma, lujemma langad rovno, laššoilla. Ku t'ämän yhen, ka, laššan t'ämän poimet kah: t'ässä on yksi, kah, t'ämän laššan — sen kuvot, n'el'l'ä langoa, t'ädä ruškioo, n'el'l'ä valgioo. N'i šiid'ä panemma kangahalla šinne puikon. No, siid'ä toizen laššan, kolmannen laššan — n'el'l'in langoin: valgioo n'el'l'ä. Nu i siid'ä äijägö on t'ässä? Kuuži laštoa on. No siid'ä t'ämän promežutkan, kaa, kuvomma prosto n'iin. A toaš siid'ä t'äd'ä kirjoa jo i rubeamma, toaš pid'au lugia. I kai langažet pid'au lugia. N'äin kui t'ämän zavod'it, jo sin pid'au hoarottoa ka kirja, sen load'ie kirja t'ämä. No i siid'ä l'äht'öy t'ämä sen'iin n'el'l'in langoin: n'el'l'ä kerdoa ruškio da nel'l'ä kerdoa valgio, da toista lašta se puikko kangahalla. Toista laššalla sid'ä i zavod'it. Nu t'ähä soaten tulet, t'äh poloviina tulou, kah, t'ämä kai pid'au poimia, n'ämä kai pid'au panna puikot kangahaa. A siid'ä rubeamma järel'l'ää laštoja ottamaa, kuin yhen kuvomma puikon, sen puikon otamma poiš, toizen n'i. . .šiel'dä kangahašta otamma puikon, laššalla noššamma, toaš sen kuvomma, toaš puikko poiš. Siid'ä puikkoloja n'i t'än šoaten kai matkou. T'ämä, šanotaa poimie, a t'ämä dostal'i kirja vaššata. [T'ässä on] kakšikymmend'ä kakši [laštoa]. En voi mie šanuo, kirja da kirja. Eigö ole. . .emmägö n'imil'öjä. Laštoa on šezen verran da kirjan otad hoš pokri̯voalašta l'ibo otad mist'ä kai l'ibo end'izist'ä n'iist'ä. Mie en t'iä kuin kučutaa. On da. . .Krest'ikkoja. T'ämä on keskikirja, t'ämä on randakirja. Käzipaikkaa pannaa n'ämä kirjat, randakirjat. A räččin'ää yksi t'ämä pannaa dan'i vyöd'ä toičči pannaa, soročkaa. Räččin'ää n'el'l'ä viiži šolgie voal'ittii. N'el'l'ä, viit't'ä jo ei panna voatetta, n'el'l'ä šolgie ei jo ollun. Da viel'ä pandii hiemoih kakši metroa. Ka ol'i, hyvä ol'i. . .ka vain vi̯šši̯vaijaa kaglušta t'ämä n'ieglalla, ruškealla da muššalla [rihmalla]. T'ämä on räččin'ä. A viel'ä t'ähä pannaa [vi̯šši̯vaijaa] zv'oozdat. Ka no, krest'ikom, ei rissiksi šanottu, krest'ikom aivan, myö. . .karjalaksi. . . rist'iköl'l'ä. Še ol'i miun moamo rukod'el'nicca: toože n'äid'ä kangahie kudo da n'äid'ä vi̯šši̯vaičči, peäd'ä šilloin el'ät'et't'ii t'äl'l'ä. Konža mie ol'in t'yt't'önä, n'i meil'ä n'äid'ä [räččin'eä] piet't'ii. Ka erähät i kävel'd'ii. . .voinan aigoa, jäl'giegö hän kävel'i noišša räččin'öissä ku šiel'ä koišša el'imä. Vo vreem'a voini̯ vi̯šši̯vaidii kouft'ie, vi̯ved'ittii kouft'ie vi̯šši̯vaimaa. N'iid'ä zv'ozdi̯llä vi̯šši̯vaidii, t'ähä šoate krest'ikom zv'ozdi̯lla.

ф. 1884/1, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

13. [Šyyveššä piet'tii skoat't'eri]

[Skoat't'eri piet't'ii stolalla] konža ku syömääh, juomaa issutaa, juuvveššа ei n'i pandoa, a šyyveššä pannaa skoat't'eri stolalla dan'i l'eibä l'eikataa, čoajuo en'n'en ved vähä i juodii. Pannaa, ollou rokka l'ibo mi siel'ä, l'iharokka, kalarokka, mi kajo, še pannaa, šyyvvää da siid'ä ken jäl'gičeksi juodanou čoajuo, juuvvaa, a ei juodane, dai n'iin.

ф. 2015/4, J. I. Minina, Loazari, 1974.

14. [Loajittii palaod'd'oaloa, ribuod'd'oaloa]

[Palaod'd'oaloa] loajitaa yhešt'ä paloa sin'izest'ä l'ibo ruškie palane sat'inoa, l'ibo kumakkoa. Siid'ä kerät'ää pikkaraišta, vaššakkaa n'e palažed n'e t'ämämmoižet kolmekokkažet ollaa ka. N'e vaššakkaa pannaa, n'ämä pannaa yht'ä moada, t'än toaš toista moada vaššakkaa: n'el'l'ä l'ienou siid'ä paloa, no. Siid'ä pannaa n'ämä siid'ä vaš n'äin, ka, no dai t'än dai t'änne. A siid'ä toaš pannaa t'ämä l'entta rouno se sin'ine l'ibo ruškia n'ain. Siid'ä toaš sil'l'ä l'entalla peäl'l'ä pannaa toaš n'e ker'ät'yt palat, kuin parembi kaunehembi ažettoa, n'äin. Toaš siihi i pannaa se sn'uogud(?) n'äin, šemmoine mimmoine t'ämä keškikohta l'ienöy. No i n'iin kerät'ää od'd'oalan peäl'ys. Palaod'd'oala, paloista kerät't'y od'd'oala. Pandii voattoa, alušta, kel'l'ä mimmoine aigauduu, pannaa n'eät t'ämämmoizie kirjakkazie, pannaa yhest'ä palasta. A l'ibo pannaa mimmoižet roitaa rannat, semmoine i alušta jesl'i ollou, a eij‿ole dai toista moada. . .N'iin ommellaa kruugat, n'äin ažetetaa, l'ibo peäl'ekkää n'äin, l'ibo zv'ozdad n'äin, randoja ommellaa langalla proid'itaa, kuin st'ogaijaa od'd'oaloja. Ribuod'd'oala on semmoine: ribua revit'äd, revit'äd, hienoista ribuišta dan'iin luot kangahan yksipiižen, no da n'iin kuvot. Kuvotaa: pannaa ruškie sn'ogu, siid'ä pannaa valgiet, siid'ä pannaa sin'ine, siid'ä pannaa valgiet, siid'ä pannaa mušta, n'e tokko kaidažet, t'ämämmoižet i kaijemmat, no. Od'd'oala še loajitaa kakšišolgane, od'd'oalan pidohuš, kui ičen pidohuš, no. Moata viered da sil'l'ä od'd'oalalla kattoattet da prohlaadno i kai kezäl'l'ä. [A talvella piet't'ii] turkkiod'd'oala, n'iin i šanotaa. [Loajittii] lambahan nahkašta, piekšet'ää. [Peäl'ys] pandii, ken pan'i muštoa, ken pan'i sin'ist'ä, ken mid'ä, tol'ko ei karvabokkaa, a siih pandii pal'l'ahalla, no kuvottii šargod'd'ola, loajittii kl'ietkoa.

ф. 1894/5, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

15. [Kuin ol'in vistafkalla]

Kuuži vuotta tagazin t'ässä miuda käyd'ii pyrit't'ämää, poprosil'i: «L'äkkä vuuvveksi. Ko ed l'ähe yn'n'ää, l'äkkä vuuvveksi roadamaa». Poprosil'i hyvää loaduu da anoin. Dai šanotaa:

«Rubeadgo iel'l'ää pain kudomaa?». Ka kun'i voin, kuvon, kun'i en voi, dai sil'l'ä lau. Viel'ä ku(oin mulloin n'iidä. [Mist'ä vuuvešta šoate kuvot?]. T'yt't'önä olleššа miula kuduo eij‿ollun n'i aigoa. No siid'ä kuvoin. Miula pid'i aino olla ploanaššа hirrenvedoloiššа. Tulen kod'ii, vielä roavoššа, illalla kežrät'ä pid'i. Kod'ii tulen siksi aigoa, allan kežrät'ä, kudua, luuvva, hypel'l'ä pid'i sein'ie myö. Vielä luonun en dai iče ažettan, n'i ku mama kuol'i, siid'ä iče rubezin luomaa, kudomaa ažetan. Sus'odat t'iijet'ää, iče ažetan kaiken, zavod'in loppužee šoa kaiken. N'i jo olen monda kudonun. Jo on otettu mon'ella vistafkalla, triccat' četv'ortovo goda zavod'ittii käzipaikkoja miun taluo sii Moskovaa šoa. Do triccatovo goda. Miun käzipaikat aino ollaa, jogo vistafkalla. T'ämä [d'iploma on anettu] kakši vuotta tagazin. A še on en'n'en. [Käzipaikat] Moskovašta käyd'ii, siid'ä oldii Petroskoilda. No miula tuodii valmehekši. Polot'encat oldii Moskovaššа, oldii Len'ingroadaššа, Petroskoilla, jogo goorodaa ajeldii. No matattii.

ф. 1880/4, A. I. Lokkina, Sel'gi, 1973.

16. [Mid'ä pert'issä ol'i]

[En'n'en moattii] lat't'ialla. [Kravat't'i pert'issä] yksi ol'i da i se puine ol'i. [Sinne] laššettii lapsie, lapsie pien'embiä, štobi ei kyl'met't'äis. Moržein [moattii] t'ässä, zavieššа ymbäri, l'ibo on puine kravat't'i pert'issä, zavieššа ymbär'i. Toine moržein gor'n'ičaššа, kolmaž moržein šiel'ä on tagapert't'i. [Ol'i] stola, laučat — tuosta sein'äst'ä, t'ää sein'ää, t'äst'ä sein'äst'ä ovenšuun sein'ää. Nuo pal'čat, polkat siel'ä, tuolla sein'äl'l'ä, no. Mid'ä viel'ä. ollou siel'ä, škoap kel'l'ä ollun, da ollou siel'ä kamoda mi ollou, šobie pid'iessä ol'i. Dan'iin stoloa kaksi siel'ä gorn'ičaššа da d'evana, puine d'evana. Ol'i stuuloa, da nuo vet ollaa tuommoižet, starkol'ennoit stuulat, dai toižemmoižet oldii, tubaretkoa da. Ken ol'i mast'erovoi taloššа izänd'ä, ga se i load'i stuuloa, l'ibo tubaretkoa, l'ibo mid'ä kai.

ф. 1894/6, J. J. Gurjeva, Sel'gi, 1973.

17. [Tuohešta luajittii]

[Tuohešta luajittii] keššel'ie, rovehta. Dai vakkua, dai vakkua luajittii, tuohešta vakkua hyviä l'ienöy. Iel'l'ä vet eullun den'gua, ga et ošša, šent'ää koissa i kai ruattii. A iel'l'ä piettii maiduo robehessa. Ei rikkonun. [A pellolla ku lähettii, otettii] vakkua, t'ämämmoine tuohine vakka ka, mäne Medveškaa keššel'iššä četvert't'i, kolmel'itrahizet, iel'l'ä ol'i vet četvert't'i, viinačetvert'it.

ф. 2009/15, N. P. Fedotova, Čobene, 1974.

18. [Tuohivakka]

[Tuohešta luajittii] vakat, tuohešta luajitud vakat. No krjška ručkan kera, nu šiid'ä kandua voi. Tuohešta, no. Kaksikerdane pannaa, luajitaa pohja, pannaa piäl'l'ä. . .opšivoijaa šil'l'ä pajulla, n'i še l'ienöy luja. [Še ol'i] tuohivakka, a [tuijasuksi] ei šanottu, ei, tuohivakka.

ф. 2008/30, A. E. Kirillova, Čobene, 1974.

19. [Burakot oldii]

[Vil'l'ua piet't'ii] kel'l'ä ol'i ambar'i, ken aitoissa. [Aitoissa] luarit on luajittu. L'ibo semmoizet, kel'l'ä ol'i t'ässä, erähil'l'ä ol'i daaže burakot, pl'et'it't'y tobiet, ken maltto plet't'ie. Burakko [luajittii] päriešt'ä. Mie män'in miehel'l'ä, n'in buat'uškalla luariloja eij‿ollun, ol'i korzinat pl'et'it't'y, n'e burakot, t'ämän korgiet.

ф. 2247/6, P. S. Saveljeva, Mänd'ysel'gä, 1975.

20. [Kui luajittii buččie]

Mänemmä ku meččää, t'ämän on järehys män'dy, viel'ä kuotellaa ongo hän halgie, da ongo hän oigie, kuin ku otetaa šil'gömyä viet'ää, mie ku kävel'in, ukon keralla, no dai sen män'n'yn kuamma pilalla, čurkitamma, min korgehuš šen ast'ien luad'iu, sen piduhuoksi, dan'i s'är'göy. Šen tuomma hebozella kod'ii, hiän vest'au, vet'au, vest'au, hoikkazeksi vest'au, da kuivaa panou, kuivetaa da pid'au vandehed mečäst'ä n'är'iet, takoi n'äri on l'yn'gä, ei jär'ie, šen vest'au, kuor'ittau, siid'ä luad'iu, yl'en krepkoida luad'iu. Kuivatetaa, märgä [mänd'y] mečäst'ä tuuvvaa. [Luajittii] buččie, korvuo, taiginua. . .Korvo on vie voinan jäl'gee luajittu.

ф. 2009/14, N. P. Fedotova, Čobene, 1974.

21. [Kezräzimä kuozel'illa]

[Rukkie] ei luajittua meil'ä. Vod Hirvohassa luajittais. [Meil'ä kezrät'ää] kuožel'illa. T'ämä [kuožel'i] on jäl'gee voinua luajittu; yhešt'ä, yhešt'ä [puusta] luajittu.

ф. 2008/24, A. E. Kirillova, Čobene, 1974.

22. [Kataipual'ikka]

[Ennen glaad'ittii kataipual'ikalla]. T'ämämmoine on palkka, ručkien keralla, kataipual'ikka, t'ähä kiärit järiel'öi sobie, dan'in sid ručkian keralla vain tartatad n'äin, vain jyrizöy stola, vain pyörietöy, toista siihi sobua vain loškutat. Sii tabaa gluad'ima t'ädä, kataiččima.

ф. 2012/35, A. B. Jefimova, Čobene, 1974.

СПИСОК ИНФОРМАТОРОВ[1]

№ п.п.	Фамилия, имя, отчество	Год рождения	Место рождения	№ разделов и текстов
1	Булкина Евдокия Ивановна	1916	Сельги	VI, 4
2	Васильева Мария Андреевна	1907	Петельнаволок	I, 19
3	Васильева Пелагея Никитична	1902	Евгора	IV, 50
4	Вахроева Елена Михайловна	1891	Масельга	I, 5, 7, 16, 18, 20, 57, 58, 61; II, 60; IV, 8, 11
5	Готчиев Андрей Филиппович	1909	Семчезеро	II, 5, 7, 8, 11, 14, 16, 18, 61, 76, 78
6	Готчиева Мария Михайловна	1917	»	II, 18, 69
7	Гурьев Макар Харитонович	1906	Сельги	IV, 9; V, 12, 13
8	Гурьева Евдокия Егоровна	1905	Паданы	I, 3, 40, 49, 68; II, 25, 35, 36; III, 2, 10, 17, 23, 30, 31; IV 1, 26, 61, 62; VI, 12, 14, 16
9	Еремеева Мария Тимофеевна	1914	Шалговаара	I, 48
10	Ермолина Мария Васильевна	1903	Масельга	II, 55; IV, 5, 6
11	Ефимова Анна Борисовна	1905	Линдозеро	I, 8, 12, 31, 51; II, 74; III, 4, 5, 18, 21, 24, 26; IV, 12, 22, 31, 33, 37, 47, 49, 52; V, 2; VI, 22
12	Звездочетова Евдокия Ивановна	1912	Петельнаволок	I, 63
13	Кириллова Александра Елисеевна	1905	Келдоваара	III, 25; IV, 2, 3, 59; VI, 18, 21
14	Кондроев Дмитрий Степанович	1905	Сяргозеро	II, 6, 9, 12, 13, 19—22, 43, 58, 70, 75
15	Кондроева Александра Ивановна	1906	Паданы	II, 19, 62
16	Кононова Анастасия Тимофеевна	1900	»	I, 41, 47; II, 30, 66, 67; IV, 13
17	Коппалова Анастасия Фатеевна	1902	Сельги	I, 26
18	Липпиева Марфа Павловна	1907	»	IV, 48
19	Логинова Анна Захарьевна	1906	Сондалы	III, 28
20	Локкин Петр Иванович	1906	Сельги	I, 64; II, 3
21	Локкина Анна Ивановна	1914	»	I, 29, 52; II, 31; III, 27; VI, 6, 9—11, 15
22	Ложкин Иван Терентьевич	1908	Юккогуба	II, 2, 38, 40, 41, 52, 55, 57, 63, 72; V, 1, 3, 5, 6, 9, 10
23	Ложкина Полина Ивановна	1906	Чиасалма	II, 4, 37, 65; V, 6, 9, 10

[1] В список включены информаторы, тексты рассказов которых помещены в сборнике. Римские цифры — номера разделов, арабские — текстов.

№ п.п.	Фамилия, имя, отчество	Год рождения	Место рождения	№ разделов и текстов
24	Маркова Фекла Ивановна	1913	Петельнаволок	II, 1, 54, 64; IV, 30
25	Матвеева Мария Дмитриевна	1928	Сельги	I, 37
26	Минина Елена Ивановна	1904	Пёлькюля	II, 33, 48; VI, 13
27	Миронов Илья Степанович	1901	Сельги	I, 53, 55, 56, 65; II, 10, 34
28	Митрофанова Ольга Васильевна	1903	Чебино	III, 32; IV, 23, 24, 38, 45, 46, 57
29	Моккоев Федор Яковлевич	1907	Остречье	I, 42, 54, 59, 66; IV, 15, 16, 44; V, 14
30	Моккоева Анна Ефимовна	1913	Мяндусельга	II, 15, 17, 45, 46, 51; IV, 10, 28, 42,43
31	Мошкина Дарья Акимовна	1908	Сельги	VI, 3а
32	Нестерова Александра Григорьевна	1908	Покровское	I, 27, 33, 38; II, 24; IV, 4; V, 8
33	Носова Афимья Прокопьевна	1912	Петельнаволок	I, 2, 17; II, 39
34	Петрова Иринья Иудишна	1892	Мяндусельга	I, 28, 35; II, 56; III, 7; IV, 40
35	Рыболовлева Елизавета Ивановна	1895	Сельги	VI, 1
36	Савельева Мария Григорьевна	1910	Юккогуба	II, 27
37	Савельева Прасковья Степановна	1913	Мяндусельга	I, 1, 6, 9—11, 13, 14, 39, 43—45; II, 44, 68, 73; III, 1, 6, 9, 11, 13, 14, 16, 19, 20, 22, 34, 35; IV, 14, 18, 29, 32; V, 1, 4, 7; VI, 19, 33
38	Сегежский Иван Васильевич	1888	Лисья Губа	II, 77
39	Сегежская Евдокия Елисеевна	1899	Каличие	I, 15, 67; IV, 7, 20, 21, 27
40	Стаппуева Софья Васильевна	1909	Паданы	I, 36; II, 29; IV, 41, 51, 53, 56
41	Терентьева Хавронья Семеновна	1906	Лазарево	IV, 39
42	Титова Наталья Ивановна	1911	Паданы	I, 50; III, 3, 8, 12; IV, 63; VI, 7, 8
43	Травина Евдокия Константиновна	1912	Сельги	III, 29
44	Уллиева Анна Трофимовна	1902	Лазарево	III, 15, 36, 37; IV, 17; VI, 3, 5
45	Федотова Наталья Петровна	1903	Плакунваара	IV, 55, 58; VI, 17, 20
46	Федотова Фекла Андреевна	1908	Сельги	II, 32
47	Фофанова Акулина Григорьевна	1899	Остречье	I, 21, 24; II, 42; IV, 19, 54
48	Чуруева Мария Ивановна	1911	Евгора	I, 4, 34, 46; II, 26, 28; IV, 25, 60
49	Чушина Домна Ивановна	1900	Пёлькюля	I, 30, 60, 62; IV, 34—36; VI, 2

СПИСОК НАЗВАНИЙ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ

Ахвенламби (Ahvenlambi)

Баранья Гора (Bokonvuara)

Веньги (Vengi)

Гимолы (Himol'a)
Гонгинаволок (Hongoniemi)
Гумарино (Huumarine)

Евгора (Jouhvuara)

Каличие (Kaličie)
Карельская Масельга,
Масельга (Muasel'gä)
Келдоваара (Keldovuara)
Кондопога (Kondopohja)
Коргуба (Korbilakši)
Корташи (Kortaši)
Кумсозеро (Kumsarvi)

Лазарево (Loazari)
Линдозеро (Lindarvi)
Лисья Губа (Lissepohja)
Лубасалма (Lubasalmi)

Мяндусельга (Suvipiä)
Каржиксельга (Karžiksel'gä)
Куриксельга (Kurikansel'gä)
Мяндусельга (Mänd'ysel'gä)

Ондозеро (Ondarvi)
Остречье (Ahvenjärvi)
Остров (Elosuari)

Паданы (Poaen)
Беруга (Beruga)
Гора (Gorka)
Горенниеми (Gor'onniemi)
Койвуниеми (Koivuniemi)
Лакши (Lakši)
Погост (Pogosta-Kirikköpuoli)
Термо, Термона (T'ermo)
Падун (Paduna)
Панозеро (Puanarvi)
Петельнаволок (Pet'el'niemi)
Петровнаволок (Hirviniemi)
Пёлькюля (Pöl'kylä)
Плакунваара (Plakunvuara, Plakku)
Повенец (Povenčča)
Покровское (Kumsarvi)
Поросозеро (Porarvi)

Реболы (Rebola)
Ругозеро (Rugarvi)
Рюхья (Ryhjä)
Северный конец (Pohjapiä)
Южный конец (Suvipiä)

Саезеро (Suajärvi)
Святнаволок (Pyhäniemi)
Сегежа (Segehe)
Сельги (Sel'gi)
Берег (Randa)
Ниеми (Niemi)
Погост (Pogosta)
Пряккиля (Präkkil'ä)
Северный конец (Pohjapee)
Южный конец (Suvi)
Семчезеро (Semsarvi)
Загубье (Zagubja)
Погост (Pogosta)
Северный конец (Pohjapiä)
Семчи (Semčči)
Совдозеро (Soudarvi)
Сондалы (Šuonnal)
Сосновнаволок (Män'd'yniemi)
Сяргозеро (Särgärvi)

Топорная Гора (Kirvesvaara)
Торосозеро (Torazjärvi)

Чебино (Čobene)
Чиасалма (Čiasalmi)

Шайдома (Šaidoma)
Шайдомозеро (Šaidomjärvi)
Шалговаара (Šalgovoara)

Шароваара (Šarovuara)
Шуньга (Šungu)

Юккогуба (Prokkol'a)
Ложкино (Lošken kylä)
Юстозеро (Justarvi)

Янгозеро (Jängärvi)

УКАЗАТЕЛЬ КАРЕЛЬСКИХ ТЕРМИНОВ

Abaja — тоня, место рыбной ловли 54, 63
Abarat — выжимки 175, 176
Adra — соха 14, 37, 104
Ad'vo — девушка, гостящая у родни 189
Ad'voissa — гостьба девушек у родни 41, 66
Ahava — резкий весенний ветер 60, 155—157
Ahaval'iha (ahavoidu l'iha) — вяленое мясо 141, 156. *См. также* Kežäl'iha
Ahkivo — сани-кережка 114, 181, 191, 192
Ahoš — вешала для сушки сетей 23, 57
Ahven — окунь 54—56, 58, 140, 154
Aida — изгородь 14, 37, 44, 48, 105, 157
Aiga — время, пора 60, 149, 154, 166, 171, 178, 193, 242
Aijaš — жердь изгороди 37, 52, 66, 105
Airo — весло 185, 192
Aiza — оглобля 179, 186, 188
Aiza — оцеп для зыбки 37. *См. также* Vibu
Aitta — амбар, клеть 17, 61, 71, 101, 113, 144, 145, 156, 165, 167, 187, 243
Akka — женщина, баба, жена 35, 45, 55, 56, 66, 108, 114, 128—130, 133, 134, 150, 153, 155, 164, 174, 190. *См. также* In'ehmine, Nain'i
Alane (мн. ч. alazet) — варежки 44, 90, 105, 130, 131, 237. *См. также* Kinnas, Rukkane
Ališpuut — подстожье, основание зарода 49. *См. также* Šahat
Aluzjupka — нижняя юбка 133
Andilaš — невеста 166, 237, 238
Anža — силок 25, 58—60, 64, 190. *См. также* Kl'äpiččä
Argi — мясоед 172, 173, 177
Argikal'itta — пресная калитка 176
Argivoi — коровье масло 63, 91, 166. *См. также* Voi
Art't'eli — семья, группа людей 58, 59, 93, 95
Ast'ie — посудина 45, 153, 154, 159, 161, 167, 243. *См. также* Purd'o
Ašt'ivo — борона-суковатка 14, 37, 46, 47
Azettua — ставить стан, основу 239, 242
Azrain — острога 23, 54
Avando — прорубь 42, 53, 54, 57

Balkka — балка 86, 90, 92, 98, 99, 101, 106, 190. *См. также* Parži
Biegloi — беглый 83
Bohročča — рождение пресвятой богородицы (праздник) 64
Bol'ezni — болезнь 44
Briha (brihaččü) — парень, мальчик 42, 47, 65, 128, 135, 170, 238
Briuža — цеп 17, 39, 112, 113
Broška — брошка 136
Brossa (brossasuurima) — пшено 152, 170—172, 174
Brusl'ietta — браслет 136
Buabo — бабушка, бабка 43, 109, 162, 168
Buapka — «бабка», суслон 14, 37
Buat'uška — свекр 101, 192, 236, 238, 243
Bučči — бочка 51, 53, 100, 129, 154—156, 164, 192, 243
Buola — брусника 142, 159
Burakko — корзина 188, 243
Buusaat — бусы 135, 136

Čainikka — чайник 98, 150, 151, 155, 178
Čakka — комар 36, 131
Četvert't'i — четверть 242

Čieppi — цепь, цепочка 135, 136
Čirppi — серп 14, 37, 38, 48
Čorppa — зубья вил, бороны 46, 50, 59
Čuaju — чай 63, 149—152, 158, 161, 178, 237, 241
Čuappavičča — вязка, соединяющая головку полоза с копыльями 181, 187, 188
Čuaška — чашка 95, 98, 159
Čugunapada — чугунок 109
Čuna — детские санки 62, 89, 181, 188
Čuppu — угол в избе 52, 91, 94, 95, 97, 101, 102. *См. также* Šoppi
Čurn'inda regi — маленькие сани 181, 188
Čuuhka (čuuhkavo, kolačču) — пирог 143, 158, 176
Čyl'kky — головка льна или конопли 40

Den'ga (мн. ч. den'gat) — монета, деньги 63, 65, 86, 87, 92, 139, 236, 242
Devana — диван 242
Dįmovoi — угощение для печника 92, 93
Doroga — дорога 187
Dorožka — дорожка, половик 42
D'uomingane — голубика 159
Dušn'ikka — душник 90

Eloš — житье 36, 93, 95, 96
El'äjä — жилец 83, 84, 108
El'ävä hobie — ртуть 92—94, 104
Emä — кокора 191. *См. также* Kokora
Emän'd'ä — хозяйка 92, 105, 106, 109, 132, 165, 170
Enzimäšargi — понедельник 36, 42
Evusta (e₍ušta) — шесток 98, 99, 176

Garbalo — клюква 142
Gorbuška — коса-горбуша 48, 50, 51
Gorn'ičča — горница 96, 99—102, 114, 153, 242
Griba — гриб 157
Grobu — гроб 137, 189, 236
Gruuzu — груз 187, 188, 191
Guarusta — гарус, гарусный сарафан 123, 134—136
Guomeno (guobino) — гумно 39, 79, 111—113

Haldie — «дух-хозяин, -владыка» 19, 104, 110
Halgo (hallot) — полено, дрова 53, 66, 94, 99, 114, 188, 192, 194
Hamara — обух топора 59
Hammas — зуб 54, 168, 239
Hančakko — жердь, рогатка 57
Hanga — уключина 185
Hangavičča — березовая вица, прикрепляемая к уключине 185
Hango — вилы 50
Harja — щетка-чесалка для льна и конопли 33, 40, 42, 130
Harjata — чесать лен 40, 41
Harjuş — харьюс 54, 140
Harva — грабли 48, 50, 190
Hattara — портянка 99, 132
Ha₍u (havu) — хвоя для подстилки скоту 53, 66, 105, 149
Ha₍u (havu) — помело 25
Hauda — яма, погреб 38, 157, 194
Hauda (haudan'ikka) — печеная репа 152, 157, 162, 171—173. *См. также* Paissikka
Haugi — щука 54—56, 140
Hauvottu maido — топленое молоко 141, 150, 159, 168, 175, 177
Havado — мешок 129. *См. также* Šalkku, Värčči
Hebo (hebone) — лошадь 37—39, 42, 48, 52, 53, 58, 62—64, 66, 85, 86, 103, 105—107, 112, 130, 134, 136, 150, 162, 186—189, 191, 243
Hein'aiga — сенокосная пора 19, 52, 149, 178
Hein'ä — сено, трава 36, 38, 40, 41, 48, 49, 52, 53, 66, 96, 105—107, 151, 157, 175, 188, 193
Hein'änuora — веревка, сплетенная из бересты 52, 181, 188
Hein'äregi — сани для перевозки сена 106, 189
Helma — подол 132
Hengi — человек 39, 54—56, 62, 86, 88, 92, 95, 102, 104, 107, 115, 165, 167, 190, 237, 238. *См. также* Rist'ikanža
Hera — сыворотка 149, 174
Hern'eh — горох 169, 170
Hern'ehkukko — пирог с начинкой из гороха 143, 151, 172, 174
Hern'ehrokka — гороховая похлебка 151
Hiema — рукав 134, 135, 240
Hiiloş — жароток 98, 99
Hillo — морошка 159
Hinda — цена 61
Hirrenvedo — лесозаготовки 62, 65, 242
Hirži — бревно 62, 85, 88, 93, 94, 97, 107, 193
Hirvi — лось 114, 163, 189, 190, 192

Honga — сухая сосна 88
Hongo — лодка-однодеревка 185. *См. также* Kuit'ť'i
Huaba — осина 99, 189, 191, 192
Huomuš — утро 46, 57, 105, 134, 152, 153, 161, 173, 176—178, 236, 237
Huršt'i — домотканая простыня, половик 39, 112, 113, 236—238
Huttu — загуста 149, 151, 153, 158, 163, 173. *См. также* Jauhohuttu, Kuašša
Huuhmari — ступа 17, 18, 40, 154
Huuhta — подсека 35—37, 61, 109. *См. также* Kaški, Palo, Vierroš, Yl'ipalo
Huutori — хутор 83, 191
Häikäš — рогатина для охоты на медведя 26, 59
Häkki — сани с коробом 52
Häkki — бык 42, 156
Härikäs — деревянная рогатка для сушки хлебов, сена 14, 37, 38
Härkin — мутовка 171, 175

Iivanan päivä — иванов день 48, 102, 173
Ikkuna — окно 85, 95—100, 102, 107, 153, 156, 165
Ildane — ужин 62, 145, 150—152
Il'l'an päivä — ильин день 134
In'ehmine — женщина 35. *См. также* Akka, Nain'i
Issundalauda — скамейка в лодке 185
Izän'd'ä — хозяин 56, 63, 66, 85, 88, 91, 92, 98, 104, 105, 112, 153, 165, 186, 236, 242

Jalga — нога 41, 46, 127, 128, 134—137, 162, 189, 190, 237
Jalgalauda — приступок печи 97
Jallaš — полоз саней 181, 187, 188, 190
Jauho — мука 40, 63, 105, 151, 152, 154, 158, 160—162, 167, 169, 170, 172, 173, 176, 177, 187
Jauhohuttu — загуста, каша из муки 149, 158, 177. *См. также* Huttu
Jauhondakivi — ручной жернов 17, 39. *См. также* Kivi
Jauhorobeh — короб для муки 90
Jiä — лед 56, 57, 64
Jogi — река 40, 66, 85, 86
Jordana — большая прорубь, в которую окунались в крещенье 54
Joučen — лебедь 60
Jouhi — конский волос 58, 60, 187
Jouhikka — рукавица из конского волоса 22. *См. также* Vuačikkahat
Joukko — семья 97. *См. также* Pereh
Joužora — сверло 50
Juarussa — матица в избе 101
Joumini — пойло 90
Jupka — юбка 62, 123, 133, 136, 238
Jyrgi — праздник св. Егория 43, 44, 105
Jyvä — зерно 39, 40, 52, 92, 112
Jäiččä (jiäl'iččä) — яйцо 160, 166, 170
Jän'is — заяц 59, 65, 131, 164
Järvi — озеро 35, 53—58, 63, 84, 86, 87, 97, 192, 193
Järvinuotta — озерный невод 54

Kablaš (мн. ч. kablahat) — копылья саней 52, 181, 187, 188
Kabrul'etka — кабриолет 189
Kabu — пасха (кушанье) 45, 144, 165. *См. также* Rahkakabu
Kadaja — можжевельник 53, 55, 193
Kagla — шея 43, 91, 131
Kaglušta — воротник 240
Kagra — овес 36, 39, 105, 113, 157, 160, 161, 175, 176, 188
Kagrajauho (kagrane jauho) — овсяная мука 169, 171—173, 176, 178
Kagrakondie — медведь-овсянник 26
Kahačču (kahačut) — ветреница (связанные прутья, которые кладут на сметанный стог сена) 49
Kakkara (kuassakakkara) — овсяной блин 143, 152, 163, 169, 171, 172
Kala — рыба 54—57, 63, 100, 101, 113, 114, 149—155, 161, 162, 166, 167, 169, 171, 173, 174, 191, 193
Kalakukko — рыбник 143. *См. также* Kurn'ikka
Kalanražva — рыбий жир 140, 162
Kalarokka — уха, похлебка из рыбы 169, 174, 241
Kal'itta — калитка (пирог) 143, 150, 163, 166—170, 172, 174—177
Kal'ittalauda — доска для разделки теста 90. *См. также* Sträpn'älauda
Kal'l'ivo — скала 51
Kalžu — наголенник из конопляной ткани 120
Kama — притолока 105
Kamoda — комод 101, 242
Kana — курица 160, 164
Kangas — полотно, холст, стан 33, 41, 66, 235, 240, 241. *См. также* Stuava
Kangi — кол, шест 35
Karja — стадо 46, 47
Karjala — Карелия, карельский язык 85, 154, 240

Karžina (karžinapodvuala) — подполье 17, 39, 40, 41, 76, 92, 97, 100—102, 149
Karžinalauda — прилавок голбца 90, 97, 99, 128, 174
Kartofei (kartohka) — картофель 52, 66, 97, 100, 149, 151, 152, 154, 157, 158, 163, 165, 167, 170—172, 174, 177
Kartofkakal'itta (kartofkašangi) — картофельная калитка, шаньга 167, 169
Kartta — корыто 34, 51, 165
Karva — волос животного 43, 104, 106, 131
Kaški — подсека 35, 42, 66, 157. *См. также* Palo, Huuhta, Vierroš, Yl'ipalo
Kašša — коса (волосы) 134, 135
Kaš(š)amiera — кашемир, кашемировый сарафан 133, 134
Kazačka — казачок (род женской одежды) 123, 134
Katainpual'ikka — рубель 243
Katevuate — покрывало покойника 137
Katos — крыша, навес 86, 87, 89, 96, 103, 114. *См. также* Katto
Kattila — котел 42, 149, 158, 161, 170, 175, 176
Katto — крыша 92. *См. также* Katos
Kauftana — кафтан 118, 128, 129
Kauha — ковш 63, 144, 159, 162
Kauššat — грядки саней 181, 187, 188
Kego — стог, зарод 38, 48. *См. также* Šuabra
Keit'inpiirua — пряженый пирог 143, 171, 176
Kello — ботало, колоколец 43, 105
Kellokanda — ошейник, ремешок для ботало 43
Kelo (kelopuu) — высохшее дерево, сушняк 154, 155
Kengä — сапог 99, 120, 131, 132, 135, 190
Kerakirja — вид узора 239
Kerosina — керосин 64
Keskikirja — центральная полоса орнамента 240
Kesseli — кошель из бересты 46, 161, 242
Kežä — лето 36, 38, 40, 50, 54—56, 86, 89, 100, 101, 109, 131, 151, 152, 156—158, 163, 186, 188—191, 194
Kežäl'iha — вяленое мясо 156. *См. также* Ahaval'iha
Kežäštan'it — летние штаны 128
Kettu — шкура 60. *См. также* Tal'l'a
Kettu — пенка на молоке, каше 159, 161
Kettumaido — коровье молозиво, запеченное в печке 142
Kevät — весна 41, 43, 44, 55, 57, 66, 88, 100, 132, 155—157
Kevätkala — рыба с душком 140
Kibie — болячка 110
Kiču — сушеная репа 173, 174
Kierdo (palamatoin paikka) — несгоревшее место на подсеке 35
Kierd'äjä — пастух, колдун, дающий «отпуск» скоту 46
Kierros — «отпуск» скота на пастбище 45, 105
Kieža — закваска для киселя 149, 152, 169, 175—177
Kiissel'i — кисель 144, 149, 150—152, 160, 162, 165—168, 175—177
Kinnas — рукавица 130. *См. также* Alane, Rukkane
Kirja — рисунок 236, 239—241. *См. также* Kuva
Kirpiččä — кирпич 88, 89, 98
Kirveš — топор 35, 44, 53, 59, 64, 86, 103, 193
Kiša — сумка из кожи 30, 64
Kissei — кисея 42, 135, 136
Kiza — игры, танцы 133
Kižu — сушеная репа 142
Kivet — грузила для невода и сетей 55, 57
Kivi — жернов 39, 40
Kivi — камень 37, 40, 41, 51, 53, 54, 62, 63, 89, 90, 96—98, 107, 111, 157, 160, 175, 187
Kivipäčči — печь-каменка 98
Kivišalkku — мешок для переноски камней 73, 90
Kiämi — шпулька для тканья сукна, полотенец 73, 90, 239, 240. *См. также* Šukkulane
Kladbišča — кладбище 84, 168
Kl'ietka — загон для овец 103
Kl'ietka — опечник 85
Kl'ina (upora) — клин 50, 187, 193, 194. *См. также* Salbačin
Kluad'i — товар, кладь 38
Kl'äpiččä — силок 164. *См. также* Anža
Kobra — рука 39, 40. *См. также* Käzi
Kod'i — родной дом 36, 38—40, 44, 45, 47, 59, 61, 63, 65, 85—90, 92—95, 97, 100, 101, 103, 105, 107, 109, 112, 114, 129, 130, 151, 157,

165, 168, 178, 186, 189, 237, 240, 242
Koibi — меховые сапоги из оленьей кожи 120
Koira — собака 59, 61, 65, 164
Koiža — корзина 145
Koivu — береза 99, 102, 111, 187—191
Kokka (мн. ч. kokat) — поток, «курицы» 87. *См. также* Potokat
Kokka — деревянный крючок, на котором вялили мясо 156
Kokka — крючок 57
Kokora — кокора 87, 185, 192. *См. также* Emä
Kol'čča — кольцо 97, 99, 156
Kol'ččane — колечко 41, 64, 136
Kolhooza — колхоз 51, 157
Kolpakka (kolpakkaranda) — очелье печи 90, 96, 98. *См. также* Oččakivi
Kon'a (kon'apuu, kon'ahirži) — коневое бревно, конек на крыше 73, 86, 88, 90—93
Kondie — медведь 26, 46, 47, 59, 60, 163
Kon'ečn'ikka — коник 237
Konopatka — конопатка 194
Koora — шпангоут 185
Koppala — глухарка 164. *См. также* Meččo
Korendo — коромысло 42
Korja — бричка, выездные сани 38, 181, 188, 189
Korvakko — подпора в зароде 49
Korvo — ушат 100, 154, 159, 160, 243
Koški — порог реки 55
Kossovikka (kossoi) — пирог-косовик, -рядовик 143, 152, 159, 162, 165—169, 172, 174, 175. *См. также* R'adovikka
Kosto — ткань из конопли, вид женской одежды 34, 116, 121, 127
Koštojupka — юбка из конопляной ткани 123
Koštokuad'iet — штаны из холста 123, 127
Koštolanga — конопляная нить 127
Koštopaida — мужская рубаха из конопляной ткани 117
Kotit — коты 120, 131, 134, 136
Koufta — душегрея, кофта 123, 134, 240
Koukku — кочерга 44, 93
Kravat't'i — кровать 93, 96, 99, 101, 102
Kreslat — дощатый кузов на санях для перевозки груза 38, 181, 188. *См. также* Red'ilä
Kringel'i — баранка 63
Kruuga — колесо телеги 191
Kruuževo — кружево 132, 134, 135
Kuad'iet — порты, подштанники 62, 117, 127, 137, 235
Kuašša — каша, загуста 149, 151—153, 158, 161, 170—172, 174—177. *См. также* Huttu
Kuatančat — валенки 132
Kubo — пучок, сноп соломы 113
Kuidu — волокно 40
Kuit't'i — лодка-однодеревка 185
Kuivakala — сушеная рыба, сущик 151, 154, 171
Kuivan kalan rokka — похлебка из сушеной рыбы 140, 154
Kuivattu l'iha — сушеное мясо 156
Kukko — пирог 143, 159, 161, 162, 170, 172, 174, 175
Kukko — петух 93, 95
Kukkožet — узор «петушки» 239
Kuokka — мотыга 14
Kuolendašobat — одежда покойника 137
Kuoppa — яма для хранения картофеля, репы 17, 18, 38
Kuore — сметана 149, 152, 158—161, 165, 167, 169—171, 174, 176
Kuori — корж (сканец) для пирога 158, 169, 170, 172, 174, 176
Kuožel'i — прялка 243
Kupča — купец 61, 107
Kurn'ikka (kurn'iekka) — рыбник, закрытый пирог 143, 151, 155, 160, 162, 165—169, 171, 172, 174, 176
Kurrensiibine aida — косая изгородь 14, 37
Kuššakka — кушак 130
Kuuži — ель 53, 57, 58, 84, 155, 187, 188, 190, 193, 194
Kuužikirja — узор с мотивами ели 222, 226
Kuva — узор 236. *См. также* Kirja
Kuve (мн. ч. kudiet) — нитки утка 41, 42, 128, 238, 239
Kyd'y — деверь 237, 238
Kyl'y — баня 36, 41, 89, 96, 97, 107—111, 165
Kyl'yhalgo — полено для бани 66
Kyl'ynizän'd'ä (-emän'd'ä) — «баенник», «дух-хозяин, -хозяйка» бани 83, 110. *См. также* Haldie
Kyl'yvasta — банный веник 111
Kyl'ä — деревня 47, 58, 64, 65, 68, 83—88, 95, 97, 107, 108, 112—115, 131, 133—136, 157, 163, 188, 189
Kyn'n'ys — порог 93, 94, 112
Kämmen — ладонь 44
Käzi — рука 28, 44, 50, 53, 103, 105, 112, 130, 131, 136, 169, 186. *См. также* Kobra

Käzipaikka — полотенце 91, 92, 165, 236—240, 242
Kät'yt — колыбель, зыбка 76, 97, 99—101

Labiene — лопатка 39, 44, 112
Lagi — потолок 38, 39, 66, 85—87, 97, 98, 107, 156
Lagibalkka — матица, потолочная балка 73, 92
Lago — полеглость травы, хлеба 40
Laguna — деревянное блюдо 153, 154
Lahja — подарок 236
Laida — край 187—189. *См. также* Reuna
Lambi — лесное озеро, ламба 40, 41, 55, 57, 154, 193
Lammas — овца 44, 51, 52, 87, 103, 104, 130, 133, 176, 241
Lamppu — лампа 109
Langa — нить 42, 55, 56, 64, 65, 123, 131, 187, 194, 235, 238—241
Lapinkukko — лопарский пирог 143, 158
Lappi — родной язык, также географическое понятие, обозначающее более северные районы 62, 86, 135, 143
Lapsi — ребенок 43, 59, 90, 91, 94—96, 101, 102, 108, 109, 150, 153, 159, 162, 164, 165, 171, 173, 188, 190, 242. *См. также* Äbäreh
Laššoilla poimittu — браное тканье 237
Lašta — дощечка для плетения поясов 239, 240
Lat'e — пол 41, 85—87, 90, 95—97, 99, 102, 105, 107, 112, 114, 131, 132, 242
Lat'ebalkka — балка пола 73, 92
Lato — сарай для сушки сетей и сена 71
Laučča — широкая скамья около стены 76, 95, 96, 98, 99, 101, 153, 162, 242
Lauda — доска 38, 40, 41, 46, 61, 64, 85, 87—89, 96, 97, 99, 102, 130, 187—189, 191—194
Laukka — лавка, магазин 39, 41, 51, 63—65, 99, 107, 127, 134, 136, 186, 239
Lautta — плот 58, 63, 66, 184
Lauvanpiluanda pila — продольная пила 185, 193
Lava — лесной амбар 25, 61, 62, 64
L'ehmizvaža — телка 42. *См. также* L'äht'ömä
L'ehmä — корова 42—48, 51—53, 59, 66, 87, 88, 103—106, 109, 131, 136, 152, 156, 161, 164, 171, 172, 175, 176
L'eht'i — лист дерева 36, 51, 52, 58, 110, 111. *См. также* Luššina, L'ibie l'eht'i
L'eibä — хлеб 35, 39, 41, 44, 46, 52, 63, 66, 89, 90, 100, 113, 114, 138, 149, 151, 152, 158, 162, 167, 172, 173, 237, 241
L'entta — лента 134, 135, 241
L'eppä — ольха 103
L'ibie l'eht'i — лист дерева для банного веника 111
L'igo - замачивание 40, 41, 131, 177
L'iha — мясо 60, 61, 100, 114, 140, 149, 151, 152, 155—157, 163—167, 169, 173, 174, 191, 192
L'ihakukko — мясной пирог 169, 174
L'iharokka — мясная похлебка 151, 153, 165, 168, 169, 174, 241
L'iina — конопля 41, 55, 100, 105, 127, 133, 151, 169
L'iinapaida — рубаха из конопляной ткани 117, 128
L'inda — молочная каша 158. *См. также* Maidol'inda
L'indu — птица 44, 58, 59, 64, 65, 105, 114, 156, 161, 164, 190
L'ipas — сундук 66, 236
L'ipsu — льномялка 41
L'ista — лист (противень) 173
L'iyhteh — сноп 14, 37—39, 41, 111—113
L'iävä — хлев 21, 53, 92, 93, 103, 104, 109
L'iäväl'l'ine (l'iävänizän'd'ä,-emän'd'ä) — «дух хозяин, -хозяйка» хлева 19, 104, 106
Lohi — лосось 55, 56, 140, 154
Lohko — похлебка из репы и солода 142
Loimi (мн. ч. loimet) — нитки основы 42, 128, 239
Loukunalane — сорт кудели 66. *См. также* Siämi, T'yö
Luapot't'i — лапоть 120, 132. *См. также* L'öt't'ö, Viržu
Lukku — замок 100, 114
Lumi — снег 38, 39, 46, 53, 58, 59, 62, 63, 114, 189
Luot'in — отвал сохи 36, 37
Luššina — лист дерева, пригодного в корм скоту 51, 111
Luzikka — ложка 98, 101, 152, 155, 158, 160, 161, 165, 167, 173—175
Luzikkaburakkoine — корзинка для ложек 145
Lut'ikka — клоп 91, 102
Luukko (luukkohein'ä) — лук 155, 166, 167, 173

L'yl'y — левая длинная лыжа 184. *См. также* Tallas
L'äht'ömä — телка 87, 88. *См. также* L'ehmizvaža
L'ämmin maido — блюдо из молока 141, 160
Länget — хомут 179
L'öt't'ö (l'öbö) — лапоть 97, 120, 132. *См. также* Luapot't'i, Viržu

Mado — змея 105. *См. также* Pahačču
Maido — молоко 42, 51, 60, 97, 99, 104, 141, 144, 151—154, 159—162, 164—173, 176—178, 242
Maidol'inda — молочная каша 171. *См. также* L'inda
Majee — налим 55, 56, 140
Mankka (mannoi suur'ima) — манная крупа 170, 175, 177
Marja — ягода 45, 114, 142, 152, 159, 161, 173, 178
Marjarokka — ягодная похлебка 142, 159
Marjavezi — морс 150
Meččakana — тетерка 61, 164
Meččan'ikka — охотник 60, 63, 192. *См. также* Meččämužikka
Meččo — глухарь 64, 164, 190. *См. также* Koppala
Meččä — лес 35—37, 44, 46, 52, 53, 58—62, 64—66, 84—86, 105, 107, 111, 114, 128—130, 149, 151, 157, 187, 188, 190—194, 243
Meččähango — лесные вилы 50
Meččämužikka — охотник 192. *См. также* Meččan'ikka
Meččäpert't'i (meččäriihi) — лесная избушка 36, 61, 62, 83, 84, 107, 114
Mela — рулевое весло 185
Meldo (meldomaido) — простокваша 149, 159, 160, 170, 174—177
Mel'n'ičča — мельница 39, 115, 169, 172
Meločn'ikka — «мелочник», коробейник 30, 64. *См. также* Salkkun'iekka
Mereža — мережа 54, 55
Mies — мужчина 237. *См. также* Mužikka
Morha — оборка сарафана 133—135. *См. также* Uborkka
Moržein — молодуха 237, 242
Mua — земля 36, 37, 40, 46, 49, 50, 54, 63, 74, 94. *См. также* Mulda
Muanurmi — суходольный луг 48
Muatuška — свекровь 43, 45, 47, 102, 236—238
Muila — мыло 63, 109, 128
Muiskaräččinä — рубаха с прямоугольными нашивками на плечевой части 121
Muissinšuovatta — поминальная суббота 168
Mujee — ряпушка 54, 56, 63, 140, 151, 154, 155
Mulda — земля (почва) 37, 38, 58, 103. *См. также* Mua
Murgina — второй завтрак 134, 145, 150—153, 160, 161, 165, 170, 174, 175, 177
Mus's'ikka (mus's'ikkane) — черника 142, 159
Mustn'ikka — пирог 158
Mužikka — мужик 47, 48, 52, 56, 58, 59, 62, 66, 84, 85, 88, 101, 108—110, 114, 127, 129—131, 153, 155, 174, 190, 192, 193. *См. также* Mies
Mužikkakirja — узор с антропоморфными мотивами 222, 226
Muurahažmät'äs — муравейник 58, 59
Myssy — женская прическа 135
Mähkö — брусника с толокном 142
Mähn'ä — икра 140, 155
Mämmi — мучная каша с солодом 142, 152, 158—160, 162, 173, 174
Mämmirokka — похлебка из мямми 173
Mänd'y — сосна 57, 58, 85, 87, 102, 191, 193, 243
Mät'äš — болотная кочка 53, 175, 190
Mökki — избушка 107
Möykky (möykkyl'eibä) — каравай 143, 174, 237

Nado — золовка 237
Nagris — репа 18, 35, 37, 38, 47, 97, 105, 132, 150, 152, 157, 160, 162, 172, 187, 188
Nagriskukko — пирог с репой 143, 151, 157, 172
Nagrizrokka — похлебка из репы 142, 154, 173
Nahka — кожа, шкура 61, 65, 130, 131, 134—136, 161, 163, 186, 187, 241
Nain'i — женщина 52. *См. также* Akka, In'ehmine
Naru — веревка 57. *См. также* Nuora
Nastavn'iča — учительница 43
N'el'l'ikkö — четверик (мера) 20, 62
N'enä — перед саней, нос лодки 191—193
N'eveskä — невестка 237
N'iegla — игла 64, 130, 131, 238, 240
N'iegla — спица 130, 131

N'ieglalla kirjutettu — вышитая иглой 238
N'iizi (мн. ч. niijet) — нитченки 42
N'ižu (n'ižune) — пшеничная мука 161, 176. *См. также* Valgie jauho
N'iädä — куница 65
Noožn'iččimet — ножницы 135, 136
Nuagla — гвоздь 37, 50, 57, 87, 88, 90, 98, 103, 156, 186, 190, 192—194
Nuora — веревка 52, 54—56, 62, 106, 112, 188, 189, 191, 192. *См. также* Naru
Nuotta — невод 23, 41, 53—57, 63, 130, 150. *См. также* Poijezda
Nurmi — луг, покос 40, 46—49, 53, 84, 97, 131, 132, 149—151, 161, 178
N'ybl'ä — пуговица 64
N'äre — молодая ель 52, 243

Oboda — шина на колесе 45
Obraža — икона 44, 105, 237, 239
Obrožakirja — тканый узор для «иконного» полотенца 216, 224, 239
Oččakivi — очелье печи 90. *См. также* Kolpakka
Od'd'uala — одеяло 100, 101, 194, 241
Ogahat — ость (в злаках) 40
Ohjakset — вожжи 179, 186
Olgi — солома 39, 41, 53, 105, 106
Ongi — удочка 56
Onžipuu (savupert'issä) — дымоволок 97
Orane — шило 144, 162, 190
Orava — белка 60, 61
Oravakoira — охотничья собака 25
Orgonurmi — лесной покос 48
Orži — жердь, грядка 76, 90, 99
Ozra — ячмень 36, 39, 40, 65, 105, 113, 151, 152, 154, 158, 167, 169, 172, 174. *См. также* Ozran suurima
Ozrajauho (ozrane jauho) — ячневая мука 162, 169, 174, 175, 177, 178
Ozran suurima — ячневая крупа 174, 176, 177. *См. также* Ozra
Otluassa — атлас 133
Ovenšuu — дверной угол в избе 97, 99, 102, 242
Ovi — дверь 44, 85, 95—98, 103, 105, 107, 111

Pačas — столб 90, 103, 114
Pada — горшок 53, 89, 109, 150, 152, 155, 160, 161, 167, 173
Paglat — шнуры у лаптей 132
Pahačču — змея 91, 103. *См. также* Mado
Paičekset — кострика 41. *См. также* Päissär
Paida — мужская рубашка 90—92, 127—129, 235, 236
Paikka — головной платок 46, 62, 65, 131, 134—136
Paimen — пастух 44—48, 105, 106
Pain'inpuolet (balkka i parzi) — инструмент для гнутья полозьев 187
Paino — груз, гнет 154
Paissikka (paissikko) — печеная репа 152, 162, 171, 172. *См. также* Hauda
Paju — вязка у саней 188. *См. также* Poikkipuol'ižet
Pakkul'i — гриб чага 109, 182
Pala — кусок 241
Palaod'd'uala — одеяло из лоскутов 241
Pal'čča — полка-воронец 76, 90, 96, 97, 102, 242
Palkka — плата 88
Palo — подсека 35, 37. *См. также* Huuhta, Kaški, Ylipalo
Paloadra — соха для подсеки 14, 36
Pangane — сережка 136
Pappi — поп 165, 173
Parda — борода 135
Parži — балка 190. *См. также* Balkka
Pečurkka — печурка 90
Pedra — дикий олень 65
Pedru — петров день 45, 48
Pedrun pyhä — петров, или апостольский, пост 102, 144, 154, 159
Peldo — поле 35, 37, 38, 41, 42, 46, 53, 66, 89, 97, 149, 160, 177, 188
Peldoadra — полевая соха 36
Pelvaš — лен (необработанный) 40—42, 55, 100, 105, 127, 128, 133, 169, 239
Pelvaškuidu — льняное волокно 40
Peredn'ikka — передник 123, 129, 133—135, 238
Pereh — семья 35, 39, 58, 65, 93—95, 99, 106, 108, 149, 160, 161, 174
Pern'ät — перина 96
Pert't'i — изба 36, 40, 43, 48, 61, 62, 66, 84, 85, 90, 91, 93—100, 102, 105—107, 109, 113, 114, 132, 153, 156, 167, 190, 237
Perä — корма лодки, задняя часть чего-либо 39, 55, 192
Peräissundalauda — скамья в лодке для кормщика 185
Pesku — строительный песок 51, 66, 85, 89, 97, 98, 132
Pesku — сахарный песок 91, 159, 173, 174, 176
Pežo — медвежья берлога 59

Pet'el' — пест 40
Pialat — подкладные доски в санях для перевозки сена 52
Piälishiema — нарукавник, короткая кофта 6, 123
Pieluš — подушка 62, 100
Pielušlauda — доска для подушки 76, 137
Pieni čuppu — женский угол в избе 101
Piennar — межа, поляна 41, 46, 47
Piha — улица, двор 39, 46, 47, 85, 94, 97, 100, 102, 106, 107, 113, 114, 155
Pihanurmi — покос у дома 51
Piht'imet — щипцы 90. *См. также* Puupihtimet
Pii (piid) — зубья грабель 40, 50
Piirai (piirua) — пирог 91, 93, 143, 166, 174, 176
Pila — пила 35, 103, 193, 239, 243
Pillamuškondie — медведь-разрушитель 26
Pil'venka — гриб серушка 142
Pirda — бердо 240
Piššal'i — пищаль 46, 59, 61, 190
Pivo — горсть отрепанного льна 40—42
Pl'et'it't'y rihma — плетеный поясок для кудели 208
Pl'iitta (pl'iittakivi) — плита из камня 89, 98
Piälabovee — верхний слой сена в стоге 52
Ploskodonkka — лодка-плоскодонка 193
Pluaha — плаха 98, 103
Pluat't'a — платье 237, 238
Počči — поросенок 41, 43
Podvuala — подвал 100, 101
Pohja — дно лодки 193
Poiga — мальчик, сын 84, 85, 87
Poijezda — небольшой невод 23, 55. *См. также* Nuotta
Poikkipoul'ižet — ивовые вязы саней 181, 187. *См. также* Paju
Pokoin'ikka — покойник 189
Pokrova — покров 46, 106
Pologa — полог 106
Polvi — колено, поколение 48, 105
Pominkat — поминки 167
Poro — щелок, зола 42, 66. *См. также* Tuhka
Pordahat — крыльцо 43, 90, 106, 113, 165
Possudn'ikka — посудник 101
Potokat — поток, «курицы» 87. *См. также* Kokka
Potužat — притужальник, шлея 179, 186
Povi — пазуха, мотня 54, 56
Priduanoi — приданое 238
Pričču — легкая еда 145, 150
Prilafka — прилавок у печи 90
Prossakukko — пирог с пшенной кашей 151
Pruažn'ikka — праздник 47, 64, 95, 109—111, 134, 160, 161, 165—167, 170, 175, 176
Prussakka — таракан 76, 103
Pual'i — метка, клеймо 59
Pual'ikka — валек 34, 39, 41, 42, 46
Puažma — пасмо 41
Puažu — паз 103, 194
Puarma — овод 36
Pukšut — штаны из полушерстяной (шерстяной) домотканины 117
Puraš — пешня 57
Purd'o — посудина 45. *См. также* Ast'ie
Purnu — ларь, засека 113
Puu — дерево 35, 37, 38, 40, 41, 46, 47, 49, 53, 54, 58, 59, 61, 66, 86—88, 90, 96, 102, 107, 154, 187, 190, 191, 193
Puukeski — часть зарода 19, 49
Puupiht'imet — деревянные клещи 185. *См. также* Piht'imet
Puupiššal'i — самодельный дробовик 25
Puut'ikko — «путик» 25, 58, 59, 107, 108
Pyhä — святой, пост 44, 60, 66, 144, 154, 164, 165, 170, 172, 173, 176
Pyhäkal'itta — постная калитка 143, 172, 176, 177
Pyy — рябчик 60, 164
Päčči — печь 18, 36, 41, 43, 62, 85, 88—92, 94—100, 103, 107, 109, 111—113, 128, 149, 150—152
Päčin bokka — боковая стена печи 90, 154—162, 167, 169—175, 178, 187
Päčin perä — задняя стенка печи 90
Päčin pohja — под печи 98
Päčin sel'gä — лежанка печи 73, 89—91, 98
Päčin suu — устье печи 90, 98
Päičet — узда 179, 186, 187
Päissär — кострика 42. *См. также* Paičekset
Päivačuaju — полдник 145, 152
Päiväl'l'ine (päivälouna) — обед 134, 149, 150, 161, 178
Päre — лучина 64, 99, 100, 109, 156, 191, 243
Pärpäčču — трещотка пастуха 46
Pöngä — подпора 96, 114

Raak — узор с мотивами рака 222, 226, 239
R'adovikka — пирог-рядовик 143, 152, 169. *См. также* Kossovikka
Rahi — подледный лов рыбы 57
Rahka (rahkamaido) — творог 45, 141, 149, 151, 159—161, 164, 165, 168, 172, 174, 175
Rahkakabu — пасха (кушанье) 144, 161. *См. также* Kabu
Rahkakukko — ватрушка с творогом 143, 150, 174
Rahket (rahkehet) — гужи 179, 186
Rahvaš — народ 37, 51, 104, 107—109, 165, 238
Raida — ракита 187, 188
Randa — берег 58, 84, 114
Randakirja — орнаментальный бордюр 240
Ražva — жир 64
Rauda — железо 40, 63, 191, 193
Red'ilä — дощатый кузов на санях 191. *См. также* Kreslat
Regi — сани 39, 52, 53, 106, 112, 180, 186, 188—192
Reuna — край 188, 192. *См. также* Laida
Ribu — тряпье 129, 141
Ribujupka — юбка, тканная из тряпок 62, 123, 133
Ribuod'd'uala — одеяло из тряпок 241
Rieht'il'ä — сковорода 91, 152, 166, 169, 171, 176
Rieška (rieškane) — лепешка из пресного теста 43, 150, 175
Rieska maido — свежее молоко 150, 154, 161, 162, 166, 170, 175, 177
Riibinlauda — бросновка, деревянный гребень для очесывания головок льна и конопли 33
Riihi — рига 14, 17, 38, 39, 41, 52, 66, 79, 95, 96, 111—113, 129, 173
Riihipert't'i — «черная» изба 83, 107. *См. также* Saųpert't'i
Riihiräččin'a — женская рабочая одежда 129
Riissu — рис 151, 174, 177
Rikka — соринка, пылинка 104, 105
Rinduš — супонь 179
Rist'ikanža — человек 26, 51, 163. *См. также* Hengi
Riugu — жердь 41, 97, 111
Riähkä — грех 60, 173
Riädnikkä — вид женской прически 135
Robeh — берестяной короб 145, 173, 242
Rodn'a — родня 66, 95, 237
Roivas — связка льна или конопли 40, 41
Rokka — суп, похлебка 149—157, 159, 161, 165, 167, 169, 173, 174, 176, 241
Romšši — артель 13, 14, 35
Rossola — рассол 154, 155, 159
Roštuan pyhä — рождественский пост 95, 144, 154, 164
Rožen'ičča — роженица 109
Ruado — работа 66, 127, 149, 150, 152, 242
Ruadenča — радуница 168
Ruagažet — вешала для веников овцам 52
Rugehine jauho — ржаная мука 162, 169, 171, 172, 176—178
Ruis — рожь 35—39, 105, 113, 152, 158, 160, 163, 168, 173, 175, 177, 188
Rukkane — рукавица 130. *См. также* Alane, Kinnas
Rundukka — рундук 99
Ruumen (ruuht'imet) — мякина 41, 51, 52, 106, 112, 113
Ryppikal'itta — калитка с защипанными краями 142
Räččin'ä — женская рубашка 121, 129, 133—135, 236—238, 240
Räyst'äs (мн. ч. räyst'ähät) — стреха крыши 103
Röt'kä — редька 149, 158, 162

Sabilahat — шесты для переноски сена 19, 48, 50
Šagara — дверная петля 74, 94, 97
Šahat — подставки для подстожья и сушки листьев 49, 52. *См. также* Ališpuut
Salbačin (salbaččimet) — клин, зажим 193. *См. также* Kl'ina
Šalgo — жердь, шест 49, 54. *См. также* Seibäs
Šalkku — мешок 59, 108, 118, 135. *См. также* Värčči, Havado
Šalkkun'ikka — коробейник 64. *См. также* Meločn'ikka
Šalmo — угол в постройке 71, 86, 91—93, 103, 187
Sammal — мох 47, 48, 59, 60, 62, 85, 103
Samovuara — самовар 90, 97, 149, 152, 161, 178
Šangi — шаньга 143, 150, 151, 158, 167—170, 172, 174—177

Šara (šarahein'ä) — осока, болотное сено 19, 48—50. *См. также* Šuohein'ä
Saraja — сарай 52, 87, 100, 106, 186, 188
Šarga — сукно, ткань из овечьей шерсти 34, 116, 128
Šargod'd'uala — одеяло из овечьей шерсти 241
Šargaštanit — штаны из шерстяной домотканины 117, 128
Šargajupka — юбка из шерстяной домотканины 123, 212
Šaupert't'i (mušta pert't'i, šavupert't'i) — курная изба 95—98. *См. также* Riihipert't'i
Sauvva — палка 98, 114, 181, 189, 190, 194
Šavi — глина 85, 89, 96—98, 111
Sebä — передок саней 39, 181, 187, 188
Sebälauda — доска передка саней 187
Sebävičča — ивовая вица для связывания передка саней 181
Sed'olkka — седло 186
Seibäs — кол, жердь 37, 44, 49, 105. *См. также* Šalgo
Sein'ä — стена 62, 66, 86, 88, 91, 93, 95, 96, 98, 100—104, 109, 111, 112, 114, 128, 157, 187, 237, 239, 242
Sein'äviero — пространство около стены под стрехой 41, 96, 114
Seppä — кузнец 50
Siegla — сито 63, 159. *См. также* Siitta
Siemen — семя 40, 105, 151, 153, 154, 169
Siemenrokka — похлебка из отжимок конопляного семени 151, 153, 154
Siemenvoi — растительное масло 63, 170
Sien'i — грибы для засолки 142, 151, 152, 157
Sien'irokka — грибной суп 142
Siera — брусок 51
Siibi — крыло 175
Siičča — ситец 65
Siičča — сарафан 123, 132, 134, 237, 238
Siiga — сиг 54, 140, 154
Siitta — сито 151, 152, 162, 165, 175, 177. *См. также* Siegla
Sija — постель 45, 96, 97, 137
Šina — железный полоз саней 181, 188, 189
Sinččo — сени 79, 96, 97, 99, 106, 109, 152
Šipainiekku — калитка (пирог) 143
Sivut — поясница 38
Siämi — начинка пирога 162, 166, 169, 170, 172, 175—177
Siämi — сорт кудели 41, 66. *См. также* T'yö, Loukunalane
Siämykset — внутренности 154
Skammi — скамья 98, 99, 153, 188
Skančča — корж, сканец 93, 143, 152, 158, 162, 163, 165—172, 174—177
Škuappa (škuappane) — шкаф 98, 99, 101, 167, 242
Skuat't'eri — скатерть 153, 167, 174, 237, 241
Šoba — одежда 45, 47, 90, 98, 99, 109, 113, 118, 133, 134, 235, 243
Šolgi — треста, полотнище ткани 132, 237, 240
Soloppa — зипун, балахон 118, 129
Šoppi — один из углов в избе 97—99, 101. *См. также* Čuppu
Šormi — палец 56, 92, 193
Šorokka — сорока, головной убор замужней женщины 134—136
Špal'era — обои 76, 99
Spuassun pyhä — успенский пост 144, 154, 170
Štanit — штаны 114, 117, 127, 128, 133
Staučča — ставец, миска 141, 161, 165
Stavn'i — ставни 97, 98
St'ibl'ietta — штиблета 134
Stoikka — коса-стойка 48—51
Stokana — стакан 167
St'okla — стекло 85, 87, 98
Stola — стол 95—98, 101, 102, 149, 150, 152, 153, 158, 160, 165, 166, 169, 171, 173, 174, 176, 237, 241—243
Stolalauda — столешница 102
Struuga — рубанок 193
Sträpn'ä (sräpn'ä) — стряпня 150—152, 162, 167, 172, 174
Sträpn'älauda — доска для разделки теста 90. *См. также* Kal'ittalauda
Stuava — ткацкий стан 239. *См. также* Kangas
Stud'en'ie — студень 136, 140, 162
Stuula — стул 99, 153, 242
Šuabra — зарод 19, 48, 49, 50. *См. также* Kego
Šuapka — шапка 131, 137
Šuari — остров 57, 89, 90

Šuarva — выдра 65
Šuga — гребень 135, 136
Šuičet — удила 179, 186
Šukka — чулок 136, 236, 237. *См. также* T'ikkušukka
Šukkulane — челнок для тканья сукна, полотенец 240
Šukši — лыжа 62, 182, 189—191
Šukši — лыжа ткацкого стана 42, 127, 133
Šul'ččina — корж, сканец 143, 152, 170, 175
Šulkku — шелк 133, 134, 137
Šuo — болото 53, 90, 100, 190
Šuohein'ä — болотная трава 48. *См. также* Šara
Šuola — соль 63, 100, 154—156, 160, 161, 163, 169, 172
Šuolakala (šuolane kala) — соленая рыба 155
Šuolane l'iha — соленое мясо 155, 156. *См. также* Talvil'iha
Šuolavakka — солонка 174, 237
Šuomua — болотная земля 85
Šuomukset — чешуя рыбы 162
Šuonurmi — покос на болоте 48
Šuošukšet — болотные лыжи 184
S'us's'oda — сосед 242
Šuu — рот 45, 237, 238
Šuuri čuppu — большой (красный) угол в избе 99, 101
Šuuri pyhä — великий пост 144, 154, 164, 235
Suurima (suur'ma) — крупа 63, 91, 93, 151, 152, 154, 159, 162, 165, 167—172, 174—177
Svičča — подставка для лучины 109
Svuad'ba — свадьба 92, 158, 165, 177, 189, 236—238
Sygyžy — осень 41, 53, 56, 57, 63, 65, 66, 108, 109, 112, 133, 156, 157, 159, 187, 190
Syl'i — сажень 56
Syömine — еда 150, 168, 190
Särgi — плотва 54—56, 154

Zanavieska — занавеска 95, 101
Zaverkka — завертка 188
Zaviessa — завеса 242
Zautrokka — завтрак 49, 150, 151, 153, 178
Ženihhä — жених 237, 238
Žiivatta — скотина 37, 44—47, 51, 53, 60, 64, 104—106, 131, 136, 155, 163, 165
Žirkkalo — зеркало 99
Zuahari — сахар 90, 161, 175, 177

Tagapert't'i — задняя комната в избе 242
Tahaš — тесто 91, 131, 162, 163, 167, 170—172, 176, 177
Tahaš — каша из солода и овсяной муки с ягодами 142, 151, 152, 173, 175, 177, 178
Tahko — точило 50, 51
Taigina (taiginane) — квашня 93, 157, 160, 162, 170, 174, 175, 243
Taigina — кислое тесто 90, 157, 158, 160, 162, 163, 170, 174, 175, 177
Taiginakukko — пирог из кислого теста 143, 160
Taiginatahas — тесто на опаре 172
Tajeh — навоз 52, 53, 66, 104, 133
Talkkuna (talkkunajauho) — толокно 158, 159, 163, 167
Tal'l'a — шкура 60. *См. также* Kettu
Tallas — правая короткая лыжа 184. *См. также* L'yl'y
Talo — дом, хозяйство 35, 48, 55, 56, 59, 65, 84, 87, 91, 94, 95, 97, 101, 108, 113, 131, 168, 237, 242
Talvi — зима 38, 43, 49, 50, 53—55, 57, 60, 61, 63—66, 86, 88, 97, 100, 103, 106, 107, 114, 135, 154, 156, 157, 159, 163, 171, 186, 188, 189
Talvil'iha — соленое мясо 156. *См. также* Šuolane l'iha
Talviregi — зимние дровни 188
Tanhut (tahnut) — крытый двор 39, 41, 43, 44, 53, 87, 103, 106, 131, 132, 149
Tanner — земля 36
Tarantassa — тарантас 189
Tarbomet — ботало для загона рыбы 54
Tarha — двор 40
Tavara — фабричная ткань 64, 65
Tavarn'ikka — торговец 65. *См. также* Meločn'ikka
T'edri — тетерев 60, 61, 164, 190
T'el'ega — телега 187, 189, 191
T'erva — смола 191, 193, 194
T'ervahauda — смоляная яма 194
T'ervas (t'ervakset) — смолистые дрова 54
T'erä — острие 51
T'ied'äjä — знахарь, колдун 21

T'ikkušukka — чулок, носок 132, 136, 162. *См. также* Šukka
T'ina — свинец 64
Torelkka — тарелка 95, 101, 149, 153, 155, 158, 160, 161, 165, 167, 170, 173, 175, 176
Tročmujupka — юбка из тряпичных лент 123, 133
Truba — печная труба 96, 103, 111
Truba — пастушья труба 46
Tugi — подпора у зарода 49, 52
Tuhka — зола 42, 129. *См. также* Poro
Tuhl'iččavašta — веник как корм для скота 52
Tuijassu — туес 145
Tukka — волосы 135
Tukku — пучок, куча 42
Tul'i — огонь 47—49, 53, 54, 62, 112
Tulkka — втулка 191
Tuohi — береста 46, 57, 132, 159, 190, 242, 243
Tuohivakka — берестяной короб 100, 161. *См. также* Vakka
Tuohuš — свеча 64, 236
Tuomi — черемуха 187
Turkki — шуба 118, 129, 130
Turkkiod'd'uala — одеяло из овечьих шкур 241
Turveh — дерн 49
Tuul'i — ветер 39, 40, 91
Tuur'ikka — катушка ниток 65, 239
T'yt't'ö — девочка, девушка 42, 65, 66, 108, 134, 135, 165, 171, 237, 240, 242
T'yö — лен в процессе обработки, кудель 41, 65, 66, 100, 129, 188, 194. *См. также* Loukunalane, Siämi
T'ähkä — колос 39
T'öhl'ö — веник как корм для овец 19, 51

Uborkka — оборка сарафана 132. *См. также* Morha
Ukko — гром 25
Un'i — сон 60, 93—95

Vagarmo — малина 142
Vahvoine — волнушка 141
Vakka — корзина 45, 100, 242, 243. *См. также* Tuohivakka
Valgie jauho (vehn'äne) — пшеничная мука 159, 167, 171, 176—178. *См. также* N'ižu
Valkki — палка для протаскивания невода подо льдом 54, 57
Vannee — обруч 37, 40, 55, 243
Varži — ручка 39, 40, 129
Vaškikattila — медный котел 56
Vašta — банный веник 51, 52, 91, 102, 110
Vaštavirda — встречное течение 55, 56
Važa — теленок 42, 53, 87, 156
Vedehine (veinhaldie) — водяной 23
Ved'en'ja — «введение» (праздник) 170
Vedo (vevošša) — извоз 128
Vejeh (мн. ч. vegehet) — сухие деревья для поджога на подсеке 35
Veičči — нож 41, 42, 95, 105, 137, 193
Vemmel — дуга 179, 186
Ven'aa — Россия, русский язык 84
Venčča — венец в срубе дома 91, 92, 107
Ven'eh (ven'ee) — лодка 54, 55, 114, 184, 191—194
Ven'ehlauvvat — доски для изготовления лодки 193
Verkko — рыболовная сеть 23, 41, 53—58, 62, 63, 150, 156, 157
Veräjä — ворота, калитка 44, 106
Vestolauda — тесаная доска 88, 97
Vezi — вода 40—44, 51, 54, 55, 63, 89, 100, 109, 128, 150, 152, 154, 155, 158—162, 165, 171, 173—175, 190
Veziregi — санки-водовозки 181, 188
Vibu — оцеп для зыбки 99, 101. *См. также* Aiza
Vičča — вица 44, 46, 49, 50, 105, 188, 189, 191, 193
Vierdoräččin'ä — женская одежда для работы на подсеке 117, 129
Vierrinpuu — жердь на подсеке для раскатки горящих деревьев 35
Vierroš — подсека 157. *См. также* Huuhta, Palo, Kaški, Yl'ipalo
Vihma — дождь 38, 40, 41, 89
Viil'ihykset — лямки 64
Viina — вино 90, 92, 93, 168, 242
Vikate — коса 19, 38, 48, 50, 51
Villa — шерсть 128, 236, 238
Vil'l'a — зерно, жито 64, 66, 100, 111—113, 158
Virpi — дратва 130
Viršta — верста 58, 135
Viržu — лапоть 120. *См. также* Luapot't'i, L'öt't'ö
Viyht'i — моток 42
Voi — коровье масло 45, 46, 63, 91, 93, 100, 149, 151, 152, 158, 161, 162, 165, 169—178. *См. также* Argivoi
Volokka — волокуша 180, 186
Vuačikkahat — рукавицы из конского волоса 23, 130. *См. также* Jouhikka

Vuarna — деревянный гвоздь для одежды 43, 237, 238
Vuassa — квас 149, 150, 152, 158, 160—162, 165, 166, 173, 174
Vuate — домотканое льняное полотно 90, 127, 136, 194, 240
Vuiška (vi̯ška) — вышка, чердак дома 52, 103, 156
Vuoži — год 36, 38, 40, 46, 53, 61, 62, 66, 88, 98
Vyö — пояс 38, 117, 129, 133, 240
Värčči — мешок 51, 59, 108, 175. *См. также* Šalkku, Havado
Värt't'inä — веретено 169, 177
Vävy — зять 93, 171

Yl'ipalo — подсека 35. *См. также* Huuhta, Palo, Kaški, Vierros
Yönit'et't'äjä — возбудительница ночного плача ребенка 21

Äbäreh — ребенок 39, 46, 63, 95, 171. *См. также* Lapsi
Äijäpäivä — пасха (праздник) 66, 95, 111

СОДЕРЖАНИЕ

Введение (*Р. Ф. Никольская*) 3

I. Хозяйство и занятия (*Р. Ф. Никольская*) 13
Тексты 1—79 35

II. Поселения и постройки (*Р. Ф. Никольская*) 67
Тексты 1—83 83

III. Одежда и украшения (*А. П. Косменко*) 116
Тексты 1—37 127

IV. Пища и кухонная утварь (*Р. Ф. Никольская*) 138
Тексты 1—63 149

V. Способы и средства передвижения (*Р. Ф. Никольская*) 179
Тексты 1—14 186

VI. Декоративно-прикладное искусство (*А. П. Косменко*) 195
Тексты 1—22 235

Список информаторов (*Р. П. Ремшуева, А. П. Конкка*) 244

Список названий населенных пунктов (*А. П. Конкка*) 246

Указатель карельских терминов (*Р. П. Ремшуева*) 248

**МАТЕРИАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА
И ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО
СЕГОЗЕРСКИХ КАРЕЛ
КОНЦА XIX—НАЧАЛА XX ВЕКА**

*Утверждено к печати
Институтом языка,
литературы и истории Карельского филиала
Академии наук СССР*

Редактор издательства В. Т. Бочевер
Художник Л. А. Яценко
Технический редактор Н. А. Кругликова
Корректор Г. А. Мошкина

ИБ № 9061

Сдано в набор 11.04.80. Подписано к печати 28.01.81. E02519. Формат $60 \times 90^1/_{16}$. Бумага типографская № 2. Гарнитура обыкновенная. Печать высокая. Печ. л. $16^1/_2$=16.50 усл. печ. л. Уч.-изд. л. 17.37. Тираж 1350. Изд. № 7585. Тип. зак. № 1343. Цена 2 р. 80 к.

Издательство «Наука», Ленинградское отделение
199164, Ленинград, В-164, Менделеевская лин., 1

Ордена Трудового Красного Знамени
Первая типография издательства «Наука»
199034, Ленинград, В-34, 9 линия, 12